

LA REVISTA

QUADERNS DE MIL NOUCENTS VINT-I-VUIT

ANY · XIV. — GENER · JUNY

CARNET LITERARI

PROUST

Fa bonic l'aigua com entra a casa vostra. Mobles, atuells, finestres, flors i tapiços, reflectits dins de l'aigua doblen la gràcia, creant noves clarors, inèdites simetries.

L'aigua va entrant; puja cames amunt. Cadirat, taula, veires, porcel·lanes, es dibuixen en el líquid espill, amb transparències absolutament inesperades.

Més aigua, més. Pel balcó mireu carrers i camps; tot és un mantell d'aigua. S'enfila poc a poc, extensa, quieta, enorme.

Ja és prop del vostre cor. Submersió de tota cosa estimada. Us adoneu llavors que aquella aigua té una certa color, un flaïre trencat. *Se sent*, com diuen les dones de casa. La probeta us treu de dubtes. Allò no és aigua. És clara, fluida i diàfana matèria fecal.

Avenç novíssim de l'indústria química, obtenir per síntesi, l'excrement humà. Tot d'una un colp violent, us sotragueja el pit. Un gran cadavre, negre, infecte, neda amb bagul i tot. Com en l'aiguat de Premià, l'allau ha desenterrat el cementiri i fica els morts per les cases.

Prepareu-vos a topar amb el vell regidor, descomponent-se, amb la vostra veïna, feta un vesper de cucs. Mireu, tant sols, que no us romanguï algun cuc a la roba.

BERNANOS

¿Canten els galls, tritllegen les campanes; salves i gallarets, festes i juli, per què a les lletres franceses, és advingut el Diable?

Déu ens donà un Rector d'Ars; Bernanos, un Rector de Lumbres. Tots els cels ajudaven a ésser sant, al sant de debò. Cap ésser celestial no ajudava al sant de la novel·la.

Tot sol, sense Déu ni la Mare de Déu, ni els altres sants ni els àngels, se les heu amb Satan armipotent. Miracle absurd, no ja que el facin sant, sinó que es salvi. Aquest sant, que del món sobrenatural no en veu sinó l'infern, és el darrer truc de la literatura de cervell.

Sol de Satan, astre lívit, nocturn, que fa més fredes les boreals geleres. Plantes, ocells ni criatura humana, no floriran en els seus camps de mort, que sols visiten literats en desfici.

R. RUCABADO.

Aquest número ha passat per la censura gubernativa.

TARDOR

Ja no sóc, ja no tinc,
ja no vull ni voldria.
Què no sóc? Què no tinc?
Què no vull ni voldria?
Una cosa que el temps
inclement em prenia.
Si no sóc i no tinc
tal com era i tenia,
per orgull no ho deman
ni ho prendria.

I també perquè m'és
l'hora escàpol tan blana
sota el vidre polit
de la meva campana!
Dues ratlles de sol
la presó em tornen vana.
I també perquè en mi
altra cosa ara mana,
que és més íntima i és
sobirana.

CLEMENTINA ARDERIU.

R O D A M Ó N

CONTE LÍRIC

A la Senyora Montserrat Giner de Vives.

I

De bon matí ja passava pel carrer, tritllejant amb el martell damunt d'una llauna buida. Era com un toc de somatent i de festa, que esquinsava arreu la quietud del poble, ensunyat encara.

Les dones, deixant de banda llurs quefers, eixien encuriosides al peu del portal, treien el cap a les finestres.

Mentrestant, ell, espitregat, oferts els braços nervuts a la besada de l'aire matinal, amb una auriola que li posava el sol-ixent entorn de la roja cabellera, un espurneig de rialla en la blavor dels ulls, la rossa barba de faune bon minyó tremolant en la llum del matí com una flama, llançava als quatre vents la seva crida:

—Correu, sortiu, veniu, porteu totes les eines d'aram, de llauna i de llautó, que estiguin en necessitat de metge i medecina! Paielles desestanyades i cantis rovellats, coladors sense mànec, i olles sense nansa, i galledes sense cul, i perols que vessin, i tots els estres de cuina que no puguin fer servitud, porteu-los de pressa cap ací, per nafres i bonys que tinguin, que porto remei per a tot mal, si no és el de la mort, i us els deixaré nous i flamants per poca moneda.

De totes bandes el cridaven.

—Ep, vós, peroler! Mireu si encara podem fer-ne quelcom d'aquesta ollota.

Prenia l'eina estropellada, la girava de tots cantons, la feia sonar amb el martell...

—I bé, mestressa, ja ho tenim vist del que pateix. Amb unes petites emplastes d'estany a les anques i una peça nova a la saginera, vos la tornaré de nou en salut, com si mai no hagués conegut nafra.

—I no serà malaguanyat el que un hi esmerci?

—Fugiu-me d'aquí, desventurada! Que m'heu pres per arrenca-queixals en dia de fira, que tot és engany i vèrbola? Si voleu que la posi en cura, teniu olla per tots els dies de la vostra vida us dic. I això que pels aires serà llarga. Perquè vaja, pubilla, esteu roja i fresca, que Déu ens guard d'una mala temptació.

Tracte clos entre el cor de rialles que aixecàven els seus acudits, enflava l'eina dolenta en la corda que duia penjant al muscle, i altra vegada carrer amunt, esquivant amb el seu joiós pregó l'ensopiment aposentat al poble, d'ençà que en fou posada la primera pedra.

A mig matí, finida la ronda, tenia fet gran recull de desferres, que en bonys i forats declaraven llurs anys de servei. Era una grotesca, llastimosa barreja de totes les eines esguerrades, de tots els invàlids de les cuines del poble, de totes les míseres coses domèstiques, rellevades de fer servitud per desgràcia o vellúria, que el verdet i el rovell rosegaven en l'oblid de les lleixes polsoses, en l'humida foscor dels cellers tapissats de terenyines.

En havent esmorzat posà ordre en aquell enrenou, segons l'importància de les nafres i la mena de remei que hi convenia. Encengué en acabat la fornal, instalada vora la font, sota el trèmul dosser de les acacies; amaní tot al volt les eines de l'ofici, i emprengué la tasca alegrement, assegut a l'ombra.

Les cigales, cantant a milers en la calda, acompanyaven d'un trèmul estrident, la joiosa cançó que li donava aire a la feina.

Tot seguit s'aplegà al seu voltant un estol

de mainada encuriosida. Instint meravellós el dels infants! Què ho fa que endevinin, amb tanta certitud, on ha de trobar amorosa acollida llur innocència? El primer que baixà fins al sot de la font, atret pel reclam de martellades i cantúries, només un instant s'aturà recelós, interrogador com un aucell, darrera la soca d'un arbre. Tranquillitzat de la breu inspecció, segur que res havia de témer, tot seguit avançà ardidament, fins a plantar-se davant del foraster, silenciós i amb les mans a les butxaques. I tota l'altra menudalla del poble s'hi ajustà en poc espai, tot un cercol de galtes amb aire de poma saonada, d'ullasos rodons i de boques obertes.

L'home seguí cantant i treballant. El seu rostre de faune bon minyó clarejava de tendresa. Tot d'una es passà per la cara les mans ennegrides, alhora que treia la llengua, bo i fent als infants un seguit de ganyotes. Els menuts es miraren sorpresos. Fins i tot alguns recularen, porucs d'aquell follejar que els era un enigma. Però, de sobte, el bon faune rigué a cor obert, amb una tan fresca i alegre rialla, que tota temença en quedà esvaïda. I altre cop les ganyotes invitaren a riure més grotesques que abans, i el cor de rialles infantils esclatà joiós, amb dringar d'argentina cascabellada.

I ja ni un moment s'estroncà l'alegria. Picant, tallant, bufant, llimant, manxant, la roja cabellera i l'àuria barbeta flamejant entorn de la cara emmascarada, el faune bon minyó feia els visatges més estranys, les gambades més folles. L'estol bellugadís saltava i reia al seu entorn, disputant-se els retalls de llauna lluenta. I ell, el gros infant, rient encara més que la mainada, aviva l'espurneig d'aquell riure esbojarrat amb tota mena de follies, bo i prometent, per l'hora del repòs, tot seguit d'haver dinat, un pròdic repartiment de xiulets i de llenguetes.

I I

La seva vida era tota una història. Fill de la plana rosellonesa, de molt jove que havia començat a rodar món. Una estranya inquietud, un afany de novetat i d'imprevist, l'empenyia a seguir terres.

Ja d'infant somogué la seva ànima l'atracció de l'inconegut.

—Què hi deu haver allà baix, allà on la terra i el cel s'ajunten i confonen? ¿Què s'hi deu amagar darrera les muntanyes?

Tot el llarg temps del seu aprenentatge a Perpinyà, les passejades que empenya amb els companys, camps a través, les tardes de festa, eren un seguit brodar fantasies a l'entorn d'aquelles preguntes. Si l'en veia de gran i de bell, el món inconegut d'enllà de l'horitzó! Com magnificava el seu desig els homes i les coses de l'altra banda de les serres! I quina recança en el cor d'haver nascut sense ales!

Entrant a vila de vespre, semblava que entrés a una presó. Totes aquelles altes parets de les cases les sentia talment conspirar al seu entorn, com si pactessin de tenir-lo reclòs sempre més en llur ombriu tristesa. I a l'ésser a la botiga de l'amo, en ficar-se després de sopar en el seu recambró d'aprenent, una horrible angoixa li pesava damunt, igual que si es trobés tancat de viu en viu dins d'una tomba.

I el temps de l'aprenentatge s'acabà. Quin goig en trobar-se fadrí, mestre i senyor de les seves accions!

—Adeusiau, amo i mestressa! Adeu companys i botiga! I vosaltres, bona gent del carrer! I tu, vila de Perpinyà, tan polida al mig de la plana!

Ja era lliure d'anar allí on volgués. I tota l'amplada del món s'obria riallera davant del seus passos.

En pocs anys resseguí el migdia de França, la Catalunya de cada costat del Pirineu, un cantó de l'Itàlia del nord i bon tros de Suïssa. Enlloc feia gaire estada. Al cap de pocs mesos de treballar en un mateix lloc, per bona que es mostrés la gent, per bell que fos el país, per bé que li anés de tracte i de paga, un estrany desfici l'en feia marxar. Era com una vaga enyorança de quelcom que no podia dir, de terres que no havia encara trepitjat, de totes les coses del món que li eren inconegudes.

I sempre li agafava a l'impensada. Un matí, en badar els ulls, sentia com una frisança a les entranyes. Les parets i el moblatge de la cambra, que els altres matins saludaven riallers el seu despertar, semblava que el miressin amb hostil ganyota. En sortir al

carrer, tot ho veia cobert d'un vel de tristesa. El posat de la gent el trobava sorrut, recelós; l'aire de les coses migrat i esquerp. I li entrava un gran neguit, un neguit que li feia agafar avorriments a tot el que el voltava, a la feina i als companys, a l'estada i als divertiments, a la fesomia dels carrers i al gust de les viandes. Fins que un dissabte, cobrat el setmanal, es decidia de sobte.

—Nostramo, haureu de cercar-vos fadrí, que jo penso marxar aquest mateix vespre.

—Quina rauxa t'ha agafat? Es que els tractes ja no et són plaents? O potser t'hem ferit, sense pensar, de paraula o d'obra?

—Res d'això, grat sia a Déu! Fóra de ben mal acontentar, si tenia res a dir dels tractes. I, tan vós com tots els vostres, sou una gent de la bondat del món.

—Doncs de quina espina et queixes?

—Com vos ho diré que m'entengueu? Negros que se'm congrien part de dins tot d'una. Heu vist un ciri encès en canal d'aire? Igual em fondria jo, doncs, de marriment; si no em descompartís d'aquestes terres.

I fugia a cercar nova estada, la rialla florint-li en el llavi de nou i el farcell de la roba a l'esquena.

Cansat que d'arreu el tragués, la mateixa inquietud, féu determini, a l'últim, de no ésser més fadrí, de treballar pel seu compte, peregrinant món enllà sense mai aturar-se.

En poques jornades ho tingué tot a punt. Dels estalvis aplegats posseí aquelles eines que havien de fer-li més servei, s'enginyà un carretó que li fos magatzem i botiga, i emprengué una vida d'aucell que no sap què són gabies.

Sempre per camins i carreteres, alegre de veure com el món s'aixamplava davant dels seus passos, ja no sentí més aquells frisaments que el posaven en negit. La seva ànima vagarosa havia trobat el repòs en l'etern mudar d'aquella vida aventurera. I avençava a l'atzar dels camins, parant botiga de poble en poble, sense aturar-se mai enlloc sinó el temps just d'acabar la feina que hi trobés, i aplegar moneda per seguir la ruta.

Però un dia s'entravessà en el seu camí la blavor d'uns ulls de dona. I en ells quedà encallat, sense esma de tirar endavant el seu joiós peregrinatge.

III

Fou en un poble de la Gabatxeria. Acabava d'entrar-hi per primera volta, migdiada enllà, empenyent el carret portador de la seva hisenda.

Ella, la temptadora, s'estava dreta al pas de la porta, aranya esperant la presa. Alta, rossa, ben plantada, florida de joventut, posà en el foraster les blaves nines, que enjoliaven de traïdor qui no encertava a malfiar, innocent de llur càndida transparència. Com s'extremí tota ella de joia, en veure llampegar d'admirada cobejança l'esguard de l'inconegut que s'havia aturat al seu davant, ullprès de tanta bellesa!

I ell s'hi acostà, llevant-se el barret.

—Dieu-me, si us plau, fadrina. Cada dia passa això, en aquesta terra, que el sol surt a mitja tarda?

—On té els ulls el foraster? Estona ha que baixa camí de la posta el sol, si la vista no m'erra.

—Un i altre tenim raó, minyona. Vós em parleu d'aquest que es passeja de llevant a ponent, més enllà, dels núvols, i jo us parlo del que és joia i orgull d'aquesta vila. Si ell és sol de nom i de fet, perquè ni lluna ni estrella no se li poden posar a la vora, vós sou sola també, en tot el món, per bell semblant i bona planta. Ningú que una sola vegada us hagi vist no podrà oblidar mai la blavor dels dos estels que us relluen sota el front, ni les roses i lliris que us floreixen a la cara, ni aquest niu de tórtora que és la vostra sina.

Ella clavà la mirada en el blanc dels seus ulls tota enrogada i victoriosa. I un somriure florit, de promeses entrebadà els seus llavis de rosella i va desaparèixer casa endins, tombant la testa gentilment, per mirar el bell minyó de cua d'ull una darrera volta.

I ell passà. Però alluyant-se corferit de mala manera. I altra vegada perdé el repòs, altra vegada tornaren les frisances i els neguits.

Ja no eren els amples horitzons que l'atreïen. Ja no era el desig d'esbrinar quin secret amagaven les altes muntanyes que el consumia. En les hores feixugues d'insomni, revolcant-se anguniós pel llit manllevat de les cambres d'hostal, on mai no s'havia sentit foraster fins aleshores; en la solitud del cami-

nar sense alegria per la llarga i polsosa carretera; en el tragí de la tasca feta per força i en el repòs de les hores de vaga, la blavor torbadora d'uns ulls encisers relluia davant dels seus ulls, i uns llavis molsuts, d'encès flamejar de rosella, s'obrien somrients, prometedors de joies inefables.

I l'ardit seguidor de camins ja no marxava com abans terres enllà, el cor sense una espina, sense ombra de boira la serenor de l'ànima en calma, sense mai sentir enyorament de les coses deixades enrera. A cada pas que avançava en la seva ruta, sentia el dolor d'un viu esquinsament en les entranyes. Semblava que hi dugués quelcom d'arrapat, que estirava de lluny l'invisible lligam d'un mirar de dona. I anava fent-se un gran buit dintre seu, com si anés deixant bocins de cor de llarg a llarg de la jornada.

Vuit dies només resistí aquell turment. Finida que fou la setmana, desfèu el camí de cap i de nou, cercant les dreceres.

Ella, la temptadora, s'estava dreta al pas de la porta, certa i segura de la seva tornada. I els seus llavis molsuts de rosella s'obriren somrients, prometedors de voluptats inconegudes.

I ell l'escometé.

—Déu vos guard de tot mal, vós i els vostres. Aquí em teniu, perquè feu de mi el que més us plagui. L'estar lluny de vós no m'era viure. Això m'ha fet tornar. Més m'estimo ésser, amb vós, escambell del vostre peu, que, sense vós, senyor de cel i terra.

Ella rigué abans de respondre.

—Lleugera i polida té la llengua el foraster. Sinó, que, sovint, una cosa és l'intent que hi ha al cor i altra la paraula que diu la boca.

—Això serà si el cor no estima. Cor enamorat no pot tenir secret intent. Les paraules que la boca sembla dir, és el cor posat a flor de llavi qui les dicta.

La conversa fou llarga i agitada. Fresques rialles d'incredulitat responien a la sorda, suplicant vibració d'enceses paraules. Però els ulls, clavats en els ulls, prou que donaven entenent d'allò que semblava contradir la boca.

Res no hi va plànyer, la temptadora, de les manyes que torben el seny i la carn enfolleixen. Adés es feia provocativa, adés es mostra-

va innocent i poruga. L'impúdic oferiment de les mirades era blasmat pels llavis esquerps, fingidors de severitats no sentides. Tot d'una semblava que anés a donar-se, vençuda; els ulls entelats i el bleix fadigós, ell la veia talment defallir, a punt d'escapar-li el secret de la seva amorosa feblesa. Però un riure impensat la refeia de sobte, un riure de bacant en follia. I tirava el cap endarrera, vinclant tot el cos en espasme sensual, oferta al desig masculí l'ondulant plenitud de la sina. Fins que, bruscament, parava en sec de riure, i un sospir melangiós, un sospir que semblava pouat del fons de tot de les entranyes, venia a revelar els tresors de tendresa tancats inactius en l'arca del cor, per no haver-hi un galan que, amb bones paraules i honestos intents, en sabés obrir les portes.

D'aquell dia endavant, cada tarda, a la mateixa hora, ell passava com per atzar, frisós de reveure el blau d'aquells ulls que li fonien les teles del cor, d'oïr el tritlleig d'aquell riure sensual que fuetejava el seu desig, de beure en l'encesa rojor d'aquells llavis molsuts la roenta delícia, consol i tortura de la seva ànima.

Ella ja l'esperava, somrient-li de lluny. I començava la conversa, la llarga conversa d'amor, sempre igual i sempre nova. I les hores fugien alades, i sempre arribava imprevist el moment d'haver-la de deixar, sempre en sentia recança més forta, sempre s'emportava capdellat en el cor un nou fil, que l'aranya traidora havia afegit a la xarxa de dubtes i esperances i dalers que l'empresonava.

Tan maravillosament sabé teixir-la en curt espai, que ja no podia viure sense ella. Quan no la tenia a la vora, no en sabia distreure el pensament ni un instant. Era una febre de tots els sentits, un frisament de totes les potències. Arribà que sols un desig li furgava dins la testa en follia: fer-la seva costés el que costés, fer-la seva en cos i ànima, per tota la vida d'aquest món i tota la vida eterna.

IV

Al cap d'una quinzena eren promesos. Al cap d'un mes l'enjoïava. Passats que en foren dos, damunt de les seves espatlles, mai no doblegades fins llavors a cap imperi, fora el

propi voler, pesava, feixuc, el jou del matrimoni.

I l'ardit seguidor de camins, a qui tota la terra semblava poc ampla per als seus passos, no ambicionà d'aquella hora en avant més bell horitzó que els ulls blaus de la novella esposa. Ella era font de tota delícia, terme de tots els seus anhels, encarnació de tots els seus somnis.

D'abans de casar-se que havia parat botiga. Ella li en féu condició de la boda.

—No fos que et tornés la rauxa de rondar pel món, si venia a minvar en el teu cor la foguerada. Aucell boscatà serva tot hora en un recó de pit l'enyorament de la boscúria. I et fuig de les mans quan et creus de tenir-lo més segur, si no el ben engabies.

Ell reia d'aquelles temors de la muller poruga.

—Pots estar ben descasanda. Què em fa la llibertat d'abans, tenint el teu amor? Ell és l'aire que em fa viure, l'alegria del meu pit, la força dels meus braços. Mentre no em manquis tu, res no he de trobar mai en manament, en aquest ni en l'altre món. I que Déu em perdoni, si peço. Per més que ho judico impossible, que Déu pugui mirar de través aquesta gran voluntat que et porto a tu, la més bella de les seves obres.

I passaren uns anys de felicitat desvari, d'ardentes adoracions. La botiga anà amunt en tanta manera durant aquell temps, que amb tot i l'ajuda de quatre fadrins, es veia en treballs per donar abast a la feina. I tota aquella abundor floria damunt de la muller, sempre guarnida com una imatge.

—Vina, la dolça amor! Com et podria pagar aquesta festa que no té fi, aquesta gran festa dels teus ulls, dels teus braços i de la teva boca, si no et feia lluir i rumbejar, més que cap dona de la vila? Totes has de sobrepujar-les en joies i gales, com està la teva bellesa per damunt de totes.

Les comares no se'n sabien avenir, i era un seguit debate'n sordament, malhumorades i rencunioses, en eixir de missa.

—Mireu-la, la bona flor! Mireu-la com va, tota empaliada! Sembla que hagi de fer la competència al mateix sol, de tant que tot ella rellú de seda i or i pedreria.

—Es un escàndol i una vergonya! Porta

més joies aquesta bona peça damunt seu, que la Verge de la Bona Esperança quan surt en processó. I ella és miraculosa.

—No sé pas Nostre Senyor què pensa! Sigues honesta i primmirada, i bon goig que puguis anar vestida. I una qualsevol que mai no ha sabut què eren escrúpols, rumbeja més que una gran senyora.

—Aquest món no té remei! Qualsevol dia ens diran que ha arribat l'Anticrist.

—Déu tingui pietat de les nostres culpes! Pluja de foc, escolteu qui us ho diu, pluja de foc ha de caure aviat de dalt del cel, com a Sodoma.

Un núvol, un petit núvol hi havia només en el cel d'aquella domèstica ventura: la recança del fill que no havia vingut, del fruit d'amor que no havia granat. Com l'evocava, en el seu desig, l'infant gentil amb tendrors de lliri, suavitats de rosa en capoll i rossejar d'espiga madura! Com el veia, en la seva esperança, el petit ésser que havia de fondre en una de sola, novella vida, les dues que ajuntà l'amor, per fer possible el misteri de la seva arribada!

Quan en sortia a parlar, i era cada vetlla, hi havia feina tallada per estona.

—Serà bell com la seva mare i fort i valent com el seu pare. Amb els teus ulls blaus i la teva cabellera d'or i aquest no sé què que hi ha en tu, que et roba la voluntat mal que no vulguis. I com ens mirarem a pujar-lo! En serà tan, de ben criat, que en tot el món no tindrà parió de ple de salut, de seny i de bonesa. I amb quin delit, amb quin delit treballarem, per fer-li planer el camí de la vida! En tot allò que hi pugui la nostra voluntat, no haurà de conèixer mai el regust de les hores amargues.

El fruit d'amor que el feia glatir no passà de somni. Fou la furiosa ventada d'insospitable desengany que vingué tot d'una, i corgelà aquell florir de les seves il·lusions, i amb elles la soca mateixa, sosteniment de llur ufana.

Era a les acaballes d'un dinar entre companys, un abundós dinar en celebració del terme d'una obra en la qual tots els presents havien treballat, cadascú del seu ofici. Tot-hom havia menjat ferm i begut encara amb més fuga. Les galtes semblaven il·luminades

pel flam d'un interior incendi: els ulls espurnaven com ferro bullent eixit de forn. I vingué l'infalible conversa en ajust d'homes sols, d'homes amb tots els instints sensuals desfermats pel bullir d'un àpat de festa. De colzes damunt de la taula i la pipa a la boca, tothom relatà la seva facècia de mèrit enganyat o donzella oblidada d'escrúpols. I entre el cor de rialles que aixecaven entorn les impúdiques aventures, esclatà de sobte l'afront, la burla mal encoberta, revelació de la seva desgràcia.

De primer volia matar-lo, aquell embriac que gosava malparlar de la dona que ell tenia en adoració, com una santa. Si no són a temps de poder-lo aturar, no en surt pas viu de les seves mans.

—Què ha dit, el fill de mala dona? Deixeu, deixeu-me! Li he d'arrencar la llengua d'escorpi i l'ànima verinosa que l'aguanta!

L'altre no s'acobardí, però, de l'escomesa, fora de seny de l'ira i la beguda.

—Què diu que ha d'arrencar-me, el gran calçasses? Ves que no et faci caure de corcoll, la bella enramada que t'han plantat damunt la testa. Mireu-me el fierabràs! Aquí vinga menjar-se les criatures i la dona li fregeix tant que vol, a les seves barbes.

—Si et tornes a posar la meva dona a la boca, moriràs de mala mort. Lluny tots plegats! Deixeu-me! Agafat per les orelles i de genollons he de fer-te anar a demanar-li que et perdoni. I besaràs les seves petjades una per una.

—No em facis riure! Les seves petjades vols que besi? La seva boca besaré, sempre que em plagui. Com tothom que n'ha tingut envejes. I obra bé les orelles, ara que hi som posats, que te'n vui cantar un rengle, dels salts i camades de la bona flor.

I descabdellà, cridant, totes les turpituds, totes les vergonyes que sabia.

Fou una cosa horrible. En un moment quedà esmicolat, cobert de llot infamant, allò que era l'ídol de la seva vida. Aquella dona que mai no havia pogut contemplar sense sentir que es posava de genolls la seva ànima, se li havia transmudat de sobte en carner de tota corrupció, en rebrec de totes les luxúries. Fadrina, els reconcs amagats de boscos i margjals servaven record de la seva deshonestat

follia. Casada, s'havia donat a tothom qui l'havia volguda.

I no era possible dubtar-ne d'aquelles maleses. Els noms, els llocs i les hores eixien a raig de la boca embriaga. Fins en la cara d'aquells que provaven de fer-lo callar, fins en l'aire dels mateixos amics que el voltaven a ell, deturant-lo primer, esforçant-se després en treure'l defora, hi veia molt més que la veritat d'aquelles paraules: hi llegia el menyspreu en què era tingut per tothom, la burla que tothom feia de la seva desgràcia, per creure'l sabedor resignat d'aquelles vergonyes.

Fugí de l'estància trontollant, sentint que dessota els seus peus li fallava la terra.

V

Adéu les il·lusions, les alegries i les esperances! Adéu els dolços records de les hores d'amorosa follia! Adéu el viure en santa pau, tot donat a la muller, la casa i la feina! Adéu els somnis riallers de les vinents diades! Tot allò que havia estat fins aleshores joia i fortalesa de la seva vida, tot se'n anava en desferres, capdellat en l'allau d'impudícia caiguda de sobte damunt la seva llar.

D'esma sortí fora vila. A través la verdor primaveral dels camps, caminava perdut com en mig de tenebres. Sinistres pensaments de sang i de mort li ombrejaven el front de llurs ales fatídiques. I un clam venjador s'aixecava udolant del turment de les seves entranyes lacerades, un clam d'ira i dolor contra la traidoria de la dona que l'havia entregat a la burla de la gent, mentre ell s'afanyava en voltar-la de tot benestar, en fer-ne mirall i enveja de totes les dones.

De què havien servit tants i tants anys de devotes frisances, de cegues adoracions? De què havien servit el donar tota la voluntat, i els presents de les més belles coses d'aquest món, i les galanies de paraula i d'obra? Desamor i frau i escarni n'havia rebut per tot jornal.

Maleït, maleït temps de falsedat i traició! L'una darrera l'altra, les imatges d'aquells dies d'engany, tan dolces altra hora, passaven per entre l'embull del seu cap febrós en visió remolinada. La recança del que creia tenir i havia perdut per sempre més era un

clau roent dins del seu cor. Sentia l'afront com una mà picant seguit en la galta. I udolava de ràbia i dolor, batent-se la testa amb els punys closos.

Vagà tota la tarda enllà de la plana. Hi havia davant dels seus ulls un núvol de sang, que emmortallava totes les coses d'aquest món. I una veu sorda, rencuniosa, una veu de mal esperit, amb fiblar de punyal que es clavés seguidament a les entranyes, repetia dintre seu sense repòs, tornant a reprendre del començament, quan era a la fi de la verinosa lletania:

«Tot s'ha acabat per tu! D'ara en avant seràs un mort en vida. Tot allò que endolceix l'estada d'aquest món, tindrà pels teus llavis regust de cendra. Per tu no hi pot haver mai més virtut en les dones, ni llealtat en els homes, ni innocència en la mainada. El dubte emmetzinarà de llarg a llarg totes les hores del teu viure. Dubtaràs dels ulls que et mirin amb amor, de les paraules benivolents, de les mans que estrenyeran la teva mà, dels braços que se't vulguin lligar al coll, fins del plor de la dona que ha perdut un fill, fins del riure de l'infant a la falda de la mare».

I ell cridava enfollit, clavades les ungles dins la carn, en aquella gran calma de la tarda de festa que es moria:

— Si, és cert! Tot ho he perdut. Les alegries d'aquest món han fugit de vora meu. Però no totes. Una me'n queda de ben gran encara. Un goig que vull assaborir de gota en gota. El d'abatre als meus peus, en les basques de l'agonia, l'impúdric cos rebrec de totes les luxúries, el de fer esclatar en la bellesa de la seva carn tantes flors sangonoses, com esgarrifances hi hauran fet passar els llavis impurs dels amants innombrables.

De l'amor que el féu esclau envilit de la dona deslleal ni rastre en sentia: tot s'era transmudat en odi rabiós, en aquelles frenètiques fúries que udolaven per entre les runes dels somnis calcigats, de les il·lusions esmicolades. I així que el sol tombà la carena, emprengué la tornada cap a la vila, el ulls sangonents, barrat el front d'una tràgica arruga.

Caminava amb tant daler, que arribà en

curt espai a les primeres cases. L'empenyia una sorda inquietud, com si el cor li digués que estava en perill d'escapar-li l'instant de fer-se justícia. I travessà els carrers desaforat, sense tornar resposta a la salutació de les coneixences que topava, sense oir les cantúries dels braus companys entaulats a la fresca davant d'un porró, sense haver esment de l'estol de fadrins i fadrines que rondaven xisclant i rient i perseguint-se, en la santa alegria del diumenge.

Cants i rialles i alegre enrenou del dia de festa, tot era aparença vana, irrealitat de cosa de somni, davant la punyent visió interior de la dona deslleal, tot just eixida potser del lligam d'uns braços que no eren els seus, bategant encara tota ella d'impures besades. Se li feia tan viva l'obsessió, que la veia talment a tocar, l'infidel, en tot l'esclat de les seves carnals perfeccions, amb totes les hipòcrites gracies de la seva fingida tendresa. I precipitava el pas enfurit, desitjós d'aplacar amb rosada de sang el dolor sense nom que el turmentava.

Però, tot d'una, arribat a pocs passos de la botiga, s'aturà en sec. Un pensament que s'havia esmunyit per entre la roja nuvolada de la seva testa, hi féu sobtadament una aclarida. «Què hi mudarien la sang i la mort en totes aquelles vergonyes? Quin remei posarien al cop del destí?».

Ràpidament veié tot l'horror, tot l'inútil horror de la tràgica acció que meditava. I fugí esfereït d'ell mateix, del clam de venjança que sentia udolar en totes les fibres de la seva carn. I altre cop es trobà fora vila, marxant a grans passes enllà de la nit, en aquell gran silenci dels camps solitaris.

VI

Tot era pau i repòs damunt de la terra, quieta, arrupida, sota les ales de la nit. Tot era calma en el cel, tremolós del parpelleig de l'estelada. Tot era enrenou en l'ànima malferida, on les fúries de l'instint batallaven contra el seny vacillant, que volia rependre el seu imperi.

Fou un llarg i febrós monologar, caminant d'esma a través de la fosca.

«Perquè havia de tacar-se les mans amb la

mort de la mala muller, si el malfet no tenia remei? Per què tancar els ulls a la veritat, més clara que la llum al pic del dia? Càstic, venjança, paraules vanes, en cosa que no hi pot haver reparació! Què en treuria d'afegir el sacrifici de la llibertat, el bon nom i el repòs de la consciència, a tot el mal vingut d'aquelles traidories d'una dona?».

—Ah, no! Al diable les dones i la primera que fou al món! Totes plegades, dolentes i bones, no mereixen que es perdi un sol pel de la barba d'un home de bé.

La lluita semblava finida. En l'ànima trasbalsada s'hi feia un moment de pau i silenci. Però, de sobte, tornava a aixecar-se furient aquella gran ventada d'ira que l'afront havia desfermat, els mals instints redressaven novament, la testa i reprenia altre cop, més fera que abans, la batalla.

«Havia de morir de mala mort l'infidel! Havia de morir traspasat de cent ferides el cos impúdic! Fóra una cobardia, fóra una vergonya, deixar sense càstic la malesa, ara que n'era sabedor. Què en pensarien la gent? Què en dirien els amics i els enemics? I ella, la mala dona, no afegiria la burla i el menyspreu a la traició, veient-se impunida? Ah, no! Calia mostrar que era un home! Rentar l'afront en sang de la bagassa! Que tothom veiés com feia justícia!».

I el seny li tornava a vacillar, flam d'una llanterna mal encesa en mig de la ventada, i precipitava la marxa furient, arborat d'ira.

A la fi, fou el seny qui hagué la victòria. Lentament les imatges de sang i de mort es tornaren boiroses, com si recuessin a remotes fondàries. Els selvatges instints aplacaren l'onatge revolt, on passaren perill de naufragi bondat i noblesa. I en l'ànima que estones abans somovia el daltabaix de la lluita, semblà devallar-hi quelcom del repòs que posava la nit en el cel i terra.

I l'home avançà a través de la plana, el cor endolat de tenebres tancades a tota esperança d'alba futura, amb la tràgica angoixa de qui sent desolada la seva vida per la malvolença d'un destí implacable. I, tot caminant, anava dient-se amb veu sorda:

—Mai més un nou poncellar d'illusions alegrarà els teus vinents dies! Mai més sentiràs en el pit el boixar d'una nova primavera!

I ventura que Déu t'ha guardat de més forta caiguda. Si és forta i dolorosa la ferida que portes part de dins, ningú no podrà senyalar-te a la burla dels homes de seny, exclamant: «Mireu si n'era de foll, que es migrà i decandí, tancat en presó, per les traidories d'una dona».

Massa havia estat grossa la seva follia de posar amor i fe en la més indigna de totes les bagasses! Massa li havia fet sacrifici del seu lliure vagar per la terra!

Si els en veia de clars i joiosos, en aquelles negrors de l'hora present, els vells dies d'ardit seguidor de camins! Com se'n penedia d'haver-lo deixat, aquell viure de rei i senyor de les seves accions, el cor sense una espina, sense ombra de boira la serenor de l'ànima en calma, sense mai sentir anyorament de les coses deixades enrera!

Per què no ha d'haver-hi virtut, en les forces humanes, de poder desteixir amb el desig l'entrellat de la vida? Amb quin gust l'hauria desfet el camí de tots aquells anys, fins al punt que el diable posà davant dels seus passos la blavor del ulls de dona, que el tragueren fora de ruta! Res l'hauria llavors aturat: ni l'encesa rojor dels llavis molsuts, ni el somriure florit de promeses.

—Qui pogués tornar-vos a trobar, frescos matins de primavera, la plana, verda allargassada al sol, tota esquitxada de blanc i de color de rosa pel florir dels fruiterars! I aquella alegria que soslleua el cor, quan el cim de la serra sembla posar un hom a mig camí del cel! I l'encís dels boscos emboirats, plens de misteri! I el clar somriure d'infant de les albaades! I la roenta melangia de les postes! I l'alegre arribar, els vespres d'hivern, a la tèbia cuina dels hostals. I aquell plaent repòs, les migdiades de juliol, sota els pollancre!

Tot d'una s'aturà. Per què no n'havia de fer la provatura? Què el privava de reprendre aquell viure d'eterna mudança, que feia aixecar dintre seu volions d'alegres memòries? Qui sap si en les noves jornades d'abella ubriaga d'espai i de sol, d'abella que xucla la mel de la vida sense mai plegar les ales, aniria oblidant les penes presents, com vianant que en els arsos de vora camí va deixant a bocins les velles vestidures.

En la negra nit de la seva ànima, fou talment el presagi d'una alba joiosa.

Sota mateix dels seus peus, en un reguerot invisible en la fosca, l'aigua cantava, rient, la seva cançó envellutada. La veu de les coses del món semblava posar aquella alegre rescobla, al cant de la deu acabada tot just d'aviar en els seus dintres. I esbandí cara i mans en l'humida frescor, tot ell aconsolat d'aquella dolcesa baptismal damunt la pell febrosa, i desfeu el camí de cap i de nou, obert el cor a la nova esperança.

La muller deslleal sortí a rebre'l, entrat que fou a la botiga.

—Per què has trigat tant?

I, fingint inquietud no sentida, li voltà diligent els braços pel coll, amb posat de gata amorosa.

Un núvol de sang altre cop l'encegà. Amb quin goig s'haurien clavats els seus dits en aquella turgència del coll, que encara servava, potser, la marca recent d'una boca impural! Com hagué d'aplegar tot el seu coratge, per vèncer el desig de rebatre aquell cos, profanat per luxúries innobles!

La lluita durà solament un instant, infinit de dolor en l'espai d'una centella. I excusà com pogué l'haver-se torbat, recollí la moneda que tenia a casa, i passà la porta de nou, donant per excusa una feina precisa.

—Tornaràs aviat?

—Qui pot assegurar-ho mai, això? Val més que comencis a sopar, mentrestant, que si haguessis d'esperar-me fins que torni, potser trobaries massa freda la vianda.

En ésser al carrer, semblà deixondir-se d'un mal somni. Tota l'amplada del món s'obria riallera altre cop davant dels seus passos. La muller, la casa i l'hisenda, tot se li feia indiferent, com si llegües i anyades le'n separessin. I abandonà la vila lleuger, i es va perdre en la fosca de la nit, enllà del camí solitari.

VII

Ningú de la vila no en sabé noves mai més. Ningú no pogué aclarir si era mort o viu, o si el diable se l'havia endut aquella nit en cos i ànima.

Així fou que, després d'un quant temps

de recerques inútils; d'haver la justícia i els seus ajudants tret en clar, amb gran diligència de passos i mesos d'escriure, que el podien donar per perdut, quan enlloc no el trobaven; després d'haver-lo plorat la muller, com és ús i costum en perdre el marit, una mica pel dir de la gent i un gran tros rabiosa de no haver-se aclarit com havia quedat, si casada o vídua; quan tot un hivern els companys n'hagueren parlat, bo i fent la manilla les tardes de festa; lentament s'esborrà el seu record, de les diaries converses primer, de tota humana memòria després, fins a quedar-ne sols l'ironia d'una dita vulgar, aplicada a tothom que havia estat perdut un temps de vista. I ningú tenia esment de la tragèdia d'on era vinguda.

Ell, mentrestant, vagava per terres llunyanes, retornant a la pau dels vells dies. Els camins eren plens de les seves cançons. Les sales d'hostal retrunyien de les seves rialles.

Arreu duia amb ell l'alegria. El repic del martell damunt de la llauna, nunci joiós de la seva vinguda, semblava que tingués la virtut de fer florir la rialla en tots els llavis. Reien les comares al pas de la porta, sacsejant l'opulència del ventre fecon, tot regatejant el preu de l'adob d'una eina estropejada. Reien fadrins i fadrines dels estirabots sempre amanits per moure bullici. Reien els infants dels jocs i burles del seu bon humor eternament jove. I quan, ja de vespre, s'entaulava davant d'un porró, voltat dels alegres companys, parròquia de l'hostalera, un cor de rialles triomfals, com ressò d'un riure de déus en alegre embriaguesa, passava damunt el silenci del poble, adormit en la fosca.

Així feia camí món enllà, ofert a tothom el doll regalat de la seva joia. Cap recança de res del passat no venia mai a enterbolir-lo. Ni pàtria, ni llar, ni muller, res d'allò que altre temps posseí, no se li feia mai present amb fiblar de enyorança. Per pàtria tenia l'amplada del món, amb la terra guarnida de flors i el cel ple d'estrelles. De llar en trobava una a punt a cada jornada; i en totes eixien a rebre'l cares rialleres, a totes deixava caliu en els cors, de totes le'n veien marxar amb sentiment, i no per recança només de la bona despesa perduda. I l'amor li somreia en els ulls de les moces d'hostal, i sovint li oferia

1
a tendra llassada d'uns braços gentils, a redós d'un marge.

Si un instant, per atzar, la dona deslleal li venia en memòria, cap dolor devetllava en son cor la vella tragèdia. Li era cosa tan morta el passat, que només un desig feia néixer el record de la traidora: el desig de donar-li mercès del servei que n'havia rebut, en donar-li ocasió de rependre l'antic peregrinatge.

I en aquest repòs li passaren els anys i vingué la vellesa. La neu dels cabells no havia pogut apagar l'interna foguera de l'esperit sempre jove. Dintre seu hi havia el mateix coratge d'abans, el mateix franc daler d'ardit seguidor de camins, aquell mateix frisar que no li deixava sofrir cap lligam als seus passos. Però, si el tremp del seu cor no havia desdit, res pot deturar l'embestida dels anys d'abatre les forces de l'home. Així que l'hivern desfermava la fúria dels vents; així que les ales dels tramontanals bogaven damunt del món arraulit, com si haguessin de corgelar tota vida; així que el llevant aixecava de mar les diades de neu i de pluja, tot l'ardiment del seu cor era en va, davant l'impotència de la carn feble. I es tornava camí d'amargor l'antiga delícia del lliure avançar per la terra, i el dolor de veure's vençut i acabat estroncava la deu d'alegria, que res no pogué eixugar mai fins llavors, en la seva ànima.

Vingué que féu dues parts del seu viure, resignat al que és llei de l'humana natura. Quan, a mitja tardor, venia la fi del bon

temps, redossava a ciutat la seva flaqueza, sotmetent-se a l'ombriu captiveri del treball en botiga i al forçat esclavatge de qui ha d'abdicar el senyoriu de les seves accions, posant-se a soldada.

Tots els mesos d'hivern en sofria la doble tortura, espiant, neguitós, en l'aire del cel i el carès de la terra, els senyals precursors de la nova bonança. En florir els ametllers, el seu cor s'aclaria d'una alba riallera. Quan les fulles novelles, a punt d'esclatar, posaven al cap de les branques, encara porugues del fred hivernal, com un trèmol desig de la verda ufana futura, dintre seu comensava una forta inquietud, talment un batre d'ales. I així que venia la primera aureneta, ja res el podia aturar.

—Nostramo, adeusiau! Riu el sol en la blava rialla del cel. Els camps són florits i els boscos flairosos. Quedeu-vos-hi vós, ja que això us plau, a la fosca presó de la vostra botiga.

I tant que durava el bon temps, rondava feliç pels camins de la terra.

Finà com havia viscut, rodamón fins a l'hora del trànsit. L'alba d'un dia de maig el trobà estès de cara al cel, en un marge de vora camí tot florit de ginesta. La llum matinal aclaria d'un pàlit somriure el repòs de les seves faccions. Els aucells cantaven la joia de volar lliurement, per damunt el seu cos adormit en la pau eterna.

J. POUS I PAGÉS.

1907-1927.

APORTACIONS LITERARIES

Deixavem passar sense comentari, tant com fou lleugerament comentada, mesos enrera, la lletra dels escriptors russos denunciadora de preteses humiliacions, perquè ens semblà sospitosa com un anònim. Altrament l'aportació directa de l'obra dels més assenyalats de les noves generacions russes ens plau d'incorporar-la a les nostres planes mercès a l'honor que ens fa amb les seves traduccions i interpretacions el nostre col·lega Alfred Gallard.

Esmentem com una dada indispensable a tots els qui desitgen informacions precises, la lletra de Màxim Gorki a Romain Rolland inserida a la revista Europe i traduïda al català damunt les pàgines de L'Opinió del dia 7 d'abril darrer.

RITMES

15

Oh joia, sageta de flama que voles i xiules
i cremes la xarxa dels astres! Temps ha que ma vida
no veia l'estela d'espurnes ni el rastre de cendres
que deixes quan passes ratllant el teixit de les ombres
feixugues Avui t'endevino i el cor no m'enganya,
preclara! La nit és tranquila. Crepiten les brases
al fons de la cambra. La ratxa poruga somica
davant les finestres barrades. Trontolla la porta.
Les branques es gronxen; no sents el fresseig de les fulles?
Titilla pels aires l'alada corrua dels astres
i al cor de la vetlla nocturna floreixen els somnis.
Drapades amb vestes de boira i amb vels de celístia
les hores augustes s'apropen i guaiten i fugen.
Silenci, fontana de vida, la mà que t'estronqui
no sigui la meva! La nit és ben dolça. Silenci.
La pau és profunda. Hi ha un so de campanes somortes.
Qui marca ta ruta, qui mena ta passa descalça,
tenebra que portes la lluna damunt de la testa
com una safata de bronze curulla de lliris?
Fent trena de cintes de plata, camins i senderes
s'adormen al peu i a l'entorn de les altes muntanyes.
Oh calma sonora dels boscos vibrant de cantúries
i d'ales! Com és que la lluna t'abriga i us omple
de veus de misteri i us torna més plens de folgança
que a l'hora de l'alba o al pic arborat del migdia?
Sageta de flama, dardell de centelles, oh joia!
Tu cantes a dintre del pit de la fosca badada
i encens amb la teva puixança les coses inermes.
Tot canta quan passes, oh joia! La nit que jo sento,
la fosca que em lliga, les vides ignotes que em volten,
alenen i viuen només per la teva volença.

Sens tu, no serien; conec els teus signes, oh joia!
Doncs ara jo et prego que vulguis endur-te'm enlaire.
Desig que em fiblaves, anhel que em punyies, frisances
que em feieu malmetre les tasques sorrudes, alceu-vos!
Veni, oh quimeres! Cubriu-vos de plomes, cenyiu-vos
de roses, poseu-vos un triple mantell de nueses,
que l'hora s'apropa. Guarniu-vos. I tu, celladora
tan pia, mestressa dels homes, oh joia, fes teves
les forces mesquines i els guanys miserables, fortuna
de l'ànima meva. No veus les cadenes que em lliguen
a terra? No mires les cordes que em priven de moure'm?
Alceu-vos, quimeres! Més altes, més altes! Salveu-vos,
ai lasses! Qui fós com vosaltres! La carn és massissa,
la sang és espessa i el cos és un pa de ferides.
Ai vida, fitó fet de fang i de pedra i de ferro...
Com peses damunt de les meves espatlles lassades,
cistella curulla dels dies! Per quina volença
la meva verema de somnis fermenta i ja vessa
tot just aplegada, i el ví m'és metzina terrible
i el gust dels raïms a la boca se'm torna ditada
de cendres? Ajuda'm, oh joia! La nit és oberta.
Jo et lliuro ma vida. Què esperes? Governa'm els passos
al llarg de la pau d'aquest vespre. Tu manes, tu menes!
Aquesta claror de la lluna tan clara i tan pura
i aquesta gran sembra dispersa d'estrelles daurades
seran els graons de l'escala que ens dugui a la cima.
No veus que al meu dintre hi ha plors i laments que xarboten?
Tristes, buirac d'or i plata dejú de sagetes
llençat a les golfes! Emplena'l, oh joia! Més alta!
Ben lluny de la terra que em trava, ben lluny de la fosca!
Resteu ben avall de nosaltres, coixins de tenebra!
L'espai perd els límits. El cel ens ensenya les coves
on jeu estojada la llum tremolosa, d'on neixen
les noves aurores, germana petita de l'aire
que vola sens ales. Abriva't, oh joia! Desvetlla't!
Empunya'm, despulla'm, anulla'm! Tot jo soc una ala!
La són es feixuga com una muntanya de bronze
damunt les parpelles. Què hi fa que la vida llangueixi?
Més alt, més enlaire! Passem entre els astres com una

ratxada de flames! Empara'm, oh joia! Fadiga'm,
esgota'm! Què hi fa que la carn se'm dispersi? Tu, pren-me
i encela'm. Arrenca'm per sempre de terra. Fes batre
les portes dels núvols, oh joia! Traspassa, sageta
divina, la immensa campana d'atzur i maragda,
fes néixer cascades d'argent i de porpra, suscita'm
mortalles d'oblit i renúncia, fabrica'm gramalles
d'engany i miratge, senyora, bolquers il·lusoris
de l'ànima meva! Què hi fa que el disegni que ens mena
per rutes abruptes esborri per sempre l'aeri
camí de retorn a la terra? No temis, oh joia,
no temis! Encela't i fon-te! Llavors que el nou dia
ja ungeixi de flames la sina materna i el rostre
del sol ja somrigui, l'espectre de l'home que un dia
vaig ésser, florit d'ales noves, viurà dins les celles
venals del zodíac, mudable com elles, com elles
fent joc esmunyible, marcat amb la teva puixança.
I al front una triple corona de flames daurades
i al pit una doble fontana de gaudis inèdits
i a cada genoll una agulla que em fibli a la cursa;
voltat de clarors i de nimbes, de pompa i de glòria,
les ales retudes al llarg de l'espatlla que sagna
i un brill de rosada damunt la blancor de les ales.

A. ESCLASANS

BIBLIOGRAFIA NAPOLEÒNICA A CATALUNYA

NOTICIA D'ALGUNES OBRES

A la bibliografia catalana del segle XIX hi ha una branca napoleònica, típica i ben volguda d'investigadors i bibliòfils, que correlativament a la universal especulació vers el gran home, presenta dues rames, antiga i moderna.

La primera arrenca dels temps mateixos en què tenien lloc els fets, i manifesta la influència de la guerra de defensa del 1808, i d'esdeveniments posteriors, nacionals o exclusius de la veïna França, per exemple, la reacció absolutista de 1815, la contra-reacció que hi respongué, i que, després de successives vicissituds, culminà a París amb l'aldarull de 1830, determinant la desaparició dels Borbons enemics del bonapartisme; finalment, la restauració imperial de 1851, fet que irradiant a tot arreu té singular importància en la història de Napoleó I el panegíric del qual eleva a la categoria d'axioma.

La segona rama s'inicia amb la caiguda del segon imperi, 1870, i resulta el contrari de l'anterior, puix Napoleó és objecte de tota mena d'invectives, particularment a França.

Aquest tarannà dura fins a l'època dels centenaris, i en la mateixa cal incloure el de la Guerra de la Independència, commemoració que obre la porta a una sèrie d'estudis catalans. D'aleshores ençà la contemplació de l'argument napoleònic entra en una fase de serenitat.

Aquesta és la síntesi de la bibliografia napoleònica apreciable a Catalunya, paral·lela, com es veu, i identificada, amb la francesa. La nostra intervenció, per a mostrar-la al lector amic d'aquestes coses místiques i que no remouen l'opinió, es reduirà a la rama antiga, i en ella s'eliminaran les obres degudes a les passions de la guerra magna de l'any 1808, ocupant-nos només de les de caràcter popular i divulgador, circumscrites a la persona de l'emperador.

Els precedents socials i mercantils d'aquestes publicacions, hauríem de buscar-los en l'opinió favorable a Bonaparte, en la primera etapa de son dictatorial govern, quan havent restaurat al reialme de França l'ordre i la religió, després d'imposar-se a l'estranger, fou consagrat a París pel Papa.

Aquesta escena impressionà molt als catòlics, i a Catalunya, malgrat l'ideari de la Guerra del Rosselló, i els rigors de la censura que impedia es parlés de les victòries franceses, fou comentada, i aplaudida, i el mateix any 1804, apareixia estampada per la Companyia de Jordi Roca i Gaspar, una obreta de més de 200 pàgines, la *Historia de Napoleón Bonaparte, primer cónsul hasta la paz de Luneville*; la intenció de la qual s'endevina només que llegint un dels capítols, que s'intitula, *Zelo de Bonaparte por la Religión Católica*, on es fa la descripció de la pau religiosa, el Concordat, etc.

Referma la nostra manera de pensar, que podríem nodrir amb fets simptomàtics, l'elogi poètic inserit a la premsa de Barcelona l'any 1807, que demostra els treballs de penetració realitzats pels francesos, prevalent-se dels tractats amb Carles IV; però la Guerra de la Independència mata d'un cop aquestes provatures, i la premsa de Catalunya no produeix més que diatribes, arribant a imprimir-se el cèlebre libel de l'anglès Goldsmith, que diuen que el mateix Napoleó fullejà a Santa Elena (*).

Els precedents mercantils els trobaríem al negoci que representava parlar de Napoleó segons les circumstàncies i el gust del públic.

Si en acabar-se la lluita de 1808, els avalots fraticides acaparen la premsa a Catalunya, i el

(*) L'edità a Manresa, en 1813, la casa Martí i Trullàs, en dos volums, amb el títol de *Historia secreta del gabinete de Napoleón Bonaparte y de la corte de San Clud*.

* * *

buit sistemàtic que es fa entorn de Napoleó vençut i captiu, no consent que es digui res d'ell, ni que penetri a Catalunya el Memorial de Santa Elena, que gairebé clandestinament escampa el seu autor; en canvi, el trasbals de 1830 motiva l'esclat d'una propaganda en pro del bonapartisme liberal, l'heroi deixa d'ésser un dèspota, per a convertir-se en el campió de la llibertat, víctima dels monarques de dret diví, (Prometeu encadenat), i àrbitre de dues centúries, de dues societats, segons frase de Manzoni, i de Lamartine, coincidint en la didàctica poètica, potser la que més a dintre el cor de les multituds arriba. I el llibre fou l'instrument d'aquesta transformació, la força del qual avui no podríem imaginar sinó recordant que en 1840 la despulla de l'emperador exilat era passejada triomfalment pels Camps Eliseus, i el rei Lluís Felip la rebia als Invàlids, en nom de França...

El llibre anà a onades a tot arreu, i a Catalunya començà la tasca dels editors.

Les obres que successivament apareixen amb el caràcter que havem indicat, honoren la nostra llibreria romàntica. Gairebé totes elles, traduccions, imitacions o arranjaments del model francès, estan impreses en castellà, o bé serveixen uniformitat en el tipus luxós, i donen llarga part a les il·lustracions, no sempre còpies, sinó algunes tan pròpies com els cers i boixos dels Rodés, Amills, Xaxars, Cerqueda i d'altres.

Si els nostres industrials estaven relacionats amb els centres de propaganda bonapartista, i fins a sou dels mateixos, que disposant de forts capitals, els distribuïen generosament, no podríem dir-ho aquí nosaltres; que la propaganda tenia ressò a Barcelona, i altres poblacions de Catalunya, és innegable, i tal vegada expliqui l'interès d'algú en contrariar-la, l'aparició de la novella de l'Angelon, *Atràs el extrangero*, que sembla exagerada com a evocació de la Guerra de la Independència. Qui sap si el seu autor complia una comanda, i aquesta era aixecar el sentiment contra Napoleó III, llavors al zènit de l'hegemonia, i les ambicions del qual sobre Mèxic no eren mirades amb indiferència a Espanya, segons sembla (*).

Deixem-nos de filosofies; anem als llibres en qüestió, dedicant al passar un record pietós a la memòria d'En Folguera, aquell que en morir jove, afalagava la idea de fundar a Barcelona un cen-

(*) A la revista *Estudio*, i a la *Jurídica de Catalunya*, ens ocuparem amb certa detenció de l'episodi.

tre d'estudis napoleònics, que amb seguretat hauria acollit aquests fruits de la impremta.

* * *

Aitals llibres són només alguns dels publicats de 1830, als voltants de 1870, i els tenim a la nostra col·lecció. Per força el nombre total dels mateixos seria important, mes no sabem que s'hagi tractat de catalogar-los.

Sigui el que es vulgui, els següents revelen el caràcter, l'orientació, art i gust dels editors.

1.—*Vida de Napoleón Bonaparte, precedida de un bosquejo preliminar de la Revolución francesa, escrita en inglés por Sir Walter Scott, y traducida libremente al español por M. L., adornada con dos láminas. Barcelona, por Juan i Jaime Gaspar, 1830. Con las licencias necesarias.*

Es una publicació en nou volums, tamany 17×11, 2.769 pàgines de bona estampa sobre paper vergé. A l'exemplar que tenim a la vista, en rústega, signat per l'editor, i numerat amb el número 46531, hi ha un gravat de l'Estruch.

2.—*Historia de Napoleón, Emperador de los franceses, escrita en francés por un antiguo militar. Barcelona, Librería de M. Sauri y Compañía, 1831.*

Es un llibret de 270 pàgines, excellentment imprès en paper *raisin*, amb un bell retrat de Napoleó, còpia d'en Davir pel nostre Amills, i una alegoria de Santa Elena pel mateix, amb la tomba, la font, i la nau simbòlica de les commemoracions de l'exili. A la falsa portada consta: *Con licencia del Real y Supremo Consejo de Castilla.*

3.—*Napoleón. Colección de anécdotas auténticas relativas a este célebre guerrero, a sus generales, oficiales, etc. Barcelona, Librería de I. Oliveres, calle Ancha, frente Casa Mornau.*

Obra impresa per en Tauló, carrer més baix de Sant Pere, núm. 2, l'any 1834, en tres volums, els retrats de Napoleó i l'emperatriu Josefina, per Rodés, Amills i Xaxars, i l'alegoria de Santa Elena, amb el perfil de l'emperador, tots en cer, i primorosament acabats. El tamany és de 16×11, el nombre total de pàgines 871, el paper *Jésus*, figurant al primer volum de l'exemplar que tenim, (relligat, i amb cobertes de color que porten una testa de Minerva a l'anvers, i al cantó contrari uns motius romàntics), unes estrofes del sonet

que a la mort de Napoleó publicà el *Diario de Barcelona*, i que diuen:

"No nació rey, y supo victorioso
"Disponer de los Cetros Europeos
"Y mandar a su arbitrio las naciones.
"A su saber debió lo poderoso,
"Y probó por sus ínclitos trofeos,
"Que el mérito anonada distinciones."

4.—*Historia de Napoleón, escrita en francés por Mr. de Norvins. Traducida al castellano. Imprenta de la Viuda e Hijos de Gorchs, año 1835.*

Tres atapeïts volums, amb 1.314 pàgines, el seu format 21×13 , paper *couronne*.

Aquesta producció, força coneguda, és ja tot un tractat de proporcions.

De 1837 són les Memòries del duc de Vicenza (el general Caulaincourt, primer cavalleriç de Napoleó, i ministre d'Afers estrangers en 1814), que a Girona estampà en dos volums l'Oliva. El seu títol

5.—*Napoleón y el Imperio. Memorias del Duque de Vicenza, recogidas y publicadas por Mme. Carlota de Sor, vertidas al español.*

L'exemplar que tenim ve signat per l'editor, té 559 pàgines, el seu format, 15×10 , i el paper *Jésus*.

6.—*Napoleón en Italia, Egipto y Siria. Célebres y memorables campañas de 1796 a 1800, conocidas con el título de 1.ª y 2.ª de Italia y de Oriente, sacadas de su Correspondencia militar, y traducidas del francés por F. M. Barcelona. Imprenta de Tomás Gorchs, año 1839.*

Dos volums, de 15×10 , 337 pàgines en conjunt, i bona estampació, sense gravats, ni vinyetes. Del mateix any:

7.—*Historia del Emperador Napoleón. Edición pintoresca y popular, adornada con 90 láminas grabadas por los más célebres artistas de Europa. Por D. F. P. Barcelona. Imprenta de Joaquín Verdaguer, en la Rambla, n.º 87.*

Aquesta obra té 98 pàgines de text, a dues columnes, i de la mateixa en coneixem diferents formats. El de l'exemplar que tenim, que porta un pròleg de l'editor, és de tamany 18×12 . L'aspecte general, el paper, la relligadura, la claredat

del tipus de la lletra, i, sobretot, els gravats, autoritzen a qualsevol per a qualificar de magnífica aquesta publicació, que és, altrament, una mena de petita enciclopèdia gràfica.

De la mateixa època

8.—*Descripción de la columna y de la nueva estatua de Napoleón colocada en la Plaza Vendôme, de París. Contiene la explicación de los cordones que rodean la columna, así como de los bajos relieves que representan los hechos memorables; o el resúmen histórico de las victorias de los ejércitos franceses mandados por Napoleón en la campaña de 1805, y otras particularmente interesantes para los que no quieren leer la historia del célebre capitán en largos volúmenes. Barcelona. Librería de D. Manuel Sauri, calle Ancha, esquina al Regomí. 1834.*

Es un tomet de butxaca, 51 pàgines, una allegoria a la coberta, i la reproducció d'un gravat d'un Monfor, amb el monument.

9.—*Ideas Napoleónicas por el Príncipe Napoleón Luis Bonaparte, aumentadas con notas relativas a España, un diálogo entre Napoleón y Robespierre, y las conversaciones de Canova. Adornadas con el retrato del Emperador. Traducidas del francés por D. Manuel de la Escosura. Barcelona. Librería de D. Manuel Sauri, calle Ancha, esquina al Regomí. 1839.*
200 pàgines.

Allegat en pro del bonaparisme, escri pel futur Napoleó III, durant l'empresonament a Ham, a conseqüència d'una de les temptatives d'entrar a França. Es una de les més insinuants produccions de la nostra premsa, i que millor revela la influència de la propaganda a Catalunya. Defensa la política de Napoleó, i conté un quadro de la seva administració, de les obres públiques, alludint a la prosperitat de la nació veïna, malgrat les guerres de l'Imperi, malgrat les dues doloroses invasions de 1814 i 1815. Té tot l'aire d'una invitació als pobles a reunir-se sota la bandera de la ideologia napoleònica, que aleshores era la liberal.

El diàleg de Napoleó i Robespierre fa ressaltar que l'emperador fou el que encarrilà la revolució, volent purgar-la de deliris suïcides. Finalment hi ha les converses entre Napoleó i el gran italià Canova, l'any 1810, a París. En mig de tot i l'encens constant al dictador, s'hi veu la valenta intervenció de l'artista en pro del patrimoni de la seva pàtria, traslladat a la capital francesa per a

servir de fonament al monumental *Museu Napoleó*, ideat per l'autòcrata.

Les notes referents a Espanya, reproduïxen els textos del memorial de Santa Elena (avui en tela de judici, pel que fa a l'època que Napoleó suposa els escriví a determinades persones) on es veu el disseny imperial, calcat en la política de Lluís XIV, amb aleacions típiques respecte a l'agrupació dels Estats per nacions.

10.—*Curso de legislación formado con los mejores informes y discursos leídos y pronunciados al tiempo de discutirse el Código de Napoleón. Barcelona. Imprenta y Litografía de J. Roger, calle de Aviñó, frente a la de Fernando VII. 1839.*

Es una obra en tres volums, perfectament presentats, amb el text de la famosa llei i els comentaris a les cambres franceses. Sens dubte és la primera traducció important de la mateixa, i podria relacionar-se (sense voler endinsar-nos en la història de l'ocupació de 1808 a 1814), amb les provatures que l'administració francesa va fer, a fi i a efecte de guanyar d'un cop als nostres avantpassats. Sembla que una diputació que anà a París l'any 1811, demanà al Govern imperial, entre moltes altres coses, que es restablís a Barcelona la Universitat; i en 1812, als papers es troba la instància d'un advocat demanant que se li concedís la càtedra de Codi Napoleó, que anava a establir-se a la Ciutat Comtal (*).

No sabem la data de la primera edició de la *Història de la Revolució*, d'En Mignet. Nosaltres disposem de la segona, feta a la nostra ciutat, 1840, per l'editor Joan Oliveres, en dos volums de més de 300 pàgines cada un, format de 23x14, dos superbs retrats de Napoleó, general i emperador, amb ben encertades orles i acabadíssimes reproduccions dels cèlebres gravats d'En Duplessis-Bertaux. Es una altra obra que diu molt bé de les nostres premses i dels homes que les dirigien. El títol seu:

11.—*Historia de la Revolución de Francia desde el año 1789 hasta 1814, por M. Mignet. Barcelona. Imprenta de Juan Oliveres. 1840.*

L'exemplar que tenim porta la signatura de l'Oliveres, sota el paràgraf rituari de la propietat. El fons principal és la història de la Revolució, solament l'imperi hi entra al capítol quinzè i a l'apèndix.

(*) *Les souvenirs du peuple.*

Aquesta publicació va seguida de la d'En A. Hugo, amb cinquanta làmines al cer, i 31 dibuixades per En Charlet, i gravades per l'Andreu Brown. Però l'exemplar que tenim nosaltres va amb la data de 1839, i la riquesa de les il·lustracions no sembla pas l'anunciada. El seu títol està concebut en aquests termes

12.—*Historia del Emperador Napoleón, por A. Hugo, adornada con 31 viñetas, dibujadas por Charlet y grabadas por Brown. Barcelona. Imprenta de J. Oliveres y Gavarró, calle de Escudellers, núm. 67.*

Com a obra de divulgació és bonica; els seus dibuixos, deguts a figura tan popularment napoleònica com en Charlet, i unes taules cronològiques, d'evident utilitat per a retenir a la memòria els fets, la fan simpàtica.

13. — *Historia militar y política de Napoleón Bonaparte, puesta en su verdadero punto de vista por D. Fortián José Pou. Barcelona. Imprenta y Librería de Pablo Riera. 1840.*

Es un volum relligat, sense làmines, de 15 x 10, probablement alguna refundició, que surt del tipus acceptat en la doctrina i ataca a l'heroi des de la Introducció, empleant un llenguatge ampullós. S'ha de reconèixer, amb tot, que l'autor revela una independència que les altres publicacions no proven. Tal vegada sigui original, el títol seu vol demostrar-ho; mes caldria saber quí fou aquest Fortià Josep Pou.

Del propi 1840 (l'any de la restitució de la despulla de Santa Elena a França), és el llibre més tendencios potser de tota la nostra bibliografia, i també el que demostra més el perfeccionament de les arts gràfiques, i el favor del públic per les evocacions napoleòniques. Ens referim a la traducció de Laurent de l'Ardeche, veritable glorificació, que ostenta el títol següent:

14.—*Historia del Emperador Napoleón por P. M. Laurent de l'Ardeche, con 500 dibujos de Horacio Vernet. Puesta en castellano por D. Eduardo Henry. Barcelona, Imprenta de D. Antonio Bergnes y Compañía.*

De la mateixa se'n féu un altra edició en 1859, dos volums, que demés de la història de Napoleó I, contenen la del seu fill, el regnat de Lluís Felip, la República de 1848, i l'Imperi de Napoleó III fins la campanya d'Itàlia. El títol era:

15.—*Los Reyes, la Iglesia y el Pueblo, ó Los Tres Napoleones y la Guerra de Italia empezada en 1859. Vida política y militar de Napoleón el Grande, del Duque de Reischadt, y de Napoleón Luis Bonaparte. Historia de un siglo que forma la epopeya más grandiosa que atesoran los archivos de la humanidad, escrita por sus principales héroes, y completada por los historiadores de más fama, así nacionales como extranjeros, desde la Revolución Francesa de 1793, y ordenada y traducida por una sociedad literaria. Edición ilustrada con más de mil grabados debidos al lápiz y al buril de los más aventajados artistas, entre ellos los retratos abiertos en acero de los tres Napoleones, de la emperatriz Eugenia, hoy día regente de Francia; de los más famosos generales y hombres políticos de que hoy hace mención la historia, y de un gran mapa de Europa y de la Guerra de Italia. Barcelona, por D. Juan Oliveres, editor, impresor de S. M. Calle de Escudillers, n.º 57.*

Els fons doctrinal, les èpoques de l'aparició de les edicions, les condicions materials, nombre de pàgines (prop de dues mil), tamany (26 × 17), les il·lustracions degudes a En Vernet (artista autoidentificat amb la glòria imperial), i els motius ornamentals d'En Le Bas, gravats per l'Andrews, en Best i en Lalois, i tots ells glosses d'aquesta mateixa glòria, i sobretot el pulquèrrim bust de Napoleó, en uniforme, exultant de poder, amb l'esguard convencional als ulls; tot plegat justifica que sense hipèrbole reputem com a monumental i encara no superada l'obra. Des de el Pòrtic amb una allegoria corprenedora d'En Vernet, gravat d'En Brevière, i l'Introducció quines il·lustracions comencen amb tres trofeus clàssics, adornant tres noms: Alexandre, César, Napoleó, i acaben amb una vinyeta que consagra la cançó d'En Beranger, les primeres estrofes de la qual diuen:

—On parlera de sa gloire,

Sous la chaume bien longtemps (*),

fins el colofó amb un altre que representa el capell famós, la espasa, les decoracions, damunt de feixos de llorer i roure, el llibre expressa l'elogi més gran.

Del mateix en conservem nosaltres particularment un record simpàtic, car fou el primer que vàrem llegir de Napoleó, en plena adolescència. Formava part de la biblioteca de la casa dels nostres avis, a Sitges (la casa Llopis, pur segle XVIII), a on, precisament, els oficials de l'im-

peri s'hostatjaren en 1811, i el llegíem al jardí, al jardí meitat romàntic, meitat místic; i l'amistat esdevingué tan forta en virtut d'una comunicació contínua, que avui dia encara, en veure'l reclós a la llibreria, hom diria que ens somriu...

16.—*Vida de Napoleón II, o pormenores acerca su permanencia en Austria y sus postrimeros momentos por J. B. Petit.*

Es un volum de butxaca, 12 × 8, estampat per *El Constitucional*, en 1841, i s'ocupa de la tragèdia del fill de Napoleó el duc de Reischadt.

17.—*La muerte de un impío, o la religión del Emperador de los franceses Napoleón Bonaparte con documentos inéditos de la mayor importancia, en los cuales revela él mismo su verdadera opinión sobre el Cristianismo, y con cartas de los SS. Cardenal Fesch, Montholon, Hudson Lowe, Marchand, y un Facsimile de la letra del Emperador, por el Caballero de Beauterne, publicada en París en 1841, traducida del francés por Jaime Boy. Barcelona, Imprenta de Francisco Garriga, Calle de Copons, núm. 2, piso 2.º*

Es aquesta obra una emanació de l'exili de Santa Elena i el ressó a Barcelona de qüestions debatudes entorn de la fe de Napoleó I.

Representa, doncs, quelcom en la bibliografia catalana, significant l'intelligència amb què procedien els nostres editors, o l'intenció de la propaganda preparant el segon imperi.

Complement de la mateixa és el fullet:

18.—*Pensamientos de Napoleón I sobre la Divinidad de Jesucristo, traducidos nuevamente del francés por J. A., Pbro. Barcelona. Juan Roca y Bros, editor, calle de la Platería, número 44. 1867.*

L'autor era el propi Cavaller de Beauterne, de l'anterior; i el propòsit del traductor ve manifestat en l'Advertència que serveix de pròleg al fullet a on diu aquestes paraules: "Aunque es-
"pañoles a la antigua, que sabemos enardecernos
"recordando la historia de la independencia de
"nuestra patria, no podemos negar que Napo-
"león I tenía grande talento y entusiasta cora-
"zón. Si logramos que algún desgraciado admira-
"dor de los errores de Straus, Jibbou, Salvador o
"Renan, ame a Jesucristo, nos tendremos por muy
"dichosos y harto remunerados".

L'intenció era bona, i l'Autoritat eclesiàstica ho reconeixia, quan donava a la producció les llicències, després d'un Informe favorable, expressat en termes extensos pel censor, Mossèn Josep M.ª Rodríguez.

El fons, les converses de l'Emperador a Santa Elena sobre Jesucrist, la fe, la religió, el Papat, reflectia el llibre de la matèria, estampat en 1845, a Passy per l'editor Ollivier Fulgence.

19.—*Máximas de Napoleón escritas en la Isla de Santa Elena, por D. T. Bertrán Soler. Barcelona, Imprenta de El Barcelonés. 1850.*

Una nova peça bibliogràfica, en rústica, amb una vinyeta en boix, que representa la revista militar passada a la guàrdia imperial per Napoleó, segons Charlet.

I encara que per la data sembli fora del cicle que breument recordem, cal recollir com demostració de les tendències dels nostres editors, l'estudi especial del *Cinque Maggio*, d'En Manzoni, fet per l'acadèmic de Bones Lletres en Josep Llausàs:

20.—*El cinco de Mayo famosa oda italiana de Alejandro Manzoni a la muerte de Napoleón I acaecida en igual día del año 1821, nueva traducción española en el metro del original, ilustrada con notas relativas a la interpretación del texto y seguida de otras siete traducciones en verso español publicadas con anterioridad a la presente. Barcelona, Imprenta de Jaime Je-*

pús (Pasage Fortuny, Antigua Universidad), 1879.

En ella hi figura la traducció catalana de la oda, deguda al Sr. Martí i Folguera, inclosa en el volumen estampat a Reus per En Torroja, amb el títol de *Veus escampades*.

* * *

Amb utilitat, i corroboració exemplar del que havem dit i repetit, podria fer-se ara l'anàlisi crític, històric i ensems literari de totes aquestes obres. Nosaltres no tenim la necessària competència. Esperem-ho d'algú.

Podria també addicionar-se a nostres fragmentàries insinuacions, un tanteig que avencés el judici de les obres de la rama moderna, més nombrosa, segurament, i que nodrida amb les que van sortint del centenari alludit de la Guerra de l'Independència ençà, té una personalitat autònoma. Per cert que al cap de totes haurà de col·locar-se una de ben original, i no gaire divulgada: aquella que escriví en Miracle i Carbonell, sota el títol de: *Napoleón I y su escritura*, en la qual posà un pròleg En Pere Armengol i Cornet. L'editor fou en Bastinos.

Detinguem-nos aquí, expressant el convenciment de que la tradició bibliogràfica napoleònica no s'extingirà a casa nostra. Ultra el significat històric i social que té, lligant-la amb la contemplació de la guerra de l'any 1808, ningú podrà dubtar de l'encís seu en el que correspon a les il·lusions i sofriments de generacions passades.

FREDERIC CAMP

COMMEMORACIONS MANZONIANES

D'entre la multiplicitat de temes que el centenari del Romanticisme ha suscitat, interessin d'una manera especial en relació amb l'història de les nostres lletres modernes els que fan referència a l'escola manzoniana.

Les generacions catalanes dels primers noucents no han estalviat llur homenatge al Manzoni. La traducció dels Promesos per Maria Antonia Salvà assenyala una digna fita. Li fan costat d'honor les traduccions d'himnes sacres de Guerau de Liost i Llorenç Riber.

*Voliem recordar-les aquí. I voliem lligar aquests records amb la commemoració de la data (darreries de març de 1828) en la qual Alexandre Manzoni començà el seu estudi *Del romanzo storico e, in genere, de componimenti misti di storia e d'invenzione d'una intenció i d'un abast que no podem negligir en explicar-nos el llevat de renaixença pairal que ens portà el romanticisme.**

TEMES TEATRALS ⁽¹⁾

Fa ben bé mig segle que milions d'espectadors adès s'enterneixen i adès es retorcen de riure davant d'un moribund: el teatre. Més aviat podríem dir pseudo-moribund, perquè el cicle comatós fa massa estona que dura i ja s'ha de començar a pensar en la cronicitat de la seva situació. Efectivament: un malalt que va allargant indefinidament, que es revifa amb una gran onada de vitalitat quan se li obren les finestres i es permet l'entrada en la seva cambra dels grans vents d'Irlanda que li parlen de Bernad Shaw o d'Escòcia que li porten Barrie, o dels mestres d'Itàlia que li duen les ombres de Pirandello o dels oratjols de França, propicis a desvetllar sensualitats dormides, que li canten els noms de Romain, de Vildrac i de Mazaud i, en fi, del sirocco que bufa el mateix Lenormand; un malalt susceptible d'aquestes reaccions és, a tot estirar, un hipocondríac. Perquè no són únicament els vents optimistes que li donen coratge, els símptomes del seu vertader estat, sinó també les crisis que sofreix i que domina.

Aquella crisi que semblava que se l'emportaria de viu en viu, i de la qual va tenir febres i febres—la revista musical—ha estat superada. I pels aspectes actuals de la revista es pot predir que, si bé ella fa esforços per a viure com a un ser completament autòcton, no representa pas, ni de molt, la vitalitat i la consistència fonamental que tothora ens ofereix el teatre en la seva llarga vida.

L'altra malura era el cine. Però també ha sabut extirpar-la fent-li guanyar una vida del tot a part, exuberant per cert en aquest moment, però transitòria. El cine no ha dit la seva última paraula: és un art en evolució en la seva forma expressiva, de la qual el teatre (adesgrat del que puguin dir els *istes* i els innovadors del *quart mur*) no s'ha pas de preocupar. El teatre té ja una forma amb mil variacions i els seus problemes radiquen en el contingut d'aquestes formes. A més, val a dir que un canvi de forma seria un canvi de

gènere, no una transforació sinó la naixença d'una nova art i, llavors sí, la mort del teatre. Però això no pot ésser. Per bé que la gent estigui habituada, molt més que abans, a llegir teatre, sempre s'estimarà més veure'l representat, que és la manera com ha de ser judicat i com ha d'emocionar i entretenir. Els grans noms de l'escena, si no en vinguessin d'altres que els ajuden, bastarien per a donar activitat a l'espai emmarcat, dintre el qual es belluga una vida fabulosament variada. Per això hem de malfiar-nos de l'agonia del teatre.

Malures tan terribles com la revista musical i el cine han estat vençudes. Pot tenir, doncs, molts anys de vida. Els nous enemics possibles no seran pas més perillosos. I val la pena que el considerem com un ser viu, i no de mort propera, sinó de vida esplendorosa i més aviat lenta. Si ha de morir d'alguna manera, és possible que sigui per suïcidi.

* * *

Però nosaltres tenim dos teatres: l'un que és nostre per erudició i un altre que és nostre en propietat. Aquell teatre que ja proclamaven moribund els nostres pares, no és pas el nostre en propietat: el teatre nostre difícilment pot morir, perquè a penes ha nascut i ha de viure la seva vida pròpia abans de tenir aptesa per a la mort.

Quan parlem de la crisi del teatre, per tant, com a catalans, hem de distingir entre el teatre nostre i el de fora. Com a espectadors del teatre universal (per ara no som sinó espectadors) hem de tenir la nostra posició; i una altra posició ens cal en front del teatre de casa. Podem consentir a parlar de la crisi, de l'agonia i de la mort del teatre universal; però, per Déu, nosaltres encara hem de viure el nostre teatre, hem d'aspirar a aportar a la galeria de grans dramaturgs mundials el nom

(1) Conferència llegida al Cercle Artístic de Sant Lluç, de Barcelona, el dia 25 de març de 1928.

del nostre dramaturg; un, si no podem pluralitzar, i, per tant, no podem admetre que es parli de l'agonia del nostre teatre en el mateix sentit, involucrant-lo en la malaltia que sofreix el teatre general coronat per la tradició de les massisses literatures escèniques dels grans idiomes universals. El teatre català ha de guarnir-se dels matisos que li manquen encara, ha de patir els vicis de les grans dèries, els amaneraments que provoquen les grans idees, ha de tenir, en abundància, el seu teatre d'amor, l'intellectual, el d'intriga, el melodrama, i, tanmateix, el teatre còmic. I, una vegada estigui cobert de les nafres i de les joies de tots aquests gèneres, podrà, involucrant-se per dret propi en el teatre universal, considerar-se també en aquest graciós període d'agonia en què el situen verbalment aquells qui precisament amb llurs obres li donen vigoria i nova fe de vida.

* * *

El nostre teatre, és clar, no es podrà alliberar de les percussions que li vindran de la vida del teatre universal, sobretot si són batzegades dolentes. A la naixença d'uns elements benefactorament pertorbadors a fora (diguem un Cocteau, un Rosso de San Secondo, un Synge) potser entre nosaltres no hi correspondrà la brotada d'una gran personalitat dramàtica, però si les grans escenes sofrissin una transformació fonamental, repercutiria evidentment en la nostra petita escena que procuraria adaptar-hi la seva retardada posició, i li faria evidentment més mal que bé. Ens convindria, en molts aspectes de la nostra producció literària, viure amb les antenes ben alerta, però les transmissores completament inactives. Tancar-nos i treballar. Però per aconseguir resultats per aquest procediment han de passar molts anys i s'ha de tenir molta voluntat.

El nostre teatre, com tota la nostra activitat intel·lectual, viu una vida monstruosa. És una institució anormal. L'absència de clàssics propis li dona un aire de sortija de barri, i els que avui fan teatre han de procurar treballar com si en tinguessin; bo i creant-los han de fer llurs obres ben humils en l'execució i ben cobejosos en els propòsits. D'aquesta manera pot arribar-se a obtenir l'obra difícilíssima que els està encomanada: fer una tasca que tingui la valor dels primitius, portes endins de casa, i un aire tot normal, de producció ventejada per tots els vents de la rosa, davant dels rars ulls encuriosits que vinguin a guaitar per un foradet les coses de la llar nostrada.

Avui per avui la producció escènica a Catalunya es troba, comparada amb la dels països més rics en literatura teatral, França o Anglaterra, en una desproporció evident. En acabar una temporada, en la qual actuen tres teatres catalans, normalment, i certes fugaces actuacions, ens trobem amb més de trenta obres estrenades. Correspon, per tant, una obra per cada 75.000 habitants. La producció escènica catalana és, proporcionalment, deu o dotze vegades superior a la de qualsevol dels grans països de llengües predominants. Amb tot la proporció d'obres que sancionaria un hipotètic jurat internacional de persones cultes, seria espantosament pejorativa per a la nostra terra. Entre nosaltres la majoria d'obres són absolutament despreocupades de la delicada situació de la nostra escena més aviat certs autors se'n serveixin per a constituir obres de pobríssima condició. I amb la mateixa manca d'escrúpols són acceptades per les empreses. Si aquestes no senten la missió d'educar un públic, i no tenen consciència de la posició que ocupen en la vida futura del teatre de la nostra terra, els autors en la seva immensa desconhortadora majoria, van al gra, com les gallines, sense més preocupacions que aquestes saboroses bestioles. Valdria la pena, en fi, que cada autor es demanés el màxim rendiment, que millorés la qualitat de la seva producció. Crec que encara podem ésser optimistes.

* * *

Els autors han d'ampliar llur camp d'acció. Han d'aspirar a renovar els seus elements artístics i emocionals. Novetat no vol dir trencar els motllos de tot allò que existeix. Es poden respectar aquests motllos i millor (per a fer obra de durada), cal respectar els motllos i utilitzar-los. Posar dintre els vells càntirs aigua fresca. Tot és susceptible de caires infinits. I l'autor ha de prendre una posició, ben seva, ben original, i anar deixant que les coses passin per davant seu, per descobrir el caire *seu* que hi hagi en cada una. El que s'ha de proposar sempre és no repetir mai. La nostra escena, tan jove, és ja lassa de repeticions. El mateix teatre de Guimerà és una repetició constant: un odi que es torna amor. Difícilment s'aparta d'aquí. Les mateixes situacions poden presentar-se mentre serveixin d'excusa per a dir coses noves. Ara mateix ens trobem a França — és clar que fa temps que existeix, però ara ha pres nova actualitat per la publicació de les obres — amb una

activitat nova basada en peces clàssiques. L'inquiet Jean Cocteau ha pres uns quants arguments: Orfeu, Antígona, Edip i Romeu i Julieta, i els ha rejuenit, ha fet, diu, amb aquestes obres, el mateix que han fet a Londres amb la Batalla d'Ucello. Li han tret la pàtina per uns procediments que exigeixen l'ús del cloroform, i l'obra ha eixit del seu somni, fresca com una rosa, igual com el dia que Ucello la va pintar. La pàtina que pot millorar a la llarga les coses mediocres, no afegeix res a les obres mestres. Cocteau ha volgut tornar a aquestes obres la força i la vivacitat que tenien en l'època que havien estat escrites i ho ha fet posant-les al ritme de la nostra època. El mateix ha fet en llengua anglesa *Ieats* amb l'Edip.

Aquesta és una de les aigües més noves dintre de les fonts velles; però no és pas la sola deu. Guaiteu els Kayser, els Txapek, els Elmer, que han cercat de dur al teatre les preocupacions industrials de l'hora, han volgut fer participar el teatre de les actituds d'acostament que en altres camps prenien la psicologia i les ciències físiques. Han volgut emmarcar en l'escena problemes generals de la vida industrial moderna, amb una mica de sentors dels melodrames i dels drames socialitzans, qui ho nega?, però més per dur-ho l'analogia dels temes que no pas per la situació que ells tenen en les relatives literatures.

I no s'hauria de parar l'autor en aquestes coses, encara. Els mateixos dolor i joia de cada dia, els novel·listes i els psicòlegs del nostre temps ens els han ensenyat a mirar d'una manera nova. Hi ha especuladors que treballen en camps distanciat que donen molta matèria prima al dramaturg. Esmentem només els casos conegudíssims de Freud i d'Einstein que han donat naixença a novel·les i drames psicoanalistes i relativistes.

Aquí tenim, doncs, una prova ben clara del que vull dir, quan assenyalo grans camps a l'especulació del dramaturg. En nom d'aquests camps incultes de la nostra literatura escènica és que blasmo els arguments repetits mil vegades, explicats per procediments rebregats i presentats amb una escenografia miserable. Demano el màxim esforç a tots els que intervenen en la projecció, damunt del públic, de les creacions intel·lectuals.

* * *

L'autor ha de proposar-se, en fi, grans aventures. Grans aventures que el mateix poden ésser

a través d'un grup de personatges que d'un home endins. Ben garbellat, les obres giren, en llur gran majoria, entorn d'un sol personatge o d'una idea, tan personalitzada que pren, per a materialitzar-se, el cos d'un o més personatges. Si hi ha dibuixos delicats d'ambient, com *Un mes al camp*, de Turguenef, la majoria són gent o idees dutes a escena i enfrontades amb ambients i persones de totes menes, aptes per a provocar les reaccions que necessita l'autor per a explicar els seus propòsits, la seva filosofia i, si més no, la seva rondalla, que moltes voltes amb això sol ja n'hi ha ben bé prou. Constatem, però, que la gran part de les obres immortals repengen damunt les espatlles de personatges únics: Edip, Otello, Nora, Manelich, i dotzenes de centenars més. D'això sembla apartar-se el teatre de Bernard Shaw, però fixeu-vos com a voltes és una idea el protagonista, com en *L'altra illa de John Bull* i altres, ho és una persona, com en *La professió de la senyora Warren* o *Pigmalió*, a despit de la insistència en la sàtira de la societat que desencaixa evidentment el personatge.

* * *

El nervi de l'obra teatral és sempre dut, a grans períodes, mitjançant diàleg entre dues persones; és a dir, limitant les persones es crea la intensitat; per virtut de la paraula, es fa avançar de debò l'acció de l'obra; en canvi quan en el teatre intervenen multituds o grups, l'acció esdevé lenta i molt sovint les escenes de conjunt, no són sinó escenes de farciment. L'acció és dilueix en elles i no torna a trobar el to intens sinó quan és reprès el tema central per dos personatges que discuteixen. La discussió és la veritable acció escènica. Aquesta característica de ser precisament dos personatges el camí millor per a donar l'obra teatral, diferencia l'escena de la pantalla. En aquesta pot parlar i parla meravellosament el gran conjunt, les grans multituds, els grans paisatges i, per contrast, i per privilegi propi, el detall, el fragment. És en els dos extrems: en grans conjunts d'unitats o en els fragments d'una unitat, que el cine ve descabdellant la història que explica. El teatre, característicament, necessita dues persones. Més, li sobren; menys, és cosa avui demodada: el monòleg ha desaparegut de l'escena.

* * *

Per damunt de tot, l'autor ha de tenir present

que els espectadors que l'han d'anar a veure i sentir, si formen un públic conscient, li exigiran que els parli en un llenguatge mesurat, que els doni conflictes que puguin interessar-los. El públic ha d'exigir de l'autor a cada obra una prova de les seves preocupacions, i de la seva intel·ligència. Tenint això en compte, tant és que faci drama com que es dediqui a la comèdia. En totes dues branques pot excel·lir. Són dos gèneres igualment dignes si es fan bé, i crec que un autor modern ha de demostrar la seva capacitat en ambdós, encara que el drama hagi estat sempre — llevat de pocs casos, entre els quals Molière — la vertadera pedra de toc del geni. Molt sovint veiem, en la història de la literatura escènica, autors que conreen ambdós hortets. Al costat d'*Hamlet*, ens trobem amb el *Somni d'una nit d'estiu*, i ben a la vora del tètric *Enric IV*, de Pirandello, trobem *Ma non è una cosa sèria*. Llevat d'Ibsen i de Strindberg, i gairebé tots els nòrdics que coneixem, els altres grans noms de la literatura teatral han volgut demostrar que si tenien la vareta màgica per a les llàgrimes, també sabien fer néixer la flor de la rialla. Ara que, sense que vulgui dir que la comèdia és un matís inferior de l'art escènic, val a reconèixer que els grans mestres — exceptuem Molière, Goldoni i pocs altres especialistes — han passat a la immortalitat dalt de les columnes roges dels seus drames.

Per damunt de la classificació genèrica de les produccions escèniques hi ha l'actitud de l'autor. Avui en dia, els teatres ens demostren que no costa pas gaire fer riure la gent — en tenen tantes ganes! — i el públic que fa corrua davant les cartelleres, que li brinden un tip de riure no és pas el més selecte que puguem presentar. Precisament a casa nostra descomptant escassíssimes excepcions, entre les quals culmina *Civilitzats, tanmateix*, de Carles Soldevila, la comèdia lleugera, graciosa, còmica, que s'ha volgut donar, té ben allunyat de les butaques un nombrós nucli d'espectadors escollits.

En general i per acabar en aquesta qüestió trobo tan vulgar voler excitar la rialla com el plor, i pel que fa als gran autors universals d'ara, val a dir que aspiren a interessar i a emocionar sense preocupar-se de les reaccions fisiològiques de les seves produccions. I, encara, on es pot pulsar la intel·ligència de l'autor de comèdies d'una manera que no deixa lloc a dubtes, és en el gènere que podríem dir de contrasentit. En aquest gènere tan difícil i tan subtil el campió

del qual és avui dia Carles Chaplin, es fa una tragèdia amb elements còmics, o a la inversa, comèdies amb elements dramàtics, i es fa exigir del contrast el sarcasme, com l'escena de la mort del protagonista d'*El Mal pagador*, d'En Crehuet.

Per damunt de fer plorar o de fer riure ha d'interessar de fer pensar, d'ajudar a pensar. No s'ha de deixar que l'espectador passi per damunt de l'obra escènica amb la indiferència de l'aigua per damunt de l'aigua, sinó que ha de procurar-se que surti del teatre havent passat una estona interessat i hagi hagut esment, sense tenir-ne l'aire, de la manera com l'autor veu els homes i les coses i llurs intrincades relacions.

Alguns autors poden objectar-me que, fent obres amb aquestes normes generals, només aconseguiríem publicar-les: no hi hauria qui les estrenés. Em trobaria en una situació difícil. Tindrien raó a mitges: crec que si algú portés a un empresari una *Maria Rosa* li costaria més d'estrenar que un *Milionari del Putxet*, però això té una importància relativa. Quins són a Catalunya els autors teatrals que viuen de les seves obres? No cap, que jo sàpiga. Doncs, llavors, aquell qui sent realment el teatre, com un art i no com un comerç, ha de renunciar, o fer semblant de renunciar a la facilitat i anar a donar una producció digna. A la fi hi sortirà guanyant, i, si no hi guanyés ell, en beneficiaria el tresor col·lectiu, que a la fi un intel·lectual no ha de tenir la mesquinesa de treballar per materials satisfaccions immediates. I s'ha de tenir en compte, encara, que la popularitat en vida no vol pas dir la permanència. Gairebé sempre s'ha d'escollir entre una o altra. Nova prova, i ben curiosa, que el present que veiem nosaltres i vivim nosaltres, no és pas, encara que sembli estrany, el present històric. Alguna cosa d'això ens vol dir Emil Ludwig, en descobrir-nos, sota la careta que els ha posat la història, la vertadera idiosincràsia dels grans homes. Amb les literatures passa igual; la voga — cosa superficial — no és un graó per arribar a perdurar en la història.

* * *

En evocar la figura dels empresaris, podria semblar que anava a lliurar-me a parlar d'aquests curiosos exemplars d'home. Molt lleugerament intentaré de classificar-los. Ells són, a casa nostra, homes de negoci. Ben segur que ho són a tot arreu. Si per ventura també han tirat per artistes, llavors els veiem sofrir, els veiem mal-

dar per realitzar llur ideal de bellesa; tenen opinions pròpies sobre les produccions escèniques que se'ls sotmeten, esguarden l'autor novell amb una paternal pietat, fan sobre les obres vaticinis que fallen irremissiblement, i irremissiblement es creuen tenir raó. Si ells han pronosticat un èxit i els surt un fracàs, ell no s'ha equivocat: és el públic, que bada. Si succeeix el contrari, exclamen: "Té! Ves ara per on s'ho han pres!" Ells sempre tenen raó, són una mena de mainaderes de públic i d'autors; ells tenen el secret de fer anar la gent al teatre, però per res del món no el diran a ningú. En les seves opinions són infal·libles. Si en lloc de fer d'empresari l'atzar els hagués portat —per ironies del destí— a vendre melons, per exemple, els haurien pogut vendre sense tatxa.

Quan al davant d'un d'aquests empresaris que lluita amb braó per fer dels nostres patis de butaques unes animades sales plenes d'espectadors, hom pensa en els que tenen a la seva mà la confecció dels programes del Birmingham Repertory, o de l'Atelier, o en Max Reinhardt, o en els directors del Teatre Guild de Nova York, un hom sembla que recorda un somni bell que va tenir quan era infant. És clar que no aspirem a què totes les escenes siguin així —això és impossible. Però el nostre desig és tan enraonat! Que ens donin una sola escena com aquestes, i ja veureu com en les altres el mal gust i la baixesa aviat ja no seran possibles. I, a fi de comptes, extirpat aquest mal, vertadera nafra de la nostra escena, vindria el teatre que, com a normalitat, ens falta.

* * *

Millor que amb l'empresari l'autor es podrà entendre amb aquells qui han de representar-li l'obra. Ambdós són germans. Un bon actor és avui molt difícil a casa nostra. De sempre i de tot arreu la millor acadèmia de l'actor ha estat la mateixa escena: en ella ha après i s'ha format en definitiva, com és llei; però una organització com la nostra en la qual s'obliga als actors a la feixuga tasca d'apendre's un paper cada deu dies, quina escola voleu que sigui? L'actor només té un camí: amanerar-se. I amanerar-se fent un sol paper, un paper vagarós, diluït, sense personalitat, procurant fer de cada tipus que li donin, el seu propi caràcter. Esser, en fi, un actor d'un sol paper. Si pot ésser el mateix que li ha donat Nostre Senyor en la vida, millor. Imposar-lo al públic, a tall de còmic o a tall de tràgic i així que ha

aconseguit que en veure'l sortir a escena el públic rigui estrepitosament o es senti humitejar els ulls, llavors ja pot fer i dir el que vulgui: tots els papers són iguals: la clientela en té prou que surti ell: el que digui tant se li'n dóna. Això provoca en l'actor una indiferència pel seu art i necessita la gran sotragada d'una obra honesta per a tornar a tenir consciència de la seva tasca.

I, en canvi, com és transcendental la missió en l'escena d'aquests simpàtics histrions! Si s'ha dit que l'art dramàtic era un art inferior, es tenia en compte la intervenció de l'actor, per bé que, si fos així, també seria impura la música, que necessita així mateix d'interpretadors. És l'actor, qui té a les mans el bé i el mal per a injectar-lo en l'obra. Si els autors poguessin aconseguir d'escriure l'obra tal i com la tenen pensada, quines meravelles veuríem! Però el resultat de l'art d'escriure aplicada a la fantasia de l'autor és una ratlla sinuosa, damunt la ratlla recta de la concepció; en escriure l'obra l'autor fa camí per ella pel mateix procediment com avancen pel mar les barques de vela, que, per aprofitar el vent, fan grans biaixos. Doncs bé: l'actor és qui ha de tornar les sinuositats de l'obra a la concepció de l'autor. Ha de posar ànima i matèria en unes fantasmes que aquest ha creat i els ha de fer viure no com l'autor diu sinó com l'autor pensa i és incapaç de dir. Direu que no hi ha actors dotats d'aquesta miraculosa facultat. I sí! Aquí, n'he vist alguns.

* * *

Però res de tot això, encara, ens fa enrogir tant com la presentació de les nostres obres. Si sembla que el teatre universal passa en va per a les nostres produccions escèniques, què diríem de l'escenografia? Un cert dia, fa pocs mesos, en un dels nostres teatres van estrenar una obra. Jo em trobava a l'escenari la nit dels tràfecs, quan s'acostà un funcionari de la casa: "—Què—va dir-me—, què li sembla, aquesta decoració? Mai diria que s'hi va estrenar?" Vaig interrogar amb els ulls. "—Doncs tal obra de tal senyor"—, em respongué dient-me el nom d'una comèdia estrenada fa uns vint-i-cinc anys. Havia passat un quart de segle en va per a la nostra escenografia. Es podia utilitzar impunement una decoració que no gosarien treure en cap escenari del món de la categoria del teatre que alludim. Això fa esgarrifar. Per què és així? Ah, misteri. No es pot dir que és per les despeses. Una decoració no val cap fortuna, com és provat, per exemple, en la decoració de paper, representant un bosc, original d'Au-

brey Hammond, per a *La rosa i l'anell*, de Thackeray. Amb pocs diners, però amb una alta idea de l'art, poden fer-se coses humils però nobles.

Això és solament una mostra entre mils que podrien mostrar-se. En els nostres teatres seriosos decorats així encara no hi han arribat, mentre fa anys que corren pel món. Són lligats tot-hora a un realisme vell i a hores d'ara antipàtic. Potser algun *avant gout* el trobaríem en certa revista musical que ens han pogut oferir durant aquests darrers anys. Però no estic molt segur de l'èxit. Per ésser recent, i per la seva valor, alludirem la presentació d'*Els fracassats*, de Batlle i Amigó, intent ben encoratjador.

L'escenografia és un art complicat. No es limita a emmarcar les obres, sinó a fer-les moure, a donar-los acció, a influir en favor d'elles l'esperit de l'espectador. Recordeu la decoració per a *Macbet*, feta per Fritz Schmachler, i la de T. C. Pillartz per a *Edip Rei*. Dóna, aquesta darrera, una sensació de grandiositat amb elements ben senzills.

També crec interessant de retreure aquí, perquè aquells qui hagin vist Pitoeff, puguin comparar, dues presentacions excel·lents i distintes. Pertanyen a l'obra *L'home de les bufetades*, de Andreiev. La decoració dels Pitoeff era capriciosa. L'altra a la qual em refereixo és la de Lee Simonson presentada al Teatre Guild, de Nova York, és realista. Totes dues admirables.

Tots aquests són decorats conservadors. N'hi ha d'altres, que tots deuen haver vist en revistes d'art, realment fantàstics. Alguns d'una arbitrietat graciosa, altres menys reeixits. Esmentem el de *Cocu magnifique*, de Crommelink, projectat per L. Popova.

I, per fi, l'escenografia no és sols el paisatge de paper, els mars de ficció i els cels estrellats d'engany. Es, també, l'art de moure els conjunts. D'això, entre nosaltres, ningú no en sap res. I, no obstant, les revistes especialitzades en teatre ens han donat sovint fotografies dels conjunts tal com són tractats els alemanys i els russos.

Acabem. El nostre teatre té molt de camp per córrer. Està neixent. Som a temps, encara, de dirigir els seus primers passos vers una bona ruta. Quin serà el demà del nostre teatre? Hem de sentir-nos confiats, a despit de la lamentable situació que, en general, presentem. Hem d'aprofitar-nos de l'instant de desorientació teòrica que sembla haver-hi pel món respecte del teatre per a fer via en el nostre camí vers l'escena íntegrament normal. Sortiran encara molts innovadors

que ens donaran novetats i pseudonovetats, com aquesta del *quart mur* que ha assajat Gabriel Dubois per al *Pobre Matelot*. (Aquesta idea del *quart mur*, ha estat desvetllada per l'exemple del cinema. Aquest ha suprimit el quart mur: les imatges es succeeixen des de diversos llocs i a voltes els espectadors es troben en el lloc d'una roda de locomotora, en el d'un pom d'escala, en el d'una pedra d'un camí, etc., etc. Dubois ha suprimit el quart mur, per donar accés a la vida dels personatges en escena. Moltes vegades els actors prenen aquest quart mur com a testimoni de les seves vicissituds; a ell adrecen les seves queixes. Doncs bé: Dubois ha concebut el decorat així: ha fet l'acció tripartita; tan aviat passa a una plaça pública col·locada al mig, com dintre d'una casa que és a l'esquerra, com a una altra casa, que és a la dreta. Quan el teló s'alça, veiem tot això, i al cap d'una estona s'esvaeixen els murs i les parets d'una de les cases i entrem en la vida de l'interior. Després veiem que va aclarint-se, apareix un rostre de dona, pels mateixos procediments que en el cine s'empren per a fer les obertures d'escena dites en *iris* o *en ull de gat*. D'aquesta manera, diuen els comentaristes, l'espectador té una absoluta impressió de realitat que li fa i tot recordar el mur que un moment abans era allí present i la il·lusió d'haver penetrat en la vida, en la intimitat d'una casa, és absoluta. Aquesta innovació no té la importància que se li ha volgut donar; té, a tot estirar, la mateixa valor de l'enxiquir, mitjançant cortines, la boca de l'escenari, com va fer l'Adrià Gual.

El teatre amb quart mur o sense quart mur—no sabríem dir si Dubois el posa o el treu perquè fa totes dues coses—es va morint; però, com dèiem en començar: Malfiem-nos-en! Té una literatura massa nutrida i massa important, i el cos que pren en ser recitada i vivificada en l'escena, no pot ser-li donat de cap altra manera. Tenim teatre per estona, per moltíssima estona. El que és possible és que el teatre mori com a espectacle de grans multituds; o que, si no mor del tot, el teatre de gran públic deixi de tenir interès per a uns certs nuclis de gent, per als nuclis de gent culta. Podria ésser que algun dia veiéssim l'actuació de dos teatres: un de gran públic, melodramàtic, còmic i tràgic truculent; i un altre per a públic reduït en teatres disposats *ad hoc*, aptes per a pocs espectadors i en els quals la gent aniria amb la mateixa disposició d'ànim que va als concerts; és a dir, aniria a oferir als seus ulls i a les seves orelles unes joies que donessin al seu espe-

rit unes hores de companyia intel·lectual, de joc de passions i d'idees. Un teatre que seria per a escollits, en el qual es donarien obres escollides, representades per excel·lents actors i presentades amb vertader art. Potser el meu desig fóra un gran teatre excellent per a gèrnacions instruïdes, potser voldria que reeixissin els que de tot arreu

s'han proposat un teatre per al poble; però cada dia dubto més que això sia possible. La multitud és agradable d'apassionar-se, de riure o de plorar i molt poc de pensar. I el teatre, el bon teatre de tot arreu, de cada dia més, és fet per homes que pensen, destinat a homes que pensen.

MILLÀS-RAURELL.

FRANCESC ALMARCHE

El record que millor escaurà a la bona memòria d'aquest estudiós de les nostres coses en terres de València, serà lligar-lo a les nostres tasques com a ell era agradós d'ésser-hi vinculat.

D'una carta del 27 de febrer de 1908, copiem:

«tinc el gust de trametre-li els llibres que per correu rebrà... Demani quant necessiti que tindrè molt de gust en servir-lo.

»Estic atareat en la preparació del Centenari del Rei Don Jaume. Després de mil voltes hem pogut aconseguir que l'Ajuntament blasquista done 5,000 pessetes per a un llibre i una exposició d'art sigle XIII al XV i crega que costa de moure la gent per a qualsevol empresa. Crec resultarà...

Ahir vaig constituir la Associació de lectura valenciana. M'ha costat molt però són més de cinquanta, molts deixebles meus i crec que produirà fruit...

Tinc copiades quatre o cinc obretes inèdites de Roiç de Corella i pense imprimir-les, no sé quant, puix busque documents per a la biografia...

Salude als seus mestres el venerable Rubió i el benvolgut Massó i als companys Rubió i Alòs...»

Hem evocat els estudis, les activitats, els afectes de l'amic. Cap d'aquestes llavors no ha estat perduda. No ens cal sinó constatar l'actualitat d'una convivència que lleialment mantenim amb els vivents i amb els morts.

EXERCICIS DE GEOGRAFIA LÍRICA

COM ELS EPIGRAMES DE L'ANTOLOGIA

I

Recomençament d'amor

Misatgera de l'alba, matinera,
salut, estrella! Torna't aviat
l'estrella del pastor, que ja t'espera
la fugissera que t'has emportat.

II

Epitafi

Frescor de poma i brevetat de rosa,
alè de vent, fragilitat de dansa:
morí a dotze anys, infant, i aquí reposa;
diríeu adormida l'esperança.

III

Elogi de la llarga vida

La casa prop de la vinya;
una mica d'hort, i, enllà,
l'ordre de la terra vista,
cada dia, vuitanta anys.

I N V O C A C I Ó H O R A C I A N A

No escrutis els designis de l'estel
ni forcis el misteri de ta via.
No creguis en demà. Tu, cada dia,
prudent, confia al mestrear del cel.

Ni esperançat ni saciat del massa,
bona mesura fes al seny i al vi.
Gaudeix d'avui, que breu és el morí
i el lladregot del temps va fent sa passa.

INSPIRACIONS DE «LES MIL I UNA NITS»

I

Invitació al viatge

Allibera't! Deixa sola
l'ànima, sense cadenes,
sense casa, sense penes,
lluny d'aquests indrets, i vola!

Deixa enderrocs i desferres;
cerca enllà nova fortuna.
D'ànima no en tens més que una;
prou trobaràs altres terres.

II

La nau

Mira la nau: alta i fresca,
corredora igual que el vent,
com si fessin la juguesca:
qui dels dos guanya corrent?
Amb les veles desplegadas
com un ocell volador
agombola les onades
sense fer-hi cabussó.

III

Nova invitació al viatge

Deixaràs casa i llinatge;
faràs sol el teu camí.
Surt sense destorb! Viatja!
Deixa els teus enuigs aquí.
Lluny de les cases migrades
planta al ras el tenderol.
Llibertat de les amplades,
companya de l'home sol.
Fa bassal l'aigua quieta
i es corromp dins el bassal.
Deixa-la córrer desfeta,
que es purifiqui del mal.
Ha de caminar la lluna
per tal d'arribar al ple:
minva i creix, mòbil fortuna
dels esguards del cel serè.
La guitarra: branca morta
sense els salts àgils dels dits.
Viatger: obre la porta;
deixa els teus límits petits.

S A V I E S A P E R S A N A

Si de la vida perds la fe,
no te'n desolis, que no és re.

Si tot el món fos ta mercè,
No te n'alegris, que no és re.

Passen la fe i la mercè;
llisca la vida i diu:—No re.

L A M O R T

Tema dels llibres morals de l'antic Egipte.

La mort és al meu davant
com la salut revinguda;
com l'aire, més lliure, quan
ens refem d'una caiguda.

Port segur, del ras i el vent,
tenderol que ens cobricela;
repòs aromat clement
com a l'ombra d'una vela.

La mort és com el camí
pel qual hem de fer tornada.
A casa ens estimen, i
trobarem taula parada.

La mort és al meu davant
com el desig que em saluda:
—Anys t'espero, vida, i tant
que t'eres entretinguda!

L E S P E T J A D E S D E L D A N T

Anant abans d'ahir per un camí,
penós del caminar que em desplaïa,
trobí l'Amor a la meitat de via
amb un vestit senzill de peregrí.

Pel seu aspecte em va semblar mesquí,
talment hagués perduda senyoria.
Apesarat amb el cap baix venia
per no veure ningú que el fes desdî.

Tot d'una em veu, em crida pel meu nom
i diu:—Jo vinc d'aquella llunyania
on tenies el cor pel meu voler
i el trec perquè serveixi nou plaer.
I tant em sorprengué que em des metgia
que ell se n'anà i no recordo com.

SONET CLXV DE PETRARCA A LES GRACIES DE LAURA

D'on Amor prengué l'or, de quina vena,
per fer-ne dues trenes? quina espina
li poncellà la rosa fresca, i quina
platja el blanc tendre que sa faç emplena?

D'on les perles prengué, cinyell que frena
la dolça, honesta parla peregrina?;
i d'on tanta bellesa i tan divina
d'aquella testa més que el cel serena?

De quin cor d'àngels surt, de quina esfera,
la tonada xalesta que ma pau
més desficia com més s'hi complau?

De quina deu del Sol la dreturera
llum d'aquells ulls em ve, que amb el seu joc
em porten guerra i pau i gel i foc?

M A D R I G A L

A la manera del Tasso

Quin plor, quina rosada
o quines clares llàgrimes del cel
lliscaven, nit, del teu mantell d'albada,
enyor de les estrelles sota el vel?
Digues: per què estengué la blanca lluna
una pura aureola cristal·lina
damunt del frisament de l'herba fina?;
per què, dins l'ombra bruna,
una hora i una altra hora
plorâ he sentit el vent fins a l'aurora?

Eren potser senyals de ta fugida,
amor, oh dolça vida de ma vida.

TEMA DE LA NOBLE FACILITAT DE L'ARIOSTO

Un altre lloarà de l'estimada
la cabellera, el rostre pur, el blanc
marfil del pit, la venustat del flanc
o el sobirà reflex de la mirada.

Incorruptible la bellesa em cal
que encar l'enginy diví no ha figurada:
franc esperit vivent, forma enlairada
que feixugor no senti corporal.

Eloquent jo de la finor que aviva
el seny i de l'amable honestedat
de moviment i gràcia no esquiva,
si en mi fos l'art igual a la bondat
de la matèria, l'estàtua viva
hauria de durar més d'una edat.

A NECDOTARI DEL RENAIXEMENT

I

*Epigrama de Joan B. Strozzi a l'estàtua
de la nit*

La nit que esguardes amb posat tan clar
dormir, fou per un Angel esculpida
d'aquesta pedra, i, perquè dorm, té vida.
Crida-la, si no ho creus, i parlarà.

II

*Resposta de Miquel Angel per boca
de la seva estàtua de la nit*

Estimo el son i ésser de pedra més;
mentre l'oprobí malastruc perdura,
ni veure ni sentir m'és gran ventura.
Parla més baix, no fos que em despertés!

SONET DELS SONETS DE MIQUEL ANGEL

Fina el vaivé d'aquesta vida mia
amb mar avalotada en fràgil barca;
sóc arribat al port on desembarca
l'obra del bé i del mal que comercia.

Aquí la passió, la fantasia
i l'art que vaig servir com un monarca
mostren l'error del qual no fou ben parca
la vida i els enganys per què em delia.

Que sou gais pensaments per la gaubança
ara que sento dues morts en mi?;
—d'una en sóc cert; de l'altra escolto els passos.

Ni pintar ni esculpir donen frisança,
car l'ànima a l'esguard d'amor diví
cerca la Creu que ens mostra oberts els braços.

CALC DEL SONET CONCEPTUÓS DE L'AMOR DE CAMOENS

Amor és flama i just el foc comença;
ferida que fa mal sense lament;
contentament i sense estar content;
dolor que puny i que no desagença.

Amor és estimar de benvolença
i caminar tot sol entre la gent;
no trobar res que doni alleujament,
creure que el guanyes quan et quedes sense.

Lliurar-te presoner a voluntat;
servir gratcientment el vencedor
i al teu botxí servir-li lleialtat.

Si és això, com trobarà favor,
i com el cor retut, conformitat
podrà sentir, contrari al propi amor?

A L'ÀNIMA

Ressò del Sonet CXLVI de Shakespeare

Centre del fang d'argila barroer,
ànima meva del Maligne presa:
si el benésser a dins et ve balder
per què ensenyes per fora la riquesa?
Si és breu el temps que pagaràs lloguer,
per què d'hostatge vil fas gran despesa?
La festa llur els cucs faran prou bé
del cos on a pes d'or pagues despesa.

Sies mestressa tu! Pels teus destins
guany de les penes fes-te i el cabal
serveixi de les hores pels teus fins.

Compra a bon preu els guspireigs divins;
nodreix-te de la Mort; sacia't fins,
que, un cop morta la Mort, seràs cabal.

E P I T A L A M I G O N G O R Í

El rossinyol emmudí,
que no té pel goig tonada.
—Desadorm el serení,
canta l'alosa a l'albada,
què la jove maridada,
dels rosers del teu jardí,
se n'omplia una faldada
per servir-se'n de coixí.—
L'or del sol naixent declina,
tremolós, davant l'esclat
del seu front pur de regina,
i la font el doll combina
amb el to rossinyolat
de tristor diamantina.

PLANY DE PSIQUIS, AMB TONADA DE LA FONTAINE

Digueu-me, rierols, el meu amor on sia;
guieu-me el pas vers ell, corrents d'aigua tan pura;
potsê en aquest ombrós indret no dormiria,
submís a vostra veu, que dolçament murmura?

En va, per esbrinar-ho, Psiquis se us confia,
i, vanament, s'atansa a dir-vos sa aventura,
si, tímids, li celeu aquest qui fuig del dia
i d'amagat es riu del turment que em tortura.

Ell amb les ombres vola i em deixa sospirar.
Ai, lassa! d'esma dic aquest mot de volar,
car no sé d'ell encara si té ales i vola.

No em cal sinó seguir els marges i cercar,
entre murmuris d'ell que m'arriben, jo sola.
I aquest que jo m'estimo no és fet pel meu mirar.

T E M A P R E C I O S I S T A

Una magrana i un rusc,
capricis de l'arquitecte.
Ordre, arquitectura, llum,
perplexitat de l'abella.

CANÇONETA DELS LLEURES GOETHIANS

Per una escletxa, la veïna
mou la cortina al finestral.
De cua d'ull ella endevina
que sóc a casa; i em fa un salt
el cor de veure com espia
el meu enuig i sap com és,
entre desig i gelosia
el meu voler que no es mogués.
Enganys del cor que s'enjoguina
de l'esperança d'un esglai:
no fou sinó que la cortina
movia el vent el temps d'un ai.

ELS CAMINS DE LA VERITAT

Pensament de Schack Staffeldt

Si vols collir les roses de l'Olimp,
treballa com un déu la teva pena
al cor dels sofriments del teu desig.

Si et plauen les collites de la terra
i amb elles fas la pau, seràs feliç;
però extingeix abans la flama mestra.

R E C O R D D E H Ö L D E R L I N

Per què tan breu? El cant d'altres vegades
no estimes com havies estimat?
Quan eres noi, del temps esperançat,
veieres mai la fi mentre cantaves?

Com el benesser el meu cant. Voldries
dins el capvespre fondre't?

És molt tard;
fa fred. L'ocell nocturn del desempar
cucleja i fibla amb inquieta crida.

T E M A R O M A N T I C

Embriagat sobirà
entre la gent faig ma via;
si el vostre esguard, més enllà
del vestit de cada dia,

no veu el mantell que em fa
la llum de la fantasia,
no podreu dir que sóc clar
com el disegni que em guia.

I si el ròssec del vestit
de la pols se n'aureola
com d'un or de reialesa,

respecteu l'embriaguesa
i ompliu-me la copa sola
de rou i de mels de nit.

T E N D R E S A D ' E D G A R D P O E

Els àngels aprenien de parlar
i tot el cel, del sillabeig, cantava
perquè, dels homes, per guanyar l'abast,
el mot après primer fou el de mare.

A L · L E G O R I A C O L E R I D G I A N A D E L T E M P S R E A L I E L T E M P S I M A G I N A R I

Al cim més alt del pla de la barrera,
no sé pas on... en terres de les fades,
amb els palmells com ales desplegadas
jugaven al deport de la carrera
una noia i un noi
formosos i germans. La més lleugera,
ella, amb l'esguard amic que amorosia
un guspireig xiroi,
el minyó encoratjava, el qual, ai las!,
feia les passes fermes sobre el ras,
ignar de si guanyava o si perdia.

T E M A M E L A N G I Ó S D E W O R D S W O R T H

Vivia en país salvatge,
a l'indret on neix el riu.
Ni d'amics veié la cara,
ni d'amor veié el somrís.
Flor de l'esbarzer tancada
a l'anhel del nostre esguard;
clara estrella solitària
en la nit del cel brillant.

Ningú no en sabé la vida,
ningú no en sabé la mort.
És a la tomba, tranquila,
las de mi!, i ho sé jo sol.

DE LEOPARDI A ELL MATEIX

Reposaràs per sempre
cor meu lassat. L'engany darrer moria,
que perennal creguí. Ja és mort. I sento
la illusió enganyosa
sense esperança amb el desig marcir-se.
Reposa. Prou, fins ara,
has bategat. Ni poc ni molt no valen
els teus dalers ni de sospirs és digna
la terra. Enuig i penes
és la vida; res més. I el món fangueres.
Quiet! Tu desespera't
una vegada i prou. El fat no ens dóna
sinó morir. Ara, plegats, menysprea,
amb la natura, el miser
poder ocult que el nostre dany governa
i la infinita vanitat de tot.

POPULARITAT CÉLTICA

Ai l'amor tocat d'absència
com el foc tocat del vent!
Si és petit, ella l'encén;
i l'arbora si flameja.

PENSAMENT DE KEATS

Al qui viu a ciutat estretament
dolç li serà de contemplar l'esfera
espaiosa del cel i una preguera
resà al mig riure blau del firmament.

Plaer no haurà millor ni alleujament
cabal, sinó el repòs que l'allibera:
llegir damunt de l'herba riallera
històries d'amor i el seu turment.
Tornar a casa en fosquejà, el sentit
atent al plany del rossinyol i fit
l'esguard al pas brillant d'un núvol llenci

el seu condol: que pugui breu passar
un jorn de pressa, com per l'aire clar
una llàgrima d'àngel en silenci!

EPIGRAMA LLUNAR DE SHELLEY

Empallideixes perquè estàs cansada
de contemplar la terra indiferent;
vagabundeges, sola, coronada
d'estrelles d'un llinatge diferent,
sense trobar, lliurada a la inconstància,
cap cosa digna de perseverància.

TEMA DE MEDITACIÓ DE LORD BYRON

Si al món més alt, endins del seu misteri,
s'enlaira el nostre amor, i, flama pura,
del seu desig les ànimes depura
fent que la mort els sigui llibertat;

apressem-nos al guany que ja ens espera.
Misteri benaurat! Que sa volada
nostra ànima s'emporti, desvetllada,
a cremar en ton foc, Eternitat.

Per què no serà així? Talment, per força,
arriba l'home de l'abisme al caire
i, si és poruc de saltar llarg, té l'aire
d'un presoner d'amor lligat aquí.

Deixeu-nos creure amunt; en l'altra vida,
on trobarem l'eterna confiança,
com una font de perennal presència,
i ja mai més no tornarem morí.

TEMES DE SERENADA

D'A. A. Feth

I

Declinen els focs de la posta
i dauren els cims de ponent.
L'airet és fresquívol, a posta
per fer-te adormir dolçament.

Teixiu, rossinyols, la cortina
de l'ombra amb les notes del cant.
La tendra harmonia combina
el cant i el teu son, mon infant,

Els àngels esgarden. Mirada
llucent d'espurneigs de la nit.
Oh nit de lleugera alenada!
respira l'infant adormit.

II

Esperar! I ve el ressò
part d'enllà de la ribera;
tremolor de rossinyol,
lluernes damunt de l'herba.

Escoltar! El cel és ple
de batecs i d'ombra d'ales;
cada frisament d'estel
dins el meu cor s'acompassa.

Esperar! El vent del sud
l'esperança tebieja.
Escoltar! Fuig una llum:
Ocell d'or, adéu, tristesa!

III

Un xiuxiueig, un respir tímid,
el plany d'enyor del rossinyol.
Argent dissolt que esplaia el límit
de tremolor del rierol.

Màgica nit que l'ombra clara
fas canviant amb jocs d'encís:
el pas d'un núvol a la cara
i l'aclarida d'un somrís.

Reflexos d'àmbar i de rosa,
deixondiment inicial.
Esclats de púrpura. L'alosa
saluda l'alba triomfal.

P O P U L A R I T A T A N G L E S A

Collia la rosa... La rosa
tot just poncellada!... L'estiu
és fuit quan a penes somriu
l'enyor fugitiu de la rosa.

Plaer de la rosa... La rosa,
la fina oreneta i el sol,
el somni, el desig deixen sol;
olor de l'adéu de la rosa.

CANÇÓ DE RIALLS

A la manera de William Blake

Rialla dels boscos que el goig escampalla;
frisança enjoiada del clar rierol;
aire enriolat de nostra rialla;
muntanyes del riure sorollat de sol.

Prades d'herba tendra, rient voladúria
dels verds; pregadéus que riuen a salts;
Mercè, Montserrat, Angeleta, Núria,
boques jovençanes dels riures més alts.

Riu dins l'ombra fresca un ocell que brilla;
la taula parada és com un somrís:
cireres i nous, rialla senzilla,
convit de la joia:—Veni!, sóc feliç.

INVOCACIÓ A LES MUSES, DE WILLIAM BLAKE

Muses, on sou? Al cimera de l'Ida,
d'ombra esfumat?; o el lleure al sol us plau
de les desertes cambres del palau
de l'alba que els antics acords oblida?

Vaga pel cel la vostra gràcia absent,
o ací a la terra en ignorada prada?
Es als països blaus que feu estada
del blau espai on neix i canta el vent?

Les roques de cristall de la mar buida
allucineu amb vostre sovinteig,
i entre els corals el vostre remoreig
guarda el secret que la lira descuida?

Belles: Què heu fet del crit sagrat del foc
que el so dels vells poetes magnifica?
Cordes desfetes, ara la musica
ens fa l'accent forçat i sona poc.

DE LA CANÇÓ DE PIPPA, DE ROBERT BROWNING

Tot l'any és dins el maig;
el dia dins de l'alba.
¡Quin repiqueig que fan
les gotes de rosada!

L'alosa és dins l'oreig;
l'eruga dins de l'herba;
i Déu a dalt del cel...
La terra és molt ben feta!

R E Q U I E M

De R. L. Stevenson.

Sota el radiant cel de pur safir
caveu-me la fossa i deixeu-me estar.
Joiós he viscut; així vull morir;
de molt bona gana plau-me reposar.

Damunt, aquests versos posareu per mi:
«Aquí dorm on sempre ell va freturar.
De la mar tornava a casa el marí;
el caçaire a casa del camp va tornar».

I M A T G E S D E F R A N C I S T H O M S O N

Si us cal, per fer-ne anomenada,
la visió que porto a l'esperit,
dieu:—Nostra Senyora de la Nit—,
i així enlaireu-la figurada:

el front repòs de nitidesa,
un brillant de corona cada estel;
diadema de llum i de puresa,
reial, com el mantell del cel.

Quan damunt meu la nit davalla
i sóc poruc de l'abandó mortal,
Nostra Senyora amb el mantell reial
em sacra rei sense mortalla.

Tota la terra dins de l'ombra
s'aquieta més dolça i més suau;
reposito alliberat del meu pesombre,
oblido els planys i dormo en pau.

T E M A D E M E R E D I T H

Ix Llucifer de l'estupor obscura
i desempereseix l'orgull. Gegants
les ales bat amb ímpetu d'altura,
enyoradís d'estrelles rutilants.

Aguaita el món d'Adam. La trista glòria
de la rebel·lió, desventurat
reialme de la pena expiatòria,
l'Anarquia mira amb un esguard glaçat.

Llavors, davant l'amplada segellada
de sols, que és el cinyell del Paradís,
s'obre la cicatriu de la llançada
de l'Arcàngel fidel.

Torna a l'abís
mentre segueixen la immutable via
els astres de la Llei que no varia.

MÚSICA D'ALÍCIA MEYNELL

Ràpid, en la nit quieta,
commou la torre l'estol
de les campanes al vol,
que fuig amb l'hora lleugera.

Colomes del colomar
campanes al vent—escolta—
la volior, a la fosca,
enduta pel vent, se'n va.

Enfredorit l'aire vibra,
espaiós, més alt, més sol;
ritme de campanes, vol
amb els núvols en fugida.

A LA MANERA DE LES SENTÈNCIES DE NIETZSCHE

El món, certament, no és immòbil;
estima la nit l'alta llum.
Per bé que el desig *jo vull* soni,
encar millor sona *jo puc*.

—
Qui tindrà el dret de donar-te raó?
Pren-te el dret, tu, de tenir la raó!

—
Anima esquifida
de l'adrogueret:
quan sona l'argent al cofret
l'ànima s'endinsa
amb l'argent que dringa.

—
Que s'esdevé de nou?; la mar s'abaixa?
La terra creix. Noves ardors l'enlairen!

—
—M'estimes—preguntes. A mi
m'escau del genet l'embranchida.
Cavall: jo governo la brida;
t'estimo si em duus al meu fi.

—
He desaprés la pietat
de mi mateix. I he començat.

—
Si vols fruir de la vida
no la prenguis de biaix.
Dret, avant, puja; domina.
Aprèn de mirar a baix.

Entre els temes parnassians i els temes simbolistes.

DELS SONETS D'AUGUST ANGELLIER

Després que Eva i Adam de llur jardí xalest,
pel primer plor mortal la cara humitejada,
adés i sempre foren descompartits pel gest
de l'àngel amb l'espasa flamejant enlairada;
tots sols, damunt la nostra terra deshabitada,
i, sota un firmament nuvolós i funest,
dins la casa d'argila, tot just mig aguantada
pel fatigós assaig de llur treball agrest,
cansats i degradats, desitjaven la mort
i, maleïts, guardaven, enyorós, el record
d'ombradius radiants de divina rosada.

I aquesta visió de l'immortal sojorn
en la nissaga humana d'un jorn a l'altre jorn
dels somnis de l'Amor fa eterna la durada.

—
Esplèndid reflex blau dels murs de la gelera,
immers dins l'ombra igual, esplèndida, del blau
on els pàl·lids cristalls d'atzur que reverbera,
les llums d'acer combinen amb el safir suau;

on als argents i als nacres la nitidesa escau
tan pulcra que la lluna farà semblar grollera;
i juguen les llaçades de les clarors de pau
amb el blau pesombrat, principesc, de quimera.

Gorg sumptuós, estrany, idealment blavís
sembrat per mà dels àngels, igual que en paradís,
de lliris d'aigua en flor i falzies marines;
jo sé, gelera, el dolç abisme clar on llu
més ric i tremolós de lluïssors divines
el pur atzur dels ulls més profunds que no tu.

—
De vegades l'estudi taciturn, el treball
al qual he demanat jo l'oblit de ma pena,
part enllà de l'ombrosa inquietud, m'entrena
del Desdeny al gelat i lluminós cimall.

I de l'alçada estant, de soledat serena,
em sembla que he deixat al lluny, dins una vall,
les passions, i al pic d'argent i de cristall
la vida és aspra i pura i més lliure i més plena.

Mes, com el viatger, peu dret, davant dels cims
on fulgureja el fred espectacles sublimes,
sent a l'esguard la son que el dolor encomana,
així damunt l'alçada serena i glacial
el cor em defalleix i em sento pres del mal
de voler reposar en una espatlla humana.

Han nodrit nostre amor tants i tants sacrificis,
tant i tant ha immolat desitjos i esperança,
ha deixat rera seu tants i tants edificis
on cregué seure en banc de marbre, reposant-se;

ha reprès tants camins cenyit de nous cilicis,
ha dut tants dematins als vespres d'enyorança;
en els camps del plaer ha collit tants desficiis;
vist tant sense arribada, volgut tant sens puixança;

i al seu davant la platja, tan lívida, la llenca
estén de rocs i sorra, a la joia interdita,
tan llarga i tan esquerpa de sol hostil que es trenca;

que si de la boirada on la claror palpita
una veu ens cridava:—Feliç us neix l'esplai—
només ens mirariem, porucs del nostre esglai.

—
Al flanc pelat, rogenic i gris de la collada,
l'espígol he triat, dins l'or clarós del sol,
llisquent a tons morats pel fons de la marjada
o arrapat a les roques, en garlandes al vol.

He collit farigoles i murtres i nadius,
plantes d'olors subtils i fines fulles blanques,
mates de bruc espès i lleugers tamarius
amb un bri d'olivera per lligar-ne les branques.

Per tal que dins ta cambra que il·lumina el sol pàl·lid,
llum, fredeluga encara, del teu país gelat,
aquesta garba encesa que ve del país càlid

et porti els seus perfums i també el seu esclat,
jo, mentre la collia he sacsejat l'eixam
d'abelles remoroses que eren les veus del ram.

—
L'assaig de les primeres amors, amor d'un jorn,
és el foc d'encenalls de les gojades fetes
per cors confusos i ànimes imperfetes
que els és la passió inici i no sojorn.

Per conèixer l'amor suprem, sense retorn,
calen cors emergits de llurs propies desfetes
i el llarg esforç dels quals i les penes secretes
hagin, a cops de dol, modelat el contorn.

L'amor de veres es d'ànimes acabades;
d'ànimes que el destí hagi fet escultura
i que s'hagin trobat l'una i l'altre plegades

i s'hagin conegut en llurs plenes alçades,
lliurant-se gravement llur tendresa segura
i el daler d'estimar de les dolors passades.

C R I T W H I T M A N I À

A la fi, tendrament,
llibereu-me de casa,
de les portes tancades,
dels reixats i parets.

Suaument lliscaré.
Obre les portes, ànima,
i desferma les tanques
tendrament pacient!

Tens dures urpes, carn mortal!
Però l'amor té forta grapa!

TEMA D'ENJOGASSAMENT, D'IBSEN

—Noia, papalló brillant,
joguina de llum, ta marxa
voldria abastà amb la xarxa
feta de malles del cant.

—Si sóc gentil papalló,
clara llum, fràgil juguina,
juga, minyó, corre, vina,
au!, però tocar-me, no.

—Tinc la meva xarxa a punt,
joc de la llum irisada;
no et portarà la volada,
fugissera, més amunt.

Vull que vinguis al redós
del joc radiant que engales.
—Ai! no em malmetsis les ales
si vols el meu vol joiós.

—No! Dolçament, amb la mà,
al meu cor et deixaria,
on la teva fantasia
el joc més bell jugarà.

POPULARITAT PRIMAVERAL

Tema d'Aleksa Santic.

—D'on vens, la descreient?, com fou?, quina escomesa
ha desfet el collar del teu coll i a desdî,
corals llensant i perles ha deixada malmesa
la joia de la mare, el cinyell que et doní?

—Era fresca al jardí la tendra matinada
i deien: cull-me, oberts, els primerencs lilàs;
del cop enjogassat d'una branca mullada
les perles i les flors s'han escampat pel ras.

—Perquè et llangueix la llum a dins de la mirada
i et porta com absent de tu mateixa el pas?

—S'estava el rossinyol per saludar l'albada
damunt la branca en flor canta que cantaràs.

—Ai lassa, disortada, oh filla, ma tristesa!
qui el teu jipó desfeia i la camisa, qui?

—Si fou la Primavera! No me n'era defesa
i han esclatat tots sols els botons lluny de mi!

CONSONANTACIO AGUDA D'UN SONET D'ANTONIO NOBRE

Els meus dies de noi, d'adolescent,
badall ombriu i altre badall ombriu,
llisquen igual i passen com el riu,
els uns després dels altres, vagament.

Mai no em desvetllo a l'alba somrient
i pàllid, sempre, enquimerat, esquiu,
arran de llavis, gelo el prec que diu:
—Més valdria dormir eternament!—

Ai qui tingués els ímpetus xirois,
el llavi encès, l'esguard dels altres nois,
nedador en el sol. Qui fos com ells!

Voldria viure. Sento viure. En va;
i, minyó encar, començo de pensâ,
si joves som així, com serem vells.

DE LA LLETANIA D'ANNUNZIANA DE LES
VANITATS JOVENÍVOLES

L'art cruel que reposa
i es fa esquerp sota els vels,
adorem. Vana cosa!

La glòria que posa
en altres fronts son bes,
persequim. Vana cosa!

L'amor en flor que gosa
abraonar la mort,
esperem. Vana cosa!

A on ets, nova rosa?
a on sou perfums nous?
Us cerquem. Vana cosa!

Del dolor, de la nosa,
no hem pogut triomfar.
Hem plorat. Vana cosa!

Ens espera la llosa
de l'estèril fossà.
Hem viscut. Vana cosa!
Morirem. Tot és va!

DÉCIMA DE LA JOGUINA DELS CONSONANTS FÁCILS
I DELS TEMES IMPONDERABLES

Aquest or que desfàs,
giravolt d'una dansa,
polseguera del ras
de la meva gaubança!

Una punta de llança
i un desmai de lilàs.
Dins un tou d'enyorança
mor l'empremta d'un pas.

Cavaller: no sabràs
com es diu l'esperança.

L' O B R E R

Pensament de Ricard Dehmel

Tenim llit, un infant i la feina ens és bona;
tenim feina seguida; tenim sol, pluja i vent.
Res no ens manca, diríem, i som lliures, oh, dona!
res no ens manca, per ésser com ocells, sinó temps.

Berenar dels diumenges de les clares fontades,
blavejats i brillants de volades d'ocells;
perquè fóssim com ells, amb les robes mudades,
res no ens manca, diríem, oh mon fill, sinó temps.

Dona i fill: sinó temps, res no ens manca ni torça
el daler de benésser que eternitza el moment.
D'una joia petita peixeríem la força
que els ocells encoratja, si teníem el temps.

CORRANDES DE JAUME CORTESAO

Ánimes, arrels endintre;
llàgrimes, els rams a fora.
Guarda belleses la vida,
que només veiem, si plora.

—
Plor del sofriment d'amor,
ets la divina sorpresa:
oblidar-nos del dolor
i admirar-ne la grandesa.

—
Perquè la sal fixa el gust,
les llàgrimes són salades.
La vida trobem al punt,
millor, després de plorar-la.

LA GUERRA DE LES NACIONS

Tema de Tomàs Hardy

Un comparet i un cavall,
sols al mig del camp que llauren;
i un fumerol per l'espai,
dret, de la brossa cremada.
Passaran els sobirans
i quedarà aquesta imatge.
Sols, un xicot i una noia
festegen baixet, molt baix.
De la guerra les històries
les arnes s'hauran menjat
i el que diuen els dos joves
encara perdurarà.

VOLUPTATS D'ORIENT, OCCIDENT

Florida del cel
el somriure com una besada
damunt dels cabells.

—

L'oreneta s'espolsa les ales,
quan la pluja ha finit,
damunt de les glicines mullades.

—

Crit de la cigala
persistent, pacient, persistent,
les roques forada.

MÚSICA CELESTIAL, DE PASCOLI

Quan els lilàs havien tret florida
ella cosia el seu vestit d'esposa.

Els rams d'estrelles eren flors de vida
damunt de la mimosa encara closa.

Del vol de l'oreneta a l'embranchida
ella rigué. Amb qui? de quina cosa?

Reia amb els àngels, reia embadalida
amb el no-res dels núvols or i rosa.

DE LES CANÇONS DE CAMPANES, DE CARL SPITTELER

Perquè l'ànima meva, endiumenjada,
desplega dins l'atzur l'ampla volada?

És el paisatge ardent, assolellat,
que enlaira el cant de la felicitat?

És el torrent desfet de la congesta
que fa el ressò joiós del cor en festa?

o bé de les campanes l'escampall
que dringa l'alleluia de la vall?

És que la vida ha madurat l'espera
de l'hora de l'amor neta i sincera?

Jo només sé que ésser feliç m'escau,
perquè tu, dona, m'has portat la pau.

ESTANCES DE LA QUALITAT DEL REPÓS

A la manera de Rilke.

Dona, figura total,
closa harmonia de vida,
atent al ritme cabal
del teu respir, adormida.

Joia, benestança d'or
igual que si el cos s'agenci
d'un lleu murmuri sonor
sota l'esguard del silenci.

M A R Ç , M A R Ç O T

A la manera de Salvatore de Giacomo

Plou el març una mica
i una altra mica canta.
Torna a ploure, plovisca
i juga el sol amb l'aigua.

El temps d'un ai, és clar
el cel i es torna negre.
Sanglota el temporal
i riu la primavera.

L'ocell enfredorit
espera el sol a vora
dels margerars humits
on neixen les violes.

Amor: i què més vols,
oh cor de criatura,
si aquest ocell sóc jo,
i tu, març, sol i pluja?

C O S E S D E L L A G R I M E S

Tema de J. C. Squire

El vent de cap al tard plora a l'arbreda,
plora a l'arbreda enyors del temps absent;
enyors del temps absent que el temps refreda,
que el temps refreda. Inútil pensament!

Inútil pensament! Dels morts les penes,
dels morts les penes, qui en dirà el lament?
Dirà el lament, si ja són pols i a penes
i a penes pols d'un cap al tard de vent!

L'ERUGA DE LA ROSA

De W. Bonsels

Or i verd que reposa;
bona calda d'istiu.
Mentre dura la rosa
tant ma vida somriu.

Jo no sé del somrís
de quin cel era nada...
Però el viure és feliç
dins la joia rosada.

Jo no sé pas gran cosa
d'aquest món on faig sort;
es morirà la rosa
i això serà la mort.

LA LLIÇÓ DE RUDYARD KIPLING

Si, dret, t'aguantes ferm quan tots al teu voltant
esmaperduts trontollen i blasmen ta fermesa;
si entre el dubtar de tots, coratjós i constant
romans, però, si cal, excuses ta feblesa;
si l'esperar no et cansa i al daler poses brida
i contra la mentida alces la veritat;
si a l'odi, contra el greuge, no li vols deixar mida
i ni el teu seny enlaïres ni ensenyes ta bondat.

Si somnies i el somni no se't torna el teu rei;
si penses i el pensar no minva el teu coratge;
si Triomf ni Fallida no t'imposen la llei
i, com dos mentiders, els treus del teu llinatge;
si saps perdonar que ta paraula sincera
fos parany de babaus en llavis de malvats;
si veus esbocinada la volguda Quimera
i tornes a forjar-la amb els estres oscats.

Si de tots els teus guanys en fas un pilot d'or
i els arrisques, valent, d'una sola jugada,
i els perds, i, de seguida, sense ni un ai del cor
ni enraonies, tornes començâ altra vegada;
si guardes, delitós, dins l'encesa baralla
despert el pensament i la salut tivant
per fer-te'n companyia quan el delit davalla
i el teu voler, només, t'encoratja:—Endavant!

Si trobes, entre els míser, a la virtut abric;
si de l'orgull triomfes quan fas amb reis ta passa;
si no poden ferir-te mots d'amic ni enemic,
i saps ser bondadós amb tothom, mes no massa.
I si emplenar podies els minuts dels teus dies
amb seixanta segons de combat fort i greu,
la terra és teva i teves les seves harmonies
i encara el que val més: ets un home, fill meu.

P E N S A M E N T S D E Y E A T S

I

Si els mantells de les sedes, treballades del cel
amb llums d'or i d'argent, fossin meus, estendria
tots els blaus i brodats de la nit i del dia
perquè fes de catifa pel teu pas cada vel.

Però jo, que sóc pobre, no tinc res sinó els somnis,
i els esplaio, que facin de catifa i domàs,
per quan tu passaràs, que trepitgi el teu pas,
dolçament en la marxa, el teixit dels meus somnis.

II

Vosaltres que canteu, canteu ben alt
que si del doll d'amor brollés avara
una gota només, seria encara
tota la vida que l'amor ens val.

III

L'estol lluminós dels estels exercita
la dansa amb sandàlies d'argent sobre el mar.
I al cel, les abelles del vast abellar,
emmelen la lluna de pau infinita.

MÚSICA DE TEIXEIRA DE PASCOAES

Mireu caure la pluja, castigada
nuvolada rebel;
miseriosa i negra nuvolada
que cau i cau del cel.

Mireu l'ocell que baixa i es desterra
lluny. Qui sabria on va
si aquelles ales, en creuar la terra,
més alt han de volar!

Mireu com es clivella lamentable
la vellesa del mur
i plora el pedruscall la inevitable
caiguda del futur.

Ploren les fonts. Oh font, plorosa entranya,
caiguda sens repòs!
oh desconhort del camp i la muntanya,
plor del món fet de plòs!

La captaire es doblega i es decanta
sota del pes del ras,
i pidola a la terra conhortanta
que li obri el seu braç.

Tot cau, i en caure, tot, un rastre ofega
d'agonia de l'aire.

Tot cau amb lassitud d'ala que es plega.
Tot el que cau és llàgrima.

T E M A D E L ' A L O S A

De Franz Werfel

Tremolament sagrat sota el cel mort,
oh claredat damunt la terra, ànima,
sempre fecunda esperançada sort
al mig d'aquest abisme sense llàgrimes!

Els peus feixucs, en marxa de forçats,
movem ritmats pel so de les timbales;
i l'esgarip que trompeteja: avant,
ratlla la carn d'on han fugit les ales.

Però la nuca al ras, de presidaris,
sent ta calor, oh flam del cant diví!
Fes que la por de ramat fart s'esbravi,
tu, punt de vida incorruptible i fi,

més alt que l'esclavatge que ens reposa
sota la grapa del senyor el cop;
tu, vida, cant, joia del vol, alosa;
tu que ets com ets, oh llibertat i sort!

T E M E S D E J O R D I D R O S S I N I S

I.—*Migdia*

Alè de la migdiada,
l'ardor trèmula de llum
de la platja caldejada
d'ella neix i ella el consum.

Ès enlluernat l'esguard
de la invisible figura
on es perden cel i mar
l'un de l'altra igual mesura.

Fraterns, del mateix misteri,
cims i cel i aigua, llur
claror forma el vast imperi
unànime de l'atzur.

Escuma, vol, vela estesa,
jocs esplendents de l'oreig:
un parpelleig de peresa
diríem que mou l'oreig.

II.—*La nostra vila*

Ça i enllà, de casa a casa,
aire i prats en escampall;
una mica més avall,
l'horitzó de la mar rasa.

Netes, a l'esguard obert,
entre blancs, les ombres àgils
on la llum irisa fràgils
esgarrifances de verd.

Jornades primaverals,
enlluernades de calç:
des de dalt de la muntanya,
les cases, a baix, iguals
com les ramades pairals
del pastoreig que s'afanya.

III.—*Capvespre*

Capvespre reial que poses
corona a l'adéu del sol
i deixes la mar, al vol,
tota sembrada de roses.

El pescador pren la marxa
dels segadors i recull
del gran roserar curull
les roses a dins la xarxa.

L'aire lluminós palpita,
vela del sol a ponent;
i s'esfuma el continent
enllà de l'aigua infinita.

Només, com bastit en l'aire,
el rocam d'Athos sonor
sembla en el cel rosa i or
una campana al mig aire.

A H O N O R D E L A P O L S

Tema de Chesterton.

—La pols: matèria vill! Sentencià
l'inflat predicador.

Jo, desvetllada,
sentí la terra sota el peu vibrà
i així el meu cos alçà la veu irada:
—Tu, que la pols insultes amb un crit
i la creació per tes marfugues
mesures, i en la pols, desvergonyit,
del nostre estel trepitges les arrugues;
després del teu sermó malavingut,
deixa la pols del temple, surt i mira,
al teu voltant, les flors.

La joventut
del seu perfum, què és?

Pols que respira!
I el joc feliç de l'ombra i del color,
eures i pedres, ors i blaus lligant-se,
què són sinó la fresca visió
d'una joia de pols i benaurança?
Abandona el teu cau i vina amb mi
de la ciutat de pols intensa a fora,
on, prop de l'arbre al sol, diràs:—Aquí
la presència de Déu és a la vora.—
I tu mateix, com al començament,
tu, menjaire de pols, àrida argila,
la meravella dels clarins d'argent,
podràs sentir, amb què el Senyor perfila
en destriar la boira inicial
el seu voler que de la pols obscura,
més formosa que els cels i més cabal,
n'eixís, perfeta, l'home, ta figura.

SENZILLAMENT, COM HENRY SPIESS

So de campanes que s'encanta,
diumenge blau.
L'aire sospira amb dolça pau;
tot l'atzur canta.

Llarg horitzó. Jardí, reposes
com aquell jorn...
Somni d'infant, el teu retorn
porta les roses.

Benésser, immòbil reialme,
puresa d'or.
Lentes campanes, pau del cor;
diumenge, calma.

PENSAMENT DE LLIBERTAT, D'E. TOLLER

Sabies dir com vola l'oreneta?
Mentre la guerra fou, jo, de vegades,
camps a través, viu el camí que feien
els presoners vers les ciutats ploroses
esbocinades pels bombeigs; i veia,

destacada dels rengles curiosos,
una dona avançar. Les mans crispades
obria amunt, sota el cel negre en l'aire,
com si les fes al·leluïar, joïoses,
al crit d'un nom:—Andreu!—, amb veu seràfica.
I no fou pas com vola l'oreneta!

He vist al cau de les presons els presos
encadenats, i visitats pels somnis,
amb el rostre brillant de llum dels astres;
homes lligats, però que somniaven.
(Oh somni vencedor, lloat mil voltes!)
I ni l'alada volior dels somnis
no m'ensenyà com vola l'oreneta.

QUATRENA GERMÁNICA

Al bressol cal arribada
i a la mort no cal adéu.
Feu als infants la tonada:
que la terra us sigui lleu!

TEMA DE JOSEP UNGARETTI

Aquest pagès soldat
es confia a la medalla

de Sant Antoni,
que porta al coll,
i va lleuger.

Jo, sola i nua,
sense miratge,
porto la meva ànima.

TEMA DE CIUTAT, D'EZRA POUND

Ciutat meva, estimada, la blonda,
ah, l'esvelta!
com la canya lleugera... M'escoltes?
Si una canya tingués, cantadora,
foll de mi, bufaria la jove
esveltesa
per una ànima fer-te, la verge
del pit llis, ciutat meva, la blonda,
entre mils de marxants, canya tendra
d'argent fi. Si sabia... M'escoltes?...
la bufada que l'ànima et dóna
fer eterna!

UN VOL D'OCELL PERDUT, DE RABINDRANATH TAGORE

Contra la pols no tancaràs les portes;
contra l'oblit res el teu gest no llenci.
Tu, per rentar-te de paraules mortes,
l'ànima banya amb l'aigua del silenci.

TEMA DELS POETES OBSCURS

Sol remorós: assolelles
el cor com un rusc del cel
on els desigs són abelles
que fan, del silenci, mel.

CONTRARRIMA A LA MANERA DE P. J. TOULET

Quina dolcesa ai las!; quina llunyana cosa
el teu faldallí blau i aquest transparent rosa.

EXERCICIS A LA MANERA DE PAUL ELUARD

Càntic

L'infant esguarda la nit des de dalt
(no creguis en l'avió ni en l'ocell;
l'infant és més alt)
Si moria, la nit seria com ell.

Bressol

Filla i mare i mare i filla,
i filla i mare i mare i filla,
i filla i mare i mare i filla,
i filla i mare i mare i mare, i filla i filla i filla i mare.

L'art de la dansa

El fràgil aguant d'una agulla
damunt la teulada equilibra
la pluja. Mes tu, dansarina,
no saltes ni caus com la pluja.

T E M A D E V E N T A L L

Suscites, màgic sobirà, ventall,
deixondiments com de naixensa d'ales;
festes i jocs, ocis de llum en arc,
desmais de nit, impacients de l'alba.

R E C O R D A N C E S I T A L I A N E S

El benésser, ondulat,
de la llum en fa presència;
l'esclat de la claredat
es patina de prudència.

Gris d'argent, ocres i verd;
vinya tendra i olivera;
l'enyorança no s'hi perd
ni el seny no s'hi desespera.

Descoloriment feliç,
encís de la joia humana:
verd amorosit de gris;
terra fidel de Toscana.

TEMA DE TOTS ELS ACABAMENTS

Mercaderia de port
el meu cor, sota una tela
impermeable. Somort
el cel. Desisteix la vela.

—Vina!—Vés!—Contràriament
s'encoratgen les gavines
inútils. Desistiment
del vent. Pesen les boirines.

El meu cor on s'endurà
el comprador que l'ajusta?
Calfred d'humitat. Plourà.
Reinflada cruix la fusta.

Cor desistit:—I demà?...

J. M. LÓPEZ PICÓ, INT.

EDUCACIÓ CIVIL

Si deixéssim el fàcil atac pintoresc sota el verbalisme trucat de dretes i esquerres; i, nodrits de discreció i de respecte ens aplicàvem a estudiar, encoratjar i divulgar les possibilitats de llibres com La mesura objectiva del treball escolar, del senyor Alexandre Galí, ens sembla que tots plegats hi guanyariem la convivència amb el passat i l'intimitat humana amb el present que ens redimeixi d'ésser superficials i ens torni el sentit de la nostra responsabilitat.

REFORMES DEL BATXILLERAT

No discutim l'importància d'ensenyar als nostres nois la història d'Amèrica, diem com exemple.

Ens sembla, però, que no hi sobraria una assignatura ben pràctica; diem com exemple: distribució i coordinació de les línies dels tramvies de Barcelona.

EL LLADRE

DRAMA EN UN ACTE

Quan l'amic López-Picó va demanar-me un original per a LA REVISTA, el meu primer pensament fou lliurar-li un fragment d'alguna de les obres que tinc en curs de publicació. Després vaig considerar que, tal volta, seria més grat a l'amic d'escriure-li un treball expressament; però ha anat passant el temps, s'han multiplicat les obligacions professionals i, a darrera hora, davant la curtesa del termini concedit, m'he adonat que no tenia més remei que tornar a la primera pensada.

De seguida m'he posat a cercar entre els meus treballs inèdits alguna cosa que tingués, ensems que un interès narratiu, una unitat fragmentària. I aleshores m'ha sortit aquest quadret dramàtic, d'un cert caient guinyolesc, l'existència del qual puc ben jurar que ignorava en absolut. L'he llegit amb un somris de pietat, i en acabar la

lectura ja l'anava a estripar, quan vet aquí que, de sobte, les mans se m'han immobilitzat. Sí; no vull negar-ho: m'ha dolgut la destrucció d'aquestes esgrogueïdes quartilles; no he tingut valor de prendre una corada.

Complaença, presumció...? No; ja us ho diré: es tracta, senzillament, de la primera cosa que vaig escriure —qui hi pogués tornar!—, de l'única cosa que s'ha escapat miraculosament d'anar al foc o a la brossa de la paperera de les poques provatures que vaig fer abans d'arriscar-me en públic.

No cal pas jutjar-lo, aquest treball. Per què? Jo el lliuro al lector sense cap mica de pretensió literària o artística—Déu me'n guard!—, ans bé com un moment anecdòtic d'aquelles febrades de la joventut... que no tornaran mai més.

REPARTIMENT:

RAMON
MUNDA
MANEL
PARROT

VIANANT
COLAU
CRIADA
MOSSOS I LLOGATS

L'acció en el Mujal, casa de ramblers, a l'alta muntanya de Lleyda. — Epoca actual.

ACTE UNIC

Interior del Mujal. Porta gran al fons que dóna a l'era frontera a la casa. A mà dreta i en segon terme una ampla escala que puja a les habitacions altes, les quals se suposa que són també a la mateixa mà. L'escala farà un angle o replà en la seva part superior abans d'entrar a les dites habitacions. A l'indret del replà i en el mur del fons una finestra.

A baix, a mà dreta i en primer terme, porta que va a la cuina i a la llar. Entre aquesta porta i l'escala, i arrambat a la paret, un selloner amb cànirs i cantirets tapats amb un drap blanc o llistat de vermell.

A mà esquerra, i paral·lela a la paret, una llarga taula amb bancs a cada costat; en un cap, l'esfúrrimosques de peu. A la mateixa banda i en darrer terme, una porta que va als dormitoris dels mossos.

Repartides per les parets, algunes estagues de fusta, clavades a l'alçària d'un home, de les quals pengen atuells de pagesia, alguna escopeta, cananes, barjoles, etc. Una d'aquestes estagues, sense res en ella, es veurà tocant a la porta de la cuina.

L'edat i els abillaments de les persones que intervenen en l'acció, l'actor que respectivament les encarni podrà deduir-los fàcilment del mateix drama.

Dreta i esquerra les de l'espectador.

ESCENA I

RAMON, assegut a un cap de taula, va examinant curosament un feix de papers i fa xifres com si sumés quantitats.

RAMON.—(Home aspre i fornit). Mala reïra! ja em só descomptat. Tornem-hi. (Sumant xifres a poc a poc). Tres cents nou i vint-i-vuit, fan tres cents trenta set, i seixanta quatre... (sumant) fan quatre cents un... (Tomba el cap ràpidament vers l'escala i crida fort). Munda... Munda...! Encara no està això? Que has perdut els ulls? Potser s'hi ha adormit. (Torna a sumar). Quatre cents un i dos cents trenta nou, són sis cents quaranta duros. Quaranta unces justes, com una malla. (Va plegant els papers). Munda!

MUNDA.—(Surt dalt el replà de l'escala). Ja va, home; ja va. Quina pressa, Reina pura; sembla que se't cremi el sopar.

(Mostrant una cartera a cada mà). Quina m'has dit: la grossa o la xica?

RAMON.—T'he só dit les dues. Encara un altre viatge?

MUNDA.—(Davallant l'escala i acostant-se al seu home). No, home, no. No et neguitegis així, que després ho paguem tots. (Remetent-li les carteres). Té: la grossa i la xica.

RAMON.—Que aviat ho tens dit, tu: no et neguitegis, no et neguitegis... Encara tot està per a fer i ja llustreja. A hores d'ara ja s'hauria hagut d'anar a la devesa, tancar el bestiar, triar les muletetes i apariar-les. Sinó que, un home sol, què vols que faci... Com que en els altres no hi ha bon sangro ni voluntat, vet aquí que tot va de mal borràs.

MUNDA.—No tant, no tant.

RAMON.—No tant, dius? Doncs deixem-ho anar. Abans de marxar ho vull deixar tot ben embastat perquè només us calgui anar fent. (Treu bitllets de banc de la cartera grossa i els va comptant).

MUNDA.—(Seient a l'altre costat de taula, davant del seu home). Be t'emmenaràs el noi.

RAMON.—Si a ell li pega bé, sí; i si no li pega bé, no.

MUNDA.—Torna-hi! Ell farà allò que tu li manis. No sé com ets, Ramon: sembla que tinguis una bena als ulls; de més bona pasta que ell no en trobaries pas gaires.

RAMON.—Mira: parlem d'altre.. Ja tinc la mudada a punt? Has de pensar en les alforges; no facis com l'altre dia...

MUNDA.—Això és feina meva. Però contesta'm al que et deia suara: sí o no?

RAMON.—I que n'ets de pesada! Ja t'ho tinc dit fa dies: aquest xicot no m'agrada poc ni gens. Com si un mal escaldufot li hagués llampat els tous del cor. No em té cap respecte i fa allò que li sembla. Sort que m'aguanto el gènit... (La Munda fa posats de dubte). Què dius? Doncs avui mateix m'ha plantat cara. Mala reïra! Si no fos fill meu... (Fa una acció de mala airada). No ha tingut mai gosar ningú sinó ell, fins a l'hora present. Si no fos fill meu...!

MUNDA.—Ai, Senyor! Quina por me feu tots dos. Mira, Ramon: no me'ls facis més aquests mals averanys davant meu, si no vols que en un repent m'hi quedi. Tota la culpa la tens tu.

RAMON.—Jo! Encara en sortiré perdent. Vés a la porra! (*Torna a comptar bitllets*).

MUNDA.—Tu, Ramon, tu. Hauries de ser més indulgent amb ell i no reptar-lo de la mala manera que ho fas. No te'n vols fer cabal, que el xicot deu tenir cabòries, alguna marfuga de joventut.

RAMON.—(*Canviant de to, molt amollat*). I amb qui? Que ho saps, tu?

MUNDA.—De segur, no; però m'ho penso. Sinó que la mossa es coneix que està xalada per un altre.

RAMON.—Que potser es tracta de la Mercè dels Cortils?

MUNDA.—M'ho penso.

RAMON.—(*Pegant un cop fort damunt la taula*). Mala reïra! Ara hi caic. Vet aquí la taleia d'aquest xicot, de voler tirar sempre dret cap allà. Totes les renyines d'avui han estat per això. Jo li he manat que anés amb lo Parrot a tragar els feixos de l'hort de la Quintana, i ell, tossut i rebec, que se'n volia anar a muntar la paret del farratginal de vora la bassa, que l'aiguat de l'altre dia va fer caure. I ha sortit amb la seva.

MUNDA.—Ho veus, ara?

RAMON.—Sí, però un altre dia no l'hi passarà.

MUNDA.—Un altre dia, si ell no té coneixement, tu n'has de tenir pels dos. Prou fa, el pobre, d'amollar-se a viure en aquests terrampés tan ferosos.

RAMON.—(*Molt irat*). Que no m'hi avinc, jo? Que no t'hi avens tu?

MUNDA.—Però ell és jove, home; i, amb lo Déu n'hi do que té, podria donar la hisenda a mitges i anar-se'n a Barcelona, on no li faltarien bons costats. Ja et vega de saber que mon germà més de quatre vegades li ha dit que allí el faria home.

RAMON.—Calla, bèstia! I aquí què serà... dona? Com si no m'ho degué tot a mi, lo que té. Que per ventura el meu fill era gaire ric quan va néixer?...

MUNDA.—Ramon, no comencis així, que els teus renecs m'esborronen.

RAMON.—Els meus renecs...! Tu i el teu fill bon parell, com hi ha Déu. I encara goses dir que no renegui! Ves, de què m'hauria servit d'anar tota la vida escarrassat per aquests camins de

Déu, i de fira en fira, amb neus i pluges i fangs i vents i sols que estoven la closca del cap! Perquè aquell gamarús se n'anés a barrotar lo que tant m'ha costat d'afanyar i d'aquesta casa no en quedés ni les pedres? Pel bé que li vull mentre jo aleni que no ho provi pas.

MUNDA.—I quin geniot. Ningú t'ha dit fins ara res de més enllà. Tot ha estat un parlar meu, sinó que tu t'ho prens de seguida per la punta més alta. Lo Manel no la farà mai, tal cosa, i juraria que mai li ha passat pel cap.

RAMON.— I doncs, què t'empatolles? Mira, no em destorbis i deixa'm comptar en pau, si no no acabaré mai més. (*Torna a comptar els bitllets, traient-los de la cartera grossa i deixant-los un a un damunt la taula.*)

(*Pausa*).

MUNDA.—De quant són aquests papers? (*Assenyalant el muntet que ha fet el Ramon*).

RAMON.—De vint.

MUNDA.—Que te'n vols endur gaires?

RAMON.—Tot plegat, mil duros.

MUNDA.—Tants?

RAMON.—Tinc de pagar les ovelles que vaig comprar al Ton de la Torregrassa.

MUNDA.—Però, que no has de cobrar les mules que vas vendre l'altra fira?

RAMON.—No, encara. No em cauen fins per Sant Joan.

(*Pausa*).

MUNDA.—Quant fa mil duros?

RAMON.—Quant fa? Doncs... seixanta unces i una mica més.

MUNDA.—Ves, Mare de Déu; si no te les calgués donar... És que fan goig de bo de bo, aquests papers tan ben pintats.

RAMON.—Guaïta aquesta. Si tothom pensés així... (*En Ramon, un cop ha comptat els mil duros, fica els bitllets a la cartera petita i torna la resta dels diners a la cartera grossa.*) Fes-m'hi pensar quan vagi a Manresa, que me'n duré aquests diners per a posar-los al Banc. A casa m'hi fan nosa. Fa dies que corren males cares per aquests redols i podríem tenir un disgust.

MUNDA.—De la boca m'ho has tret. D'ençà que els tenim a casa que visc esverada. Pel cap baix, cada dia potser els palpo deu o dotze vegades.

RAMON.—(*Donant-li la cartera grossa*). Té: torna-la al cau. (*S'ou un tro llunyà*). Que trona?

MUNDA.—(*Anant-se'n escales amunt amb la cartera*). Me diu lo cor que tindreu mal anar i la fira aigualida. No marxis pas si fa mal temps.

RAMON.—(*S'acosta a la porta del fons a llucar el temps*). Tot això no serà res: fang pels camins.

MUNDA.—Que vols sortir gaire matí?

RAMON.—(*De la porta estant*). Tan aviat com se pugui: a les dues, si no plou.

MUNDA.—(*De dalt el replà de l'escala estant*). Escolta: bé t'emmenaràs el noi.

RAMON.—Ja et só dit lo que feia el cas.

MUNDA.—I sí, home. No veus que se'n mor de ganes? Que ho faràs, sí o no? Què dius?

RAMON.—Vés, vés. D'aquí a llavors encara hi ha estona.

(*La Munda fa mutis per la porta de dalt.. S'ou un altre tro més a prop. La claror va minvant lentament. En Ramon des de fora la porta guaita vers el camp amb insistència. Tot d'una es mostra exasperat*).

Maleït siga! Però què fan, aquells pocavergonyes, allà baix amb les mules engegades? Que no veuen el temps, que no tenen por que els atrapi una mala pedregada i me les mati totes! (*Cridant fort*). Benet... ei! Beneeeet...! Ah redimoni si vinc, com us faré anar rabents. Apa, gireu el bestiar cap a casa; de seguida!

(*S'ou un tro fort*).

Això es va embolicant. Ja cauen gotes... (*Guaitant encara vers el camp on se suposa que hi ha el bestiar. Cridant fort*.) Que no ho veieu, que plou...! És clar: ara no se'n podran sortir, els ximples, les mules estan friseses. Veiam si encara me n'espatllaran alguna. (*Tornant a cridar*). Benet, deixeu-les estar; ja vinc! (*Entra ràpidament cap a dins la casa i d'una estaca de la paret despenja una bufanda i se la posa al cap per mor de la pluja. Aleshores s'adona de la cartera que duu a la mà*.) Que en faig, d'això, ara? (*S'acosta a l'escala i des de baix crida*.) Munda, Munda!

MUNDA.—(*De dintre*.) Ja va.

RAMON.—Escolta: deixo la cartera damunt la taula. Baixa de seguida i desa-la. Ho sents?

MUNDA.—(*De dintre*.) Ja va, ja va de repent.

RAMON.—Baixa de seguida, ho sents?

MUNDA.—(*Surt dalt de l'escala*). Ja baixo, ja baixo. Acabo de plegar aquesta roba que es mulla. Ja cauen gotes. (*Se'n torna cap dins tota pressosa*.)

RAMON.—(*Va per deixar la cartera damunt la taula, però tot d'un plegat se repensa i la fica sota el drap blanc que tapa els càntrics del selloner. Tot això molt apressadament*). El dimoni només té una feina... (*Des de baix de l'escala crida*). Munda! La cartera te la deixo sota el drap del selloner. Ho sents? Sota el drap del selloner, et dic. M'has sentit?... (*En Ramon se'n va ràpid per la porta del fons*.)

ESCENA II

MUNDA.—(*Eixint per la porta de dalt*). Ja va, home, ja va. Valga'm Déu, quin defici. (*Davallant l'escala*). Bo, on ha anat aquell. (*Adonant-se que el seu home és fora*). I aquell altre bútxara què hi deu fer pel món, amb aquest temperi. (*Buscant la cartera pel damunt de la taula*). On és la cartera? Lo Ramon m'ha dit que la deixava damunt de la taula. (*Mirant de cap a cap d'aquesta*.) Aquí no hi és, pas, n'estic certa. Com no fos que ell se l'hagués enduta... Aquí no hi és pas. (*Buscant pel damunt dels sacs i del selloner*.) Doncs, no la veig, ve-li-aquí. Ell la deu tenir. (*Torna a tornar i la resplandor del llampec s'albira perfectament entre els dos foscants de la tarda morent*.) Valga'm Déu. (*Se senya*.)

PARROT.—(*Entra per la porta del fons i va cobert de cap a peus amb una manta. Porta uns arpiots a la mà*). Ja plou!

MUNDA.— Tu sempre ets el primer de plegar. Què tens de fer, ara?

PARROT.—Sopar, quan sigui l'hora. (*S'ha tret la manta, la penja en una estaca i deixa els arpiots en un recó*.)

MUNDA.—Vina, vina, doncs; a sopar sempre hi seràs a temps. M'hauràs d'ajudar, abans, una estona.

PARROT.—Una estona i deu estones, si voleu. (*Se'n van tots dos per la porta de la cuina*.)

ESCENA III

Va fent-se més fosc. De tant en tant es veu la

resplendor d'algun llampec. Després d'una pausa entra en Manel per la porta del fons. Els seus posats són d'estar pres d'una basarda extraordinària. Arriba corrents i s'amaga, tot bleixant, rera una fulla de la porta. Després reacciona i guaita temorenc a dins i a fora. Tot d'una, amb ràpida revolada, tanca la porta i amb l'esquena s'hi apuntala perquè no l'obrin.

MANEL.—(Molt a poc a poc, com si estigués ull-près). Sembla que m'empaiti... He sentit trepig darrera meu mentre corria cap aquí... Ah, si algú té gosar de tocar-me... Encara que fos ella. Encara que fos ella que tornés a ressuscitar...! Però no en sortirà, d'allí dins, no. Hi ha massa tou d'aigua. No la trobaran pas... (Escolta una estona, pegada l'orella a la porta).

No se sent res... no se sent res ni a dins ni a fora. On deu ser la gent... (Agafa un parpal i barra la porta, i després la tanca amb pany i clau. En acabat s'acosta cap a l'escala). No la trobaran pas...; hi ha massa tou d'aigua, hi ha massa solada al gorc... (Amb frenesí de follia, com si recordés vivament una imatge punyent). No vols ser meva, fas befa de mi...! Ah, barjaula! bé et deixes besar per aquell mal home que tu vols... (S'adona que a la mànega de la camisa hi té una taca de sang. Tremolant de basarda). Encara més sang! Encara més sang! No s'acabarà mai, aquesta sang tan bruta! Fora, fora: no fos cas que jo mateix m'anés a trair. No ho sabrà mai ningú on és... Si aquesta nit me la deixen passar segur, avui mateix robo al pare i fujo ben lluny d'aquí. Tot això fa mala flaira, tot això put a mort. (Se'n va al selloner, destapa una punta de drap, agafa un càntir, xopa d'aigua el mocador de butxaca i es renta la taca de la mànega. Després de molt bregar). Què deu tenir, aquesta sang, que no se'n vol anar. (Va per abocar més aigua del càntir, però en aquest ja no n'hi ha. Destapa més el drap del sedoller, agafa un altre càntir i s'acaba de netejar la taca de la mànega). Apa, fora brutícia, fora ferum. (S'adona aleshores de la cartera que hi ha damunt d'una gerreta). Què és això! (Agafa ràpidament la cartera i se l'aguaita amb afany. L'obre i veu els bitllets de Banc. Amb angoixa). Dinners! Com si Déu me l'hagués duta a les mans! (En Manel va per ficar-se la cartera a la butxaca dels pantalons i recula vivament la mà. Tot esfereït s'arpenja a la barana de l'escala). El ganivet...!!

Com si el dimoni me l'hagués ficat a la butxaca. Estic segur que l'he gitada dins del gorg. (Va per ficar-se altra volta la mà a la butxaca). No el goso tocar... Hi sento una cremor, aquí, a la cuixa! Deu ser la sang que porta encastada aquesta einota. On l'entaforaré perquè no la vegi mai més! (Pujant inconscientment l'escala). Quina cremor! Quina basarda em fa... quina basarda em fa...!! (Mutis per la porta de dalt).

ESCENA IV

PARROT.—Ei! Qui hi ha aquí. Gairebé no s'hi veu. (Agafa el porró de damunt la taula i se'n clava un trago llarg). Només tinc set de vi.

(Truquen a la porta).

Ja va. (Va a obrir). Qui redimoni ha tancat la porta amb tanta ferramenta. Si tothom és fora encara.

(Tornen a trucar).

Repany! quina pressa. Deu ser l'amo, que sempre brunz. (Obre la porta).

EL VIANANT.—(Home bròfec, pelut de cara, tot feixuc. Va abillat amb vestit de pana negra, catxutxa, una manta al coll i una verga a la mà). Bona nit ens dó Déu.

PARROT.—Bona nit.

VIANANT.—Que sou vos, per ventura, l'amo?

PARROT.—Sóc lo Parrot. L'amo no hi és, ara.

VIANANT.—I la mestressa, que hi fóra?

PARROT.—Volta per dins. Però, si és cosa que us convingui, els faré un crit.

VIANANT.—Era per a demanar-los que em deixessin aixoplugar aquesta nit, aquí. Vaig a fira a Salàs i em volia arribar avui fins a càl Navés, que som entreparents, sinó que el temps no m'agrada gota i fa de mal anar pel món en aquesta hora.

PARROT.—Entreu, i mentrestant vindrà algú o altre.

(Entra el vianant i el Parrot torna a ajustar la porta).

MUNDA.—(Per la porta de la cuina i amb un llum d'acetilèn a la mà.) Encara no és aquí, l'amo? (Al Parrot, adonant-se del vianant.) Qui és, aquest home?

PARROT.—Demana aixopluc per aquesta nit.

MUNDA.—D'on sou? (*Al vianant.*)

VIANANT.—Sóc de Bellver i vaig a fira a Salàs, sinó que el mal temps m'ha atrapat abans d'arribar a càl Navés.

PARROT.—Diu que són entreparents. (*Pausa curta.*)

MUNDA.—(*Després de guaitar insistentment al vianant, com recelosa, diu al Parrot.*) Encara no ha tornat, l'amo?

PARROT.—Deu ser a l'estable apariant les mules.

MUNDA.—Vés, vés-ho a veure. I el noi?

PARROT.—El noi deu ser per dalt. M'ha semblat que el sentia remugar. (*Se'n va per la porta del fons.*)

MUNDA.—(*Al vianant.*) Seieu. (*Aquest seu al cap del banc de la banda de la paret.*) Que ja heu sopat?

VIANANT.—No encara.

MUNDA.—Que voleu sopar, doncs?

VIANANT.—Si me'n voleu donar... Una mica de qualsevol cosa; un plat de sopes, si no teniu res més. La qüestió és trencar la gana i anar-me'n a jaure aviat, perquè estic baldat de la grossa trencallada de mal camí que só fet avui.

MUNDA.—I heu dit que sou parent amb los de càl Navés?

VIANANT.—Oi; amb la Rosa, que és cosina germana de la mare.

MUNDA.—Amb la vella? (*El vianant fa que sí amb el cap.*) Que voleu marxar gaire dejorn cap a fira?

VIANANT.—De matí, de matí. A les dues, si no plou.

MUNDA.—Ara us porto el sopar. (*A part, tot anant-se'n cap a la cuina.*) Quin home més malcarat! No em fa gens de goig.

ESCENA V

El vianant, al cap d'una mica de ser fora la Munda, deixa la manta damunt uns sacs i la verga a la vora. Després s'adona dels càntirs del selloner i es posa a beure. Mentre beu, entra el Parrot.

PARROT.—Aigua? Per què no beveu vi, sant cristià?

VIANANT.—(*Deixant de beure.*) Gràcies. Entre dia no el tasto. (*Se'n torna a seure al mateix lloc*

d'abans. Lo Parrot ho fa també en front d'ell, a l'altre banc.)

PARROT.—Encara hi heu trobat neu, pel Pendís?

VIANANT.—Molta. (*Pausa.*)

PARROT.—Deveu estar ben cansat, què va?

VIANANT.—Molt. (*Pausa.*)

PARROT.—Que heu tingut gaire aigua per lla dalt?

VIANANT.—Molta.

PARROT.—I de blat, ne deureu collir qui-sap-lo.

VIANANT.—Molt. (*Pausa. El Parrot es rasca el cap, no sabent què dir més.*)

MUNDA.—(*Entra amb un plat a cada mà plens de vianda i els posa davant del vianant.*) Apa, ja podeu sopar, vós. I si teniu més gana digueu-ho. (*Al Parrot.*) Què diu, l'amo?

PARROT.—Diu que ja podeu parar taula, que així que estiguin llestos pujaran de seguida.

MUNDA.—Que n'hi ha per molta estona?

PARROT.—Ell s'ho sap. Ja sabeu que quan s'hi posa no acaba mai més.

MUNDA.—(*Al Parrot.*) Treu-li el pa, a aquest home. (*Al Vianant.*) Mengeu de valent, vós; no la planyeu la teca, que no us l'acabareu. (*Se'n va cap a la cuina.*)

PARROT.—(*Treu del calaix de la taula mig pa gros i el posa davant de l'hoste. Aquest se'n llesca i es posa a sopar. El Parrot torna a seure i resta guaitant-se el vianant acotant el cap entre els braços creuats damunt la taula.*) Com va, la gana?

VIANANT.—Psè... Allò que se'n diu. Que sou de la família, vós?

PARROT.—Com si ho fos. Sóc lo Parrot. (*Pausa curta.*) Sabeu que m'agradaria vindre a fira? Qui sap los anys que no hi só estat; pel cap baix potser més de quinze.

VIANANT.—(*Sense deixar de menjar.*) No em tractis més de vós. Em sembla que, si fa no fa, tan pobre ets tu com jo.

PARROT.—Es la primera vegada que et veig; a la segona no gastaria tants compliments.

VIANANT.—Doncs, pel cas, fes com aquell que m'haguessis vist tota la vida. (*Pausa curta.*)

PARROT.—(*Allargant-li el porró.*) Que no beus?

(El vianant beu una bona tirada. Després el Parrot l'imita.)

VIANANT.—(*Abaixant la veu.*) Que hi ha cap mos-
sa, en aquesta casa?

PARROT.—La criada.

VIANANT.—Vull dir de la família.

PARROT.—De la família, no. Només hi ha mas-
cles: lo Manel, que és aquí, i un altre que és
a Solsona, a estudiar per capellà. Per què ho
preguntes?

(*El vianant no contesta. Aparta els plats i beu
un altre trago.*)

VIANANT.—Sembla que no plou.

PARROT.—Tant se me'n dóna. Quan jo sóc a cobert
ja es pot mullar tothom.

ESCENA VI

*Surt En Manel per la porta de dalt. Va baixant
les escales tot atuit.*

VIANANT.—(*Baix al Parrot.*) Qui és aquest...?
(*Referint-se al Manel.*)

PARROT.—Es el noi, el fill de l'amo.

MANEL.—(*Adonant-se de l'hoste. A part.*) Què vol
aquest home... (*No sap què fer ni on posar els
ulls. A l'últim seu al primer graó de baix de
l'escala. Es palpa la sina com si temés que se
li descobrís quelcom.*)

MUNDA.—(*Per la cuina amb unes estovalles a la
mà.*) Però, encara no és aquí, aquell? No sé pas
a quina hora soparem avui...

PARROT.—Tenen feina, dona.

MUNDA.—(*Adonant-se del Manel.*) Què hi fas, tu,
aquí. Que no et trobes bé?

MANEL.—(*Sense aixecar el cap.*) Sí.

MUNDA.—Que te'n passa alguna?

MANEL.—Deixeu-me estar!

MUNDA.—Això és defalliment, ve-li-aquí. Com que
tantost no menges... Apa, doncs, a sopar i al
llit de seguida; que demà, si vols anar a fira
amb ton pare, ja saps lo que et toca.

MANEL.—(*Amb ansietat.*) Que no m'hi vol, ell?
(*Entra una mozza duent plats i culleres.*)

MUNDA.—(*Tot posant les estovalles.*) Bé m'ha dit
que sí. (*A l'hoste.*) Ja heu sopat prou, vós? Que
voleu res més? (*L'hoste fa que no.*) (*Truquen a
la porta.*) (*A Parrot.*) Vés a obrir tu.

PARROT.—Ja és aquí, l'amo.

MUNDA.—Doncs, apa, apa: a sopar tothom de
repent.

ESCENA VII

*El Parrot obre la porta i apareix el Colau dels
Cortils. Duu un gros paraigua plegat sota el braç
i porta una llanterna encesa. Ja és fosc del tot.
En Manel durant aquesta escena resta en la ma-
teixa actitud; amb el cap entre les mans.*

COLAU.—Santa nit a tothom.

PARROT.—I bona hora.

MUNDA.—Tu per aquí? Que teniu alguna novetat?

COLAU.—(*Entrant.*) No ho sé pas, Munda. No hau-
ríeu pas vist la Mercè? Se n'ha anat a mitja
tarda a casa sa tia del Puig i encara és l'hora
que no ha tornat.

MUNDA.—Sí que és estrany... Jo no l'he vista pas.
Saps lo que deu ser? Que sa tia, amb aquest
temps, no l'ha deguda deixar moure del Puig.

PARROT.—I sí, home. Que voleu que siga, sinó
això?

COLAU.—Però ens haurien pogut avisar. No val
tant ella com l'anguniada que ens ha fet passar.

MUNDA.—Figura't, sa mare...!

COLAU.—Calla, Munda; no me'n parlis. Només
fa que plorar. Se li ha ficat al cap que a la
noia li ha passat una desgràcia.

PARROT.—Fugiu!

MUNDA.—Reina Santíssima!

COLAU.—No et pensis... Jo també no sé el que
tinc. Si em deixés portar pels mals pensaments...

PARROT.—La Mercè no és pas cap criatura, home.

LA MOSSA.—Aquesta tarda cap allà les sis, tornant
de dur la berena als homes, m'ha semblat veure-
la que estava enraonant amb lo Ros del Romeu.

PARROT.—Eh? Ho veieu? No tingueu quimera,
doncs.

MUNDA.—Deu ser a casa sa tia; ja ho veuràs com
sí. O potser passi que mentre tu vas al Puig ella
ja faci camí de casa vostra.

COLAU.—Potser sí, Munda. Déu t'escolti!

MUNDA.—Vols callar!

COLAU.—Es que un hom agafa por. Fa dies que
volten males cares per aquesta terra. Apa, no
us vull torbar més: bona nit i gràcies de tot.

MUNDA.

PARROT.

VIANANT.

LA MOSSA.

} Bona nit.

MUNDA.—No et dic si vols sopar.

COLAU.—Gràcies, Munda, gràcies. Santa nit. (*Se'n va.*)

MUNDA.—Parrot: tanca la porta amb pany i clau. Aquest home m'ha fet agafar por.

PARROT.—Encara en fareu riure. No passa res que Déu no vulga.

MUNDA.—(*Anant-se'n cap a la cuina. Al Manel.*) Encara t'hi adormiràs, tu, aquí. Que vols sopar primer?

MANEL.—No.

(*Munda i la mossa se'n van per la cuina.*)

VIANANT.—Jo me'n vaig a dormir.

PARROT.—Calla, que t'ensenyaré el jaç. (*Se'n van tots dos per la porta esquerra segon terme.*)

(*En Manel en veure's sol dreça lentament el cap i s'alça.*)

MANEL.—Vull enterrar tot això. (*S'arrapa esferèit les mans a la sina, on duu la cartera i el ganivet.*) Me fa un pes com si dugués tot l'infern a sobre. (*Ràpidament se'n va cap a la porta, i en obrir-la topa amb son pare i dos mossos que van per entrar.*)

ESCENA VIII

RAMON.—(*Al Manel.*) On vas, tu.

MANEL.—Us venia a cercar. (*Reacionant ràpidament.*)

RAMON.—Tanca la porta. (*En Manel tanca la porta amb barra i clau. Després seu al banc de mà dreta de la taula i resta tot absort i capficat. En Ramon, mentrestant, penja la manta que duu a una estaca de la paret, quan s'adona de la bufanda del vianant que hi ha damunt dels sacs de la vora.*)

PARROT.—(*Entrant per la mateixa porta de mà esquerra, segon terme.*) Ja sou aquí?

RAMON.—Què no ho veus? De qui és aquesta bufanda. (*Assenyalant la del damunt dels sacs.*)

MANEL.—Lo Parrot us ho dirà.

(*Els dos mossos s'hauran assegut en el banc, tocant a la paret.*)

PARROT.—Es d'un firaire de Bellver que ha demanat a la mestressa si li volia donar acolliment per aquesta nit.

RAMON.—I què vol, aquest home.

PARROT.—Què vol? Doncs ve-li-aquí que no ho sé. El temps li ha fet por i s'ha aixoplugat aquí.

RAMON.—Que no hem de sopar... (*Des de la porta de la cuina.*) Munda!

PARROT.—Us esperàvem a vós.

RAMON.—No hi queda pas res pel de fora?

PARROT.—Que jo sàpiga, no. No sé si el Manel hi té alguna cosa.

(*En Manel, absort com està, no li respon.*)

RAMON.—(*Al Manel.*) Que no ho sents, tu?

MANEL.—(*Aixecant el cap, esverat.*) A mi? No ho sé... no; vull dir que no.

(*En Ramon seu al cap de taula, a la banda de la paret. El Parrot al costat del Manel, a mà dreta, Els dos mossos s'acosten cap al Ramon.*)

RAMON.—Es que el temps està molt paradot i no m'agrada gaire. Si no s'adoba, em sembla que no trigarem a tindre gresca forta.

PARROT.—Mentre no pedregui...

MUNDA.—(*Amb una cassola de sopes.*) Gràcies a Déu, Reina pura. Pensava que no soparíem mai més. Aquestes sopes no sé pas lo que són; fa una hora que bullen. (*La Munda va escudellant els plats. Després seu en front del seu home, a mà esquerra del Manel. A aquest.*) Posa-te'n més, tu, caramot. Estàs molt desmenjat.

PARROT.—Ja farà gana demà, dona. Qui el pogués veure a Salàs! Quin cap més viu. I que s'hi menja bé, vatua el punt de les dones. Una vegada, tal dia com demà, vaig atrapar a la mossa de l'hostal que escorria l'aigua dels fessols al forat de la... (*Es posa a riure fort.*)

MUNDA.—Calla, brut.

(*Pausa curta.*)

RAMON.—(*A Munda.*) Ja has agafat la cartera?

MUNDA.—(*Estranyada.*) Jo...! Que no la tens, tu?

RAMON.—(*Abrivant-se.*) Com s'entén, que la tinc jo? Si et só dit que la desessis...

MUNDA.—Bé ho has pogut dir. Però damunt de la taula no l'he trobada pas.

RAMON.—Que ets sorda o què... Mala reïra! Te só dit, quan me n'anava, que la deixava sota el drap del selloner. (*Aixecant-se de pressa i anant-se'n cap al selloner.*)

MUNDA.—Doncs allí serà, home. A casa no hi ha pas lladres.

RAMON.—(*Alça el drap del selloner i guaita an-*

siosament per ell i per terra. Esparverat i fora de sí.) No hi ha lladres, dius! (*Guaitant amb aire amenaçador.*) No hi ha lladres, dius...! Doncs on és la cartera? Mal llamp de l'infern...! Aquí no hi és pas: ho sentiu? Aquí no hi és pas, i encara que el món s'ensorri la cartera ha de sortir. Apa, de seguida; sinó... (*Amenaçant.*)

MUNDA.—(*Escruixida.*) Ramon, per Déu! No et posis així. Ja eixirà la cartera. Potser sense pensar, l'haurem entaforada.

RAMON.—No hi ha lladres, dius...!

PARROT.—(*Avançant-se.*) Jo no pas, Ramon. Escorcolleu-me. La Munda us podrà dir que m'ha vist arribar de fora...

RAMON.—(*Donant-li una empenta.*) Calla, tu!

MOSSO.—(*Assenyalant a l'altre mosso.*) Nosaltres dos hem estat fora de casa tota la tarda.

RAMON.—(*Agafant abrivat al Manel pel coll.*) No has estat pas tu...?

MANEL.—(*Aixecant-se com si l'haguessin punxat, xisclant, més que cridant.*) Pare!!!...

MUNDA.—(*Agafant al seu home pel braç.*) Ramon!

RAMON.—No has estat pas tu... Què dius!

MANEL.—(*Resoludament.*) No.

RAMON.—M'ho jures...

MANEL.—Que Déu me mati. Regireu-me, si voleu.

MUNDA.—Calleu tothom! Ja sé qui és, el lladre.

PARROT.—Recaratxo! Jo també.

MUNDA.—Aquell home de la mala carota.

PARROT.—(*A Ramon.*) Al selloner, l'heu deixada? (*A Munda.*) Us en recordeu que m'heu fet anar suara a veure on era l'amo? Doncs, al tornar só atrapat aquell homenet aquí, (*assenyalant el selloner*) aquí mateix, tot taleiat i quimerós, que no sé pas lo que s'hi feia. Oi; i que al veure'm s'ha traspostat tot. Prou que me'n recordo com si ara fos.

MUNDA.—Es ell, és ell; no pot ser altre. Ja en fa la cara de lladre.

PARROT.—I totes les positures. (*A Munda.*) Heu vist quin mirar fa més esbarriat? Tantost si li só pogut fer esboterar dues paraules senceres. Només ha obert la boca per fer-me preguntes de la gent d'aquesta casa... i vinga girar els ulls com si fossin els d'un llop i vinga fer més preguntes i vinga no voler dir res... i

ve-li-aquí. Si no és ell el lladre que el dimoni m'arrossegui si sé qui pot ser.

MUNDA.—(*Amb convicció.*) Es ell, és ell. N'estic certa. No pot ser altre. De repent que el só vist el cor m'ha fet un salt i m'ha entrat una mena de basarda molt estranya... Jo et volia avisar, Ramon, que si feia camí amb vosaltres cap a fira no us en fiéssiu gens ni mica i el féssiu passar davant.

PARROT.—Què fira ni què romansos! Això ha estat una enganyifa i un parany per a calar-se aquí dins, sabent que hi trobaria diners. Qui sap si aquesta nit ens hauria degollat a tots...

RAMON.—Prou, prou! On és, aquest home?

PARROT.—(*Assenyalant la porta de mà esquerra segon terme.*) Allí dins.

RAMON.—(*A Parrot.*) Fes-lo sortir de seguida. (*Lo Parrot se'n va per aquella porta.*)

MUNDA.—(*Afectuosament al seu home.*) No ho facis fort, Ramon. I si tanmateix no fos ell...? Val més que de bé a bé li treguis la veritat, i si no vol confessar tanca'l i avisa la justícia que vingui.

RAMON.—Més justícia que la meva...! (*Veient l'esverament de la Munda.*) Doncs, qui vols que sigui? Què per ventura ets tu...?

MUNDA.—Jo! Reina Santa, quines coses de dir.

(*S'ou un tro fort. La resplendor del llampec s'albira per la finestra del cap de l'escala. En Manel se'n va a seure en el mateix graó d'abans. La Munda se li acosta amatenta, li posa el braç al coll amoixant-lo tendrament i li diu amb veu baixa.*)

—No has estat pas tu, fill meu...?

MANEL.—(*Aixecant-se vivament i deseixint-se de sa mare.*) Aneu! Deixeu-me! (*Se'n va escales amunt.*)

ESCENA IX

Durant aquesta escena es veurà de tant en tant el resplendor d'algun llampec per la finestra de dalt.

Entren en Parrot i el Vianant. Aquest va en cos de camisa i sense res al cap.

PARROT.—(*A Ramon.*) Aquí el teniu. (*Assenyalant el vianant*) L'actitud d'aquest serà la mateixa de les altres escenes: la d'un home sorrut i temorenc, poc avesat a parlar. En Ramon se'l guaita bona estona de cap a peus.)

RAMON.—(Al vianant, amb ira reprimida.) Escolteu: m'heu de dir la veritat, perquè us hi va l'ànima que us aguanta.

VIANANT.—Vós direu...

RAMON. — Mala reïra, si ho diré! Primerament vull saber qui sou i què heu vingut a fer en aquesta casa. Us faig avinent que és debades que m'enganyeu perquè la veritat la sabré baldament us tingui d'arrencar la llengua.

VIANANT.—No us entenc de res.

MUNDA.—(Tota desficiosa). Prou que ho enteneu.

PARROT.—No ho ha de entendre...

RAMON.—Calleu! (al vianant). Vós heu destapat aquest drap (acostant-se al selloner) i heu follat el selloner. És veritat o no és veritat?

VIANANT. — (Dubtant). Jo...? No me'n recordo pas.

PARROT.—(Vivament). Mentida! Jo us hi só atrapat bevent aigua d'aquest càntir; (agafant un càntir i mostrant-lo a tots) d'aquest mateix càntir. I si això no és cert que ara mateix em quedi mut.

VIANANT.—(Fent memòria.) Teniu raó, bon home. No ho puc negar ni tinc per què negar-ho. Altrament, no és estrany que no me'n recordi gaire; tot venint cap aquí he tingut una grossa espantada que m'ha deixat llusc, i encara estic no sé com.

PARROT.—No saps com...? (amb sornaguera.) Ja t'ho diran de misses.

MUNDA.—(Amb esforçada afectuositat). Val més que digueu la veritat d'una vegada, que nosaltres som prou bona gent per a perdonar una mala corada. Si, per ventura, teniu fills, feu-ho per ells, pobrets, que no hi tenen cap culpa de les tares del seu pare. Tothom hi està exposat, a un mal repent.

VIANANT.—Us torno a dir que no us entenc. Parleu clar si us plau.

RAMON.—Doncs clar. Aquí sota (assenyalant el drap del selloner) jo hi só deixat una cartera amb diners, i vós l'heu afanada.

VIANANT.—(Amb extraordinària sorpresa). Jo...!

PARROT.—Tu! Jo et só atrapat.

VIANANT.—(A Parrot, tot tremolant de coratge). Tu lo que has atrapat és el vi del porró.

MUNDA.—Aquí no ha entrat ningú més que vós que faci mal pensar.

VIANANT.—I els de la casa...?

MUNDA.—(Abrivada.) Aquesta casa no en cria de lladres.

RAMON.—Bé, bé; acabem. O treus la cartera o tu et recordaràs del dia que som avui. I fora raons, que la sang ja no m'aguanta. (Fa acció de mala airada).

VIANANT.—(Molt enèrgic.) Pareu compte en les paraules i en les accions, que sóc tan home com vós, i, si convé, encara més.

RAMON.—(Fora de sí). Lladre! (D'una revolada agafa la gavineteta de damunt la taula i va per tirar-se sobre el vianant.) Vull els meus diners, apa; si no, et degollo com un be.

MUNDA.—(Agafant esfereïda al seu home). Ramon! Ramon! (als mossos i Parrot). Teniu-lo vosaltres...!

RAMON.—(Desfent-se de la seva dona i donant-li una empenta). Deixa'm! Veste'n a la cuina. Aquesta és feina meva. (Munda ronseja, sense gosar moure's. En Ramon li dóna una altra empenta). Apa...! (La Munda se'n va plorant cap a la cuina).

VIANANT.—Malaguanyada la mala estona que us doneu.

RAMON.—(Al vianant). Enllestim.

VIANANT.—No sé què dir, us asseguro que no sé què dir. Escorcolleu-me si voleu, despulleu-me tot... Déu prou ho sap, que no só tocat res de ningú.

RAMON.—(Al Parrot). Regira'l. No fos cas que portés cap mal trasto.

(Lo Parrot s'hi atansa tot poruc i li escorcolla la pitrera i les butxaques dels pantalons).

PARROT.—A sobre no hi porta res.

RAMON.—(Al vianant). On tens l'altra roba?

VIANANT.—Allí dintre (assenyalant la jeia.) Ja ho podeu trefullar tot si voleu. Com que estic segur que no hi trobareu lo que busqueu...

RAMON.—Ah, no...? Si que ho tens ben desat! Mala reïra, si ho trobaré... Encara que t'ho hagi de treure dels ulls: lladre, més que lladre!

(El vianant en oir aquests blasmes va per agarbonar-se amb el Ramon, però aquest se n'adona i agafa els arpiots de vora la porta).

Si t'acostes t'esbadello el cap que tens... (al Parrot i als mossos.) Agafeu-lo!

(El vianant es vol defensar i els altres no gosen

Agafeu-lo, us dic!

(Aleshores aquells tres i en Ramon es llancen sobtadament damunt el vianant i després de curta lluita l'agarroten. Lo Parrot despenja d'una estaca una corda prima i li lliga les mans al darrera.)

PARROT.—(Als mossos). Deixeu-lo anar. No es mourà ara, no.

RAMON.—Encara que t'ho hagi de treure dels ulls; lladre, més que lladre! Els diners són ben meus... A robar al camí ràl.

VIANANT.—(Amb ràbia feroç). Pel nom que em dic, jo et juro que aquestes paraules no me les diràs mai més. Si d'aquesta casa maleïda jo en puc sortir viu, t'haig d'arrencar la llengua amb les ungles...

RAMON.—(Donant-li una puntada). Apa... (als demés). Meneu-lo cap dins.

ESCENA X

Augmenta la tempesta. Els trons i llamps sovintegen.

Se sent el brogit de l'aiguat batent les parets i la teulada de la casa.

MANEL.—(Per la porta de dalt. Sotja atentament bona estona veiam si albira algú. Molt poc a poc). Encara hi ha llum...? Encara no són a dormir...? (Palpant-se la sina). No en puc treure aquest ferro del damunt. Com si em busqués el cor per a clavar-s'hi...

(De seguida se sent un fort terrabastall dintre la porta esquerra segon terme.)

VIANANT.—(Des de dintre, cridant adolorit). Ai... ai... No em mateu! Ai...
(En Manel recula esfereït i s'endinsa per la porta de dalt).

MUNDA.—(Horroritzada). Què és això, Reina pura? Què hi fan allí dins? Ramon, Ramon!!
(Pica desesperada la porta dita).

PARROT.—(Eixint per ella, tot atordit). L'hem deixat ben tou. Però la cartera per ara no ha sortit pas.

MUNDA.—(Arrupint-se asseguda en un cap de taula). Jo tinc por, Parrot, em moro de por! I si aquell home no fos el lladre...!

PARROT.—Qui voleu que sigui, doncs? (Peta un tro fort. El Parrot se sobta tot. La Munda es senya). Jesús!

MUNDA.—Jesús! (Pausa). Estic esborronada, Par-

rot. Corre, corre; agafa la campaneta de Núria i ves a tocar el temps. (El Parrot d'un calaix de la taula treu una campaneta i un bocí de ciri beneït, encén aquest i el dona a la Munda. Ell se'n va escales amunt, obre la finestra i treu el braç part de fora tocant la campaneta. La Munda, mentrestant, prega. Després s'acosta a la porta de mà esquerra i crida fort cap dintre). Però què hi fan aquests, aquí dins...? Ramon, per les llagues de Nostre Senyor; que no vols sortir encara, que em vols matar...!

(Fa un llampec i de seguida retruny un tro ben fort, que deixa mig espalmat al Parrot).

PARROT.—Alça, noi, com peten. Aquest ha caigut aquí, a la vora mateix. I quina manera de botre, la pedra. Sentiu, Munda, com brunz?

MUNDA.—(Aterrada). Déu meu! Jo em moro de por...

PARROT.—Jo diria que és grossa com ous de gallina... Sentiu quina remor? (Pausa curta. En Parrot lluca tot afanyós part de fora de la finestra i deixa de tocar la campaneta). Què són aquells llums! On recaratxo van aquells desgraciats amb aquest temperi...!

(Des de dintre la veu del Colau, molt pregona).

COLAU.—Mercè... Mercè... fillaaaa!

PARROT.—(A Munda.) Sentiu? És el Colau amb la seva gent, que encara busquen la mossa. Quina hora més bona, com hi ha Déu!

MUNDA.—Calla, Parrot, calla.

RAMON.—(Per la porta de l'esquerra. Assenyalant el Parrot). Què hi fa, aquell, allí dalt. Au, tanca de seguida, i a dormir.

MUNDA.—(Abraçant amb frenesi al seu home). Ai, Ramon! Jo no sé el que tinc, jo em moro de basarda... Què li heu fet, a aquell home...? No l'heu pas...?

RAMON.—Vols callar! Allà està lligat, però la cartera, mala reïra!, no ha volgut pas sortir.

PARROT.—(Ha baixat l'escala, deixant la finestra oberta i tot anant-se'n cap a la jaça diu.) Jo me'n vaig a jaure. Bona nit.

RAMON.—Bona nit; i, si passa res, avisa'm de seguida. (En Ramon despenja el llum. A Munda). Tu vina, que hem de parlar una estona. Tinc un mal pensament, un mal pensament...

MUNDA.—(Agafant-se fort al seu home). No em deixis, Ramon, no em deixis...!
(Se'n van per la porta de la cuina).

ESCENA XI

L'escena resta un moment a les fosques.

MANEL.—*(Per la porta de dalt. Duu una llanterna encesa. Els seus posats indiquen que està posseït d'un esverament extraordinari). L'he vista...! era ella, era ella! Duia la sina plena de sang... es posava els dits a l'esvoranc de la ganivetada... m'ha allargat les urpes! No morirà mai aquesta dona, no! La porto viva dintre meu! (Guaita atentament cap baix). No fos cas que algú em veiés...! Vull fer perdre el rastre d'aquest ferro, el vull colgar vint pams sota terra perquè no en surti mai més...*

(Al fons la veu del Colau mig perduda).

COLAU.—*Mercè... Mercè... fillaaa...!*

MANEL.—*(Se posa a tremolar i per tal de no caure s'agafa a la barana. Després s'aboca a la finestra i crida amb veu ronca, amb frenesí de follia, amenaçant amb el puy cap a fora.) Ja la pots buscar, ja; no la trobaràs pas... La tinc ben amagada... La tinc ben amagada... (Fa un llampec i a l'acte retruny un tro esquerdat. En Manel cau ferit de ple al replà de l'escala, deixant anar la llanterna de les mans).*

ESCENA XII

En Parrot, esfereït, surt en cos de camisa i amb un llum d'oli encès. De seguida, en Ramon, de la cuina, amb un llum d'acetilèn.

PARROT.—*(Cridant amb desesper). Correu, correu: auxili! Ha caigut un llamp...*

RAMON.—*Què crides, boig? Que t'ha tocat pas a tu!*

PARROT.—*Ha caigut un llamp, li só vist la llüidera. Encara estic mig espalmat. Ha caigut aquí, aquí mateix...!!*

MUNDA.—*(Sortint). Jesús, quina pudor de sofre.*

CRIDA.—*(Sortint). Ha caigut a dalt.*

(Surten els dos mossos per l'esquerra, en cos de camisa).

Mosso.—*S'hauria d'anar a veure si ha pres mal cap bèstia.*

RAMON.—*De primer són les persones.*

(En Parrot s'adona del Manel ajagut al replà de l'escala. S'hi acostava ràpidament i el palpa).

PARROT.—*(Tremolenc). Ramon!...*

RAMON.—*Què, què vols. (Tot de pressa.)*

PARROT.—*No sé com dir-ho! El Manel...*

MUNDA.—*(Sobresaltada.) Fill meu, fill meu! El cor m'ho deia...*

(En Ramon puja ràpidament les escales. La Munda va per seguir-lo i l'altre l'atura).

RAMON.—*(Als mossos). Teniu-la. No la deixeu pujar.*

MUNDA.—*(Xisclant.) Fill meu! Deixeu-me'l veure! El cor m'ho deia. Manel...! Manel! És mort; no em contesta!*

(En Ramon i el Parrot inspeccionen el cos del Manel i l'incorporen una mica).

RAMON.—*(Fora de si diu als mossos i a la criada, assenyalant la Munda). Treieu-la d'aquí de seguida. Porteu-la al llit. Apa, aneu-se'n!*

(La Munda es deixa anar desmaiada, i entre la criada i els mossos la duen cap a la cuina. En Ramon i el Parrot baixen a poc a poc el cos inert del Manel i l'ajueuen damunt la taula. El Parrot de seguida agafa un cànfir, xopa un mocador de butxaca i mulla els polsos del Manel).

RAMON.—*(Amb infinita amargura). Què fas, què fas, infeliç! Que no ho veus que és mort, que no ho veus que està ert... Llença això... Ah! Déu de Déu, quantes desgràcies alhora! (Seu al banc i sotja dolorosament el cadàver del seu fill).*

PARROT.—*(Aguantant-se les llàgrimes.) Jo diria que no, Ramon. Sembla que encara alena, com si li notés una mica de bleix que li fa moure la post del pit... (esguarda atentament el Manel.) Manel... Manel (més fort.) Manel!*

(En Ramon en un atac de desesper es posa a plorar abraçat al cos del seu fill.)

Apa, Ramon: no sigueu criatura. Què no ho veieu, que encara és viu... Que em voleu fer plorar a mi, també? (Es posa a plorar silenciosament.)

ESCENA XIII

(Surten els dos mossos per la porta de la cuina. Un d'ells duu una ampolla de vinagre i un altra d'aiguardent.)

Mosso.—*(Al Parrot.) Potser que li féssiu fregues d'aiguardent. (Li dona una ampolla i l'altra l'acosta al nas del Manel.)*

PARROT.—*(Mentre frega amb aiguardent les munyques i els polsos del Manel, diu a l'altre*

mosso.) Descorda-li la camisa. (*El mosso li descorda la camisa i aleshores troba la cartera i un ganivet.*)

Mosso.—Què és això...? Guaiteu, Parrot.

RAMON.—(*Aixecant el cap.*) Deixeu-lo estar d'una vegada... No em martiritzeu més. Què li voleu fer a un mort!

PARROT.—(*Mostrant la cartera i el ganivet. Tot tremolant.*) Guaiteu! (*En Ramon agafa ràpidament la cartera i el ganivet i se'ls guaita amb avidesa.*)

RAMON.—(*Estranyat.*) Aquesta cartera és la meva...! Què significa això... I aquest ganivet? (*Guaitant les taques de sang.*) Aquest ganivet està brut de sang. Això és sang. (*Exaltant-se.*) Però aquesta cartera és la meva, torno a dir. Aleshores el lladre no és aquell... aleshores el lladre és aquest (*assenyalant el seu fill. Als mossos i a Parrot.*) Fugiu d'aquí, no el toqueu més: val més que sigui mort del tot perquè si tornés a viure jo el tornaria a matar. Ah, llamp de Déu, com has sabut fer justícia...!

PARROT.—(*Plorant.*) Ramon...

RAMON.—Calla, tu! Vés, deslliga aquell home i porta-me'l (*als mossos.*) Tapeu-lo (*indicant el cadàver.*) No li vull veure la cara.

(*En Parrot se'n va per l'esquerra. Els mossos amb un drap tapen mig cos del Manel. En Ramon s'acosta a la porta de la cuina i escolta una mica. Després diu als mossos.*)

Aneu a veure què fa la Munda.

(*Se repensa i diu a un d'ells.*)

Vés-hi tu només. No em vull quedar tot sol, aquí. Aquest mort em fa basarda.

(*Al mosso que se'n va.*)

No la deixis pas venir baldament la tinguis d'agarrotar.

ESCENA FINAL

El Parrot i el Vianant. Aquest ja va vestit del tot, menys la manta que està damunt d'un sac. Porta la cara bruta de sang i sota la catxutxa un mocador que li embolica el cap.

VIANANT.—(*Amb el mateix posat de sempre. A Ramon.*) Què volíeu...?

RAMON.—Us volia dir que ja só trobat el lladre. Guaiteu la cartera. (*Donant-la al vianant.*) Teniu, i perdoneu-me si és que puc tenir perdó de vós.

VIANANT.—(*Refusant els diners.*) Gràcies. Guardeu els vostres diners i que Déu us perdoni com jo us perdono. Cara us ha costat la troballa, però un o altre havia d'ésser el lladre. Pel nom que em dic, us juro que posat a triar, tant per tant, més m'hauria estimat ésser jo. (*Agafa la manta i la verga.*) Adéu-siau!

PARROT.—(*Plorant.*) On voleu anar, si encara plou i no s'hi veu gota.

VIANANT.—No ho sé pas. Arribaré fins on podré. (*Truquen a la porta; l'obre el Parrot i apareix el Colau amb la seva gent, tots amb llanternes enceses i tapats amb mantes.*)

COLAU.—(*Trasbalsat de dolor.*) No heu vist pas la meva filla...? No sabeu on és...? No sabeu si és morta o viva...?

VIANANT.—(*Traspasant la porta i assenyalant el cadàver del Manel.*) Aquell, aquell us ho dirà...

(*Teló ràpid.*)

JOAN SANTAMARIA.

LES POESIES

DE FRAY LUIS DE LEÓN

A Carles Riba

Hom ha afirmat que la inspiració normal, en art, no és altra cosa que la raó ben administrada. Exemple: els clàssics; no ja els clàssics grecs i llatins, sino els greco-llatins, aquest producte post-renaixentista, inexistent en la realitat, que pren l'obra dels antics com un doble document barrejable, fornidor d'un nou cànon empíric d'art, vessant i segellant dins un mateix flascó transparent l'ànima immoridora de dues essències fortes. En art poètica, partint d'aquest punt de mira greco-llatí, hi ha dues maneres d'anar a la pedrera de la matèria bruta poetitzable: l'activa i la passiva. Hom ha retret també, i en el cas de Fray Luis de León, poeta, la fórmula encaixa com l'anell amb el dit, l'alexandri perfecte de Chénier: «Sur des pensées nouveaux faisons des vers antiques». Prendre l'experiment dels clàssics i posar-lo al dia, prescindint o no, en recrear-lo, dels camins oberts i seguits pels clàssics. Tota tendència renaixentista ha seguit el doble camí: o fer clàssics de fresc, i aleshores la feina del poeta ja és morta de naixença, mancada del buf diví que animi la creació per damunt de l'arqueologia i el museïsm, o fer moderns prenent la flor del vi antic, i situant-se al mig del dia d'avui, com van fer-ho els clàssics amb els dies del temps llur. En realitat, tot poeta que treballa la llum d'aquest misteri espiritual que en diem inspiració, per entendre'ns, amb eines de raó ben afinades, fa obra d'home de renaixement. I l'aproximació, cada dia més, al procediment dels clàssics, és inevitable i, fins a cert punt, imprescindible. Al final del camí, tots els literats de raça, vinguin d'on vinguin, i hagin seguit els camins que hagin

volgut o pogut, es trobaran i s'estrenyeran les mans, units pels lligams intrencables d'un mateix propòsit recercador. Això, prenent l'art com una disciplina total, com un problema a ésser plantejat i resolt del principi a la fi. El poeta podrà o no podrà plantejar tot el procés problemàtic, i resoldre'l o no; però allò que ell haurà resolt, per poc que sigui, caldrà que sigui reprès un dia o altre per un poeta futur, i que sigui portat per aquest a un nou grau de solució. L'art és un problema de solucions infinites, i qui es cregui haver trobat la solució final no haurà fet més que descobrir la «seva» solució, que a fi de comptes, és una solució parcial, a ésser afegida al conjunt de solucions parcials que és l'història de la literatura. Interessa cercar la veritat, però no trobar la veritat; què en fariem, quan l'haguéssim trobada? Interessa el camí, més que no pas el punt d'arribada. L'art és una cadena de possibilitats que no s'acaba ni es trenca mai. I si cada escola o cada cap d'escola pren la cadena per a afegir-hi una dena nova, caldrà beneir la formació d'escoles i la naixença de caps d'escola. En resum: cada poeta modern té el deure artístic de convertir-se, cada dia més, en un poeta clàssic de l'hora d'ara, com els antics ho eren de l'hora antiga. Cal situar-se al mig del temps en què hom viu; i suscitar l'espurna d'eternitat que dorm al cor del temps, i que sempre ha estat ben igual, ahir com avui com demà, per damunt d'antiguitats i de modernitats. En realitat, per a l'art, no hi ha èpoques definides, sinó solucions de continuïtat d'una sola i única època, que és l'època del món. Cada era artística és un conjunt de

graons que menen a un nou replà, des del qual hom pugui descobrir nous horitzons; l'escala, però, sempre és la mateixa. Canvien, només, els homes que pugen l'escala, construint-la i afegint-hi graons i replans a mesura que la pugen; i canvien també, possiblement, les maneres de pujar-la.

Fray Luis de León, posat al mig del seu temps, ara, avui, mirant-lo en perspectiva llunyana, i prescindint de tot el guardarroba pseudo-crític amuntegat damunt la seva curtíssima obra de poeta, se'ns apareix com un graó normalíssim d'aquesta llarga escala de la perfecta ascensió de l'art literari greco-llatí. Fray Luis de León, en molts sentits i tots ells modèlics, fa la feina de l'anti-Góngora; i diem això no pas amb intenció valoradora, sinó com a pura constatació, i en fred. En la «Defensa de Góngora» havem provat de fer veure, en joc de diagrama, la necessitat matemàtica, segons Sistema, de l'ascens i el descens dels períodes de la balança renaixentista, des del pla neo-popularista al pla neo-academista per a retornar al primer, en desequilibri lògic. Ara voldríem, i només, contemplar per uns moments el balanceig del pensament i el sentiment, prenent motiu del centenari de Fray Luis de León, com ahir el preniem del centenari de Góngora.

Davant la matèria que espera la forma, un poeta pot obrar per voluntat activa (Góngora) o per voluntat passiva (Fray Luis de León), sempre, i tàcitament, com a protesta contra la neurosi espontània i irresponsable, per conversió de la inspiració en cosa de raó, o, millor encara, segons Sistema, de pura raó poètica. Góngora «fa» art; Fray Luis de León «deixa» que l'art es faci. Aquell pren la matèria a treballar, i hi aplica al damunt tot l'utilitatge d'una panòpia transformadora complicada. Aquest posseeix les eines, però deixa que treballin soles i s'emmotlla al joc d'elles dòcilment. Góngora fundava, per damunt de la matèria poetitzable, un fons i una forma dures, com si forgés un ferro vermell, i a gust propi en absolut. Fray Luis de León segrega, a petites dosis, i al llarg d'anys i anys, un producte poètic que gairebé sembla que es faci sol, i al marge del propi autor. Elaborador suau de ritmes invariables, utilitzant com a mètrica característica perso-

nal, en bessonatge llunyà amb Garcilaso, l'encaix de lira de 7×11 , Fray Luis de León, al llarg de vint anys, que van dels vint als quaranta, abans, durant i ben poc després de l'empresonament injust, confecciona odes a trets espaiats, solaç noble d'home ocupat per més altes tasques feixugues i esgotadores, sense donar-hi, almenys exteriorment, ni la més mínima importància. Humanista de vastes experiències, descansa dels grans treballs intel·lectuals composant versos que l'alliberin, per uns moments, de la tensió excessiva del compondre prosa, en procediment contrari del normal treballar dels poetes professionals, que fan de la prosa un passatemp que els meni a escriure, transcendentalment, en vers. Cal fer sobresortir això: les poesies de Fray Luis de León son un repòs del seu autor, i mai una ocupació seriosa per a ell. Els seus amics serveixen aquests productes poètics; i ningú s'ocupa de reunir-los ni de publicar-los. Anys a venir, a les darreries del mestre, oint veus cordials i a les quals deu obediència per autoritat damunt d'ell, Fray Luis de León aplega les poesies disperses, solaç de joventut i gairebé d'infantesa, com ell mateix afirma, i es proposa editar-les en volum. Però el llibre serà encapçalat no pas pel seu nom, sinó per un nom fingit; i el pròleg que escriu, encarat amb l'autor com amb segona persona, minva, una vegada més, als ulls d'ell mateix i dels lectors, la importància d'aquests treballs poètics. El volum aplegarà tres llibres: un de poesies originals, un de traduccions adaptades dels clàssics, i un de modernitzacions bíbliques. El llibre de poesies originals no depassarà la trentena de composicions. La mort, però, interromp els propòsits del poeta. I, anys més tard, Quevedo, en actitud protestatària contra el mal gust culteranista desfermat imperant, publicarà les obres poètiques de Fray Luis de León. L'admiració creix; però la exegesi no prospera. A hores d'ara, la lírica de Fray Luis de León no compta més que amb un feix regular d'escolis constituïts per llocs comuns retòrics de l'admiració burocratitzada, o, cosa pitjor, amb seques estadístiques cronològiques de les possibles i probables èpoques de composició dels poemes. La qual cosa no és obstacle, evidentment, perquè tothom sàpiga que Fray Luis de León

és el poeta més emotiu del segle d'or castellà.

* * *

Al llarg del procés depurador que separa la prosa del vers, caldria fixar les jurisdiccions del pensament. Fins a quin punt cada cosa pot ésser un botí de pensament per a l'home que escriu, i, sobretot, per al poeta. No hi ha més que una manera lògica d'expressar les coses, idees o imatges, que hom pensa: dir-les. Tot allò que sigui brodar damunt la matèria fina del pensament, decantarà l'expressió més ençà o més enllà d'ell. Lògicament també, entre la paraula dita i la paraula escrita, sembla que l'home que ha d'expressar més nuament el pensament és l'home que parla. I, per una paradoxa d'aquelles que l'art coneix però no controla, l'home que parla es fa sovint, gairebé sempre, instrument de la retòrica. Resten, avui, a l'home que s'expressa per paraula escrita, les plataformes expressives de la prosa i el vers. Anomenar una cosa és posar-li límits; cantar-la, és crear-li resplendors. Cinyell de la bruta matèria, l'home que escriu en prosa o en vers pren el fang verbal, el simple pretext de nom, per a cloure'l dintre caixa d'expressió (prosa), i, més enllà ja, per a encendre'l amb aurèoles ressonadores (vers). Es la necessitat de crear, que mena l'obrer del verb a convertir-se en artista dels mots. Quan una prosa s'arboria amb llums de lirisme, hom podrà veure-hi, si vol, una impotència d'expressar-se en vers; jo prefereixo descobrir-hi sempre, però, no pas una impotència, si no un anhel que perd les forces, ara com ara, i que, possiblement, demà tocarà la riba d'enfront. La paràbola d'embranchides expressives que separa la prosa del vers jo la veig, segons Sistema, dibuixant la mateixa comba que desajunta el monòleg i el diàleg, dintre l'ordre de la conversa. No ens costaria gaire, arribats ací, de fer veure la distància que separa la paraula articulada (monòleg-diàleg-prosa-vers) de la paraula dramatitzada (teatre); però això ja no seria el tema d'aquest estudi.

En principi, creiem que al món ja no hi ha res per dir. Des d'un punt de mira literari, tot allò que calia que fos dit ja ha estat dit. La gràcia està a dir-ho, simplement, d'una altra manera. Menysprear una obra d'art

literari pel fet que l'autor no ens diu res de nou, ens sembla una pràctica absurda. Avui, ningú no és original pel fons, sinó per la forma. En general, i escrivim això fent un mental giravolt irònic, quan dos homes es posen a parlar seriosament i amb un cert esperit transcendental, no fan més que repetir novetats novíssimes, les quals, si gratem una mica amb l'unghla, ja les trobarem en l'obra dels grecs i els llatins. Vènen, però, els renaixements, i posen a l'hora d'avui el fons i la forma de les èpoques abolides. L'obra vella dóna un rendiment de cosa nova. No cal exigir l'originalitat fonamental, sinó la perfecta moderna vestidura formal. Vindrà més tard, si ha de venir, la lluita per l'anul·lació de les adaptacions modernes convertides, per l'ús, en llocs comuns. Però això ja cau més ençà dels renaixements. I encara, segons Sistema: hom podrà exigir un cert botí de pensament a l'home que s'expressa en prosa; hom exigirà, però, a l'home que escriu en vers, prescindint del punt de partida del pensament, una manera nova, o, si més no, posada al dia, de la manifestació artística d'aquest pensament. Defugint sempre, i això és ineludible, la perfecta honradesa d'ofici. Una cosa és l'ordre verbal i una altra els jocs de paraules. Jo no he demanat ni demanaria, mai, al poeta, un bagatge de pensament. Jo li exigiré, sempre, la traça perfecta i consumada en la construcció d'estructures de llum expressiva. Si, de més a més, dintre les pressions rutilants voleien ocells de pensament, jo ho agrairé com un present superflu, però que fa bonic. Un poeta és, per damunt de tot, un artista de la disciplina verbal, un refinador dels mitjans expressius pseudo-refinats, partint de l'expressió parlada, que es produeixen i es reproduïxen dintre les estructures de prosa, preparatòries de les estructures de vers. I això és tot. Tot allò que el poeta pugui dir-me en vers, jo creuré, lògicament, que ja ha estat dit fa temps per boca o per ploma d'altri. Jo només li exigiré que m'ho digui d'una altra manera; i a condició que faci bonic. I em guardaré bé prou, després d'escoltar-lo i d'entendre'l, de confondre el joc complicat de les llums i els colors, dels sons i els ressons, amb la pompa esvaïdissa d'un castell de focs artificials. El pensament,

repetim-ho, és un punt de partida, que no té res a veure amb el punt d'arribada. D'altra part, a Catalunya sobretot, cal anar amb molt de compte a acceptar com a matèria de pensament tot allò que se'ns dóna com a tal; hi ha tanta deixalla del fi de segle, tants zolismes i ibsenismes i nietzcheanismes res-calfats, tantes perllongacions esbravades de la «grapa» genial, que surten a llum, com un caliu mal apagat, de tant en tant! Tècnica, tècnica, tècnica; l'art d'escriure comporta tota una tècnica, i una tècnica que no s'aprèn, com creuen molts simplistes, en els manuals de preceptiva a l'ús; tècnica que només s'aprèn, es refina i es perfecciona, a còpia d'escriure, d'escriure i d'escriure. L'art literari té imponderables, que no poden cloure's en els tractats de retòrica i poètica.

Fray Luis de León, home de renaixement, humanista per saturació, posa els antics a l'hora del seu temps. A quí se li ocreria demanar-li originalitat de pensament? Com la majoria dels grans poetes dels segles d'or, pren la matèria refinada dels clàssics i la refina novament, donant-li un toc modern. Fray Luis de León poeta, gairebé no fa més que prendre la lírica d'Horaci i pintar-hi una creu cristiana al damunt. Allò que era cosa d'altri, ara, passat per les seves mans, i vestit a l'espanyola, ja parla i sona d'una altra manera. Hi ha estrofes i estrofes d'ell que són pures i simples trasposicions castellanques, sota el ritme peculiar de Fray Luis de León, de les odes horacianes. I hom descobreix un major esforç, un resultat més admirable, una victòria més alta i alada, en la simple traducció a la llengua moderna dels fragments clàssics i bíblics, feta per Fray Luis de León, que no pas en les mateixes poesies. Realment, el líric complet cal cercar-lo en el segon i tercer llibre de les obres poètiques; en les poesies, hom troba un gran gerro d'aigua clara i pura, barrejada amb vins de diversos colors i de sabors diferents, regalims, en barreja subtil, del gran vessament efectuat pel poeta amb les seves versions perfectes d'humanista d'altura. La gràcia del líric, conseqüència bella d'aquest treball d'adaptació, haurà estat la de portar a les formes noves la sentor i el gust de les formes antigues. I a tancar-hi un fons greco-llatí, ratllat

amb vetes cristiano-catòliques. La psicologia lírica de Fray Luis de León és feta de suavitat i de puresa. Per accident, alguna de les seves odes s'encén amb petites lluminàries èpiques; però el poeta fa l'ordre totseguit. I el ressò del pensament antic, en els moments heroics com en els moments serens, no és mai estranger a les exaltacions ni a les divagacions. Fray Luis de León pensava amb el cervell dels seus clàssics tan amats. No cal demanar-li més que una noble transposició en ritme suau, renaixentistament, sota el toc diví de la creu, dels vetustos models consagrats. Si volguéssim fer una imatge una mica ultrada, però que ens plau, diriem que Fray Luis de León pren Horaci tot nu, per a vestir-lo amb robes clàssiques d'altres autors i d'ell mateix, cobrint-lo amb mantells bíblics, i amortallant-lo, com d'un nimbe redemptor, amb l'hàbit de Sant Agustí. D'aquest procés de recobriment tan bell, va néixer la corda més delicada de la lírica castellana; i el so puríssim de la seva música havia d'encisar tots els bells esperits que el voltaven i el seguirien. Davant de Fray Luis de León, tots els fronts s'acoten, en la prosa i el vers, amb el més rendit daler d'imitació i de perfeccionament.

* * *

A l'art modern, en general, li falla el cor. Els nostres temps de post-guerra, i possiblement, de pre-nova-guerra, fan un ús molt relatiu d'aquest instrument d'honor, que en altres temps ha saturat la literatura fins a la fatiga i l'enfarfegament. La nostra època és anti-cordial, amb ple coneixement de causa. Avui, el sentiment no es porta. I tot l'eixarrement de l'art de darrera hora ve d'això. Les tendències intel·lectuals d'avui són més a la vora del cervell que no pas del cor; però per impotència equilibradora, per gust d'enfangar-se, per manca del noble control. Hi ha com una mena de nihilisme saberut que té a gala prescindir de les més nobles febleses de l'home. La figura humana dels nostres temps, passada pel gran forn encès de la recent tràgico-grotesca aventura bèl·lica, porta encara les senyals del foc i les esgarrinxades de la tortura. I l'art, nimbe superflu de la vida, se'n ressent i en gemega. L'art dels

temps moderns és un art parcial. De Picasso a Strawinski, i això ho diem amb pleníssim coneixement de causa, hom assimila, però no crea. Hom «fa», posat a l'hora d'avui, allò que ja han fet els altres. Prendre l'obra ben feta dels grans homes pretèrits, i donar-hi un toc, no pas rectificador, sinó desordenador, de psicologia moderna; heu's ací la resultant de l'art de darrera hora. Es una neurosi psíquica, infinitament pitjor que la neurosi física. Hom es mou a petits trets nerviosos, creient-se ésser original. L'art modern pateix de sequedat de cor, vestida, bensovint, amb robes de fredor i de contenció. Decididament, tenir cor és un gran obstacle per a ésser home dels nostres dies. I el resultat artístic ho enregistra, ja no cal dir-ho. Hom mutila el conjunt; i la màquina funciona a batzegades. Es per l'equilibri del cor i del cervell, i mai pel predomini de l'un damunt de l'altre, que l'entrellat espiritual engranarà normalment. I, encara, per a fer més temible el desencaix, hom s'ha posat a escrutar les presons subterrànies de l'ànima, no pas amb una divina llanterna de fe, que llanci la seva llum fins més enllà del núvols, sinó amb una sàdica pauta tenebrosa de limitació animal. Hom parla de món interior però amb tota mena d'antorxes apagades. Hom gira els ulls endintre, i en lloc de copsar un món nou, recreat a imatge i semblança de l'exterior, però amb il·luminacions de miracle, hom no descobreix més que un lent corrent de llot dintre una fosca dura de cloaca; en un reonet de la màquina corporal, el pobre cor, fanal apagat i oblidat, plora de fred i de consumpció.

Més ençà de la columna de pensament, feta de fragments de tota mena de pedres nobles, com ja havem vist, Fray Luis de León aixeca, solitària, una nobilíssima columna de sentiment. De sentiment solitari, és clar. Hi ha cors que caminen pel món i que moririen sense la companyia humana. N'hi ha d'altres que viuen per ells; i, com més lluny del món, més consciència guanyen d'ells mateixos. El de Fray Luis de León era d'aquesta mena. Tot el procediment sentimental del gran líric oscilla entre l'anhel místic i l'anhel bucòlic. Enyorança del cel i enyorança del camp; no serà, per ventura,

un doble enyor de soledat i d'aïllament? Aquell «menosprecio de corte y alabanza de aldea», tan característic del seu temps, sentit i expressat, però, per homes que havien, si no nascut, viscut i crescut prop de la fastuositat reial o religiosa, i que d'ella es nodrien per anys que visquessin, ni que fos en desgràcia i lluny d'ella, no podia esborrar la nativa senyoria depurada al llarg dels anys. Hom diria que es passegen pel bosc amb guants blancs, i que porten al cel, a través del desig de cel, el record de les reverències cortisanes o dels agenollaments claustrals. Fray Luis de León planta un cor al mig d'una biblioteca, la qual, per uns anys, se li converteix en una presó, sense que el cor mudi de color, però deixant que el cor se li enrosi de tèbies llàgrimes, lentes i silencioses. Hi ha com una dolça palpitació de ratxes d'oreig no terrenal, com d'un suavíssim vent del més enllà, purificades amb el perfum de fulles i flors ben d'aquest món, en les odes del gran poeta. I tot a flor d'ànima, com una rosada de paraules fent collaret de perles líquides damunt el sentiment. Es la victòria del cor, victòria discreta i una mica altiva, però; car hi ha, en ella, l'íntima certesa d'una superioritat púdicament no confessada, més noble pel fet de no degradar-se amb el contacte de la llum del sol. Fray Luis de León, al dintell dels grans místics castellans, no encara, podriem dir, místic «per professió», s'absté de complicar les coses, i toca de peus a terra, sense deixar de mirar al cel. Hom veu l'home xop d'experiències melangioses, que accepta el contacte amb els seus semblants per estricta necessitat ineludible, però que sap ben bé que el contorn, físic i anímic, de cada figura humana, dibuixa una ferrenya i interminable teoria de barrots de presó. Si el món immens, sota el sol que pertot brilla i que tot ho purifica i agermana en joia i en netedat, és una cella carcerària on floreixen i fructifiquen tota mena d'angoixes, com un planter de cards del qual hom mateix forma part, hi ha finestres d'evasió per les quals hom respira i guaita el cel. Fray Luis de León té molt de frec d'ala d'àngel empresonat. Però d'àngel humanista. Per això la seva tremolor mística i la seva baticor d'enamorat de la vida del camp sembla, sempre, com un ressò, no ben net de

mimetisme, de la gran melodia bíblica i de la pura harmonia clàssica. Job i David, Virgili i Horaci, fan una alfombra reposadora digna dels turments recòndits del mestre del segle d'or castellà. Quin descans i quin rou de calma, per a nosaltres, homes d'avui, fiblats per tota mena de fúries innobles, el contacte amb aquesta mena d'ànimes tan sedoses i tan avellutades! Llegint-los i assimilant-los, hom constata la necessitat imprescindible, cada dia més, de crear amb el cor, de fer del cor una mica de cervell, com de pensar amb el cor. I tota la nostra època durament, baixament, monstruosament maquinista, s'enrosa de clarors eternes, per obra i gràcia del palpar cordial d'aquests homes que han passat pel món tenint l'absoluta sensació de la inutilitat del món, lloc de trànsit, on cal fer experiments duríssims, sense saber ben bé per què, però acceptant-los sense queixar-se, com si vinguessin d'una regió de llum i anessin a un altre món de clarors, deixant damunt la terra un rastre brillant d'aigua tremolosa, rosada de llàgrimes, dolces o amargues, però sempre clares i pures. Com perden el nivell, com ens semblen histriòniques, com es desfoquen i s'anullen, les actituds de tants i tants grans artistes i literats, en pose perpètua, mirant l'objectiu crític, davant la

penombra fresca d'aquest versos immoridors, passatemps gairebé anònim d'un home que sentia com un àngel, però amb veritable cor d'home! Les poesies de Fray Luis de León fulguren perquè son un teixit de metalls preciosos treballats per un gran artífex destre; però viuen i viuran sempre pel frisar lluminós de la claror cordial damunt les superfícies ben treballades. Es el secret que salva l'obra, i contra el qual l'atac no hi pot res; hom resta lligat, amb els ulls encantats, i el judici s'anulla. Hi ha tocs de divinitat, damunt l'humanitat, que fan com un cercle màgic a llur entorn, i priven d'apropar-s'hi amb mals intents. Són la defensa d'ella mateixa. Fray Luis de León, enciser diví, guanya els cors pel simple contacte d'uns mots suaus balbucejats en soledat i en silenci. Quelcom deu haver-hi en ell, més enllà de l'art, més enllà de la intel·ligència, que el preserva d'esfullar-se i morir. Es l'esquelet del sentiment, que tots portem a dintre, mal que no vulguem. I quan l'orgull, d'homes de carn o d'homes d'art, es desvertebra i cau, només resta la veueta del cor, parlant de cara als boscos o de cara als núvols. I és l'única que no s'erra mai, per anys i per segles que passin.

A. ESCLASANS

ESTUDIS BIBLICS

Assenyalem l'emulació magnífica, mantinguda amb un sentit de jerarquia digne de llur altíssim objectiu, dels estudis i edicions bíbliques, a casa nostra. I aollim, amb una efusió sense paraules, respectuosa i densa, la tasca inicial de la «Fundació Bíblica Catalana», que ensems que ens enriquirà pairalment amb la substància universal i eterna del Cristianisme, tan nostre, ponderarà la solidesa dels exegetes catalans en la confraternitat de la ciència bíblica del món.

En saludar la publicació dels Llibres Sants,—ara el Gènesi i l'Exode com a primer volum de «La Sagrada Bíblia»,—cal tan sols: homenatjar-ne, un cop més, el Mecenatge; subratllar l'aspiració de «calc meravellós de la lletra catalana damunt la lletra original» i «d'elevat un monument a la llengua a través de la Bíblia»—segons paraules del guidor de l'obra, el P. Miquel d'Esplugues—com un guany aconseguit; atribuir-ne el mèrit sapient i virtuós a la docta col·laboració dels Drs. Cardó i Millàs Vallicrosa i P. Antoni M.ª de Barcelona, traductors; i ajuntar-se'ls, enfervorits, en llur adhesió, aquiescent i honoradora, a la memòria de Mn. Frederic Clascar, precursor i mestre.

LA REL

La rel és un bressol, punt de partida.
Arran o endins de terra, tant li fa!
Damunt hi va creixent la nostra vida
sens saber mai fins on arribarà.

Quan era infant, molt prop de casa,
hi havia una immensa rel de pí.
La soca i el brancam, potser fets brasa
i cendra i pols, un jorn varen finir.

El tronc, potser serveix de biga
o és d'una nau el pal
on la vela batent s'entortolliga
en nits de temporal.

Potser en feren la creu que en la cinglera
estén els braços dins el cel.
Només sé que en el caire de la torrentera
sols hi resta la rel.

La veig avui igual, encara,
que quan era petit:
aquesta rel, per a mi, té un poc de mare;
la miro sempre embadalit.

Hi he trobat mil meravelles
i mil cops he pensat: «Oh, pobra rel,
que no saps si el teu arbre és fet estelles
o va pel món sota un destí cruel!»

A un vell, molt vell, de barba blanca,
un dia li vaig dir:

«¿No sabeu pas on para ni una branca
d'aquell formidable pi?»

I el vell ploriquejà una mica
i em feia: «Oh dissort!
Jo tenia tres filles, quina més bonica
i no en sé res!...» i el vell ja deu ser mort.

Que és trist sentir-se rel dintre la vida
que furga terra endins
per aixecâ una brancada fornida
sense saber-ne els destins!

Que és trist sentir-se rel xorca
sense que mai sapigueu
si el tronc tallat fa de forca
o bé de creu!

Oh rel muda ran la torrentera!
Oh vell fet pols dintre el fossar!
Sense branques ni fills; només en la cinglera
una creu que assenyala més enllà!

Oh rel de pi, ja morta i consumida!
Oh barbablanc! Tes filles són al cel!
Pel turment que portàreu dins la vida
de saber-vos només un tros de rel...

L'ARBRE TRENCAT

Quan era infant vaig plantâ un presseguer
—és la cosa més bella que he fet en la vida.—
De tant que ho sé, no ho sé
coml vaig sentir la primera florida.

Aquelles branques i aquells brots florits
—besos de sol fets toia—
eren els meus sentits
que esclataven de joia.

I el primer fruit tenia una dolcesa
de bes de cel sobre el llavi golut;
era or i sol i sang encesa;
brasa roent de joventut.

I l'arbre devenia corpulent,
i amb constància infinita,
a grat i a desgrat del sol i el vent,
cada any portava la collita.

I jo estimava l'arbre i el fruit d'or
com si les branques fossin els meus braços
i com si en cada fruit hi hagués mon cor
i en les rels la fermesa dels meus passos.

I jo em sentia presseguer que creix
amb l'afany de portar la meva anyada,
i encara en el ressò dels cants hi ha un deix
d'aquella meva infància benaurada.

Però l'arbre fou trencat. Un bofarut
li esqueixà les branques una a una.
Talment com el meu goig perdut
que ja no en resta ni una engruna.

¿Qui la pot dir, la tristor
de les esperances mortes?
Presseguer plè de gerdor
i amb les branques ja colltortes!

I així va el món! Jo no sé
si a dintre la meva vida
s'hi ha esqueixat el presseguer
de la Veritat o de la gran Mentida.

No sé si el goig és dolor
o si tot junt és quimera
però és trista, la tardor,
en la plena primavera.

Jo m'he sentit corpulent,
amb les cinc branques dels sentits esteses
i rebent el sol i el vent
de l'amor i ses dolceses.

I ara em sé arbre trencat
amb penjarelles de fruita
que encara no ha madurat
i ja ha caigut en la lluita.

Però en el fruit hi ha la llavor,
pinyol sagrat de la vida.
La soca del meu dolor
potser serà rejuvenida.

El fruit de l'arbre trencat
pot dur nous plançons encara;
del dolor despietat
pot nàixer la joia clara.

Les rels que van terra endins
alcen les branques en l'aire.
La florida dels destins
devé fruit al grat de l'aire.

Arbre trancat, jo et plantí
en els jorns clars de ma vida.
¿Qui sap si aquell cor d'ahir
avui treu nova florida?

¿Qui no és arbre trencat
de les branques o la soca?
¿Hi ha algú, al món, ben arrelat
i que sempre el sol el toca?

Símbol de Vida i de Mort,
dintre la teva cruesa
hi trobo tot el record
de ma infantesa.

Dintre l'horta d'aquest món
hi ha torbs i florides franques
i, a voltes, les fruites són
el que ens esqueixa les branques.

EL CASCAVELL

Quan era encara molt menut,
per l'ampla carretera
i entre la polseguera
trobí un cascavell perdut.

El collí i una música
damunt dels dits ressonà.
Quina cosa més bonica!
El vaig cloure dins la mà

i acostant-me'l a l'orella
el feia dringar ben fort.
Ai, que la música aquella
se'm ficà dintre del cor!

Se m'endua l'alegria
corrent carretera enllà
i em semblava que tenia
tot el món dintre la mà.

Feia un so com de rondalla
cada vegada més dolç.
Que és bonica, la troballa
d'un cascavell dins la pols!

A voltes encar repica
endins del cor, molt pregon,
i aquella seva música
duu la bellesa del món.

I el veig dintre cada cosa,
el duc en cada sentit

i, a voltes, fins se me'l posa,
penjat al coll, el neguit.

Ara que sé que la vida
feta d'engany i il·lusió
és veritat i mentida
i mig fosca i mig claror;

ara que em sento a tota hora
el cor trist i l'esguard dolç
i duc l'ànima que plora
com cascavell dins la pols,

em plau recordà un mica
el so d'aquell cascavell
perquè la seva música
em fa veure el món més bell.

Feia un so com de rondalla,
cada vegada més dolç.
Que és bonica, la troballa
d'un cascavell dins la pols!

Jo duc l'ànima eternida
d'aquest record de menut
ara que em sé dins la vida
com un cascavell perdut.

¿Per què la vida és ploralla
i és també somriure dolç?...
Que és bonica, la troballa
d'un cascavell dins la pols!

VERDOR DE SOL

Sol verd per les verdes copes dels pins;
sol verd per la verda tremolor dels prats;
sol verd en la novella claror dels matins;
sol verd i dringant dins les esquelles dels ramats.

Sol verd i sonor en l'idíllic flabiol;
sol verd en la fruita que trenca verol
i en el cor del plaer la gran verdor de sol.

Sol verd en l'esguard obert
damunt la mar verda de la plana estesa;
sol verd d'esperança en el cor sofert;
sol verd en els somnis de la juvenesa.

Sol que t'entortolligues en cada brot florit;
sol verd per tota la verdor dispers;
sol verd que perverteixes l'esperit
i et fas rebec a dintre del meu vers.
Oh sol verd, oh sol verd! Ets infinit!

SALVADOR PERARNAU.

AL MARGE D'UN MANIFEST

Remoure l'ambient, és cosa que sempre fa bonic. El mal, però, és que l'ambient, després de remoure's, torna a encalmar-se. Talment el cloure's del mar després de rebre la ferida d'una pedra. Si l'art avança a impuls de la naixença dels manifestos, caldria lloar el gest de Dalí-Gasch-Montanyà, firmants del manifest que ha vist la llum ja poc entre nosaltres. Rè, en ell, d'original. Les afirmacions i les negacions del seu text no fan més que sintetitzar, amb una altra tonada, la cançó que canten, a Catalunya, ja fa temps, però amb veu diferent, altres literats i altres artistes. El text del manifest, salvant els personals punts de mira de cadascú, podria ésser firmat perfectament per tots nosaltres. Malauradament. l'art només avança per l'esforç tenaç, continuat, heròic, que succeeix als manifestos. Si els tres firmants es limiten a un text de manifest, la seva publicació haurà estat ben poca cosa. Si, damunt d'ells, saben construir-hi una obra ben bé d'ells, el manifest no s'haurà perdut del tot. L'ambient, però, seguirà sempre igual. Qui té fretura d'obrir els ulls, bé prou que els obre per sí sol, sense necessitat de que el desvetllin. I en aquest cas, no hi valen de res els manifestos d'altri. Aquesta, al nostre entendre, és la millor lliçó del manifest Dalí-Gasch-Montanyà.

H . R . L E N O R M A N D

ELS FRACASSATS

(LES RATÉS)

TRADUCCIÓ DE
J. POUS I PAGÈS
I CARLES SOLDEVILA

ESTRENADA AL «TEATRE NOVETATS»

PERSONATGES

ELL.
MONTREDON.
EL MÚSIC.
LARNAUDY, ACTOR DE PROVÍNCIA.
SAINT-GALLET, ACTOR DE PROVÍNCIA

EL CALAVERA.
ELLA.
LA CARACTERÍSTICA.
L'AVIOSA.
LA INGÈNUA.

El segon fantasma, un cambrier, un actor, la fàmula, el president del tribunal, la seva filla, el Conservador del Museu, la seva dona, l'apotecari, un caporal un soldat, un negre, un comissari de policia, etc.

L'acció a França vers 1910.

QUADRO I

Un local trist que serveix de sala d'assaigs. Un rengle de cadires al llarc de les parets. A la dreta, un piano. A l'esquerra, una taula on hi ha escampats manuscrits i papers. Al mig, cadires simulant una plantació d'escena.

En alsar-se la cortina, MONTREDON seu darrera la taula. ELL és al seu costat. ELLA, al fons.

Tots tres callen, crispats per l'espera.

(ELL, treu el rellotge.)

MONTR.—Quina hora?

ELL.—Les quatre menys deu.

MONTR.—Estimat autor, els eminents artistes que han d'interpretar la vostra bella obra al Nou Teatre Artístic, es veu que s'han posat d'acord per deixar-nos amb un pam de nas. Proposo, doncs, que deixem córrer l'assaig.

(ELL no respon. S'aixeca i va d'un cantó a l'altre, nerviosament. Montredon continua:)

Proposo que deixem córrer l'assaig, no sense fer caure una censura enèrgica sobre els vostres intèrprets absents.

ELL.—(Deturant-se). Escolteu, Montredón; això no pot continuar! Ja fa quatre mesos que heu posat la meua obra en estudi... Els vostres actors encara no han assajat mai plegats... i voleu estrenar dilluns vinent!

MONTR.—Estrenaré dilluns vinent!

ELL.—(Nerviós). Jo no deixaré pas que m'esguerrin el drama uns artistes aventurers!

MONTR.—Ah, si almenys aquests artistes aventurers em fessin el favor de venir als assaigs! (Suspirant).

ELL.—Vós mateix regoneixereu que no es pot representar una obra sense haver-la assajada!

MONTR.—En principi, no... En realitat, sí!

ELL.—Doncs; mireu; per aquesta vegada, m'atenc al principi.

MONTR.—No us neguitegeu. Treballarem de ferm els tres últims dies i l'obra serà representada... ni millor ni pitjor que totes les altres que dono.

ELL.—Per qui serà representada? Perquè, vaja, d'ençà que vinc als assaigs, llevat d'aquesta pobra Julieta que ve cada dia a dos quarts d'u-

na, jo no he vist cap actor!... He vist desfilar una colla d'individus plens de pretensions que han mastegat els seus papers un cop, dos cops, i després, han desaparegut. Què diantre els passa? Per què no tornen? Potser els desagrada l'obra? O potser troben que els papers no els escauen? Serà que el costat simbòlic de l'obra els espanta?... Jo, ja no sé què pensar! No sé què pensar!

MONTR.—(Apaivagador.) No, no és el costat simbòlic.

ELL.—Aleshores, què?... Els únics que han conservat els seus papers, són xixarellos que reciten horriblement fals... I ja ni aquests vénen! Per què?

MONTR.—(Filosòfic). Es molt senzill: fins a les tres fan cine... i després de les tres, ja no gos venen per por de l'escàndol.

ELL.—Senyaleu l'assaig més tard.

MONTR.—Només ens deixen el local fins a dos quarts de cinc.

ELL.—Llogueu-ne un altre.

MONTR.—Amb què, amic meu? Vos em doneu vuit cents francs per muntar la vostra obra.

ELL.—(Amb la gola estreta). Vuit cents francs... Vuit cents francs... Això representa dos anys d'estalvis sobre els magres honoraris de les meves lliçons de francès. Si ara no en sortim, no podrem pas repetir la festa d'aquí quatre dies!

MONTR.—Prou que ho sé! I vos sabeu com me dol d'haver-vos hagut de demanar diners.

(Tustant sobre el manuscrit). Està molt rebé aquest protocol, i si només tenia dos mil francs, ja veurieu com pujava!

ELLA.—He demanat cinc cents francs al meu oncle... i m'ha enviat a passeig.

ELL.—I si li llegís l'obra?

ELLA.—Déu me'n guard! Com s'indignaria... Imagini, un incest!

ELL.—(Decisiu). Caldria trobar bons actors que no es fessin pagar. Enlluernant-los una mica... L'obra d'un jove... Una magnífica creació... Això els hauria d'interessar.

MONTR.—Els hauria d'interessar... Però se'n fumen!

ELL.—Aleshores, què podem fer?

- MONTR.—Esperonar els pipiolis de 18 anys que tenim. Els faré treballar nit i dia...
- ELL.—I de tota manera, el meu drama anirà de dret a l'aigua! Vaja, no hi passo!...
- MONTR.—(A *Ella*). Creieu que n'és de jove? (A *Ell*). Però no recordeu que jo hi faig un paper! Que n'hi fa un altre Julieta? Què temeu?
- ELL.—Perdoneu. No hi ha dos papers únicament. N'hi ha nou. I algunes escenes són molt difícils de posar. La de les fantasmes, per exemple.
- MONTR.—(Entre dents). Talleu-la, doncs. Us ho he demanat.
- ELL.—(Furiós). No, no i no! No deixaré que es mutili la meva obra perquè vos no podeu muntar-la íntegrament! Si insistiu, hem acabat. La retiro. Torneu-me el manuscrit!
- MONTR.—(Calm.) Mireu que és dolent!
- ELL.—M'he errat de mig a mig amb vos, Montredon. Us creia un artista, un esperit sincer... I us trobo ple d'una indiferència! I tou! Ah! No teniu el foc sagrat, vos... Això sí que no!
- MONTR.—L'he tingut, noi. Però, és una malaltia que no dura gaire. O bé et rebenta... o bé passa. D'aquí deu anys, ja veurem si encara la teniu!
- ELL.—Perdoneu-me, estic en un estat d'excitació...
- MONTR.—(Indulgent). Prou... me'n faig càrrec... (La Fantasma 2.ª treu el cap tímidament pel fons. Setze anys, posat ingenu; coixeja lleugerament).
- ELLA.—Aquí tenim la fantasma segona!
- MONTR.—(Esverant-lo, per divertir-se). Ah, ets tu, capsigrany?... Tens la barra de presentar-te a aquestes hores... L'assaig ha acabat, estimat company! I si et penses que adoptant aquests costums aprendràs el teu ofici, permet que et digui que vas molt errat de comptes!
- FAN. 2.ª—(Gairebé escanyat de por). Senyor Montredon...
- MONTR.—Mireu-me això... S'aguanta com un espàrrec malalt; té una veu de quisso, i vol representar fantasmes! No veus que no ets bo ni per espantar una criatura de bolquers!
- FAN. 2.ª—Senyor Montredon...
- MONTR.—Bé; què has de dir? Parla, home... Fes que et sentim la veu!... Confegeix!
- FAN. 2.ª—Senyor Montredon... Passen coses greus... He vist la fantasma primera...
- MONTR.—I què més?... On és, aquest altre?
- FAN. 2.^a—Es al cafè, senyor Montredon.
- MONTR.—Ah, és al cafè? Bé, doncs, li pots dir de part meva, que és un lloro!
- FAN. 2.^a—(Treient un paper de la butxaca). Senyor Montredon... Ha tornat el seu paper.
- MONTR.—A qui li ha tornat?
- FAN. 2.ª—A mi, senyor Montredon... Perquè no gosava tornar-li a vostè. Troba que no és prou important per ell. Diu que ha fet papers de protagonista a Mastaganem... De manera que no li escau de fer una fantasma. Veliaquí.
- MONTR.—(Fent el plaga). Ah? Jo no sabia que aquest senyor havia fet papers principals a Mastaganem... Això ho capgira tot!... Evidentment m'he equivocat en oferir-li una fantasma!... Què puc fer?... Mira, per començar, ves-li a dir que no és un lloro!
- ELL.—No és cosa de riure, Montredon. Un altre que ens planita! Això és simplement aclaparador!
- MONTR.—I, de més a més, li dius que l'autor està aclaparat...
- FAN. 2.ª—(Enardint-se). Senyor Montredon...
- MONTR.—Què?...
- FAN. 2.ª—Ja que ell ha tornat el seu paper, doneu-me'l a mi!
- ELL.—(Protestant). Ah, no, no! És impossible!
- MONTR.—Què hi vols fer, noi! L'autor et veu com a fantasma segona; no et veu com a fantasma primera. No hi ha res a fer.
- FAN. 2.ª—(A *Ell*). Li prometo que treballaré! Vostè em farà les observacions que voldrà; jo les seguiré al peu de la lletra... Tinc un company que representaria la fantasma segona en lloc meu.
- MONTR.—Com és, el teu company?
- FAN. 2.ª—Una mica gras per una fantasma, però té una veu profunda que encanta.
- MONTR.—(A *Ell*). Veiam: com heu imaginat la vostra fantasma segona? Grassa o magre?...
- ELL.—Us asseguro que no estic gens de broma!
- MONTR.—(Somiador). Jo sempre l'he vist obés, els cabells aplanats, amb una papada... (A la Fantasma 2.ª). Noi, porta el teu company.
- FAN. 2.ª—Així, senyor Montredon, em dóna la fantasma primera?
- MONTR.—Et provarem.
- FAN. 2.ª—Moltes gràcies, senyor Montredon.
- ELL.—(Molt contrariat). Cal produir una impressió d'esglai; el senyor no la produirà per més que faci.
- MONTR.—Treballa. Procura produir el que desitja el senyor.
- FAN. 2.ª—Si, que ho faré, senyor Montredon!

MONTR.—Demà, a dos quarts de dues, amb el teu company.

FAN. 2.ª—No faltarem, senyor Montredon. (*Se'n va*).

ELL.—Montredon, no li deixeu fer la fantasma primera! Hi estarà ridícol!

MONTR.—Té moltes condicions, aquest minyó! L'esbronco per fer-lo treballar, però us asseguro que estarà molt bé!

ELL.—No serà mai esglaiador!

MONTR.—Potser va una mica escàs de facultats... però la màscara la té. Fixeu-vos; aquest xicot té un ull esquerre esverador. No us en haveu adonat?

(*Ella riu*).

ELL.—Obrint els braços. Ah, si vostè riu, també!...

(*El Músic entra. Un roll sota l'aixella. Miserable i pedant*).

MONTR.—Té, aquí hi ha l'orquestra!

ELL.—Com esteu, estimat Crouzols? Què? Heu acabat aquestes ilustracions musicals?

MÚSIC.—(*Satisfet d'ell mateix*). Sí; us les duc... Si he d'ésser franc, us diré que el públic no compendrà ni dos compassos de la meva partitura.

MONTR.—I per què?

MÚSIC.—Es una cosa molt sintètica, compreneu... Excessivament sintètica.

MONTR.—(*Amb ganyotes inquietes*). Veiam; toqueu el seguici. Així veurem si concorda amb els meus moviments d'escena.

MÚSIC.—(*Negligentment, posat-se al piano*). Oh! No me'n he preocupat pas, dels moviments d'escena. He seguit, ja ho compreneu... He seguit la meva idea.

MONTR.—Diable!

(*El Músic comença a tocar un seguit d'acords pretensiosament dissonants*).

MONTR.—(*Creient, o fent semblant de creure que preludia*). Comenceu, feu el favor. Tinc una mica de pressa.

MÚSIC.—(*Girant-se, furiós, sense deixar de tocar*). Però, si ja he començat!

MONTR.—Ah! Dispenseu!

(*Fa senyal a Ell i a Ella. Tots tres conspiren en veu baixa. El Músic segueix tocant. Acords i disonàncies cada cop més desagradables*).

(*Que ha mirat el rellotge*:) Alto!

MÚSIC.—(*Aturant-se*). Com, alto?

MONTR.—Dos minuts: El seguici ha passat.

MÚSIC.—Però jo no he acabat!

MONTR.—M'és igual. Els cavallers han sortit. Els amants resten sols.

MÚSIC.—(*Tancant el piano amb menyspreu, negligent*). Escolteu; si la música us desagrada, ho podeu dir sense fer embuts.

ELL.—(*Vivament*). Res d'això, Crouzols! Res d'això! És una qüestió de durada, simplement!

MÚSIC.—Oh, jo no vull pas tallar!

MONTR.—Jo sempre ho he dit; en aquest passatge, voldria un redoble de timbals, i prou. Tocant la vostra música, feu el favor d'escoltar-me: la trobo... la trobo...

MÚSIC.—La trobeu?...

MONTR.—Una mica massa sintètica. Això mateix... I aquest parer no és exclusivament meu... L'autor també la troba massa sintètica... I fins Julieta...

(*Ella es gira per a riure*).

MÚSIC.—Us esteu rifant de mi, oi?

ELL.—No, Crouzols! Montredon no hi entén gens!

MONTR.—Es possible, però l'autor sí que hi entén... I ell ho ha dit: "Es una música massa sintètica". No és veritat, Julieta, que ho ha dit?

ELL.—No ho creieu pas; és una broma!

MÚSIC.—(*Que ha reprès la partitura*). Deu compassos meus, i ja teniu els porcs desfermats... Es curiós! D'altra banda, és precisament el que convé. Es per això que escric.

ELL.—Estic desolat. Hi ha hagut un malentès.

MONTR.—(*Baix*). No, no; tot va bé.

MÚSIC.—Creieu que em feu una canallada i, sense saber-ho, afirmeu l'originalitat absoluta de les meves concepcions!

ELL.—No us irriteu, Crouzols!

MÚSIC.—Jo, irritat? Poc em coneixeu! Estic entusiasmat!

ELL.—Aleshores, seguiu tocant.

MÚSIC.—Fóra inútil. La meva partitura, com més va, és més agressiva.

ELL.—No hi fa res. A mi m'agrada el que escriviu.

MÚSIC.—Ah, no, estimat amic. No volgueu passar per més viu del que sou. A hores d'ara només hi ha dos homes en condicions per comprendre'm... i no són aquí...

MONTR.—Oh, l'enveja que em fan!

MÚSIC.—(*Imperturbable*). L'un és a Petersburg i l'altre a Munic.

ELL.—(*Tornant a obrir el piano*). Vaja, Crouzols, no us en aneu! Acabarem per entendre'ns...

MÚSIC.—No. El senyor em demanarà que talli, i estic decidit a no canviar una nota. No és culpa

meva, si tinc el respecte del meu art. Vos feu concessions, pacteu, afalagueu el públic; que us provi! Jo m'estimaria més reventar, que sacrificar un compàs... El temps dirà qui dels dos té raó.

MONTR.—(*Suspirant*). El temps... el temps... Es un senyor que no parla gaire!

MÚSIC.—(*A Ell*). Sé que de mí, dirà alguna cosa... Visc en una misèria profunda... I tanmateix tinc una fe absoluta en mi. Vos, vos ja esteu emmetzinat pel dubte. Compregueu que no ens podem entendre. Bon dia. (*Surt*).

ELL.—(*A Montredon*). Vaja! Gràcies a vós, ja estem sense il·lustracions musicals! Es divertit!

MONTR.—M'hauríeu de dar les gràcies. Valen més una cassola i un timbal, que les excentricitats d'aquest imbècil!

ELLA.—Té raó. La música de Crouzols és impossible!

ELL.—Sempre és música!... I no podem prescindir de música. I, després, estem segurs del què val? Potser algun dia tindrà el geni que s'atribueix.

ELLA.—Qui? Ell? Es el fracassat més definitiu que he conegut mai!

ELL.—No ho sabem.

ELLA.—Sí; tothom ho sap.

ELL.—Tothom es pot equivocar. Mireu els darrers quatuors de Beethoven: durant quaranta anys...

MONTR.—(*Alsant-se*). Vist que la conversa es torna estètica, musical i dubitativa, jo toco el dos.

ELL.—Aleshores, demà, a dos quarts d'una?

MONTR.—(*Parlant a uns actors imaginaris*). A dos quarts d'una, aquí tothom! Assaig de moviments de multitud, amb vestits i accessoris! (*A Ell*). Pujo a Belleville per provar de trobar-vos un Príncep Aldelbert.

ELL.—(*Esverat*). Com? Un Príncep Aldelbert? Però, no en tenim un? Aquell home alt que va venir ahir!

MONTR.—Ens ha plantat...

ELL.—(*Furiós*). Aquest també? Però, per què? Veiam, per què?

MONTR.—Per culpa de la seva mare.

ELL.—Què li passa, a la seva mare?

MONTR.—(*Allargant-li una carta*). Llegiu.

ELL.—(*Llegint*). "Estimat Montredon: Em dol, però m'és impossible de crear el Príncep Aldelbert. Després d'haver rellegit l'obra, m'adono que la meva mare, que està molt aferrada als principis, mai no em perdonaria d'encarnar un

vell enamorat de la seva pròpia filla". Es terrible! No podem llogar a qualsevol per encarnar el Príncep Aldelbert! Cal tenir un físic a propòsit!

MONTR.—(*Suavitizador*). En tinc un en perspectiva.

ELL.—Deu tenir tretze anys, el vostre príncep Aldelbert! Cal un vell de debò, sinó l'escena se'n va en orris!

MONTR.—Amic meu, el que vaig a veure us deixarà parat: Abdul Hamid!

ELL.—(*Sobtadament encantat*). Ah! Fóra perfecte!

MONTR.—Ara falta que estigui lliure!... Vaja, fins a demà. Adeu, Julieta.

ELLA.—A reveure, Montredon. (*Montredon surt vivament*). Pobre amic meu!

ELL.—Aquesta lluita és extenuant. No hi ha manera de ligar caps amb un home com Montredon. No serveix de res, d'indignar-s'hi.

ELLA.—I no cregui, en el fons, és un home seriós. Es preocupa. Tanmateix és un artista...

ELL.—Va! Vol dir?

ELLA. N'estic segura.

ELL.—El trobo ben esbravat.

ELLA.—Com vol que sigui? Quinze anys de batalles inútils!... Es perd el coratge. Nosaltres mateixos, d'aquí a pocs anys...

ELL.—(*Amb un tò una mica forçat*). Ah, no! Jo crec que no perdré mai el meu... Es la realitat, el que descoratja... La repetició dels fracassos... La bufetada contínua dels fets... Però aquesta realitat no ha d'existir per a l'artista! N'ha de posseir una altra que sols depengui d'ell, a la que ningú pugui arribar. Comprèn?

ELLA.—Sí. Fóra bonic... Fóra fort...

ELL.—(*Escoltant-se parlar*). Cal que en tot artista hi hagi una regió silenciosa on la lluita no es lliura sinó amb ell mateix, on ja no senti rompre les onades de l'èxit i del fracàs. Què hi fa que jo sigui desconegut i miserable, si sóc rei en el país dels meus somnis, on tot és gran, on tot és perfecte?

ELLA.—Reconforta, sentir-lo parlar així. Vostè dubta tan sovint de vostè mateix!

ELL.—S'ha acabat. No vull deixar-me emmetzinat pel dubte, com diu Crouzols. Ja no vull interrogar-me contínuament sobre el valor del que escric. Es perdre temps! No vull sinó crear... Sobre l'ona de la ximpleria humana, vull llançar grans vaixells d'ideal, de veles enlluernadores! Si tinc força per construir-los, li

asseguro que navegaran... Es impossible que no acabin per... (*S'atura bruscament i riu*).

ELLA.—Què anava a dir? Per què riu?

ELL.—Ric, perquè parlo com Cruzols! Ell també creu...

ELLA.—(*Vivament*). No fassi aquestes comparacions, per favor! Vostè té el dret, el deure de creure en vostè! Que deu ser bo de tenir una mica de confiança en un mateix!

ELLA.—Quan em ve un accés d'entusiasme, quan em crec capaç de grans coses, sempre tinc por d'éser víctima de mi mateixa.

ELL.—Això no està bé, Julieta. Veiam: quan estem aquí sols, tots dos, i vostè representa el seu paper per mi sol, per ventura no ploro?

ELA.—Oh! Això no demostra res.

ELL.—Per què?

ELLA.—(*Timidament*). Quan estic sola a casa meva, al vespre, i rellegeixo els seus versos, també ploro... Això no prova pas que siguin bonics.

ELL.—(*Reflexionant*). Vol dir... que això prova una altra cosa, veritat?

ELLA.—(*Baix*). Si.

ELL.—(*Igual*). Una cosa... que em fa més feliç que tot, ja ho sap. (*Li pren la mà lentament i l'estreny amb tendresa*).

ELLA.—A mi també... a mi també...

ELL.—Una cosa... que basta...

CORTINA

QUADRO II

Una cambra al Boulevard de Montparnasse. El llit és tapat per un paravent. Una taula plena de paperam i de llibres.

Tarda de tardor.

ELL seu davant la taula. No escriu. Pensa, el cap entre les mans.

ELLA treu el cap per la dreta.

ELL.—Ja pots entrar.

ELLA.—(*Entrant*). No et gosava distreure.

ELL.—Oh, no treballo pas.

ELLA.—Caldrà que oferim alguna cosa a Montredon quan vindrà?

ELL.—No. Es una visita de negoci. No ve com amic. A més a més, resulta un amic ben especial... ja fa dos anys que no l'hem vist.

ELLA.—Deu fer una vida molt penosa. Obligat

a abandonar el seu teatre i a córrer per províncies...

ELL.—No sé què pot venir-te a proposar.

ELLA.—Alguna *tournee*. Segurament una cosa molt magreta. Tant-se-val; de tota manera, acceptaré.

ELL.—No. Per què?

ELLA.—Perquè, amic meu, ja fa sis mesos que no he badat boca a París. Els directors no em volen; la cosa és clara. I aquí, entre nosaltres, ho podem dir: tenen raó! Em veig molt bé, d'un temps ençà.

ELL.—No et veus bé ni malament. Imagines que perquè has tingut una mala hora en una obra ridícula, tot està perdut. Es pueril.

ELLA.—Ah, com si no m'haguessin dit prou clar que no tenia cap talent, que era monòtona, que feia pesat el diàleg, etc...

ELL.—Passes tot el dia mastegant les crítiques dolentes... Tothom n'ha tingut de crítiques dolentes. Això no és motiu per descoratjar-se.

ELLA.—No ho remoguis, fes el favor. Sé el que em dic... Va bé el teu treball, avui?

ELL.—(*Evasiu*). No, gaire...

ELLA.—Què és el que no va bé?

ELL.—Es llarg d'explicar.

ELLA.—Massa que ho veig. Fa dos anys que no t'han representat. Caldria que et poguessis donar compte del que escrius...

ELL.—(*Arronçant-se d'espatlles*). Caldria això... i tota la resta!

ELLA.—Em fas retrets perquè em descoratjo... i tu mateix, un instant després...

ELL.—Es molt diferent. Tu has tingut un contracte, que no té res a veure amb la teva personalitat... Mentre que jo, veig molt bé el pendent per on rodolo. He tingut talent, si, durant un o dos anys. I, en acabat, ha fugit... M'he enfredorit, m'he descolorit, sense saber per què... El que ara escriu, ja no té color, no té vida... Faig literatura, com tothom.

ELLA.—Passes una mala tongada, veliaquí... Estàs fatigat... Treballes massa...

ELL.—(*Amb una rialla*). En tot el mes no he escrit ni deu planes!

ELLA.—Ah, si no haguessis de donar aquestes horribles lliçons per viure, estic segura que...

ELL.—(*Passejant-se*). Fuig, fuig... Quatre hores de lliçó al dia... No és pas això el que entrembanca el meu geni. No, aquesta dessecació del pensament no té causes exteriors a mi mateix... D'altra banda, em guardaré prou de pendre-m'ho a la tremenda... Al contrari; fins hi ha

- moments que em sento gairebé aconsolat de no ser un gran artista, un d'aquests creadors, emmurallats dins el seu art com dins una tomba, pels quals no existeix res fora de la seva sacrosanta missió de conjuminar frases, sempre fent frases, sense treva, fins que es tornin podridura!... Si, em sento més lliure i més profund que aquesta mena d'éssers... Puc viure més... M'estimo més ser simplement un home. En la vida, tanmateix, hi ha alguna cosa més que l'art.
- ELLA.—Per tu, no ho sé pas.
- ELL.—Per mi, com per tothom. L'art només pot omplir els grans, els que s'hi saben perdre totalment... Però, els altres homes, no se'n poden acostumar. Jo mateix, sento que aspiro a alguna cosa més vasta!
- ELLA.—(Mirant-lo). Encara no sé què és el que vols demanar a la vida.
- ELL.—(Aturant-se). Jo tampoc...
- ELA.—Això m'inquieta sovint.
- ELL.—(Absorvit). Tanmateix sé amb absoluta certesa que l'enigma està plantejat. Hi ha una paraula, una veritat, que ens fuig, que ens cal trobar... No és pot viure en pau, fins que no s'ha trobat.
- ELLA.—Quina paraula, estimat? Quina veritat?
- ELL.—(Els ulls en terra). Per ventura ho sé? En fa d'anys que cerco... Quan tenia divuit anys, em semblava que tal ciutat, tal país, em donaria una resposta... Era estúpid!... En fi!... Es garrapava dels meus salaris per viatjar... Me n'anava... Naturalment, només se'm revelaven formes, colors... I tornava encara més cobejós, encara més aturmentat que abans... (Fa algunes passes).
- Hi ha hagut moments que he aribat a creure que no hi ha res a buscar, ni res a trobar més enllà del nostre neguit.
- ELLA.—No; fóra horrible!
- ELL.—Segurament. Fer els mateixos gestos, dir les mateixes paraules, com a màquines, un dia darrera l'altre, sense mai saber per què! Si l'home no pogués obtenir cap altra cosa de la vida...
- ELLA.—(Baix i de pressa). Hi ha una altra cosa. És impossible, que no hi hagi una altra cosa. (Reflexionant). Però això, tal vegada no és una veritat, una explicació que la intel·ligència pugui comprendre.
- ELL.—Què vols que sigui?
- ELLA.—Potser... una manera de sentir... una forma d'estimar...
- ELL.—L'amor no pot donar la resposta que necessito...
- ELLA.—A mi em sembla que si m'estimessis més... no t'aturmentaries tant.
- ELL.—(Sorprès). Penses que no t'estimo?
- ELLA.—No tens gaire cor, estimat. Ets un cerebral...
- ELL.—Em sembla que t'estimo prou.
- ELLA.—(Somrient). Si, de la manera que tu pots estimar.
- ELL.—D'altra banda... això no té cap relació.
- ELLA.—No ho diguis. Quan un es troba agafat, endut per una gran passió, ja no pensa a interrogar-se, a inquietar-se sense treva! No hi ha més enigmes ni més preguntes. Tot aquest garbuix és arreconat!
- ELL.—Si, però després?
- ELL.—La inquietud torna, de totes pasades... el dubte... les preguntes... Tot el garbuix, com tu dius. (Truquen).
- ELLA.—Aquí tenim Montredon.
- ELL.—Vaig a obrir.
(Surt per la dreta i torna de seguida i introdueix un MONTREDON envellit, espesseït).
- MONTR.—Bones tardes, nois.
- ELLA.—Bones tardes, Montredon; com aneu?
- MONTR.—(Amb una amargor, somrient, tot seient). Brillantment, ja ho podeu veure... Estic organitzant la *tournee* de Fontenelle... Sóc el director general... Alta responsabilitat i nobles resultats artístics!
- ELL.—Quina desgràcia que no hàgiu conservat el vostre teatre!
- ELLA.—Ens ha fet molta pena, veure'l desaparèixer!
- MONTR.—Què hi farem! Era un teatre d'art!
- ELL.—Però, com és que no us han sostingut? Bé teníeu comanditaris?...
- MONTR.—Si; però ja no tenia comandita... Aleshores, els comanditaris m'han declarat en fallida.
- ELL.—Els vostres autors no us haurien d'haver deixat.
- MONTR.—Oh, no em volien pas deixar; em volien ficar a la presó!
- ELL.—Oh! Però, amb quin pretext?
- MONTR.—Ba! Històries de cèntims! Contractes antics! Paperam... En realitat, aquests individus no m'han perdonat mai els favors que els he fet. Perquè al capdevall he estat jo qui els ha muntat els seus pitafis!... (Rectificant-se). La major part dels seus pitafis... I els que no

he muntat... ah! aquests també eren favors que els feia!

ELLA.—(*Sense convicció*). Quina ingratitude!

ELL.—(*Polit*). Es descoratjador.

MONTR.—Veli aquí!... Nois, us ho dic francament; estic fastiguejat! La humanitat em dona nàusees. Sabeu quina mena d'home sóc en els negocis: net i delicat... Doncs no cal dir que he estat escanyat com l'últim dels brètols... Agutzils, protestes, embargs a domicili, retencions de salaris! N'he vist de totes!

(*Migtreu citacions judiciais de la butxaca*).
Mireu: les butxaques encara em sobreixen de citacions! (*Riu bruscament amb amargor, i tusta l'esquena d'ELL*).

I vós, estimat mestre, seguïu sempre fent art pur?

ELL.—Treballo.

MONTR.—(*Amb una falsa alegria que esgarrifa*).
Doncs, jo he fet un capbussó en les escombrieries! No s'hi està tan malament com això, en les escombrieries... Ni fan tanta pudor com diuen... Julieta, us invito a fer el capbussó amb mi. Apa, una mica de coratge!

ELLA.—De què es tracta?

MONTR.—De la gran tournée de Fontenelle... Sis mesos... Quatre obres... Cent setanta ciutats... Mireu, aquí teniu l'itinerari.
(*Treu, per equivocació, una citació de la butxaca*).

No em surten sinó aquests paperots!... (*Treu un altre paper*). Aquest...

ELLA.—(*Examinant l'itinerari*). Sis mesos de viatge... N'hi ha per cansar-se!

ELL.—La conec: li farà tan fàstic aquesta tournée, que al cap d'un mes us plantarà en sec!

MONTR.—(*Treient un contracte de la butxaca*).
Sanció: dues mil de l'ala... No ens plantarà pas. Acompanyeu-la. Això li donaria coratge.

ELL.—Em caldria deixar les lliçons. No tenim altres elements de subsistència.

MONTR.—(*Amb ironia subterrània*). Amb els honoraris que Fontanelle li dona, viureu com uns prínceps tots dos.

ELLA.—Quan dona?

MONTR.—(*Igual*). Vint francs per representació.
Viatges pagats, segona classe...

ELLA.—Quina misèria!

MONTR.—De totes maneres, Julieta, faria un disbarat de refusar. Em voleu dir on heu treballat de dos anys ençà?

ELLA.—He representat... en escenes d'avantguarda...

MONTR.—Això no compta, pobra Julieta; ho sé de bona tinta: jo en dirigia una.

ELLA.—(*Rient*). Hem renunciat a la glòria!

MONTR.—I jo, doncs!... Però, parlem com gent de l'ofici. Ara us rovelleu. Mentre que, representant cada dia davant un públic diferent...

ELLA.—(*Suspirant*). Sempre les mateixes obres!

MONTR.—Apa, doncs, proveu de col·locar-los Ibsen a la gent d'Elbeuf o d'Issoudoun! Noi, això està fomat!

ELL.—Digueu-m'ho... digueu-m'ho... (*Una pausa*).

MONTR.—(*Irònic altra cop*). Apa, Julieta... Firmeu "aquest pacte d'infàmia", com diuen en el repertori de Fontenelle.

ELLA.—(*Li allarga un contracte*). Deixeu-me'l. M'hi vull pensar.

MONTR.—(*A Ell*). Proveu de decidir-la, veïam.

ELLA.—Qui són els altres actors?

MONTR.—Persones de talent. No ho dubtareu, em penso!... Hi ha Saint-Gallet que ha treballat a casa meua, fa temps.

ELLA.—L'etern capellà? Si, ja el conec.

MONTR.—Hi ha una ingènua... una mica negreta i amb mal dentat... Però, en fi. Al *Midi* ja els agradarà... Ah! Després, tenim Larnaudy.

ELLA.—No el conec.

MONTR.—No coneixeu Larnaudy?... Però si és la glòria de les províncies! (*Adonant-se'n d'un llibre que hi ha damunt la taula*). Veig que teniu l'Almanac dels Artistes... La seva pinta i la seva biografia són aquí. Ara em direu si no és un trunfo! (*Fulleja el volum*). Larnaudy... Aquí!

(*Els miren la fotografia. Montredón llegeix*).

"Oficial d'acadèmia des de 1887, aquest comediant ben conegut s'ha fet aplaudir en la major part dels teatres de França i de les Colònies. Va pertànyer successivament a les escenes municipals de Rouen, de Narbona, de Caen, de Roubaix, de Limoges i de Montluçon, on va ésser contractat sis anys seguits, a instàncies del públic. La seva bona planta, la seva elegància natural i l'amplitud de la seva dicció, en fan l'interpret somniat del repertori heroic. Ha representat més de mil cinc centes vegades els "Tres Mosqueters" amb un èxit sempre creixent. La seva brillant carrera i les seves dots esplèndides, el senyalen especialment per pendre la direcció d'un gran teatre de París, cosa que no pot trigar, si hem de creure els rumors que circulen". Eh? No us deïa que és un trunfo?

Una cambra d'hotel. Les onze del matí.

ELLA.—A mi, això no em fa riure, Montredón; em fa plorar.

MONTR.—(*Fullejant el volum*). Mireu, aquesta noia grassa amb un peplum... és la padrina Gueuroz que també és de la colla.

ELLA.—Com? Encara fa comèdia, la pobra dona?

MONTR.—Es a l'apogeu del seu talent. Ara ho veureu. (*Llegint*).

"Aquesta noble tràgica va debutar al Trocadero, en un acte de *Fedra*, al costat de Sarah Bernhardt. Hi va obtenir tant d'èxit que de seguida es va parlar del seu contracte a la Comèdia Francesa. Què va ocórrer? No sabríem explicar-ho. El fet és que el seu caràcter íntegre, no li va permetre de plegar-se a certes baixeses, i que el seu mèrit no va ésser prou per obrir-li aquell teatre. Pot aconsolar-se'n, perquè no hi ha una escena de províncies on ella no hagi arrocegat el públic. "Cal haver-la vist en *Horaci*,—escriu el senyor Lapomme, en *Le Petit Echo de Cantal*—. Les seves imprecacions de *Camila*, restaran el model del gènere. El seu aspecte inspira temor. Un hom, tremola, plora, s'esgarrifa i ve de no res que no es posi a rugir amb ella. Cal preguntar-se què esperen els empresaris de París, per assegurar-se una artista d'aquesta categoria". Tranquilitzem l'eminent crític. Es torna a parlar més seriosament que mai, de l'entrada de la senyora Gueuroz a la Comèdia Francesa. Es allí on trobarà el lloc digne del seu gran talent i del seu excel·lent cor". Pobre carcamal!

ELL.—Esgarrifa!

ELLA.—Em moriria de vergonya si llegia coses semblants sobre mi mateixa!

MONTR.—A mi, en canvi, em diverteix.

ELL.—(*Senyalant el volum*). Vós també hi sou, aquí dins?

MONTR.—(*Fullejant*). Segurament; per què no? (*Llegint*). "Montredón: El cèlebre fundador i director del Nou Teatre Artístic, va debutar d'una manera brillantíssima als Bouffes-du-Nord. Una vocació irresistible, una tenacitat incommovible, aquestes foren les armes amb que va llençar-se a la conquesta de la glòria..." (*S'atura i tanca el volum*). Té, és xocant... Avui, això, no em diverteix gens!

CORTINA

ELL.—(*Amb llapiç i paper, fent números*). La resta de la teva mesada, vint-i-cinc... més trenta un que en duc a sobre, cinquanta sis... I som a 27.

ELLA.—No puc tornar a demanar cap bestreta abans del 15 del mes entrant.

ELL.—No podem viure divuit dies amb cinquanta sis francs. No n'hi ha ni per pagar les habitacions.

ELLA.—Saint Gallet ens explicava que l'any passat durant la tournée Baret, dormia als teatres... Donava entrades als accesoristes, i li posaven un matalàs al seu camerino. Així no havia de pagar res d'hotel.

ELL.—I creus que et deixaria dormir en aquests cataus pudents, sobre un matalaç? No vull que els teus companys es burlin de tu, t'humiliïn.

ELLA.—Però, estimat, què hem de fer, si no tenim diners?

ELL.—Ja en trobaré... Provaré de trovar-ne. D'aquí a vuit dies passarem per Bar-le-Duc, veritat?

ELLA.—Sí.

ELL.—No t'he parlat mai de Raymond?

ELLA.—No.

ELL.—Es un antic company. S'està a Bar-le-Duc... L'aniré a veure... Si ell no ens pot ajudar, t'asseguro que no sé on anirem a raure.

ELLA.—No et neguitegis, estimat.

ELL.—Ets d'una lleugeresa!... Jo també, val a dir-ho... Tanmateix era fàcil de preveure que acabaríem així.

ELLA.—Però si ja ho hem previst.

ELL.—Sí. Es això, l'absurd. Sabíem que si jo t'acompanyava, al cap d'un parell de mesos no tindríem recursos: i de tota manera, t'hi has entossudit.

ELLA.—No podia fer aquest ofici tota sola.

ELL.—Això t'ho imagines. Però hi ha una altra cosa que tu no dius, de la que potser no acabes d'adonar-te...

ELLA.—Quina cosa?

ELL.—La nostra situació actual, no sols la preveies, sinó que l'esperaves, la desitjaves, gairebé.

ELLA.—No me la prenc a la tràgica... No sóc de les que s'espanten gaire de la misèria.

ELL.—Perquè no la coneixes... Es curiós: quan observem una planta, la veiem ingènuament es-

tesa cap al cim del cel... Vol el màxim d'aire i de claror possible... Tot el que viu va cap a la joia... A tu, no sé quin obscur intent te'n separa... Diria que li tens por i que una força secreta t'inclina cap a la tristesa... aspiras a sofrir... Tu, esperes sordament la desgràcia.

ELLA.—Però tu mateix, no esperes res? No anheles res?

ELL.—No pas el sofriment, per Déu! Fóra massa estúpid!

ELLA.—(*Reflexionant*). Qui sap el què pot el sofriment?

ELL.—(*Somrient*). Aquesta mena de problemes perden tot l'interès, davant el fet que tenim cinquanta sis francs per viure 15 dies!

ELLA.—(*Seguint la seva idea*). Hi ha potser una felicitat que neix del sofriment...

ELL.—I què hi fa, que siguem feliços o desgraciats! Tu sempre creus que la realitat està en els sentiments... Està en els fets, només en els fets. I el fet és que tenim... (*Fa números*), ni tan sols quatre francs per dia, quan en necessitaríem vint, pel cap baix. Fora d'aquesta xifra, no hi ha res per nosaltres!

ELLA.—Si, estimat... Sento que hi ha una altra cosa ... una cosa que escapa a aquella realitat, que la venç, que se'n riu.

ELL.—(*Somrient*). M'agradaria saber què és això.

ELLA.—(*Baix, esforçant-se a sargir un guant negre*). Està aquí dins... en nosaltres... al fons de tot... petit... acabat de néixer... Això potser no hauria nascut sense la nostra misèria... Quan jo era infant, hi havia una cançó que m'assossegava sempre, no sé perquè; però tenia gaire sentit... Doncs, això que et dic, és com ella... tot d'una es posa a cantar... i l'hora més trista, la més negra, s'illumina... Potser no em comprens bé?

ELL.—(*Greu*). Si, crec que et comprenc.

ELLA.—No l'has sentida mai, la cançó nostra?... Tampoc no té gaire sentit, no creguis... Sens dubte només una dona la pot sentir... Tu tens por de la misèria, la mires, la detalles... I aviat, en mig de les preocupacions, en mig de les privacions, em deixaràs d'estimar...

ELL.—(*Emocionat*). Julieta!

ELLA.—Mentre que jo... Es curiós que se sàpiga tan poc del propi cor... Abans creia que t'estimava.

ELL.—No m'estimaves?

ELLA.—No sé si una dona pot estimar un home feliç. La que mai no ha tingut una mica de llàs-

tima del que estima, probablement no ha conegut l'amor.

ELL.—Es això el què diu la teva cançó?

ELLA.—Aquí tens el per què tu no la pots sentir. El dia que et farà llàstima, ja no m'estimaràs.

ELL.—(*Suaument*). No, dona, no!

ELLA.—(*Retenint les llàgrimes*). Si. Quan estic lletja, marcida per l'insomni, ja m'estimes menys. Ja fa temps que me'n he adonat... Quan serem de debò en la misèria, quan no tindrè sinó un vestit i encara tot retat, quan no tindrè ni un perfum, ni unes puntes, em miraràs amb aquella curiositat freda que ja et conec, i enyoraràs la dona que he estat.

ELL.—Això no és cert... T'erres completament... I la prova és que de vegades et veig fer coses miserables o inhàbils que em commouen com un ximple, fins a fer-me plorar... (*Li pren el guant que ella acaba de deixar damunt la taula*). Per exemple, aquests guants foradats que no pots acabar de sargir.

ELLA.—(*Besant-lo*). Amor meu, estimat meu!

CORTINA

QUADRO IV

Una cambra d'hotel, baixa de sostre. Les cinc de la tarda. Un cambrer d'hotel, entra portant una valisa i un sac de mà.

Ella i Ell el segueixen.

ELL.—De quant és, aquesta?

CAMBR.—De tres francs.

ELL.—No teniu res, al pis de sobre?

CAMBR.—Ja hi són.

ELL.—Bé. Deixeu les maletes.

CAMBR.—El dinar és a les set.

ELL.—Gràcies.

CAMBR.—Encarrego dos dinars, oi?

ELL.—(*Amohinat*). No el pendrem el dinar.

CAMBR.—Poden menjar a la carta.

ELLA.—Ja hem dinat.

CAMBR.—Ah!

ELL.—Jo, he dinat al tren... I la senyora... la senyora mai no pren res abans de representar.

CAMBR.—Els he de dir una cosa... Si no fan cap consumació, l'amo els augmentarà el preu de la cambra.

ELL.—Com és això?

CAMBR.—(*Senyalant el rètol*). Aquí ho tenen.

ELL.—De quant és, l'augment?

CAMBR.—Cinquanta cèntims per persona.

- ELL.—(*Llegint el retolet*). Què hi farem... Ja hem dinat.
- CAMBR.—Caldrà que els cridin, demà?
- ELL.—Sí; a les sis en punt.
- CAMBR.—Està bé. (*Surt*).
- ELL.—Et queda encara un llonguet d'aquest matí?
- ELLA.—Sí, estimat; tinc pa, xacolata i pastilles de menta.
- ELL.—Menja, deus tenir gana.
- ELLA.—Gens. Es curiós, oi?... Tu, el què has de fer, és baixar i encarregar-te un plat calent.
- ELL.—Mai de la vida!
- ELLA.—M'ho havies promès.
- ELL.—Però si és que jo tampoc no tinc gana.
- ELLA.—Almenys pren una sopa.
- ELL.—Et dic que no tinc gana. A més, vull provar de trobar Raymond. (*Truquen*). Endavant!
- ELLA.—Ah! Larnaudy!
- LARNR.—(*Entrant. Es un actor de províncies, quinquagenari, que encara presum i s'escolta parlar*). Bon dia, minyons... Figureu-vos que Saumadieu té l'atac; acaba de caure a l'escala.
- ELLA.—Pobre home! (*Ella va per sortir*).
- LARNA.—Es inútil que hi aneu. Ja hi ha un metge... D'altra banda, no hi ha res a fer... sinó deixar que s'esbravi... Ja és la tercera vegada que el veig caure en dos anys; sé de què va.
- ELLA.—No podrà representar, aquest vespre?
- LARNA.—(*Amb satisfacció amagada*). Impossible! Jo faré el seu paper. Oh, no em molesta gens! Me'l sé. Els sé tots. Només necessito una mica d'encaix amb vos.
- ELLA.—Quan volgueu.
- LARNA.—De seguida, si no us faig nosa.
- ELLA.—Anem-hi.
- LARNA.—(*A Ell, treient un fascicle*). Vós ens seguïeu. (*Collocant la taula i dues cadires*). Pobre Saumadieu... Mireu que n'estava, de malament en aquest paper!... No era del seu ram... Es un paper per mi... El vaig representar ara fa tres anys al Caire... Després de la funció, Sa Altesa el Kedhive em va fer cridar i em va dir: "Estimat artista, permeteu que us expressi..."
- ELL.—(*Interrompent*). On ho agafeu?
- LARNA.—Acte segon, escena IV.
- ELL.—Comenceu, feu el favor... Tinc una mica de pressa. He de sortir.
- LARNA.—Som-hi, doncs. (*A Ella*). Vós sou a escena. El capità us diu: "Eres filla de soldat i germana també de tres soldats. De tres, et torno a dir; dos d'ells són vius. Doncs bé; jo no tens ni pare ni germans". (*A Ell*). Ho trobeu?
- ELL.—(*Llegint mecànicament les rèpliques*). "I tu, ja no tens germana.—Si, encara en tinc una; l'infermera; ella em basta.—Prou enraonar; seieu a taula.—Encara no.—Esperes un convidat?—No; un justicier!"
- LARNA.—Ella fa una passada... i jo entro. (*S'avança i recita en un to convencional, donant intenció a cada paraula*). "Acosta't!... No es podrà pas dir que el General, Marquès de la Roche-Flombée, baldament afeblit per l'edat, passat a la reserva, sanciona amb el seu silenci"... (*A Ell*). Què és el què jo sanciono?
- ELL.—(*Apuntant*). "Un acte deshonorós!"
- LARNA.—"...Un acte deshonorós. Aquesta unió fóra horrible, i pitjor que tot. No és possible lliurar la filla a l'enemic hereditari, quan es duu encara al cor l'uniforme i l'espasa!"
- ELLA.—"Pare!"...
- LARNA.—(*Entre dents*). Dues vegades!
- ELLA.—"Pare!"...
- LARNA.—"Mira'm de fit a fit, els teus ulls en els meus".
- ELLA.—"Ja hi són!"
- LARNA.—"Ara, diga'm si aquest amor fatal no ha revoltat mai el teu cor". (*Entre dents*). I tu passes.
- ELLA.—(*Passant*). "Pare, els meus ulls en els vostres i la meva mà sobre la consciència..."
- LARNA.—(*Entre dents*). Salta a la teva rèplica...
- ELLA.—"...que només triomfaria de les fronteres".
- LARNA.—"Finalment, reconec la meva sang! Seu, i compartim aquest menjar familiar". (*A Ell*). No tindríeu alguna cosa per posar damunt la taula?
- ELLA.—(*A Ell*). Treu les provisions que hi ha en el saquet de mà, estimat.
- LARNA.—Es empipador d'haver de simular un dinar sense accessoris. (*Ha tret del sac un llonguet i algunes preses de xocolata que diposita damunt la taula*). Aquí estan!
- LARNA.—Gràcies. "Deixa que et serveixi, filla meva". (*Trenca el llonguet, se'n adjudica la meitat, així com algunes preses de xocolata. Fa com si la servís a ella, però no li dóna res. Baix*).
- I mengem. (*Ella fa veure que menja. Larnaudy devora el llonguet i la xacolata*).
- ELLA.—"Aquesta perdiu és exquisida".
- LARNA.—(*Menjant*). Prové dels boscos seculars de la Roche-Flambée... Es francesa, com ho és tot, aquí... I aquest vell patrimoni, aquestes riqueses asprament disputades a la rapacitat dels

fadrísterns, era el què volies abandonar a un amo estranger? Quina criminal follia!"

ELLA.—"Pare, provaré d'ofegar en mi, tot altre amor que el de la pàtria. Provaré de canviar d'entranyes!"

LARNA.—"Grat sia a Déu! Es així com ha de parlar la meva sang. No pendries una altra cuixa, Gertrudis?"

ELL.—Això no és pas al llibre!

LARNA.—Ja ho sé... Ho dic per omplir... (*Fa semblant de servir-la; s'adjudica l'altra meitat del llonguet, la resta de xocolata, i menja amb avidesa. Ella fa com si tallés la carn i mengés*). "I ara, acaba de tranquilitzar-me: prome't-me que si la guerra esclatava, seguiries l'exemple de la teva germana, i partiries com a cantinera".

ELL.—(*Apuntant*). "Infermera".

LARMA.—"...partiries com a infermera".

ELLA.—"Ho prometo!"

LARNA.—(*A Ell entre dents*). Alerta amb les canonades!... "Gràcies a Déu, la guerra és encara lluny!..."

ELL.—(*Llegint amb indiferència*). "Bum! Bum! Bum! Bum!"

LARMA.—(*Alsant-se*). "Ja la tenim aquí!"

ELLA.—(*Igual*). Què?

LARNA.—"Les canonades... Ja està declarada!..."

ELLA.—"Me'n vaig. Corro on el deure em crida!"

LARMA.—(*Abraçant-la, la boca plena*). "Filla meva! La meva heroïna! La segona!"

ELLA.—"I vós, què penseu fer?"

LARMA.—(*Grandios, acabant la xocolata*). "Jo resto on l'honor m'espera; em tanco en aquest castell i esmolo la meva vella espasa. Si els bandits volen forçar el meu refugi, et juro que hauran de passar per damunt el meu cadàver!"

ELLA.—"Ah, pare, que sou horrible!"

LARMA.—(*Vexat*). No tan de pressa! Aquí hi ha un efecte!... Deixeu-los aplaudir, diantre! Repreneu... "...damunt el meu cadàver!"... (*Amb la mà compta la durada dels aplaudiments; després li fa senyal de seguir*).

ELLA.—"Ah, pare, que sou horrible! Venjar-vos! Si jo fos home!"

LARNA.—"Els covards encara no em tenen! Jo els demostraré que el Marquès de la Roche-Flambée és un vell cabirol..."

ELL.—(*Apuntant*). "Un vell cèrvol".

LARMA.—"...és un vell cèrvol que, voltat, perseguit, aculat, sap aguantar fins al darrer moment!"

CORTINA

Un camerino d'artista en un teatre de províncies. Ella, seu davant una taula, a la dreta, retocant el maquillatge. Mirall fendit; galleda de zinc. Al fons, bagul amb etiquetes de la tournée. L'Aviosa (1), una dona vella cerca dins el bagul. Algú passa pel corredor, agitant una campaneta i cridant confosament: "D'aquí a deu minuts!" "D'aquí a deu minuts!"

ELLA.—Quan?

AVIOSA.—Deu minuts... I no els agrada que els facin esperar, a Bar-le-Duc.

ELLA.—No troba l'abric? Es en la panera de sobre.

AVIOSA.—(*Treient una capsa*). Es aquest drap?

ELLA.—Sí. Gràcies.

AVIOSA.—(*Examinant*). No és gaire net.

ELLA.—(*Torbada*). La tournée fa tres mesos que dura.

AVIOSA.—No és setí... ni tan sols seda... és fai. I està apedaçat...

ELLA.—Es fet expressament. Al primer acte, represento una noia pobre.

AVIOSA.—Mal paper, filleta... Són capaços d'esbrancar-la, per aquest abric.

ELLA.—(*Inquieta*). Vol dir?

AVIOSA.—Bar-le-Duc és una ciutat de diners. Els agraden els artistes ben posats. I no els perdonen la més petita impropietat... Hi entenen!... Els dies de debut, vénen al teatre amb xiulets dobles.

ELLA.—Però si faig el paper d'una noia pobre, no puc pas vestir-me com una gran senyora.

AVIOSA.—I per què no? A Bar-le-Duc els agrada el bon vestuari! Sap per què l'última tournée no ha fet diners? Perquè tot eren papers d'obrers. Aquí ningú no es belluga per veure obrers... I com volen que sigui? Les fàbriques n'estan plenes d'obrers!... Jo, en el seu lloc, m'hauria comprat un altre abric per la representació d'aquesta nit.

ELLA.—Era impossible!

AVIOSA.—(*Observant-la*). Ah, si vostè no fos tan orgullosa, li podria fer una proposició.

ELLA.—Una proposició?

AVIOSA.—Sí... A Bar-le-Duc hi ha diners i agrada el teatre, veliaquí!... Hi ha més d'un afi-

(1) Del francès *habilleuse*, expressió usada entre bastidors.

cionat que no voldria sinó que el deixessin ajudar una noia com vostè.

ELLA.—Ah?

AVIOSA.—Són gent de panís, comprèn?, els senyors de Bar-le-Duc... Per ells, vint-i-cinc francs són com vint-i-cinc cèntims per vostè i per mi. (*A prop d'ella*). N'hi ha un que la troba molt simpàtica... M'ho ha dit ara mateix... Si el volgués veure un moment, abans d'entrar en escena, potser es podrien entendre? (*Ella es recolza el cap entre les mans*).

(*Ell entra; duu un abric de mig temps molt usat*).

ELL.—Bona nit, estimada. (*Li besa els cabells*).

ELLA.—I què; has trobat el teu amic?

ELL.—(*Aclaparat*). No... Ja no viu aquí.

ELLA.—Es terrible!

ELL.—Creuen que és a París.

ELLA.—Què farem? (*Gest d'impotència. Ell seu*).

Fas un posat de cansament!

ELL.—Es que n'estic, de cansat! (*Una pausa*).

AVIOSA.—I no deu pas tenir calor amb una tenyina semblant!

ELLA.—No et quedis al teatre, aquesta nit.

ELL.—No vols que vagi a la sala?

ELLA.—No.

ELL.—Per què? Es la primera vegada que...

ELLA.—Sento que no estarà gens bé, aquesta nit.

ELL.—Puc esperar-te aquí.

ELLA.—Més val que tornis a l'hotel. Descansa. Jo ja hi aniré sola. (*L'Aviosa surt furtivament*).

ELL.—Com vulguis. (*S'aixeca i va per sortir*).

ELLA.—No em beses? (*Ell la besa. Ella s'arrapa a ell amb un sanglot*).

ELL.—Apa, no ploris... Es impossible que no trobem diners. Ja sortirem del pas.

ELLA.—(*Plorant*). M'acaba de dir... aquesta dona... m'acaba de dir que el meu abric és massa vell per l'escena.

ELL.—T'ho deia per mortificar-te. No la creguis.

ELLA.—I tu... ni tan sols tens abric... Estic segura que tremoles de fred aquí sota... I dius que sortirem del pas... Com vols que en sortim?

ELL.—Vaig a reflexionar... a cercar... No estiguis trista... (*Surt. L'Aviosa entra*).

AVIOSA.—De manera que, hem plorat? Ja té tot el maquillatge desfet... Com vol estar alegre d'aquí a pocs minuts, en el seu paper, criatura?

ELLA.—(*Aixugant-se els ulls*). No és un paper alegre.

AVIOSA.—(*Jovial*). Tantmateix cal estar alegre!... Aquí s'ha de representar alegrement, sobretot

els papers tristos... Han pagat per riure, volen divertir-se!... Quan és una tragèdia, ja se'n adonen, ja; però de tota manera, riuen perquè no els requi el diner que els costa. (*Ella somriu*). Grat sia a Déu, ja ens refem una mica! (*Baix*). Escolti, bona senyora; aquell senyor és aquí... El faig entrar? (*Ella té una esgarrifança d'inquietud*). Ah! Jo conec una noia, que si demà volia comprar-se un abric de seda, no hauria de pensar-s'hi gens... Ni per oferir un gavany ben calentó al seu maridet! Apa, què me'n diu? El vol veure?

ELLA.—Que entri. (*L'Aviosa va a obrir. Ella s'aixeca i s'arramba a la taula tocador, molt embarrassada, els ulls baixos*).

FÀMULA.—(*A la porta, fent pas*). Entri, senyor Taurubur.

CORTINA

CUADRO VI

La cambra del quadro quart. Les tres de la matinada. Ella, geu, sobre un sofà, mig despullada, els cabells desfets. Plora. Ell està dret al seu costat. Està en mànegues de camisa, sota l'abric.

ELL.—Apa, ja has plorat prou... Si segueixes, no et podràs adormir... El tren surt a les set; només et queden tres hores de son... Acotxa't... (*Ella sanglota*). Tingues seny. Quan t'hauràs posat malalta, quan tindràs la migranya per dos dies, què haurem guanyat? Apa, tant si plores, com si dorms, res del que ha passat es podria esborrar mai. (*Ella plora més fort*). No no; no és això el què voia dir... No volia fer-te més pena... He dit això sense cap solta, per dir alguna cosa! Veiam, Julieta; si ja t'he perdonat, perquè et desesperes?

ELLA.—No vull que tu em perdonis!

ELL.—Què voldries, doncs? Que t'insultés? Que et pegués?... Pobre criatura!...

ELLA.—Almenys promet-me que no em perdones, perquè ja et sóc indiferent!

ELL.—Com si poguessis tornar-te'm indiferent en cinc minuts, per algunes paraules pronunciades!... De primer hi ha que res no passa com un hom s'imagina...

ELLA.—Es veritat. Res no passa com una s'imagina.

ELL.—T'hauria d'odiar, de menysprear... I no hi ha res d'això... I tantmateix crec no ser gaire

diferent dels altres homes... Ni gaire més covard, ni gaire més insensible... I no experimento cap dels sentiments classificats, catalogats... Em demano si la vergonya, la gelosia, la còlera, existeixen efectivament... Potser no són sinó paraules... Hi ha, realment, homes que han conegut la vergonya?... I aquests homes valen més que jo?...

ELLA.—Digues que m'estimes encara... Tota la resta m'és igual!

ELL.—Encara t'estimo, la meva Julieta.

ELLA.—No vull que m'estimis per pietat!

ELL.—T'estimo.

ELLA.—Vull saber si, quan te m'acostes, quan em toques, no hi ha alguna cosa en tu que's revolta, que et fa mal... (*Ell li amoixa la galta en silenci*). A mi em fa l'efecte que no podrem besar-nos mai més!

ELL.—No sé pas que és això de ser dignes l'un de l'altre, com diu la gent; però si algú dels dos és indigne de l'altre, no hi ha dubte que sóc jo.

ELLA.—Tu?

ELL.—No hauria hagut de cedir. Hauria d'haver-me quedat a París.

ELLA.—No podies deixar-me marxar sola!

ELL.—Ara bé caldrà fer-ho.

ELLA.—(*Estremint-se*). Em vols deixar?

ELL.—No estarem a cobert de la misèria, fins que jo hagi tornat a trobar les meves lliçons; ho saps de sobres.

ELLA.—No em deixis! No em deixis! Encara queden tres mesos d'aquesta horrible tournée! Tres mesos d'hivern, enterament sola, per aquests pobles... El fred... els hotels bruts... No podria suportar-ho... cauria malalta!...

ELL.—Que ets il·lògica, estimada meva! Fa un instant ploraves, et desesperaves, com si les nostres vides estiguessin tacades, perdudes per sempre més... I ara parles dels hotels, del fred, com si no hagués passat res!

ELLA.—Ets tu, el que ets il·lògic... Fa un segon pretenies no sentir vergonya, ni gelosia, i ara, comprenc massa bé que et vols allunyar de mi, perquè pateixes i em menysprees.

ELL.—(*Greument*). No, Julieta; mai no t'he estimat tant com ara... Hi ha en aquesta mena de candor coratjós amb que t'has lliurat a aquell imbècil, una noblesa, una simplicitat desesperada, que em commou infinitament... Però si jo t'aparegués disposat a acceptar la repetició de semblant sacrifici, vols dir que no t'esdevindria odiós?

ELLA.—(*Amb volubilitat*). Per què vols que tornem a caure en la mateixa desgràcia? Aquests cent francs ens han salvat! Reflexiona... D'aquí a una setmana puc cobrar els avenços... Encara pel cap baix, ens quedaran... oh! almenys cinquanta francs! Es més del que necessitem per arribar a fi de mes... i aleshores!...

ELL.—Els teus números no em convencen, pobra Julieta!

ELLA.—Farem economies... Hi ha despeses que es poden evitar... Jo mateixa em rentaré els guants, i no donarem propines als hotels.

ELL.—No em temptis... Com fóra una resolució molt forta de separar-nos per tres mesos...

ELLA.—Jo no sóc forta... Mai he dit que fos forta... No vull que te'n vagis, estimat... (*Es repenja a les seves espatlles*). I tu no te n'aniràs, quan sàpigues tota la veritat... Escolta; el que he fet aquesta nit, ho he fet per tu, per tu sol... Sense tu hauria acceptat la misèria... No és pas tan terrible... Una companya et presta cinc francs, una altra et paga el dinar... es fa la viu-viu... Però, la idea que no podria cuidar-te bé, com abans, que viuries malament, que et trobaries associat a aquesta mena de mendicitat, que els meus companys te la farien sentir, que es burlarien de tu... Això no ho he pogut suportar... Em trobes estúpida o boja, ja ho veig... Però, és així... Prefereixo vendre'm que veure't humiliat!

ELL.—(*De genolls davant d'Ella*). Julieta! La meva Julieta!

ELLA.—Promet-me que no em deixaràs!

ELL.—(*Abraçant-la amb passió*). No, no et deixo, vida meva. T'estimo, em quedo amb tu... I que vingui el que vulgui!

ELLA.—(*Somrient*). Així. Estic contenta!

ELL.—Ara, cal dormir, nena meva. Nosaltres cop de parlar... i, mira: ja clareja.

ELLA.—No tinc son.

ELL.—Avui tenim set hores de tren.

ELLA.—Dormiré al tren.

ELL.—Ja saps que no hi pot dormir mai... Apa, sigues bona minyona... Fica't al llit... (*Ella riu*). De què rius?

ELLA.—T'asseguro que em serà impossible dormir.

ELL.—Per què?

ELLA.—(*Tornant a riure*). Perquè tinc massa gana!

ELL.—Tens gana?

ELLA.—Tu diràs! No hem menjat res des d'ahir al matí!

ELL.—Es veritat... Què farem? A aquesta hora és inútil que toquem el timbre...

ELLA.—Vestim-nos... I així que serà clar anirem a un forn.

ELL.—Tens raó!

ELLA.—Els panets seràn calentons.

CORTINA

CUADRO VII

A una catedral gòtica. Capvespre d'hivern. Al fons, i molt amunt, una lluernia envidrada de tons esmortuïts. Un raig sulfurós la travessa i cau, com al fons d'un pou, sobre l'escena, on hi ha tres cadires esgraonades.

La INGÈNUA i la CARACTERÍSTICA compareixen per la dreta.

INGÈN.—(Amb llàgrimes als ulls. Es una doneta bruna i exhuberant).

No; ell no tenia dret de tractar-me així!... Un director no diu a una artista que assaja: "Vés-te'n!" No torbava pas l'assaig... Demanava la meva rèplica a Larnaudy. (S'aturen).

CARAC.—(Una còmica vella, destenyida, cansada i maternal).

Noia, no te'n capfiquis. De rebufades, deixant de banda l'apuntador, ningú no n'ha de comportar tantes com jo... Em capfico, jo? Quan em fan la guitza, penso en el meu gosset que m'espera en la seva panereta... Fes com jo. Pensa en una altra cosa... Té; mira aquella vitralla!... Això sí que és antic de debò!

INGÈN.—Què se me'n dóna de la vitralla!... Vull que l'administrador piqui els dits a Montredon! No em costarà gaire, saps? Ja una vegada que jo no tenia raó vaig aconseguir que li clavessin un escàndol... Figura't, ara que en tinc de raó, si em serà fàcil!... No té dret de dir-me: "Vés-te'n!"

CARAC.—(Enduent-se-la). T'ha dit: "Vés-te'n!"

INGÈN.—Si, "Vés-te'n!". I no havia destorbat l'assaig!... Demanava la meva rèplica a Larnaudy.

CARAC.—Doncs, saps el què em va dir, l'altra dia a mi, a una vídua de cinquanta anys?... (Desapareixen per l'esquerra. Per la dreta surten MONTREDON i un ACTOR. Caminen amb despreocupació).

ACTOR.—Encara gemega?

MONTR.—Una altra vegada li posaré una multa.

L'he engegat, per no haver-li de llevar mig franc!

ACTOR.—Però, què ha fet?

MONTR.—Fillet... en escena...

(Desapareixen per l'esquerra. LARNAUDY i SAINT GALLET entren per la dreta. LARNAUDY compta els seus passos).

LARNA.—... Quaranta set... quaranta vuit... quaranta nou... cinquanta... (S'atura davant la vitralla). Cinquanta metres! Eh, quin pati de butaques? I la gent que entaforaria als costats i a la tribuna... Res, que arribo pel cap baix a les cinc mil localitats!

SAINT.—(Un individu pansit, retat, d'aire vagament sacerdotal). Es possible, però no vindrà ningú als teus espectacles... Els vols agafar pel costat religiós... Però, això de fer teatre a l'església els revoltaria!

LARNA.—No faria teatre. Muntaria misteris, com a l'Edat Mitjana. Els en col·locaria un cada diumenge, després de l'Ofici. Els faria pagar vint cèntims per cadira! No em diguis que no tindria públic!

SAINT.—(Mirant la lluernia). Em cohibiria d'haver de despatxar el meu article aquí dins.

LARNA.—Tu, Saint Gallet, a còpia de fer papers de capellà, acabes per creure que ets del gremi. Exageres!

SAINT.—Mai no et donarien autorització.

LARNA.—Avui mateix aniré a veure l'Arquebisbe. Li diré: "Monsenyor, és això mateix... No li demano ni propaganda, ni ajut econòmic. Jo li porto l'espectacle complet, i li ofereixo la meitat dels ingressos..." I s'hi deixarà anar!

SAINT.—I cà, home, i cà! Un bisbe no raona pas com nosaltres. De més a més, et caldria diner.

LARNA.—No ho creguis. N'hi hauria prou amb cinquanta mil francs

SAINT.—On els trobaries?

LARNA.—Oh, no és això, el què em preocupa. Un cop el negoci en marxa, sempre surt el diner.

SAINT.—I aquella idea del teatre a l'aire lliure? Ja l'has deixat córrer?

LARNA.—Ara com ara, si... Altrament, en el cas que aquesta vagi malament, en tinc una altra que potser és més bonica. En aquesta només cal voler. El negoci estarà muntat en dos dies. Anem al cafè, t'ho vaig a explicar... (Mirant la vitralla). Està força bé, aquesta vitralla... Una mica fosca... Si em donen el local li clavaré una projecció vermella per darrera... Eh, agafarà un aspecte tot plegat!...

SAINT.—Si... vermella o verda!...

LARNA.—No, home, no; el verd...

(Desapareixen per l'esquerra. ELLA i ELL surten per la dreta. Van de bracet. Avancen lentament, tot parlant baix).

ELLA.—Creus que són fora?

ELL.—Si. Són ells els que surten per allà baix.

ELLA.—(Adonant-se de la vitralla). Oh, miraquina vitralla més bonica!

ELL.—Si; és menys fosca que la del cor.

ELLA.—Un raig la travessa.

ELL.—Que pàllids ens veiem aquí sota!

ELLA.—Seiem un moment.

(Seuen en dues cadires. S'agafen la mà. Un silenci).

En què penses, estimat?

ELL.—(Inquiet). Es curiós... Cal que et digui, que et confessi alguna cosa... Oh, no és cap cosa important, però sento que no te la podria callar més temps... Abans d'ahir, a Burdeus, durant la representació, vaig seguir una dona, i vaig estar amb ella.

ELLA.—(Sorpresada). Tu has fet això?

ELL.—Si... I no la desitjava... Ni tansols la veia... Ha estat ella la que m'ha llançat una mirada quan m'ha passat davant al carrer... Llavors, una força desconeguda... una mena de necessitat estranya, m'ha lligat a aquelles faldilles... Era una dona com n'hi ha a milers... No crec que fes goig... Només em recordo d'una carn blanca, molt freda, i d'uns braços sòlids que penjaven, inerts, com privats de vida.

ELLA.—Per què has fet això?

ELL.—Hi he pensat sovint durant aquests dos dies... sense poder-ho comprendre.

ELLA.—I ara, ho comprens?

ELL.—No n'estic segur... De tota manera, no fa bonic, saps?...

ELLA.—Recolza el teu cap contra mi... Jo et poso les mans sobre els ulls... Acluco els meus... Ja no et veig...

ELL.—(Baix, com avergonyit, cercant les paraules). Doncs, mira, potser era l'orgull... una última revifalla d'orgull imbècil... Provar-me a mi mateix que no sóc un ésser humiliat, abatut... Alguna cosa dintre meu, que volia retrobar la dignitat, l'honor!... I com si geure amb una dona m'ho pogués haver tornat! (Un silenci). No; és massa absurd! No era pas això! Devia ser més aviat un d'aquests moviments de venjança irreflexiva, que fan que una dona es dongui al primer vingut quan sap que el marit la traeix.

ELLA.—Et volies venjar de mi, pobre amic meu?

ELL.—No, no ho volia!... Però, qui pot saber el què volen en nosaltres els nostres porcs instints?... (Una pausa).

I en acabat, no era sols això. Era també... Un fosc instint de rebaixar-me, de tacar-me, per ser més aprop de tu!...

ELLA.—Més aprop de mi?

ELL.—(Baix) Per ser amb tu... Enllotar-me com tu t'has enllotat. (Un silenci).

ELLA.—(Igual). D'ençà d'aquell dia... aquell dia, allà baix, a Bar-le-Duc... em sembla que ens estimem d'una altra manera...

ELL.—Si... d'una altra manera. (Una pausa).

ELLA.—Anem, ja és fosc.

ELL.—Anem. (Passen).

CORTINA

QUADRO VIII

Un cafè concert de província.

Són les dues de la matinada. L'espectacle és finit. Els llums són apagats, fora d'un bec de gas, a la dreta. Al fons, un piano i una petita estrada. A l'esquerra, en un recó, un mosso dorm, deixat anar de cap damunt d'una taula.

ELL i el MÚSIC estàn entaulats a la dreta.

ELL.—No us he conegut fins després de la darrera cançó, quan us heu aixecat del piano.

MÚSIC.—I què heu pensat?

ELL.—(Torbat). Home...

MÚSIC.—No, no tingueu por de ferir-me...

ELL.—He quedat veient visions, ho confesso...

Trobar-vos a vós, Crouzols, en aquest recó de província... i tocant el piano d'un cafè concert... Segurament deu ésser només una crisi pasatgera?

MÚSIC.—No. Es definitiu... No em queda cap esperança de millorar la meva situació.

ELL.—No sou pas vós sol a qui la vida ha tractat malament!

MÚSIC.—Què hi féu, vós, aquí

ELL.—La meva dona treballa a la companyia que ha vingut de tournée. M'ha dit que ens trobaríem en aquest cafè, després de la funció.

MÚSIC.—(Mirant-lo). Jo no ho puc pas dir, que la vida m'hagi tractat malament.

ELL.—No?

MÚSIC.—(Vivament). El cafè concert, el vestif tronat, tot això com si no existís... La vida

m'ha donat molt més del que podia demanar-li...

No em creiéu?

ELL.—No us acabo d'entendre.

MÚSIC.—L'heu d'esperar aquí, la vostra dona?

ELL.—Si... m'extranya i tot... Ja hauria d'haver vingut...

MÚSIC.—(*Encenent un cigarret*). L'esperarem junts.

ELL.—Amb molt gust.

MÚSIC.—Vós ja ho sabeu, veritat, com un home davalla de graó en graó, inexorablement, sense mai poder-se redreçar?... Es una cosa banal... no cal que us ho detalli. El que convé que sapigueu és que, abans de venir a raure aquí, he comès tots els crims contra el meu art... Estava a sou d'un editor que, per raons comercials, m'obligava a embrutar, a ridiculitzar en el seu diari les obres dels grans mestres. He escupit damunt de tot el que més estimava... M'he venut, m'he prostituït cínicament... Us asseguro que el meu burgès va quedar ben servit!... Cap injúria era prou vil, cap maniobra era prou canallesca per rebaixar el que jo venerava en el fons del meu cor!

ELL.—I en teníeu una vera necessitat d'acceptar semblant feina?

MÚSIC.—Potser hauria pogut sortir a vores, altrament... Però el cas és que havia agafat gust al meu ofici de rebentador... en el complet ensorrament de les meves esperances personals, sentia una mena de joia d'escupir damunt dels meus mestres! M'embriagava de negacions i d'insults!... Em venjava, compreneu?... Em venjava de la meva desgràcia i de la meva impotència.

ELL.—No puc condemnar-vos... us comprenc...

MÚSIC.—I, al cap-de-vall, què creieu que me n'ha vingut de les meves ignomínies? Doncs n'he estat recompensat... He escarnit el meu art, l'he arrossegat pel llot i la corrupció!... I ell m'ho ha pagat esplèndidament! Es divertit a més no poder, oi?

ELL.—Què voleu dir?

MÚSIC.—Preneu-me per un presumit, per un enecat, tant se me'n dóna; us en donaré proves, d'això que sentireu. Vull dir, que en mig de les meves porcades, m'he convertit en un veritable artista... En aquell temps que ens vàrem conèixer, era un fracassat. I bé, en l'enviliment he trobat aquella gràcia que m'havia estat negada quan la meva vida era tot puresa, tot amor del meu art... La traïció, l'odi, la caiguda en el fang, han aviat dintre meu una font de belle-

sa!... Raja misteriosament, però a tot raig!... El que escric és tan nou, tan estrany, que em fa por... Digueu-me: ho compreneu que una rata de cafè-concert, un infeliç que durant sis hores cada dia acompanya cançons a una colla de bagasses, pugui ésser un creador? Podeu comprendre-ho?

ELL.—(*Molt emocionat*). Si... em penso que ho comprenc.

MÚSIC.—Per què la més pura embriaguesa que pot conèixer l'home, per què la joia i la salvació m'han arribat ara?

ELL.—Pel fet de les vostres faltes, Crouzols. No n'hi ha prou d'estimar, per fer la nostra passió vivent i fecunda!... Potser cal encara envilir allò que estimem... Es possible que la grandesa, la bellesa, l'amor, tinguin aquest preu!... I nosaltres, nosaltres que tenim una alta aspiració, un alt desig que ens fa viure en turment intolerable, ah! nosaltres segurament no podrem mai assolir res si no és per aquest preu!

MÚSIC.—Quí us ha suggerit aquesta resposta?

ELL.—Fa moltes setmanes que em treballa per dintre.

MÚSIC.—Us teníeu també plantejada la pregunta, doncs?

ELL.—Potser sí.

MÚSIC.—A propòsit del vostre art?

ELL.—No; res del meu art.

MÚSIC.—I doncs?

ELL.—(*Alçant-se*). Perquè voleu que sigui una cosa personal?... Un pensa... reflexiona... N'hi ha prou de considerar atentament la vida, per adonar-se que el bé, la puresa de l'ànima, s'han tornat coses tan buides com una cornamuça esbotzada... I que tota força, tota possessió, tota plenitud vénen del mal.

MÚSIC.—(*Aixecant-se també*). Anem a casa meva. Vull fer-vos sentir el que escric.

ELL.—Anem.

MÚSIC.—I la vostra dona?... Si no us troba aquí?...

ELL.—(*Tombant-se*). No crec pas que vingui, ara.

MÚSIC.—Quina hora és?

ELL.—(*Mirant el rellotge*). Tres quarts de tres.

MÚSIC.—Certament, la funció ha acabat fa molta estona.

ELL.—(*Anguniós*). Si... Deu haver anat... a l'hotel, de dret.

MÚSIC.—Anem, doncs. (*Se'n van*).

CORTINA

QUADRO IX

Una cambra d'hotel al vespre. ELL i ELLA estan abraçats, asseguts en un canapè. Una llum aclareix feblement l'estada.

ELLA.—Estimat...

ELL.—La meva Julieta... No t'havia estimat mai com ara.

ELLA.—Jo tampoc a tu, amor meu!

ELL.—Mai no havia conegut una felicitat com aquesta. I tu? Recordes en la teva joventut, en la boira daurada de la teva infantesa, un moment que sobrepujï aquest d'ara en dolçor i plenitud?

ELLA.—No... Quina llarga existència he hagut d'arrossegar fins aquesta hora... De cop se m'ha fet com si la vida d'abans no fos meva... No la comprenc... No desitjo res... Sentir els teus braços entorn meu... i res més... No desitjo res més.

ELL.—Em sembla que hem arribat al nostre límit... Una frontera, part d'allà de la qual no hi ha res. Si calia morir demà ho acceptaria de seguida, sense cap recança.

ELLA.—Jo també accepto que acabi tot.

ELL.—Que malament ens estimàvem abans! Sempre desconfiances, inquietuts, i fins en les hores més bones, aquell agulló vers l'inconegut, aquell desitjar anguniós...

ELLA.—Mentre que ara hi ha entre nosaltres dos com aigua... una aigua sense fons, que batega perpètuament...

ELL.—Quelcom s'ha apaivagat entre nosaltres! Ah, com m'he torturat! Com l'he cercat el mot, la veritat vers els quals em creia empès!

ELL.—I tan senzill que era!

ELL.—No hi havia cap mot, no hi havia cap veritat, sinó aquesta manera d'estimar-nos que és la nostra... aquesta pietat dels nostres llavis per als nostres llavis... les nostres dues ànimes acoblades per la misèria, com 'aviram encara viva que porten a mercat... Jo crec bé que tu ho havies endevinat tot, pressentit tot del primer dia!

ELLA.—Oh, no, estimat meu... No sabia res... Fins em trobava poca-solta de voler sortir de tournée i d'afrontar la misèria. Quí havia d'endavinar que la misèria ens faria tan rics!... Es gairebé incomprendible això que ens ha passat... Tot em traeix, tot falla: un es troba tan cat en la seva desesperació com en un soterrani... i, de sobte, quelcom vos agafa, se us em-

porta dolçament... Una porta s'obre a baix de tot del dolor, i heus aquí que entra una claredat, una tendresa que no coneixíem... Un se sent tranquil... ja no es neguiteja... ja no hi ha res de terrible... Som arribats a port... Que és estrany, tot plegat!

ELL.—Hi ha una cosa que no t'he dit mai... No fa gaire que n'estic segur.

ELLA.—Què és, estimat meu?

ELL.—Es que no n'hi ha prou d'ésser desgraciat per veure brillar la claror que dius.

ELLA.—Què hi manca, doncs?

ELL.—Ésser culpable.

ELLA.—(Reflexionant). Jo... jo no me'n sento pas de culpable.

ELL.—Pobre Lieta meva!

ELLA.—I després... això no ve a tomb...

ELL.—Si... Hi ha a la vida certs cimals que estan voltats com d'un llac d'aigua tèrbola i fangosa. No es pot arribar al cim sense haver travessat el llac, primer.

ELLA.—(Torbada). Creus verament que la nostra manera de viure...

ELL.—No, crec; n'estic segur.

ELLA.—Bo; altre vegada començaràs a torturar-te amb aquesta idea.

ELL.—No em torturo pas; m'analitzo.

ELLA.—Jo que em creia que m'estimaves prou per no pensar res!

ELL.—Bé cal que un es conegui! Ah! El fons de l'ànima és un galdós fangar! Hi viuen uns monstres més aviat fètids!

ELLA.—M'és igual. Això no m'interessa.

ELL.—No hi ha una sola felicitat humana que no estigui bastida damunt l'esquena d'una bèstia, amb la cara repugnant.

ELLA.—Qualsevol diria que trobes gust a calumniar-te, a rebaixar-te.

ELL.—Ba! Quí, doncs, hauria superat tota mena de sofriment i d'orgull, sinó un canalla com sóc jo!

ELLA.—Dius això, però plores!

CORTINA

QUADRO X

El saló de descans d'un petit teatre de província, durant un entreacte. A la dreta un taulell-bar, darrera del qual presideix l'opulenta mestressa. Dues petites taules de ferro i quatre cadires enquadren el taulell. Els espectadors volten

per parelles. Volten de l'esquerra a la dreta, com cavallets de tarlans. Les parelles són: el president del tribunal, un home d'edat, l'aire pontifical, la vèrbola autoritària, el gest automàtic, i la seva filla, una noia tota punxes, vestida de tafetà negre. El conservador del museu, front prominent, cabells embullats, gairebé orb, maneres desmanegades, i la seva dona, hidròpica, caminant amb pena, monstruosament premada dins un vestit de satí porpra. L'apotecari, d'aire descuidat, i el calavera, calb, però proveït d'un gros bigoti horitzontal, que amanyaga seguidament: les seves maneres són les d'un tractant de bestiar. Una noia geperuda, amb un vestit pigallat, sola. I a l'últim, un caporal i un soldat, amb aire abatut.

PRESIDENT.—(Passant de bracets amb la seva filla). Fins ara, la impressió és favorable... L'obra no és malsana. Els personatges s'expressen amb elegància i llurs sentiments són irreprotxables... La tirada del vell Marquès, té veritable flamarada...

SOLDAT.—(Passant). Quina pega d'haver afluixat una andola i no poder-se fer un panxó de riure!

CAPOR.—Ja t'ho havia avisat. Com vols riure amb una comèdia que només hi ha sis personatges? Això és demanar la lluna!

BIBLIO.—(Passant, de bracets amb la seva dona). Estem mal'avesats vet-ho-aquí el què hi ha! Quan un ha vist, com nosaltres, coses de Wagner a l'Opera... (Pronuncia Uanyer) i la Sara Bernhardt fent "La Dama de les Camèlies! (Mímica d'admiració desordenada).

LA SEVA DONA.—Això no ho he vist jo.

BIBLIOTECARI.—(Indignant-se). Fes el favor, Valentina! Tu no et recordes de "La Dama de les Camèlies"?

LA SEVA DONA.—Què és aquella que porten al patíbol?

CALavera.—(passant, de bracets amb l'apotecari). No us heu adonat de la flàvia que representa la filla del Marquès?

APOTECARI.—Ja ho crec que me n'he adonat! Fins l'he vista de ben aprop. Ha vingut a la farmàcia aquesta tarda.

CALavera.—Diable! Quina mena de medicina us ha comprat?

PRESIDENT.—(Passant). Comprès... Comprès... Tu prefereixes el drama en vers... Es un gust que, en sí mateix, no té res de repreensible... Però no cal abusar-ne del vers... El clar de

lluna, la poesia, l'ànima inquieta, són coses malsanes!

SOLDAT.—(Passant). Company, aquestes sòcies que fan comèdia vénen a ser com les dones d'oficial... Encara que amollis cent sous, i després cent sous, i després cent sous més i altres cent sous... mai no es deixaran tocar la cuixa per un caporal.

CAPOR.—M'han dit que no ho diguis... Hi ha una moreneta...

DONA DEL BIBLIOTECARI.—(Passant). Així, el traïdor, és el fill del vell Marquès?

BIBLIOTECARI.—(Sempre indignat). No, dona; és el seu gendre, el traïdor!

LA EVA DONA.—Però, la senyoreta, doncs, bé és neboda seva?

BIBLIOTECARI.—No; és la seva filla! T'asseguro, Valentina, que no paga el tret de venir al teatre, si no arribes a comprendre ni els elements essencials...

CALavera.—(Passant). A l'últim m'ha donat cita aquí.

APOTECARI. Per després de la funció?

CALavera.—No, ara; durant el tercer acte. Ella no hi treballa. (Sona el timbre de l'entreacte. Tothom para de voltar).

PRESIDENT.—Van a començar l'acte. Anem a les nostres butaques. (Surt pel fons, amb la seva filla).

SOLDAT.—Potser riurem en aquest acte. (Se'n va amb el Caporal).

BIBLIOTECARI.—Veiam si ho entendràs, ara! (Se'n va amb la seva dona).

CALavera.—(Desfent-se de l'apotecari). Jo, us deixo.

APOTECARI.—(Anant-se'n). Bona sort!

(Mentre el públic acaba de sortir, el Calavera s'apropa al taulell).

METRESSA.—Què desitja el senyor que li posi? Un petit Calvados?

CALavera.—No; una cosa dolça; espero una senyora.

METRESSA.—Aixarop de llimona?

CALavera.—Això mateix... i dos vasos.

(La Mestressa prepara l'aixarop i posa dos vasos damunt una taula. ELLA apareix a l'esquerra. Porta el seu vestit de fer comèdia, damunt del qual s'ha tirat una capa. Porta un xal al cap. El seu maquillatge ha de produir la impressió d'un maquillatge de teatre, vist fora d'escena).

(Acostant-s'hi). Això és portar-se gentilment.

ELLA.—Voleu dir?

CALavera.—Tenia una por que no vinguessiu!

Asseieu-vos. (*S'aseuen*). Esteu tota enrogida, pobre perdiueta!

ELLA.—Es que no m'he despintat!

CALAVERA.—Deu ésser molt malsà tota aquesta pintura?

ELLA.—Malsà?

CALAVERA.—Per a la pell. Hi ha homes que això els desplauria. (*Engrescant-se*).

Però a mi, és ben al contrari... Si, si; ben al contrari. (*Ella abaixa els ulls*). Beveu una mica. Es aixarop. (*Ella beu*). Sabeu què he pensat quan ens hem creuat davant del teatre?

ELLA.—No.

CALAVERA.—M'he dit entre mi mateix: "Ansia! Això és una noia bonica!" I vós què heu pensat, vós?

ELLA.—M'he dit: "Té; el revenedor de localitats!"

CALAVERA.—(*Recelós*). Revenedor de localitats?

ELLA.—Sóc molt curta de vista!

CALAVERA.—Però, en fi, no és pas que us desplagui?

ELLA.—Oh, no; de cap manera!

CALAVERA.—Aquestes parisenques! Un no sap mai què pensen verament. Ah! Ja les conec, les grans pillastres!

ELLA.—Si?

CALAVERA.—Ah! París! París! Els teatres! Els cafès! La Casa de la Vila! Monumental, la casa de la vila!... I la porta Maillot! I la Magdalena!

ELLA.—(*Enigmàtica*). I la Bastilla!

CALAVERA.—I Saint-Germain-des-Prés!

ELLA.—(*Igual*). I Montmartre!

CALAVERA.—(*Entusiasmada*). Montmartre! Quin paradís!... Hi anava totes les vetlles!... N'hi he conegut i conegut, d'artistes, a les seves cerqueseries!... Ah! No s'hi enlleixen pas, els bergants! Déu poderós! Quina vida! El més terrible d'aquí, veieu?, és que un home intel·ligent no troba manera de fer lluir les seves facultats! Un acaba per dir-se: "I de què serveix la intel·ligència?" No m'hi trobo una vegada per any, d'ensopegar una dona amb qui pugui fer intercanvi d'idees! Vós ho sou, d'intel·ligent!

ELLA.—Voleu dir?

CALAVERA.—Això es veu de seguida. I després sou trista... Això m'engresca, a mi!

ELLA.—Millor.

CALAVERA.—Es el meu somni, ésser estimat per una dona trista... Teniu un escot espatarrant!... Les piteres massa altes, em fan horror!

(*L'amanyaga. Ella tanca els ulls dolorosament.*)
Aixís, doncs, estém entesos? Aquesta nit, a casa meva, després de la funció? (*Ella fa signe... que si.*)

Si voleu que us ho digui, mixeta meva, no us en penedireu. Oh, no és pas que em faci il·lusions. Sé perfectament que no sempre he estat estimat per la meva bella planta. Però, en fi, de tots els fills de bona casa de la localitat, sóc el menys atrotinat, el més generós... i sobretot, el que coneix més la dona!

(*Mentre parla, ELL ha entrat per l'esquerra, ha fet alguns passos indecisos, ha travessat l'estància i ha sortit pel fons. Ella s'extremeix.*)

Qui és, aquest individu?

ELLA.—Un... de la companyia... (*Es gira, i s'adona que ELL els observa, amagant-se.*) (*Al Calavera*). He de tornar a la meva cambreta.

CALAVERA.—(*Agafant-li les mans*). Ja?

ELLA.—Si, si; de seguida.

CALAVERA.—(*Retenint-la*). Teniu temps... Tot just ha començat l'acte.

ELLA.—He de mudar de vestit.

CALAVERA.—(*Igual*). Un minut, solament, vident! Tinc tantes coses per dir-vos!

ELLA.—(*Amb un to perfectament natural*). Que us fan por, els trets de revòlver?

CALAVERA.—(*Com si les orelles li xiuessin*). Què?!

ELLA.—Us pregunto si us fan por els trets de revòlver?

CALAVERA.—Quin revòlver?

ELLA.—Si no em deixeu anar, és molt possible que l'home d'aquí darrera es posi a tirar-ne.

(*El Calavera la deixa anar. De sobte, amb un "eh!" d'esverament. Després es revé i esclafeix a riure. Ella travessa ràpidament i se'n va per l'esquerra.*)

CALAVERA.—(*Seguint-la, tot rient*). Diable de trapacera! Aquestes parisenques són espatarrants! Però, amb mi, comprens? No et pensis que enganxin aquestes martingales! La conec bé, la dona, jo!... La conec bé, la dona!...

(*Se'n va per l'esquerra, sense parar de riure i de parlar. Ell baixa lentament del fons, l'aire incert. Volta entorn de la taula on Ella seia. S'asseu a la mateixa cadira on Ella estava i juga maquinalment amb la seva cullereta.*)

MESTRESSA.—(*Acostant-s'hi*). Què pendrà el senyor? Un petit Calvados?

CORTINA

QUADRO XI

Una cambra d'hotel. Completa fosc. Ella és al llit. Soroll de clau a la porta.

ELLA.—(Tombant-se). Ets tu, estimat meu? (Ell entra portant una espelma. Claror vacillant). Impossible d'aclucar els ulls! He sentit les dotze, tres quarts d'una, la una... No puc més de cansada!

(Ell s'atura al mig de la cambra, la palmatòria a la mà, i la mira amb aire embrutit).

Tenia por, tota sola... Aquesta vella carcassa és plena de sorolls... Deu ésser el vent de mar a les golfes... I després, les rates. (Toca l'embà). El paper és enganxat damunt de tela... Un les sent córrer a tocar, per aquí darre... Estic contenta que hagi vingut. (Sobtadament, Ell deixa anar l'espelma, que s'apaga. Ell resta immòbil). Què tens, estimat meu? Espera't; encendré un llumí. (Ella s'aixeca). On és la palmatòria? No l'has collida? (Amb el peu topa la palmatòria, la cull, encén l'espelma i la posa damunt la taula).

Però, què tens? Per què no dius res? (Ell fa un riure torbat. Ella s'hi acosta).

D'on vens, tan tard? (De sobte comprèn que ha begut. Amb compassió).

Oh! Quina bravada d'aiguarent fas encara, estimat meu!

ELL.—No, d'aiguarent... Whisky i soda! Whisky i soda... M'estava al bar americà... Uns anglesos me l'han ofert... M'han contat llurs vides!... Allò... allò són vides!... A Rússia, al Japó, a les Indies, sempre de camí! I en guanyen, de diners!

ELLA.—Asseu-te. Et despullaré.

(Ella l'acompanya a una cadira, on ELL es deixa anar, xerrotejant).

ELL.—Feia de bon estar en aquell bar... Les cadires, les taules, tot de bambú... i dos mulats que serveixen... Amb les històries d'aquells anglesos, em semblava de trobar-me a les colònies... o damunt d'un trasatlàntic. Te'n recordes... recordes aquell correu de les Indies que vàrem veure no fa gaire temps? Tinc fred, aquí.

ELLA.—He demanat al cambrer que encengués foc... S'hi ha negat. Ha dit que la xemeneia no tirava, que tot s'ompliria de fum... Potser ha estat una excusa... (Li treu el capell, li desfà la corbata, li treu el coll; s'agenolla al seu davant i comença a descordar-li les sabates. De

mica en mica li vénen les llàgrimes als ulls. Posa el cap damunt els seus genolls i plora). Tan gran pena tenies?... Tan gran pena?...

CORTINA

QUADRO XII

Una sala d'espera d'una estació, a la nit. A dreta i esquerra, banquetes negres. Al mig, una taula. Un bec de gas, invisible, illumina vagament d'enlaire. Damunt del banc de la dreta, hi ha una forma endormiscada: l'Ingènu. A l'esquerra hi becaineja la Característica amb la panera del gos al costat. Saint-Gallet s'entintola de colzes a la taula, de cara al públic. Badalla. Maletes i caps escampades arreu.

LARNA.—(Entra pel primer terme de l'esquerra, de mal humor). El restaurant és tancat!

SAINT.—(Badallant). A quina hora obren?

LARNA.—A les sis.

SAINT.—I a quina hora surt el tren?

LARNA.—A les cinc cinquanta vuit. No hi ha manera de poder endrapar.

(S'asseu a l'esquerra, de mal humor, rondinant).

SAINT.—(Badallant). Per mi, rai! Porto sandwiches. (Pronuncia sanduitx).

LARNA. Fés el favor; menja-te'ls, però no els anomenis!

SAINT.—No tinc gana.

LARNA.—Dona-me'n.

SAINT.—No pot ser, company. Em conec massa. Així que el tren comenci a caminar, em vindrà una fam canina.

CARAC.—(Ajupint-se damunt de la panera). Ja està! Ja l'heu despertada! (Parlant de la gossa). Si, filleta meva, si... Ens han despertat, aquests homenots!... Tan bé que dormíem!... Oi, filleta meva?... Oi que dormíem bé, en aquesta estacionareta?... Ah, ah! Ara ens tornarem a adormir... Non, non, la goseta maca, non-non...!

LARNA.—Millor fóra que li donguéssiu una mica de xocolata.

CARAC.—Per què, xocolata?

LARNA.—(Vagament). Es un dir...

MONTRE.—(Entrant, per l'esquerra). El restaurant és tancat!

LARNA.—Notícia fresca!

INGÈNUA.—(Aixecant-se sobtadament). Es l'últi-

- ma vegada que marxo a semblants hores! Es massa idiota, vaja, això de rebentar els artistes per res, perquè sí! Acabes la comèdia a mitja nit! El temps d'endressar la roba, i és la una. Arribem a l'hotel a dos quarts de dues. Quan has fet la maleta, són les dues tocadés, i ens fas marxar a les cinc! No hi ha manera de treure's la roba del damunt!... Has de clapar, si vols, en una sala d'espera! I ni això pots, amb els galifardeus que no paren d'anar amunt i avall! Ah, no! Ja en tinc prou! Si això continua, deixo la tournée!
- MONTR.—(*Burlant-se'n*). La senyoreta creu tenir alguna queixa? I bé; la senyoreta pot posar-ho en coneixement de l'administrador. Jo, faig executar l'horari, i res més.
- INGÈNUA.—Tu? Ens fas agafar trens impossibles, expressament per empipar-nos. A les deu del matí en passa un altre, de tren. Per què no l'hem agafat?
- MONTR.—Perquè no arriba a Roubaix fins a les set del vespre.
- INGÈNUA.—Per començar a les nou, em sembla que és prou d'hora.
- MONTR.—La senyoreta oblida que jo tinc abans el meu assaig de decorat.
- INGÈNUA.—Me'n fumo, jo, del teu assaig de decorat!
- MONTR.—La senyoreta s'estima més que li caigui un sostre damunt del nas al bell mig de la representació?
- INGÈNUA.—M'estimo més no treure el fetge per la boca! Ah, si; ja ho crec que em queixaré a l'administrador! I aquest vespre mateix, jo t'ho ben asseguro!
- MONTR.—Perfectament. Llavors jo li diré, a l'administrador, que ahir, la senyoreta va arribar al teatre una hora tard, i que va fallar la seva sortida!
- INGÈNUA.—M'havia adormit.
- MONTR.—Amb qui?
- INGÈNUA.—Amb tu, no, segurament; ni ara, ni mai, cara de porc!
- LARNA.—Menja, filleta meva... Això et calmarà els nervis... Menja una mica de xocolata.
- INGÈNUA.—(*Plorant de ràbia*). No en tinc de gana... no en tinc! La llei no hauria de permetre-ho que privin una pobra dona de dormir!
- CARAC.—Té raó!... Fa tres dies que dormim al tren, per les estacions... això no pot continuar... La meva gossa no pot més!...
- MONTR.—(*Braços enlaire*). Ah! Si la gossa es queixa, estem perduts!
- CARAC.—La pobra bestioleta té la mateixa necessitat de reposar que un cos gran com vós, senyor Montredon! Més i tot, potser!
- LARNA.—(*Amb una gran convicció*). Jo, de dormir, puc passar-me'n. Però amb una condició: que menji sòlidament!
- SAINT.—(*Llastimós, el cap entre les mans*). L'empipador és que la memòria em fum el camp... Tres setmanes més que això durí, i no responc de mi.
- MONTR.—Serà divertit! Avui ja t'empastelles sis vegades per funció!
- SAINT.—No, l'amic, no m'empastello. Confonc els papers, que és molt diferent. Quan un fa vint anys que treballa al teatre, i sempre fent papers de capellà, els vells papers et vénen a la memòria. D'això no se'n diu empastellar-se.
- MONTR.—El resultat és el mateix. (*Ella entra per l'esquerra amb una capsa de capells, seguida d'Ell, embolicat amb una bufanda i amb una maleta a la mà*).
- ELLA.—Ja ho sabeu que el restaurant és tancat?
- LARNA.—(*Aixecant-se de sobte*). No és possible!
- MONTR.—(*La mà damunt del cor*). Quin sotrac m'heu fet rebre!
- ELLA.—(*Asseient-se*). No puc més, Montredon!... No sé si podré treballar aquest vespre.
- ELL.—Fa dos dies que no ha tancat els ulls. És terrible! (*Estossega*).
- ELLA.—Mireu si podem trobar una mica de llef calenta, o cafè, qualsevol cosa!
- MONTR.—Éssent tancat el restaurant?
- LARNA.—(*A Ell*). I aquesta laringitis, estimat?
- MONTR.—Veiam, vaig a provar-ho. (*Se'n va per l'esquerra*).
- LARNA.—(*A Ell*). I aquesta bronquitis, estimat mestre?
- ELL.—(*Estossegant*). No massa bé!
- LARNA.—Conec un remei, que Guitry va indicar-me una vegada. Viatjàvem per Rússia, quan un vespre a Moscou, el Gran Duc Constantí, que m'honorava amb la seva amistat...
- SAINT.—Ah, no! La història del Gran Duc, no! Fés el favor!
- LARNA.—Però si el senyor no la coneix...! (*Montredon torna per l'esquerra*).
- ELLA.—Què?
- MONTR.—No hi ha res a fer, per ara. Però, tindrem temps d'atipar-nos tant com voldrem, ben aviat.
- LARNA.—I això?
- MONTR.—El tren porta una hora i vint de retard. (*Murmuris de desaprovació*). Què? No

esteu contents? No dèieu tant que volíeu dormir? Doncs, dormiu, ara!

INGÈNUA.—Prou, prou i prou!

MONTR.—Què li agafa, a aquesta?

INGÈNUA.—M'agafa, que no vull estar-me dues hores més aquí, pal-plantada... Me'n torno a l'hotel i em fico al llit... Si m'escapa el tren, millor; agafareu el següent. Això ja és massa!... Podíem passar la meitat de la nit entre llençols, i el senyor ens fa dansar hores i hores sense solta!... No te'n podies informar abans, del retard que portava aquest tren?

(*Se'n va*).

CARAC.—(*Inquieta*). Potser que li donguéssiu el seu bitllet...

MONTR.—(*Que altres de més crespes se'n ha vist*). No us en poseu cap pedra al fetge, senyora Gueuroz! D'aquí un quart la tindrem de tornada... Ha anat a acabar-se el mosso de l'hotel!

CORTINA

QUADRO XIII

(*Una cambra d'hotel a Flandes. Ella és al llit. Ell seu en una cadira de braços, vora la taula, on hi ha una ampolla i un vas*).

ELLA.—(*Nerviosa*). Quin mareig tenir al costat el campanar del rellotge! Aquest tritlleig cada quart d'hora, és insuportable!

ELL.—(*El cap tirat endarrera, divagant*). No... és bonic... és amanyagador... és com una idea que prova de seduir-te... és la idea de Déu, que et diu: "Sóc aquí, al damunt teu, esperant... Prova de pujar fins a mi"... Evidentment, caldria fer-ho. Fóra la pau... l'acceptació...

ELLA.—No t'adormis aquí assegut, estimat meu... Vina a ficar-te al llit.

ELL.—(*Mirant-la*). No val la pena... Tampoc dormiria...

ELLA.—Per què?

ELL.—Sento que no dormiria. (*Ella sospira profundament i s'aixeca*).

ELLA.—Tot i això, cal provar-ho... Són dos quarts de tres.

ELL.—Inútil.

ELLA.—Marxem a les vuit.

ELL.—Torna a ficar-te al llit. No te'n preocupis, de mi.

ELLA.—(*Posant-se un pentinador*). Això no pot continuar.

ELL.—Què?

ELLA.—No pot ser que segueixis aturmentant-te d'aquesta manera.

ELL.—Què vols que hi faci?

ELLA.—Abans... no sofries pas... I ara, ara que ja no tens cap motiu de sofrir... ara és quan sofreixes.

ELL.—Es així.

ELLA.—No ho havies acceptat tot?

ELL.—Tu, doncs, has pogut sobreposar-te a tot?

ELLA.—Jo no em deixo devorar, com tu, pel passat.

ELL.—Les dones no podeu mirar ni vuit dies endavant ni vuit dies endarrera.

ELLA.—Tu només vius de records... I quins records! Els més tristos, els més vergonyosos! Es com una aigua negra on et cabusses sense parar. Impossible que no esdevinguis malalt o folk... Ten la voluntat d'oblidar!

ELL.—Només hi ha un mitjà per oblidar... i desgraciadament és un mitjà imperfecte... Així que estic desembriagat... tot reviu... tot comença de cap i de nou...

ELLA.—Quan et sento tan profundament desgraciat... em tinc ràbia de no sofrir com tu.

ELL.—Es malaltic de torturar-se d'aquesta manera, ho sé perfectament... Però no n'hi ha pas prou de veure's un el mal, per curar-lo... (*S'aixeca*). Anem, tens raó; cal fer semblant de dormir. (*Es lleva la jaqueta*). Gela talment, aquí. Fa tuf de sutge fret i de floridura! Es una veritable cofurna això!

ELLA.—I Larnaudy ens recomanava aquest hotel!

ELL.—Els comedians han vingut a posar-hi?

ELLA.—Gaire bé tots. Voldria saber per què. Has vist la mena de gent que hi havia al cafè? Quines cares més fastigoses! I aquell negre que feia l'amor a la noia del taulell... Deu tenir la cambra del costat... He sentit parlar una llengua estrangera... No era ni flamenc, ni alemany, ni anglès... No era cap llengua europea. (*Tremola*). Tinc fret! Fica't al llit, vaja.

ELL.—(*Com a desgrat d'ell mateix*). S'hi devia estar millor a Bruges, a la teva cambra de l'hotel Jacques-Cœur.

ELLA.—(*Mirant-lo*). Per què, s'hi devia estar millor?

ELL.—Es només una suposició... Jo no vaig pas entrar-hi.

ELLA.—Encara hi tornes!

ELL.—Digue'm, doncs, com van anar les coses, amb aquell jove que vas trobar a la cerveseria.

ELLA.—Ja m'ho has preguntat deu vegades!

ELL.—Es que m'he adonat que les teves explicacions es contradiuen.

ELLA.—I ara!

ELL.—Tu dius que va entrar contra el teu voler.

ELLA.—I és la veritat.

ELL.—No havies, doncs, tancat la porta amb clau?

ELLA.—No.

ELL.—Per què, si no volies que entrés?

ELLA.—No ho sé... no me'n recordo... ,

ELL.—Es que estaves decidida a deixar-lo entrar,... vet-ho aquí. Primera mentida!

ELLA.—No... jo...

ELL.—Després, què?

ELLA.—(Amb fadiga). Ja t'ho he dit tot!... Ho saps tot... Llevat només d'una cosa, de la vulgaritat, del buit, de l'enlleïment d'una semblant aventura. Això, no pots imaginar-t'ho!

ELL.—Potser n'hi ha d'altres d'aventures, tant enlleïdores, i que no m'has confessat.

ELLA.—D'altres? Si mai t'he mentit... I saps bé que ja fa un mes...

ELL.—Qui m'ho assegura que no hakis continuat? Per habitut? Per vici? Per indiferència?

ELLA.—Ets completament boig!

ELL.—Jo no tinc cap manera de saber-ho, si entre la gent que cada nit passa per la teva cambreta del teatre... si entre els teus companys de tournée...

ELLA.—Calla! és massa absurd...

ELL.—Lògicament, en tinc necessitat de fer-me aquesta pregunta.

ELLA.—Me'n ric, jo, de la teva lògica.

ELL.—Això no li lleva el valor.

ELLA.—I és això... és això que et serveix, per destruir la teva vida!

(Un silenci).

ELL.—De vegades tinc l'impressió que ens sobrevivim... que les nostres veritables vides són acabades molt temps ha.

ELLA.—Si; jo penso també molt sovint la mateixa cosa.

ELL.—Quant temps et sembla que hem estat feliços?

ELLA.—Dues, tres setmanes... No ho sé bé...

ELL.—Si que és això... No hauríem hagut de viure més ençà.

ELLA.—Si tu ho haguessis volgut, jo no hauria tingut por de morir.

ELL.—I ara? Tindríes por, ara?

ELLA.—Potser no... La gent parla sempre de la seva vida com d'una peça de tela immensa, grisa... i que cal desplegar, desplegar durant prop d'un segle... Per nosaltres aquesta grisor, aquesta lentitud, foren insuportables.

ELL.—El dia que tu volguessis, no fóra gens difícil. Tinc un revòlver... Però penso en tots els imbècils, que diran que hem errat les nostres vides! I la cosa irritant és que tindran raó! Hem errat la vida!

ELLA.—Quina?

ELL.—La que és feta per la gent que estimen una mica, que sofreixen una mica... La vida... Nosaltres ni l'hem coneguda! Ah! Si tingués solament la certitud de què la nostra vida, la nostra, aquella que estava en la nostra naturalesa d'haver de viure, l'haguéssim plenament viscuda!

ELLA.—Estimat meu... Pensa en aquelles setmanes... (Ell riu irònic). No riguis... No! duptis... Que hi hagi, si altra no, darrera nostre una cosa santa i forta que no haguem destruït!...

ELL.—Pobra Lieta meva!... Llavors tu hi creus completament, a ulls clucs, en aquella famosa felicitat?

ELLA.—Es clar, que hi crec! I tu també hi creies! Asseguraves que ens havia estat donada per efecte de les nostres faltes!

ELL.—Et recordes de Cruzols, el músic que vaig trobar en un cafè concert?... Ell creia també, que les seves porcades li havien donat la inspiració, el geni!

ELLA.—I què?

ELL.—M'ha portat a casa seva, i m'ha tocat el que escrivia: engrunes de música russa... míseres reminiscències! No he tingut el coratge de desenganyar-lo.

ELLA.—Nosaltres no; nosaltres no ens hem enganyat.

ELL.—Orgull! Orgull! Fumera de cervells malal·tissos!... Un no vol que el fang on es re bolca sigui fang usual! Un demana que sigui ben olent! Un vol ser-hi feliç! I crida als quatre vents que n'hi és! I cal creure-ho a ulls clucs per no defallir de fàstic. Ah, engany imbècil!

ELLA.—(Amb força). No! El nostre amor no era pas un engany. No te'n dones vergonya de renegar-ne d'aquesta manera? Quina esgarrifosa mania de posar-ho tot en dubte! Jo sé que sí, que ens hem estimat!

ELL.—(Com a sí mateix). Tres setmanes!

ELLA.—(Tendrament). No cal aturmentar-se, esti-

- mat meu. No cal tenir recança de res del món. Un no la pot errar la seva vida. (*Sona un carillon*).
- ELL.—(*Rient irònic*). I l'altre aquí damunt, parant-nos els seus paranys!... Si almenys un pogués deixar-s'hi agafar!
- ELLA.—M'havies promès de provar de dormir.
- ELL.—Beure val més.
- ELLA.—Ja has begut prou, aquesta nit.
- ELL.—Que estic embriagat?
- ELLA.—No, gràcies a Déu!
- ELL.—Llavors, no he begut prou encara... (*S'ompla el vas*). No en vols, tu?
- ELLA.—No. (*Ell beu*).
- ELL.—Hi ha una poesia xinesa que diu:
 “La vida és negra, la mort és negra:
 Un simi saltirona damunt les tombes.
 Jo bec... jo bec... tant com puc beure!”
 (*Riu irònic*). Realment no podem fer res de millor. (*Beu novament*).
- ELLA.—No, estimat meu; al contrari... Em fa bé que et pugui perdonar una cosa dolenta.
 (*Ell buida el got, l'omplena de nou i beu. Ella plora*).
- ELL.—Per què plores?
- ELLA.—No ho sé.
- ELL.—No fas més que plorar, tots aquests dies... I no en tens cap motiu, em sembla. (*Cridant*). Què ploro, jo? (*Beu*). Hi ha un no sé què tot brillant que es capdella i descapdella seguidament dins el meu cap... Sembla com un fil de cer... Es completament agradable...
- ELLA.—No beguis més, fillet meu!
- ELL.—Per què? Ja em sento més alegre. (*Beu*). Es curiós, com això us aclateix les idees! Tens raó; la gent que s'aturmenta a propòsit del seu destí, de la finalitat de la seva vida i altres ximpleries per l'estil, són uns idiotes! Uns fúnebres idiotes! (*Beu*). Quina finalitat? Quin destí? No existeix, això! No assolim res... No arribem enlloc! No s'ha descobert cap indret on un pugui fer-se i respirar... No podem posseir res tranquilament, ni el mateix fang... No podem aturar-nos... Cal rodolar, rodolar..... Com en aquesta tournée... Mudar de trens, d'estacions, de teatres... Tenim un ferro roent de par darrera que ens empeny seguidament... El temps no vol que posseim ni un sol minut! (*Beu*). Una finalitat? Quí l'hauria marcada?... L'univers se'n fum, de nosaltres! La terra volta, i no en sap res dels homes! Ningú sap que siguem al món! (*Beu*). Llavors, per quins set sous voler ser alguna cosa? Què diable se me'n pot donar de veure'm honorat o de viure en mig de les escupinades? D'ésser un geni o un cretí, si tot home està condemnat a la mateixa imbecilitat? Podrir-se sense haver comprès res, sense haver acabat res, tan sol i inútil com una carronya perduda entre sorrals... (*S'omplena el got*).
- ELLA.—Prou! Prou!
- ELL.—Perquè? Perquè prou, si vull donar-me el gust de rodolar per terra? Si m'agrada de fer-me'n les set pedres! Jo bec... jo bec tant com puc beure! (*Beu llargament; molt embriac*). S'ha acabat de posar mala sang! Ara com ara em fumo de tot, fins de les teves porcades!... Ja pots dormir amb qui vulguis... El porter de l'hotel, si et ve de gust... Ho sents?... El porter de l'hotel... Tant se me'n fum de tot! (*Beu*).
- ELL.—Calma't, estimat meu!
- ELL.—(*Embriac del tot, mirant-la de mal aire*). No més una cosa et prohibeixo que et burlis de mi amb els teus amants! Això no t'ho aguantaré!
- ELLA.—(*Sorpresa*). Jo?... Jo he...
- ELL.—(*Amb fúria*). Si; tu ho has fet!
- ELLA.—No cridis, estimat meu. No t'irritis!
- ELL.—Si... si... Fas semblant de creure que no sé el què em dic... Tant en treuràs de fingir com no... Estic embriac, però tinc el cap clar... M'has posat en ridícul!
- ELLA.—(*Suplicant*). Fillet meu!
- ELL.—I vaig a dir-te amb qui: amb el sotstinent de Falaise!
- ELLA.—(*Sorpresa*). De Falaise?
- ELL.—Jo us he sentit. Us heu burlat de la meva bufanda, a la sortida del teatre.
- ELLA.—Ni sé solament qui vols dir.
- ELL.—Es admirable! Li ha estat tocant el genoll amb el seu a l'òmnibus, l'ha tingut dins del seu llit, i se n'ha oblidat! Les dones públiques tampoc no es recorden dels clients. En reben masses!
- ELLA.—Calla. No estàs en el teu seny!
- ELL.—Això no em privarà de castigar-te, porca, bagassa! I tal com t'ho mereixes! (*L'hi dona cops*).
- ELLA.—Em pegues? A mi? A mi?
- ELL.—(*Pegant-li*). I què? Quí ets, tu? Eh?... Quí som l'un i l'altre?
- ELLA.—(*Gemegant*). Em fas mal!
- ELL.—(*Pegant-li*). Millor. I ves que no vinguin les puntades de peu, si crides!

ELLA.—(A terra, gemegant i cridant). Em fas mal! Em fas mal!

(A la cambra del costat, una veu protesta, furiosa, en una llengua incomprensible, d'estranyes entonacions. Ell s'atura. Ella s'aixeca. Escolten. Després d'un silenci ella esclata a riure histèricament).

ELL.—Què tens, ara?

ELLA.—(Rient, sense poder-se contenir). El negre! Es el negre!

ELL.—(Acostant-s'hi amenaçador). No riguis d'aquesta manera... Ho sents? No riguis d'aquesta manera!... (Ella segueix rient).

CORTINA

QUADRO XIV

A la mateixa cambra, a les primeres hores del matí. El llit està en desordre. ELL, assegut a terra, d'esquena a l'embà, a l'altra extrem de la cambra. El carillon sona. Piquen repetidament a la porta.

MONTR.—(Part de fora). No em sentiu, Julieta? Són dos quarts de vuit. Anem a marxar. (Un silenci. Una altra veu pronuncia paraules a les quals respon Montredon). N'esteu ben segur que no han marxat? Ni l'un ni l'altra? (Truca). Desperteu-vos, reïra de bet! Sinó us escaparà el tren!

(Ell, que mirava fixament a terra, endavant, fa un moviment. Té un revòlver a la mà. Se'l fica a la butxaca. Algú passa per l'escala cantant a mitja veu).

UNA VEU.—Què passa? Què passa?

MONTR.—Julieta no respon.

UNA VEU.—(Burlata, parodiant una tirada d'una comèdia).

“Ja l'aurora amb dits de rosa
mig obra les portes del cel,
i tu, prop d'un marit rondinaire,
et perds aquesta hora de mel.
Desperta't, gentil Alina!
El meu parc és tot ell una olor.
Diga'm si els teus llavis encesos
més que els besos s'estimen...”

MONTR.—Calla, si et plau! (Pica més fort).

Que dormiu, encara? (A algú a l'escala). No teniu pas una clau, mestre?

UNA VEU.—Què voleu obrir?

UNA ALTRA VEU.—Per què no responen?

MONTR.—Ara ho sabrem.

UNA VEU.—Es una broma, això.

(Fressa del pany. Montredon i Larnaudy entren. ELL resta immòbil).

MONTR.—(Sense adonar-se'n d'Ell). Còm? Ningú?

LARNA.—(Tirant una cortina i obrint la finestra).

Espera't: obri'm la finestra, que ens hi veurem més. (Adonant-se d'Ell). Té; mira-te'l!

MONTR.—Què hi feu, aquí, vós?

SAINT.—(Que ha entrat darrera els altres dos).

Què vols que faci? Està completament borratxo.

LARNA.—I no és pas la primera vegada. Ah, infeliç! Quin esdevenir us prepareu! I no pas a vós solament! Sinó també a la vostra encisadora companya!... On diable deu ser la seva encisadora companya?...

MONTR.—On és Julieta?

(La Ingènua i la Característica, que baixaven l'escala, han entrat. La segona porta el paner del seu gos. Darrera d'elles s'ha esmunyit el Negre de la cambra veïna. Queda ullprès contemplant la Ingènua).

CARAC.—No és aquí, Julieta?

LARNA.—(Ajupint-se a Ell). Eh!... Us demanen on és la vostra dona, estimat mestre!

ELL.—Sóc sol.

MONTR.—Còm? Ha marxat?... Però si la porta era tancada amb clau... I vós no em sembla pas que us trobeu amb estat de poder tancar-la...

(El Negre, introduint-se, s'ha acostat a la Ingènua i li amanyaga el braç).

NEGRE.—Maca la senyoreta! Maca! Maca!

INGÈN.—(Que s'adona del negre per primera vegada; amb un petit xiscle de sorpresa).

Ai!... d'on surt, ara, aquest? Què diable li agafa?...

(L'empeny contra el llit, on ell es deixa caure assegut. Però de seguida es redreça amb un crit d'espant. Travessa la cambra i es refugia, tremolant, prop de la porta, tot signant el llit amb gemecs infantils.

Tumulte. Montredon i Larnaudy van precipi-

tadament cap al llit, n'estiren la roba i descotxen el cos de Julieta. Està mig nua; un filet de sang raja del pit. El Negre fuig enfollit).

SAINT.—Oh, Déu meu!

MONTR.—Està desmaiada.

LARNA.—No, home. Què no veus la sang?

INGÈN.—(Cridant). A l'assassí! A l'assassí!

MONTR. Tu, calla o ves-te'n!

SAINT.—Potser encara no és...

MONTR.—El cap... Aixequen-li el cap...

LARNA.—El coixí, veiam...

MONT.—Cal incorporar-la...

SAINT.—No... Així... Ara...

(L'incorporen. Montredon agafa una de les mans del cadàver, i sense dir res, la posa a la mà de Saint-Gallet).

SAINT. Si... Tot ha acabat.

MONTR.—I de molta estona.

LARNA.—(Amb un tò una mica massa a l'altura de les circumstàncies). Senyors, descobrim-nos. (Els tres es descobreixen).

CARAC.—(Plorant). La meva pobra Julieta!

ELL.—(Immòbil sempre). Sortiu d'aquí, rampoines! (Els homes es giren).

MONTR.—(Signant el cadàver). Heu estat vós, oi?

ELL.—Quí voleu que hagi estat?

SAINT.—Ja ho sentiu. Confessa!

LARNA.—Senyors: quí de nosaltres anirà a avisar la policia?

SAINT.—Ja hi vaig jo. (Se'n va precipitadament).

ELL.—Deixeu-me sol amb ella.

LARNA.—(Amb el mateix tò que desemmascara els traïdors).

Mai! Guardarem les sortides nosaltres!

ELL.—Imbècils!

LARNA.—(Baix a Montredon.) Té l'aire de no fer-se càrrec de res... Ah! L'alcohol.

(Acostant-se a Ell). Mireu, embriac miserable! La vostra companya! La nostra germana estimada, plena de joventut, de talent, de bellesa. Mireu-la!

CARAC.—(Plorant). Pobre Julieta!

(La Ingènua plora. Montredon s'eixuga els ulls. Ell resta impassible).

ELL.—No sé quí ho ha dit "Al cap d'avall un acaba sempre matant allò que un més estima". Si... O bé és ell el que et mata. Fatalment s'esdevé una de les dues coses. Es qüestió de temps, només.

MONTR.—Què diu? (Larnaudy es barrina el front).

ELL.—(Tranquilament, com discutint amb si mateix). Montredon estimava altra temps el seu

art... i l'hi ha torçat tranquilament el coll... Si... Larnaudy era la glòria que estimava... I no en fa poc de temps que la glòria l'ha escanyat... ofegat sota un munt d'embolats... Una mort ben estranya, quan un hi pensa... Fins aquesta pobra senyora Gueuroz, que va tenir en la seva joventut l'amor de la tragèdia... Això mateix... I la tragèdia s'ha venjat. Pel que toca a la vida, ah, infeliços ninots! Es potser perquè l'estimeu tant, que es diverteix fent-vos malbé a petits cops... d'excés de treball en excés de treball... de temporada en temporada... de tournée en tournée... I el vostre amor us mata, o mateu el vostre amor... No hi ha escapatorià!

LARNA.—Es inútil de fingir la folia. Aquesta comèdia no us salvarà.

ELL.—Aparteu-vos... No la veig... Deixeu-me dir-li adeu... (S'arrossega fins al llit).

CARAC.—(Plorant). La meva pobra Julieta!

ELL.—(Fent esforços per no plorar). Adeu... estimada... No vull plorar la teva mort... No vull pensar que les teves espatlles són fredes... i les teves petites mans encarcerades... No vull demanar-te perdó... Sé que no em tens res en retret... Estava embriac... Havia perdut el seny... Ignoro quí m'ha aixecat el braç... I no té remei... Tanmateix he fet una bona obra... Ja no patirem més, estimada meva... No envellirem com aquests... en el cansament i la misèria... fins a seixanta anys... fins a l'hospital... T'he donat la mort... No sé el què és la mort... Ah! No pot pas ésser més terrible que aquesta vida!...

MONTR.—(Baix). Es revoltador!

ELL.—(Després d'haver-la contemplada llargament, oprès per una emoció poderosa). Estimada... M'has tingut tant d'amor... n'hi tant encara en els teus ulls... Jo em pregunto... Vet aquí que un nou dubte m'empunyega... i més formidable que tots els d'altre temps... Els teus ulls tenen l'aire de saber... de comprendre alguna cosa... Si l'esperança no fos tan absurda com ho he cregut sempre?... Si fos possible que tot no hagués finit encara?... Tornes a veure els nostres sofriments? Et són comprensibles, ara? I l'infinit que hem cercat en la misèria, en el fang... t'és revelat a la fi?... (Un silenci angoixós). O bé t'ha fugit tot record?... tota consciència?... Et trobes solament en una platja, on comença una altra cosa?... En el primer dia d'una altra vida?

MONTR.—Aparteu-lo de vora la morta. Acabem.

LARNA.—No podeu estar aquí.

ELL.—Ho sé... ho sé...

LARNA.—La vostra actitud no és decent.

MONTR.—Aixequen-vos i calleu.

LARNA.—(Amb una indignació mesurada). Si teniu el cor massa endurit per regar de llàgrimes la despulla d'aquella que... (Vacilla). D'aquella... en fi, si no podeu plorar, respecteu almenys l'últim son d'aquella... d'aquella que... (No se'n pot sortir, i fingeix que l'emoció li ofega la veu).

ELL.—(Aclofat als peus del llit). No hi ha apuntador en aquests actes, pobre Larnaudy... ni paper, ni lletra... Ningú sap on va.

LARNA.—Prou blasfèmies. Calleu! (Sonen passos i veus a l'escala).

MONTR.—Aquí tenim la policia.

LARNA.—(Retrobant tot el seu prestigi). Ves a dir-los que tenim l'assassí a les nostres mans. (Montredón se'n va. L'Ingènuia i la característica s'arreconen. A Ell). Prepareu-vos a sortir.

ELL.—Estic a punt.

LARNA.—Apa, doncs; aixequen-vos.

ELL.—(Butxaquejanà). Inútil.

MONTR.—(A l'escala). Per aquí, senyors.

LARNA.—Voleu que us hagin d'arrossegar? No sabreu anar a la presó com un home?

ELL.—A la presó? (Treu l'arma de la butxaca, i l'apuntala contra el seu pit. Mira davant seu amb una expressió d'àvida curiositat). Potser...

LARNA.—(Tirant-se-li damunt amb un crit manllevat al repertori). Què feu desgraciat? (Però Ell ha tirat. Cau endavant. Tot seguit, potent, esclatant, entra per la finestra la música del carrillón).

(Al Comissari de policia que apareix a la porta seguit de Saint-Gallet i de Montredon). Senyor Comissari... L'assassí acaba de fer-se justícia!

COMIS.—(Ajupint-se a mirar el cadàver d'Ell).
Com no l'havieu desarmat?

LARNA.—(Interdit). Senyor Comissari... No em creia que fos cosa meva...

MONTR.—Al cap de vall, no és cap gran desgràcia!

SAINT.—Era un individu ben poc recomanable.

INGEN.—Un poca vergonya, era; ja ho podem dir; un poca vergonya que vivia a l'esquena d'aquesta infeliç, senyor Comissari! Jo ja li havia avisat, pobra Julieta, que això acabaria malament. Si ella m'hagués cregut... (Saint-Gallet li signa que calli).

COMIS.—(Aixecant-se). Es mort.

MONTR.—(Baix a Larnaudy, dirigint-se al fons). Agafarem el tren de mig dia... (Igual a Saint-Gallet). El tren de mig dia... (A l'Ingènuia que és al llindar de la porta). A estudiar, tu; aquesta nit fas el paper d'ella.

(Va per anar-se'n, però el Comissari, que ha tret lllapiç i llibreta, el crida:)

COMIS.—No... que ningú s'en vagi... Les declaracions, primer. (Els homes es miren empipats).

CARAC.—(Sanglotant). Ni tant sols li han tancat els ulls, pobra! (Deixa el paner del gos, s'acosta al llit de Julieta. El Comissari que anava a escriure, abaixa la llibreta i la contempla amb una deferència de convenció).

COMIS.—Qui dels presents ha estat el primer d'entrar a la cambra?

LARNA.—Un servidor, senyor Comissari.

COMIS.—El vostre nom?

LARNA.—Larnaudy; amb una y.

COMIS.—Professió?

LARNA.—Artista dramàtic.

COMIS.—Edat?

LARNA.—Trenta nou anys.

COMIS.—(El mira, i després segueix). I bé, diéu el què heu vist.

LARNA.—(Escoltant-se). Perfectament... Acabava de sortir de la meva cambra. Baixava l'escala per anar-me'n a l'estació... quan en passar per davant de la cambra de la meva companya...

(El Comissari escriu. Mentre Larnaudy discursaja, cau la

CORTINA

P R I M A V E R A

Al cim de cada branca hi ha una maragda breu.

Corona alada, l'ocellada vola.

Blaveja la muntanya, clapissada de neu
i en un marge s'esmuny la darrera viola.

Infant, la primavera treu a la dansa el món.

Els teus ulls no coneixen aquesta embriaguesa.

¿S'adonen de la saba que dins la fruita es fon
i veuen groc i malva ratllar la verda estesa?

Ah, si sabessis veure, en els brucs, el present

que per l'ocell l'ovella obedient deixava:

la llana es pastarà amb el fang del torrent

i serà niu segur sota la volta blava.

Ets com un arbrissó enlluernat de sol.

Res no saps del prodigi, oh tendra rosa vera!

Però tant com el cant roent del rossinyol

és el vol de ta mà qui ens du la primavera.

TOMÀS GARCÉS.

FELIP II

Be copsà el sentit de la més íntima i escaient commemoració catalana del centenari del rei catòlic qui es limità a recordar en data oportuna el text de la Llei 13, tit. I, llibre 1 de la Nova recopilació d'aquell monarca amb referència a les disposicions del Concili ecumènic de Trento sobre predicació i ensenyament del Catecisme en llengües vernàcules:

«Habemos aceptado y recibido y aceptamos y recibimos el dicho sacrosanto Concilio y queremos que en estos nuestros reinos sea guardado, cumplido y ejecutado».

L'ART D'AVUI

OBSERVACIONS PRELIMINARS

Cal posar-se davant dels fets nous amb els ulls ben oberts i, sobretot, amb el cor ben obert. Es tan difícil comprendre—i sobretot es tan difícil comprendre als que tenim obligació de triar. Vull dir als artistes.

Com artista no puc ésser eclèctic—quan menys no ho puc ésser en el moment de la creació—jo, tinc dintre la sang les meves preferències. Estic obligat a tenir les meves preferències.

Però, jo, com artista, tinc també la meva set de saber; el meu afany de valoració. El meu gran o petit instint crític. Jo no sóc un ésser tancat; no sóc un home solitari i sóc també—com tots els altres homes—fill d'un fet còsmic.

Totes les idees han entrat dintre del meu cervell: algunes hi han deixat el seu pòsit i fins potser la seva empremta. Les idees més contradictòries, que no són, a fi de comptes, tan contradictòries com semblen, car totes juntes són caïres que cal plaçar en l'infinít poliedre de la veritat.

Per això malgrat el meu substancial tradicionalisme—potser degut al meu substancial tradicionalisme—jo no puc deixar d'obrir els meus ulls i el meu cor a tot el que la gran ebullició actual està plasmant o, si es vol, al que intenta plasmar.

El meu dret de tria no'm permet d'ésser ignorant: per a poder escollir necessito saber. La meva set de sabiduria és infinita: la meva ignorància és infinita.

El Renaixement, la Reforma, els enciclopedistes, havien desvetllat la nostra desventurada set de ciència. L'Esperit Modern es fonamenta en aquesta set enorme de superar el misteri. Volem arribar a la veritat, però tots els sistemes ens fallen. La nostra mesura

humana pot curullar-se de la essència de la veritat, però sovint és el superflu ço que aconsegueix contenir el nostre juí limitadíssim.

A vegades la nostra set s'apaga amb un acte de fe o amb un acte de pura contemplació. Retornem la pau a l'esperit amb el fet religiós o amb el fet artístic. Si no podem explicar-nos les coses d'una manera exclusivament racional—si no volem enterbolir les aigües profundes del misteri amb el nostre xipolleig ignar—no ens podem passar del Mite. Per nosaltres el Mite ja no es una ficció, sinó que és la simple vidència. Podem dir, doncs, sense que ningú s'escandalitzi, que no sabem altres coses que aquelles que ens ensenya de veure la fe?

En els ulls del senyor Joan Maragall, mirant-se les coses d'aquest món amb la pau de Déu, hi ha com una plasmació de la virtut de la temperança. Cal temperar la set dels coneixements—dels coneixements que a la fi ensenyen la nostra petitesa—posant una mica de Déu en les coses. Es el fet artístic.

L'artista té la mateixa set de sabiduria que el filòsof; però en el moment de la creació supera tota la seva ignorància—que és com dir tota la seva ciència i tot el seu sentit crític—per la vidència.

Posem-nos—doncs—davant dels fets nous, que són vells com l'home, en estat de vidència—que es l'únic estat perfecte per a arribar a la comprensió.

De res ens serviran totes les dades—tota la necessària il·lustració—sense aquell nostre estat de innocència científica preconitzat per Josep Ortega i Gasset quan diu: *Nuestras convicciones más arraigadas, más indubitables, son las más sospechosas. Ellas constituyen nuestros límites, nuestros confines, nuestra prisión.*

Cal abans que tot invitar al esperit a comprendre: cal per tant un acte humilíssim de fe. Sobretot jaquim de prop nostre la indignació i la cridòria.

I també pobra filosofia aquella que, arribat el moment oportú, no sap pensar com els poetes—com els artistes. No sap, a més d'humiliar-se, a més de reflexionar, sentir els fets que vol definir. Ai de la filosofia que no sàpiga arribar a la definició de les coses ajudada, al menys, d'una raó que podríem anomenar lírica—d'una lírica tan continguda com volgueu, però lírica a la fi.

* * *

Jo, format en les ressonàncies de l'Impressionisme, en la reacció de Cézanne i en el lirisme dels *fauves*, em fora ben fàcil esdevenir insensible a moltes de les facetes artístiques que es produïren des del Cubisme, si no tingués una certa facilitat—un cert gust—en eixamplar el meu horitzó.

El meu petit dimoni domèstic—el meu petit pintor que viu dintre meu—fa el seu fet ignorant i assimilant moltes coses. Amb la meva raó pura, jo no'l puc obligar a maldar en cap sentit. Sempre a la fi ell, terminarà, en tot cas, per donar-vos algunes sorpreses. I desgraciadament que no fos així. El meu petit pintor tria a *priori* o a *posteriori* de la meva intel·ligència—no ho sabreu mai. Però la meva intel·ligència també està obligada a no deixar-se tòrcer en el seu camí.

Per temperament,—o per educació, aneu a saber—jo seré inclinat a la pintura-pictòrica dels venecians, dels holandesos, dels espanyols i dels anglesos del XVIII i dels francesos del XIX; Delacroix i Renoir. Això no'm dóna dret a desconèixer—fins per a enriquir a n'aquest meu petit dimoni tan independent—les facetes estètiques allunyades d'aquest cicle de la pintura-pictòrica. Sóc fill, a fi de comptes, de l'hora. I la meva sensibilitat es ben actual.

No puc desconèixer que neix una plàstica que contradiu el positivisme del XIX. Sé de cert que no puc satisfer la meva sensibilitat retornant a l'antic, malgrat i que el passat mai s'havia conegut tan bé com ara.

No podem, no volem, reproduir el passat amb la pretenciosa indocumentació d'un winckelmannià. La terra es pròdiga en tro-

balles—els museus van omplint-se de troços autèntics del passat. Tenim un concepte molt més complex de la història: abracem en una estranya síntesi les valors més heterogènies que ha donat l'humanitat a través del espai i del temps. Mai com avui ens ve de gust el fruit de l'arbre de la ciència: mai com ara la seva substància havia estat assaborida amb tan enorme plaer, amb tan enorme dolor. Estem descobrint—per dir-ho d'una manera o altra, la subconsciència de les més antigues civilitzacions; hem sentit la nostàlgia de les races primitives. Més que l'acadèmic equilibri, en l'art grec hi cerquem l'estrany somriure de les *korai* i de les *acroterai*, somriure que s'agermana amb el misteri de l'art Khemer. A n'aquesta hiperestèsia hi hem arribat de reacció en reacció, d'una manera accelerada i alhora sincopada, produint-se facetes estètiques, en apariència contradictòries. Després de l'art simfònic de Gaudí, de Rodin i de Monet—art a la fi, malgrat l'enorme lirisme, de natura realista—es produeixen obres filles del racionalisme o de l'abstracció mística. A la sonoritat del matís de Wagner la rítmica de Strawinsky. Al colorisme, el linealisme: a les formes complicades, la geometria euclidiana.

Heus ací aquella llei històrica de la oposició a lo immediat, desplegant tota la seva força en bona part de l'art actual. Ja Martí Luther havia observat que: «l'esperit humà es com un pagès embriac a cavall que encara no ve d'avalançar-se cap un cantó ja torna a avalançar-se cap a l'altre».

L'occident sobretot—ja es ben sabut—viu d'aquesta mena d'estabilitat inestable. Però fins aquelles altres cultures de llarga durada com l'egípcia p. e., tenen, pels que saben coneixer-les a fons, a més de la gran unitat de l'estil una gran i contradictòria varietat d'accent.

L'art de la cort de Tell-el-Amarna p. e., no solament sembla trencar la línia aparentment plàcida de la tradició egípcia, sinó que del refinament i expressionisme herètic viu l'art de la dinovena dinastia, retornat a les formes tradicionals.

L'esperit humà sovint es complau, per la seva mateixa limitació, recercant la veritat anant d'un cantó a l'altre dels seus límits,

car el juï està millor dotat per l'anàlisis que per la síntesi, per això ens acontentem d'una engruna de veritat.

Ací tenim però l'acte artístic, que enriqueix la visió dels qui han volgut limitar-la perquè així han cregut fer-la més intensa. Sense la generositat, tantmateix, sense el do; sense la vidència no pot produir-se ni el plaer intel·lectual. Així podem comptar entre els qui cultiven p. e. el purisme, aquells que saben fer naixer la lírica de les coses maquinístiques i aquells que no saben fer altra cosa que un relat teòric deslligat per complet de tot fet creador. La teoria de la pura plàstica, neta de tota expressivitat—la teoria de la inexpressió pura; la teoria que te com ideal fallera la d'arribar a l'esterilització de tot ço que es anímic i a la higienització absoluta del sensorial—ve un moment que fins en la pura teoria te d'exaltar també el seu lirisme. Aquell lirisme que fa així: «Arquitectura: pura creació de l'esperit; matemàtiques de l'esperit. Ni la *standardització*, ni el maquinisme han mort el que no podia matar-se. Els *rappports mathématiques* són ja expressivisme-romanticisme. Romanticisme també en aquest adelerat gest de voler cantar amb retòrica cenyida, la bellesa plàstica del bidet, de la pipa, de la botella i el vas industrial; de la màquina moderna. Ozenfant i Le Corbusier—i per això jo sé estimar-los—, tenen també el seu lirisme.

Però anem ara a l'altre extrem; encarem-nos amb l'exemple del líric visionarista Wassily Kandinsky. Tampoc aquest ha pogut eliminar de la seva pintura absoluta la plàstica, ni ben bé el record d'unes formes que podríem anomenar empíriques. Quan menys les seves composicions d'una exaltació tota abstracta, cauen sovint en una formulació geomètrica d'esferes, triangles, radis, ondulacions, etc., que malgrat el seu significat anímic, poden medir-se gairebé amb el mateix compàs que Ferdinand Leger composa les seves teles de formes senzillament mecanitzades. Ni el racionalisme fred de Leger ha pogut—sortosament—evitar que damunt de la seva plàstica hi rellisquin motivacions emotives de natura indefinible.

La mística de Haller, de Lehmbbruch, ha estat expressada d'una manera racional i ni

el paganisme formulat per Aristide Maillol pot negar d'una manera massa absoluta el món de les passions.

Ni el desitg d'eternitat del gran Constantin Brancusy, ni el de Rudolf Belling, ni el de Alexander Archipenko, ni el de Umberto Boccioni es manifesten d'altra manera que amb línees i formes. Aquestes, malgrat tot dirigint-se a l'esperit, sovint el cerquen pel camí de la memòria i a la fi quan els seus traços son més abstractes pertanyen a la geometria de l'espai.

Els mateixos super-realistes, negadors teòricament del raciocini, no aconsegueixen fer prevaldre en les seves produccions el subconscient: encara que pintin somniant tenen ulls i mans com els homes eixits de l'acadèmia.

Tan mateix ens trovem davant d'uns fets estètics, els quals malgrat les antinòmies de contingut tenen alguna cosa de comú. No podem desconèixer que fins en l'art que fins fa poc havien anomenat art representatiu—pintura, escultura—el joc de l'albir dels artistes tendeix a destruir o al menys a desvirtuar el naturalisme. L'arquitectura, la pintura, l'escultura i els bells oficis, de fa uns quants anys es complauen jugant formes elementals de la geometria o bé línees de la geometria de l'infinit. L'arquitectura ha esdevingut en alguns casos típics essencialment iconoclasta: s'ha eliminat fins la més inofensiva de les motlures: s'ha eliminat la flora i la fauna dels bells oficis. En tot cas restaran de les antigues estilitzacions únicament els esquemes—els símbols.

El futurisme, el cubisme, l'expressionisme, el visionarisme o superrealisme es complauen, globalment, allunyant-se de les formes de la Natura.

Estem presenciant, en certs sectors, una terrible renaixença del fet iconoclasta. Una deshumanització de l'art: una negació relativa o absoluta de la realitat òptica. I malgrat tot—deixant apart, com diu Ortega i Gasset, la fauna dels snobs—es innegable que l'art actual és produït amb la mateixa sinceritat de l'art naturalista.

S'ha d'haver viscut una mica entre els nuclis avantguardistes—paraula que empro malgrat no plaure'm ni a mi ni a ells—per a tenir absoluta certesa de la bona fe que

informa la majoria dels practicants—dels creients—del nou art.

Seria innoble doncs situar-nos davant de certs fets de l'art actual amb la pose desdeñosa i insultant del que tot ho resol amb dos mots agres: arribisme i agiotisme. No tots els creients de certes modalitats estètiques modernes tenen un marchand, un públic d'americans o d'alemanys i un 40 H. P. No tot es fill de les altes i baixes provocades per la borçade París—Hotel Drouot. Ni molts dels mateixos que amb les noves fórmules han arribat a conquerir fama i fortuna—després dels anys de burles i de bohemia—poden suggerir dubtes quant a la seva probitat.

A tothom se li acut un nom: Picasso. Picasso es l'inquiet, que no explota la fórmula del dia abans: la fórmula que li havia començat de rendir diners. Picasso es esclau del seu gran dimoni familiar—es esclau del seu gran artista—que porta a dintre l'ànima. I si un dia inflammat pels llibres de matemàtiques de Poincaré inventa el cubisme, un'altre s'en oblida deixant el seu instint creador lliure de totes les traves: de les traves del món real i de les traves del món matemàtic. Avui Picasso fa un art absolutament metafísic: traços d'una expressivitat enorme—gairebé d'una enorme musicalitat.

No podem dir que Picasso obri així per impotència tècnica. Picasso sap dibuixar com Ingres, com Rafael, com els Primitius; fins en la seva història de pintor trobem un Picasso germà de Manet, de Degàs i de Toulouse Lautrec. Picasso sap fer el que vol. Es el seu esperit d'aventura, mesclat amb les estranyes impureses del pícaro—si voleu—que fa que aquest home, cada instant tiri els daus per a una idea bella.

I no es pot pas dir que Picasso inventés el cubisme i tot el que després del cubisme ha inventat, perquè la seva obra més realista no fos personal. Si Picasso està, en les seves produccions més o menys realistes curull d'Història de l'art—si Picasso es un pirata de la Història de l'art—ho és únicament com ho poden esdevenir els genis: d'una manera personalíssima.

Amb la seva producció més o menys naturalista, Picasso hauria conquerit prou fama. Però ell—millor dit el seu dimoni—no estava

satisfet. Es per a satisfer la seva consciència de pintor que Picasso ha traspassat les fronteres de la pintura representativa, per a atènyer els de la pintura que avui s'anomena pura.

I com el de Picasso hi ha molts altres cassos. Costa molt poc dir: «Jo soc sincer»; ja costa més creure en la sinceritat dels altres.

No volguem anar doncs per aquests camins; ni per aquells camins del m'agrada o no m'agrada. No es aquesta la nostra feina.

Nosaltres ens trobem amb uns fets estètics, que hem de procurar comprendre. Uns fets estètics que a la fi no es pot ben dir que siguin nous del tot. Aquestes reaccions iconoclastes, més o menys atenuades, l'història les registra.

Penseu un moment com a l'art delicat i realista del magdalena, segueix un art que evoluciona fins als purs símbols: fins als esquemes neolítics i eneolítics. No ens podem explicar únicament aquest fet per un canvi de races: hi ha també un canvi de gust i una evolució ben explícita d'aquest canvi. Fins amb l'art de Micenes i Knosos no ens tornem a trobar a Europa amb un fet veritablement realista. Amb els grecs arcaics, sobretot amb els dòrics, es torna a l'iconoclàstia: aquesta iconoclàstia es torna idealisme que culmina en Fidias i Polignot. Es retorna al naturalisme amb l'hellenisme, i amb Roma del temps d'August, Art realment impressionista el dels frescos de Pompeia. El Baix Imperi amb tota l'aportació d'Antioquia, Seleucia i Alexandria per una banda i amb la aportació dels bàrbars per altra retorna als purs símbols—al geometrisme—que va dels relleus de l'arc de Constantí, dels retrats pintats a l'encaustica dels taüts egipcis a la pintura cristiana de les catacumbes, als icons espiritualíssims del Sinaí i d'ací a l'art de Bizanci. Occident deforma'aviat amb la seva linfa vital els esquemes espirituals de l'art oriental cristià: les miniatures carolingies son un *avant gout* del naturalisme de Leonardo i Miquel Angel. Darrera la renaixença que encara es la natura sotmesa a l'estil—es la natura com un diccionari—el barroquisme de la pintura de Velàzquez i Rembrandt. Darrera l'esponjament de Watteau i Frago les sequedats davidianes. Darrera de David els Corot, els de Barbizon, Courbet, Delacroix i

l'Impressionisme. A la fi el cansanci de la Natura—l'allunyament de la Natura. Primer Seurat i Cezanne, rítmics i estàtics. Després, els que s'allunyen de la naturalesa, com Van Gogh que la torna flama viva i amb ell Munch. El Cubisme destructor de les imatges, el purisme reconstrucció de llur símbol plàstic i en els països germànics i eslaus l'exaltació de la vida interior continguda en purs contorns. Època d'espiritualisme—època

iconoclasta. Lluny de Grècia i de Roma, les formes es geometritzen, es mecanitzen. La sang, la vitalitat fugen, s'esmunyen de les noves imatges sovint plenes de realitat interior.

RAFAEL BENET.

Fragment de L'ART D'AVUI.
Història de les facetes estètiques
Postimpressionistes.

MINISTERIO
DE CULTURA

EDMOND GOSSE

Amb motiu de la mort d'aquest crític gloriós de les lletres angleses i precursor de la comprensió anglesa de les literatures continentals, escau als propòsits de La Revista recordar per damunt de l'obra crítica de l'assenyalat autor l'obra constatadora de les inquietuds incorporades a la vida dels esperits. Fou la novel·la Pare i fill valoradora per l'història d'una educació i essencialment necessària als qui vulguin desentranyar el veritable sentit contemporani que les gacetilles amaguen gairebé sempre.

DANTE GABRIEL ROSSETTI

El món de les lletres ha commemorat el centenari de la naixença d'aquest poeta l'imatge del record del qual lligariem amb una mena de superstició de les lletres majúscules, tal com ell deia: Sota l'arc de la Vida, l'Amor i la Mort, el Misteri i el Terror vetllen la Bellesa...

Poesia sensitiva que en passar als països llatins trobà el comentari esotèric que li esqueia en la ploma de Josephin Peladan.

Avui... avui és ja una altra data...

B À R B A R A

LA DE LA CASA DE GREBE

PER TOMÀS HARDY

El que inspirà a Lord Uplandtowers la resolució de fer-la seva, era, pel que semblava, més aviat una idea que una passió. Ningú no havia mai sabut quan es formà aquella idea, o des de quan tenia la seguretat de sortir-ne airós oi més si es té en compte la manifesta antipatia que d'ella mereixia. Ben segur que no fou pas abans del primer acte important de la vida d'ella que ara explicaré. La tenacitat assenyada i cinica del Lord als dinou anys, quan els impulsos dominaven el càlcul, era una cosa remarcable i tant li podia provenir de la seva successió en el comtat i els seus inherents honors locals en la infantesa, com del caràcter de la família; era un enlairament que el va precipitar a la maduresa, sense haver conegut, per dir-ho així, l'adolescència. Només tenia dotze anys quan son pare, el quart comte, morí, després d'un sojorn a les aigües de Bath.

No obstant, el caràcter de la família en tenia molta culpa. La decisió era una virtut hereditària en els portadors d'aquell escut; algunes vegades per bé, altres per mal.

Els casals de les dues famílies eren separats per unes deu milles; el camí que anava de l'una a l'altra era al costat de la avui vella, nova llavors, carretera que uneix Havenpool i Warborne a la ciutat de Melchester: una carretera que, amb tot i que una branca d'ella era coneguda com a gran carretera de l'oest, és probablement, àdhuc avui dia, com ho fou durant els darrers cent anys, un dels exemples més admirables de un camí macadamitzat amb dret de portes que es pot trobar a Anglaterra.

El casal del comte, igual que el del seu veí, el pare de Bàrbara, era a cosa d'una milla del camiral, amb el qual cada un d'ells s'enllaçava per un passeig particular. Era al llarg d'aquesta carretera particular que el jove Comte cavalcava certa tarda vers Christmastide uns vint anys abans de la fi de la última centúria, per assistir a un ball al casal Chene, la casa de Bàrbara, i els seus

parens Sir John i Lady Grebe. La baronia de Sir John havia estat creada pocs anys abans que explotés la guerra civil, i les seves terres foren sempre més extenses que les del mateix Lord Uplandtowers, comprenent aquesta hisenda de Chene, una altra a la costa veïna, la meitat de la finca de Cockdene, i terres ben enclavades en diverses altres parròquies, sobretot Warborne i les contigües. En aquell temps Bàrbara tenia a penes disset anys, i el ball és la primera ocasió en la qual trobem alguna notícia de Lord Uplandtowers intentant relacions tendres amb ella; era ben prematurament, bon Déu!

Un íntim amic—un dels Drenkhards—es diu que havia dinat amb ell aquell dia, i Lord Uplandtowers com una sorpresa, havia comunicat al seu hoste el disseny secret del seu cor.

«No l'haureu mai—teniu-ho per segur; mai no l'haureu!» li digué aquell amic en partir. «Ella no vindria a la Vostra Senyoria per amor; i quant a què pensi amb un bon casament, no hi ha en ella més càlcul que en un ocell».

«Ja veurem», digué Lord Uplandtowers impassible.

Pensava, sens dubte, amb el pronòstic del seu amic mentre cavalcava al llarg de la carretera dintre la seva carrossa; però el repòs escultural de la seva silueta contra la llum del dia qui s'esvaïa a la seva dreta hauria demostrat al seu amic que la equanimitat del Comte era imperturbable. Va arribar a la taverna solitària a la vora del camí, dita Hostal de Lornton—el rendez-vous de més d'un agosarat caçador furtiu qui operava en el bosc immediat; i hauria pogut observar, si s'hagués pres la molèstia, una estranya cadira de postes aturada en el lloc de parada davant de l'hostal. Ell la passà depressa i mitja hora després travessà la petita vila de Warborne. Una milla més enllà hi havia la casa del seu hoste.

En aquella data era un edifici imponent—

o, millor, un amuntegament d'edificis—tan vast com la pròpia residència del Comte, si bé menys regular. Una ala denunciava una antiguitat extrema, amb xemeneies enormes, les subestructures de la qual emergien dels murs exteriors a guisa de torres; i una cuina de vastes dimensions, en la qual (es deia) s'hi havien cuit esmorzars per a Joan de Gaunt. Mentre era encara al pati davanter hauria pogut sentir el ritme dels corns i els clarinets francesos, que eren els instruments predilectes d'aquells dies en tals divertiments.

En entrar al gran saló, en el qual la dansa acabava de ser començada per Lady Grebe amb un minuet—a les set en punt, d'acord amb la tradició—fou rebut amb una acullida adequada al seu rang, i esguardà entorn seu cercant Bàrbara. Ella no dançava i semblava estar preocupada— gairebé, és ben cert, com si l'hagués estat esperant a ell. Bàrbara en aquell temps era una joveneta virtuosa i bella, qui mai havia parlat mal de ningú, i odiava el menys possible les altres dones belles. No li refusà la dansa camperola que va seguir, i poc després era la seva parella en una segona dansa.

La tarda anava morint, i els corns i els clarinets sonaven alegrement. Bàrbara no demostrà vers el seu galantejador ni aversió ni preferència; però uns ulls perspicaços haurien pogut veure que ella reflexionava alguna cosa. No obstant, després de sopar, va al·legar un mal de cap i desaparegué. Per a passar el temps de la seva absència, Lord Uplandtowers—qui sentia una flemàtica desplaença de ballar sense altre motiu que la dansa anà vers una petita sala del costat de la gran sala, on algunes persones d'edat madura restaven assegudes a la vora del foc, i alçant les cortines de les finestres, mirà al defora, el parc i el bosc, foscos ara com una caverna. Semblava que algun dels convidats partia en aquell moment, car va veure dues llums que travessaven la porta i s'esmunyien en la obscuritat de la llunyania.

La seva hostessa va entrar a la cambra per a cercar parelles per a les dames, i Lord Uplandtowers sortí. Lady Grebe l'informà que Bàrbara no havia retornat a la sala de ball: s'era allitada per pura necessitat.

«Tot el dia ha estat tan atrafegada pel ball», continuà la seva mare, que tenia por que no es fatigués més aviat... Però, Lord Uplandtowers, no partireu pas encara?»

Digué que eren a prop de les dotze, i que alguns convidats ja eren fora.

«Us asseguro que ningú no ha partit encara», replicà Lady Grebe.

Per a complaure-la va restar fins a mitja

nit, i llavors partí. No havia fet cap progrés en el seu projecte; però era convençut que Bàrbara no donà a cap altre convidat la seva preferència, i gairebé tots els veïns eren presents.

«Això només és una qüestió de temps», digué el calm jove filòsof.

El matí següent dormí fins a les deu, i a penes havia arribat a l'extrem de l'escala, quan sentí soroll de ferradures sobre les lloses exteriors; als pocs moments la porta fou oberta. Sir John Grebe va trobar-lo al rebedor, així que acabava de baixar el darrer graó.

«Missenyor — on és Bàrbara — la meva filla?»

El Comte d'Uplandtowers no pogué reprimir el seu astorament, «Què passa, mon estimat Sir John?» va fer.

Les noves eren, certament, alarmants. De les explicacions desarticulades del Baronet, Lord Uplandtowers va confegir que després de la seva partida i la dels altres convidats, Sir John i Lady Grebe no havien tornat a veure Bàrbara; pel que deien es veia que ella se'n era anat al llit així que va dir que no podia continuar dançant. Abans ella digué a la seva cambrera que no necessitava dels seus serveis per aquella nit; i era evident que la jove senyora no s'era allitada ni per un instant tan sols, per tal com el llit romania intacte. Certes circumstàncies semblaven provar que la fingidora jove havia simulat una indisposició per a tenir una excusa d'abandonar el saló de ball, i que, als deu minuts deixava la casa, ben segur, durant el primer ball després de sopar.

«La vaig veure marxar», digué Lord Uplandtowers.

«El dimoni vareu veure!» cridà Sir John.

«Si, sí». retregué les llums del cotxe que havia vist partir, i la seguretats que li donà Lady Grebe que cap convidat no s'era absentat encara.

«Ben segur que era aquell!» digué el pare.

«Però no ha anat gaire lluny! Sabeu?»

«Ah! qui és el jove?»

«No puc fer sinó suposicions. La més greu temença meva és la meva sospita constant. No diré res més. Pensava—ara ja no ho crec—que possiblement éreu vós el culpable. Si haguésseu estat vós!... Però és un altre, és un altre, ira de...! He de córrer darrera d'ells.»

«De qui sospiteu?»

Sir John no va voler donar cap nom, i, estultit millor que agitat, Lord Uplandtowers l'acompanyà en el seu retorn a Chene. Altra vegada preguntà vers qui s'adressaven les sospites del Baronet; i l'impulsiu Sir John

sabé resistir la insistència d'Uplandtowers.

A la fi, digué: «Temo que sia Edmon Willowes».

«Qui és?»

«Un jove de Shottsford-Forum—el fill d'una vídua», li respongué l'altre, i explicà que el pare o l'avi de Willowes, fou el darrer dels pintors de vidre de la contrada, on (com sabeu) l'art s'hi perllongava quan era mort ja a tota altra part d'Anglaterra.

«Malviatge...! això és greu—enormement greu!» féu Lord Uplandtowers, fent-se enrera en la cadira en una desesperació frígida.

Varen adreçar emissaris en totes direccions; un vers la carretera de Melchester, un altre vers Shottsford-Forum, un altre per la costa.

Però els enamorats portaven deu hores d'avantatge; i era manifest que s'havia obrat amb cabal premeditació en escullir com a moment de la fuga la nit precisa en la qual els moviments d'un carruatge estrany no serien advertits, ni en el parc ni en el camí ral, degut a la activitat general dels vehicles. La cadira de postes que havia estat vista a l'Hostal Lornton era, sens dubte, aquella en la qual escapaven; i el parell de caps que havien planejat de tan intel·ligent manera tot allò, probablement havien combinat el casament molt abans.

Els temors dels pares es confirmaren. Una lletra tramesa per un missatger especial de Bàrbara, a la nit d'aquell dia, els informà breument que el seu enamorat i ella eren camí de Londres, i abans que aquesta comunicació partís vers la seva casa pairal, estarien units com a marit i muller. Havien pres aquest extrem determini perquè ella estimava el seu car Edmond com mai no podria estimar altre home, i es veia predestinada a casar-se amb Lord Uplandtowers, a menys que no s'escapolís d'aquesta sort amenaçadora de la manera com ho havia fet. El pas que havia donat fou ben reflexionat per endavant, i estava disposada a viure com humil muller de un home qualsevol, si el seu pare la repudiava per la seva acció.

«Maleïda!» deia Lord Uplandtowers, mentre cavalcava camí de casa seva aquella nit. «Maleïda, ella per un ximple!»—la qual cosa demostrava la mena d'amor que per ella sentia.

Bé; Sir John ja havia partit en persecució d'ells complint son deure, cavalcant com un boig cap a Melchester i des d'allí, per carretera directa, a la capital. Però, totseguit s'adonà que estava actuant sense objectiu; i poc a poc, deduïnt que el maritatge ja era, en aquelles hores, realitzat, va abandonar la intenció de

trobar-los a Ciutat, i féu camí enrera i determinà amb la seva muller suportar l'esdeveniment el millor que poguessin.

Procedir contra aquest Willowes per rapte de la seva pubilla estava, possiblement, en llur mà; no obstant, quan consideraren els fets ara ja inalterables, refrenaren la seva decisió violent. Durant unes sis setmanes, dintre les quals els pares de Bàrbara, per bé que ells sentissin pregonament la pèrdua de llur filla, no tingueren comunicació amb la perversa, ni per reprotxar-la, ni per perdonar-la. Continuaven pensant en la malaurança en la qual s'era abandonada; perquè, encara que el jove era un minyó honest, i el fill d'un pare honorable, aquest va morir tan aviat, i la seva vídua havia hagut de lluitar tant per mantenir-se, que el seu fill fou deficientment educat. D'altra banda, la seva sang no tenia, en tant que es coneixia, cap mena de distinció, mentre la d'ella, per mitjà de la seva mare, era composta pels sucs millors d'antiga destilació baronial, contenint mescles de Maundeville, i Mohun, i Syward, i Peverell, i Culliford, i Talbot, i Plantagenet, i York, i Lancàster i Déu sap quantes més, la qual cosa era cent voltes sensible d'engegar a rodar.

El pare i la mare seien vora de la llar de foc (que s'eixamplava en un arc de quatre puntes que mostrava els escuts de la família en les seves voltes) i gemegaven fort—la senyora més que Sir John.

«Pensar que això ens passa a les nostres velleses!» va fer ell.

«Parla per tu sol!» cridà ella a través dels seus sanglots. «Jo només en tinc quaranta un!... Perquè no anaves més enllà i no els atrapaves!»

Mentrestant els joves enamorats ja casats, no es preocupaven més de llur sang que de l'aigua del rec, i eren intensament feliços; feliços, però, en escala descendent la qual, com sabem, els Cels amb la seva saviduria han disposat per a aitals casos irreflexius; és a dir, la primera setmana eren al setè cel, la segona al sisè, la tercera fou setmana sòbria, la quarta reflexiva, i així successivament; un cor d'enamorat després de la possessió és comparable a la terra en els seus períodes geològics: primer carbó ardent, després calent, després cendres temperades, més tard fred—el símil ja no pot ser dut més enllà. El resum d'això va ser que un dia, arribà a mans de Sir John i Lady Grebe, una lletra segellada amb el propi segell de llur filla, i, en obrir-la, trobaren que contenia un clam que la jove parella adreçava a Sir John perquè els perdonés el que havien fet, i caurien sobre els seus genolls nusos i serien

per sempre més els més obedients dels fills.

Llavors Sir John i la seva muller seguiren novament a la vora de la llar de foc, la de l'arc de quatre puntes i consultaren i rellegiren la lletra. Si la veritat ha d'ésser dita, Sir John estimava molt més la felicitat de la seva filla, pobre home, que el seu nom i el seu llinatge; va evocar en el seu pensament totes les seves petites maneres de ser; deixà eixir un sospir, i, llavors havent-se assimilat la idea del casament, digué que allò que era fet no es podia desfer i opinava que no havien d'ésser massa rigorosos amb ella. Potser Bàrbara i el seu marit es trobaven necessitats; com podien deixar morir de fam la seva única filla?

Un lleuger consol els arribà d'una manera inesperada. Foren informats de font certa que un ancestre del plebeu Willowes fou honorat una vegada per intermaridatge amb un descendent de l'aristocràcia que s'arruinà. Breu, tal és la bogeria dels pares distingits, i algunes voltes dels altres i tot, que escriviren aquell mateix dia a l'adreça que Bàrbara els havia tramès, dient-li que podia tornar a casa i dur el seu marit amb ella; no posaven cap dificultat a veure'l, no la renyarien; i s'esforçarien a donar-los a tots dos una bona acollida i discutirien amb ells la millor manera d'arranjar-se per a l'avenir.

Al cap de tres o quatre dies, una cadira de posta més aviat tronada, s'aturà a la porta del Casal Chene, al soroll de la qual els cor-tendres del Baronet i la seva muller sortiren com si donessin la benvinguda a un príncep i una princesa de la sang. Estaven joiosos de veure llur filla robada retornar salva i sana—per bé que fos només la senyora Willowes, muller d'Edmond Willowes de... d'enlloc. Bàrbara va desfer-se en llàgrimes penitents, i ambdos, marit i muller, eren prou contrits, tan com podien, considerant que no tenien a mà ni una lliura esterlina.

Quan tots quatre foren calmats, sense que ni un reny no fos dit a la parella, discutiren la posició sòbriament; el jove Willowes seia al fons amb una gran modèstia fins que fou convidat per Lady Grebe. en un to gens fred, a asseure's endavant.

«Que n'és de bell!» es digué a ella mateixa. «No m'estranya que Bàrbara s'hi embauqués.»

Ell era, certament, un dels homes més bells que mai hagin posat els llavis sobre els d'una donzella. Un jec blau, ermilla morada i pantalons de gamusa donaven una figura que difícilment podia superar-se. Tenia uns ulls grans i foscos, ansiosos, ara, quan anaven de Bàrbara als seus pares i tornaven tendrament a ella; observant a la qual, fins ara en

la seva agitació, hom podia comprendre perquè la sang freda de Lord Uplandtowers havia anat més enllà de la tebior. El seu rostre jove i bell tal com és descrit en els contes de les velles comares, fulgurava sota un capell cònic de color gris, guarnit amb plomes blanques d'austruç, i els ditets dels seus peus sortien d'una faldilla de pell de búfal, duta sota una túnica fosca. Els trets del seu rostre no eren regulars: eren gairebé infantils, com els que poden veure's en les miniatures de la família, la seva boca denotava molta sensualitat, i hom podia estar segur que les seves faltes no eren aconsellades per un temperament dolent a menys que fos per raons urgents.

Bé; discutiren llur estat tal com el consideraven, i el desig del jove matrimoni de guanyar-se la bona voluntat d'aquells dels quals literalment depenia, els va empènyer a acceptar qualsevulla mesura temporitzadora que no fos massa enutjosa. Per tant, com havien estat durant dos mesos plegats, no s'oposaren a la proposició de Sir John qui procuraria a Edmond Willowes fons suficients perquè viatgés durant un any pel Continent en la companyia d'un preceptor i el jove es proposà de posar la més extrema atenció a les instruccions del preceptor per a esdevenir polític exteriorment i interiorment fins al grau requerit en el marit d'una dama com era Bàrbara. Era disposat a estudiar llenguatges, costums, història, societat, ruïnes i tota cosa que passés pels seus ulls, fins que pogués tornar al seu lloc sense que la companyia de Bàrbara l'averkonyís.

«I llavors, féu dignament Sir John, ja us hauré arranjat la meua petita residència de Yewsholt per a que tu i Bàrbara la habiteu quan tornis. La casa és petita i apartada, però n'hi ha prou per a que una parella jove hi visqui durant un quant temps.»

«Encara que no fos més gran que una llotjeta de jardí n'hi hauria!» digué Bàrbara.

«Encara que fos petita com una cadira de mà, també bastaria!» afegí Willowes.

«I quant més sola, millor.»

«Ja ens hi resignarem a la solitud» digué Bàrbara amb menys complaença. «Alguns amics vindran, sens dubte.»

Tot això convingut, cridaren un preceptor de viatge, un home amb moltes dots i gran experiència,—i un matí magnífic, preceptor i deixeble partiren. Una gran raó s'oposà a que Bàrbara acompanyés el seu jove marit i era que la seva actitud vers ella era, naturalment, de tal mena, que hauria privat que ell donés zelosament totes les hores de les quals disposava a aprendre i a mirar—un argument de

sàvia presència i indiscutible. S'assenyalaren uns dies precisos per escriure les lletres; Bàrbara i el seu marit canviaren llurs darreres besades al llindar de la casa, i la cadira de postes travessà l'arcada i partí pel camí que duia a la carretera.

Va escriure-li una lletra des de L'Havre tan aviat com fou arribat al port, que no fou pas abans de set dies, per causa de vents adversos; li escriví des de Rouen, i des de París; li descrivia l'espectacle que havia admirat del Rei i la Cort de Versalles, i el marvellós treball de marbre i els miralls d'aquell palau; escriví després des de Lió, més tard, després d'un interval relativament llarg, des de Turin, narrant les seves aventures en creuar Mont Cenis a cavall de mules, i de quina manera va trobar-se en mig d'una tempesta aterrador, en la qual va faltar poc que hi trobessin llur fi, ell, son preceptor i llurs guies. Escriví després amb un to radiant des d'Itàlia; i Bàrbara pogué observar el desenvolupament de la mentalitat del seu marit reflectit en les seves lletres cada mes; i estava veritablement admirada de la gran idea que son pare va tenir de suggerir aquella educació per a Edmon. A vegades ella sospirava—no tenint a la vora el marit per a fortificar-la en l'elecció que en ell havia fet—i timidament espantada de les mortificacions que sofria per raó del seu malaurat casament. Sortia molt poc; perquè en una o dues ocasions que s'havia deixat veure a les seves antigues amistats notà una diferència en llur tracte, com si haguessin volgut dir: «Ah, muller feliç d'un qualsevol; t'han ben atrapat!»

Les lletres d'Edmon eren tan plenes d'afecte com sempre; àdhuc més afectuoses d'un temps ençà del que les d'ella eren per ell. Bàrbara va advertir en ella aquesta fredor creixent; i com tota dama honesta i bondadosa restà horroritzada i afligida, ja que el seu únic desig era comportar-se fidelment i honrada. Això la inquietà fins a tal punt que pregava perquè li fos concedit un cor més apassionat, i per últim escriví al seu marit pregant-li que, ara que es trobava en la pàtria de l'Art, li remetés el seu retrat, per bé que fos petit, perquè ella pogués mirar-se'l tot el dia i cada dia, i mai ni per un moment oblidés la seva fesomia.

Willowes no s'hi oposà gens i respongué que faria més del que ella volia: s'havia fet amic d'un escultor de Pisa, qui era molt interessat per ell i la seva història; i va encarregar a aquest artista de fer un bust seu en marbre, el qual, així que fos acabat, li enviaria. El que Bàrbara necessitava era quelcom immediat; però no va fer cap objecció a la demora, i en la seva lletra següent Edmon

li deia que l'escultor, per pròpia voluntat, havia decidit fer, no un bust, sinó una estàtua de tamany natural, tan desitjós era d'aconseguir que una prova de la seva habilitat arribés a coneixement de l'aristocràcia anglesa. La cosa progressava bé i ràpidament.

Mentrestant, l'atenció de Bàrbara començà d'ocupar-se en la casa de Sewsholt, el lloc que el seu amabilíssim pare preparava per a la seva residència quan son marit tornés. Era un lloc petit amb l'apariència d'un de gran—una masia construïda en forma de palau, que tenia un pati central amb una galeria de fusta entorn seu, i sales no pas més grans que un armari. Era situada en un declivi tan solitari, i voltat d'arbres tan densos, que els ocells que habitaven les branques cantaven a hores estranyes, com si ells a penes poguessin distingir quan era nit i quan era dia.

Durant l'època d'arranjament, Bàrbara la visitava freqüentment. Per bé que fos tan amagada per la densa vegetació, era a la vora del cami-ral i un dia mirant a través de la finestra veié Lord Uplandtowers qui passava cavalcant. La saludà cortisanament, gairebé amb una rigidesa mecànica, i no s'aturà. Bàrbara anà a casa seva, i continuà pregant perquè mai no s'apagués en ella l'amor al seu marit. Després d'això va emmalaltir i no sortí fora portes per una llarga temporada.

L'any d'educació s'extengué a catorze mesos, i la casa era en ordre perquè quan Edmon tornés pogués viure allí amb Bàrbara, quan, en lloc de l'acostumada lletra per ella, en pervingué una per a Sir John Grebe escrita pel preceptor esmentat, informant-lo d'una terrible catàstrofe que els havia esdevingut a Venècia. El Sr. Willowes i ell, havien anat al teatre una nit durant el Carnaval de la setmana precedent, per a veure una comèdia italiana, quan, degut al descuit d'un dels homes que curaven de les candeles, el teatre s'incendià i es cremà totalment. Poques persones perderen llurs vides, per tal com alguns dels espectadors realitzaren esforços sobrehumans per a extraure els que havien perdut el sentit; i, entre tots ells, qui havia riscat la seva pròpia vida més heroicament fou el Sr. Willowes. Quan entrava per cinquena volta a salvar els malaurats, algunes vigues enceses caigueren sobre d'ell i fou ferit greument. No obstant, com una benedicció de la Providència tornà en si, amb vida encara, per bé que estava horriblement cremat; i gairebé per miracle es tenien esperances que sobreviuria, ja que la seva constitució era prodigiosament robusta. Es clar, no es trobava en condicions d'escriure, però era objecte de l'atenció de diversos hàbils cirurgians. Una relació més

ampla seria tramesa pel correu següent o per un propi.

El preceptor no deia res dels sofriments del pobre Willowes, però tan aviat com les notícies deixaren d'arribar a Bàrbara ella comprengué com havien estat intensos, i son instint immediat fou de precipitar-se al seu costat, encara que, considerant-ho bé, el viatge li semblava impossible. La seva salut ja no era de cap manera el que fou, i creuar Europa en posta en aquella temporada de l'any, o travessar la Badia de Biscaia en un vaixell era una empresa que havia d'ésser ben justificada pel fi proposat. Però ella estigué anguniosa de partir fins que, en llegir la fi de la lletra, trobà que el preceptor del seu marit insinuava que en el malalt es veia una forta millora, i que aquesta era també l'opinió dels cirurgians. I encara que el company de Willowes no era explícit en les seves raons, ells les descriviren fàcilment més tard.

La veritat era que la més greu de les ferides que li pervingueren del foc va sofrir-la en el cap i en la cara—aquell bell rostre que va captivar-li el cor—i tots, el preceptor i els cirurgians comprenien que per a una dona jove i sensible veure'l abans que les ferides fossin curades, era causar-li una pena més gran, que no pas el plaer que ell sentiria per la seva companyia i cura.

Lady Grebe deia inconsideradament el que Sir John i Bàrbara pensaven, però era massa delicat per a dir-ho.

«Tú si que pots ben dir, pobre Bàrbara, que és ben trist que l'única condició que tenia per a justificar la precipitada elecció de què el vares fer objecte—la seva bellesa—podia desaparèixer així, deixant-te sense excusa als ulls del món per la teva conducta.... jo hauria volgut que et casessis amb l'altre—això hauria volgut!» I la dama sospirà.

«Aviat tornarà a trobar-se com abans» digué el seu pare per calmar-la.

Observacions com les que precedeixen no les feien sovint; si bé eren prou freqüents per a causar a Bàrbara una impressió molesta d'aclaparament. Decidí no escoltar-los més; i com que la casa de Yewsholt ja era llesta i amoblada, se'n hi anà amb les seves serventes i per primera vegada pogué sentir-se mestressa d'una casa que seria d'ella i del seu marit quan vingués.

Després de llargues setmanes, Willowes millorà prou per a poder escriure ell mateix, i poc a poc i tendrament la va assabentar de la importància total de les seves ferides. Havia estat un miracle que no hagués perdut del tot la vista, i es sentia satisfet de poder

dir que encara conservava la visió sencera d'un ull, si bé l'altra era fosc per sempre. Els escassos detalls que donava del seu estat deien a Bàrbara com havien estat espantosos els seus sofriments. Estava molt reconegut de la seguretat que li donava que res no podia fer-la canviar; però temia que això no es realitzés del tot, perquè era tan lletjament desfigurat que fins dubtava que el reconegués. No obstant, a despit de tot, el seu cor li era tan fidel com sempre li havia estat.

Bàrbara va donar-se compte en llegir això de la inquietud d'ell. Li respongué que ella s'inclinava davant dels manaments del destí, i que seria el ben vingut qualsevulla que fos la seva apariència, tan aviat com ell pogués anar-hi. Li parlava de la deliciosa casona en la qual vivia, esperant que l'habitessin tots dos, i no revelà com la féu sospirar la nova que havia perdut tots els seus encisos. Molt menys digué encara que sentia una certa estranyesa en esperar-lo, ja que les setmanes que havien viscut plegats eren molt curtes en comparació amb la durada de la seva absència.

Poc a poc arribà el temps que Willowes es trobà prou bé per anar a casa. Va desembarcar a Southampton, i des d'allí per posta es dirigí a Yewsholt. Bàrbara s'arranjà per anar-lo a trobar a l'Hostal de Lornton—el lloc on ell esperà la nit, la tarda de llur fuga. Allà arribà a l'hora assenyalada en una petita cadira de braços, present del seu pare el dia del seu aniversari per al seu us personal en la nova casa; vehicle que féu tornar a casa així que arribà a l'hostal, perquè tenia el propòsit de fer el camí de tornada amb el seu marit, en el cotxe de lloguer.

No era pas un lloc avinent per a romandre-hi una dama, aquella taverna; però com que feia una plàcida tarda d'estiu, no se'n preocupà—passejant al defora, i extenent la seva mirada per la carretera cercant el que esperava. Cada núvol de pols que la distància agrandia, quan s'acostava descobria un transport que no era pas la seva cadira de postes. Bàrbara hi restà fins dues hores després de l'hora assenyalada, i llavors començà a témer que degut a algun vent advers al Canal no hagués arribat aquella nit.

Mentre esperava va sentir en ella una agitació que no era enterament d'inquietud i que no arribà a convertir-se en por, el seu tivant estat d'incertitud l'omplia a l'hora de mal-estar i d'alleujança. Havia viscut durant sis o set setmanes amb un marit imperfectament educat però bellíssim, a qui ara no havia vist feia disset mesos, i que era tan canviat en el seu port per un accident que estava segura que li costaria de conèixe'l. Podem per

tant estranyar-nos de la mescla de sentiments en el seu cor?

Però la seva dificultat immediata fou de tornar de l'Hostal de Lornton, perquè la seva situació havia esdevingut apurada. Com bona part de les accions de Bàrbara, aquesta anada havia estat decidida sense reflexionar-hi molt. Suposant que no hauria d'esperar son marit més enllà de pocs minuts, amb la seva cadira de posta, i pujar a ella, no va dubtar de restar sola, fent tornar a casa el seu propi vehicle. Ara veia, essent tant coneguda per aquells llocs, que la seva excursió per anar a rebre el seu marit des de tant de temps absent excitava una gran curiositat, tenia esment que espiant-la darrera del vidres de l'Hostal, hi havia molts més ulls dels que ella podia veure. Bàrbara decidí tornar a casa llogant un transport de qualsevulla mena dels que procurava la taverna, quan, extenent per darrera vegada el seu esguard vers la carretera que s'enfosquia, percebé un altre núvol de pols que avançava. S'esperà un moment; una carroça venia cap a l'hostal i hauria passat sense que els seus ocupants l'haguessin vist que esperava. Els cavalls s'aturaren sobtadament.

«Vós aquí—i sola, benvolguda senyora Willowes?» digué Lord Uplandtowers al qual pertanyia el carruatge.

Ella li explicà perquè es trobava allà sola; i com que ell feia el mateix camí de casa d'ella, va acceptar el lloc que li oferí al seu costat. Llur conversa era turbada i fragmentària primer; però després d'haver fet una o dues milles ella era sorpresa de donar-se compte que parlava seriosament i afectuosament amb ell: la seva impulsivitat no era sinó la conseqüència natural de la existència que darrerament havia dut—una existència un xic isolada per raó de l'estrany casament que havia fet; i no hi ha res més indiscret que sorprendre parlant la dona que s'havia imposat una conducta de reserva. No obstant el seu cor ingenu, va fer un bot quan, en resposta a les seves preguntes principals, o més aviat al·lusions, va deixar que les seves penes l'embarguessin. Lord Uplandtowers la va portar fins a la seva mateixa porta, a despit de fer una marrada de tres milles per a acompanyar-la; i en ajudar-la a baixar ella oí d'ell aquest murmuri de reprotx sever: «No hauria passat tot això si m'haguessiu escoltat!».

No respongué i entrà a casa seva. Allí, mentre la tarda es moria, lamentava més i més l'haver estat tan cordial amb Lord Uplandtowers. Però se l'havia trobat d'una manera tan inesperada: si ella arriba a pensar

només que l'havia de trobar, quina línia de conducta no s'hauria assenyalat! Bàrbara va posar-se a suar d'angúnia quan pensà en la seva poca contenció, i, en propi càstig, resolgué estar-se fins a mitja nit asseguda per la sola possibilitat que Edmond retornés; disposant que el sopar fos preparat per a ell, perquè era improbable que arribés abans de l'endemà.

Les hores anaven passant, i al Casal Yewsholt i entorn d'ell hi havia un silenci de mort, llevat del murmuri dels arbres; fins que, quan ja era mitja nit a la vora, oí un soroll de ferradures i rodes que s'apropaven. Sabent que únicament podia ser el seu marit, Bàrbara anà instantàniament al cancell per a rebre'l. Va romandre allà no sense una sensació de defalliment; havien estat tants els canvis des de llur separació! I, a causa de la seva casual entrevista amb Lord Uplandtowers, la seva veu i la seva imatge romanien encara en ella, excluint Edmond, son marit, del cercle íntim de les seves impressions.

Però anà a la porta i totseguit entrà una figura, de la qual en reconegué la silueta, però poca cosa més. El seu marit anava vestit amb una capa negra, folgada i un capell d'ala baixa; semblava un foraster i no pas aquell jove burgès anglès de quan se'n havia anat. Quan avançà vers la llum de la làmpara, ella va percebre amb sorpresa, i gairebé amb terror que duia una màscara. Primer no s'havia adonat d'això perquè res s'hauria pogut endevinar pel color que no fos una cosa natural.

Ell devia haver observat el seu gest d'espant davant de l'inesperat del seu rostre perquè va dir immediatament: «No em pensava trobar-me amb vos d'aquesta manera,—pensava que serieu al llit. Que bona sou, estimada Bàrbara!» va voltar-la amb el seu braç, però no provà de besar-la.

«Oh Edmond—sou vós? pot ser?» digué ella, amb les mans plegades, perquè si bé la figura i el moviment eren prou per a provar-ho, i el to no era el to antic, la manera de expressar-se era tan canviada que semblava la d'un estrany.

«M'he covert d'aquesta màscara per a amagar-me de les mirades curioses dels servents dels hostals i d'altra gent», digué en veu baixa. «Vaig a fer que el carruatge se'n vagi i corro al vostre costat desseguida».

«Heu arribat sol?».

«Absolutament. El meu company ha restat a Southampton.»

Les rodes de la cadira de postes rodaven, anant-se'n quan ella entrà en el menjador, on hi havia el sopar preparat; i desseguida

ell es trobà al costat d'ella. S'havia tret la capa i el capell, però li restava encara la màscara; i ara podia veure que era una màscara especial, d'algun material flexible com seda, acolorida de manera que semblava carn; s'ajuntava naturalment al cabell sobre el front i era, d'altra banda, molt intel·ligentment construïda.

«Bàrbara—sembla que no us trobeu bé», digué ell, treient el seu guant, i prenent la mà d'ella.

«Si—he estat malalta», féu.

«Es la nostra aquesta bella caseta?»

«Oh—si.» Apenes sabia les paraules que deia, perquè la mà que ell havia despul·lat per a prendre les seves era retorsada i li mancaven un o dos dits; a més, a través de la màscara es descobria la lluentor de un sol ull.

«Us voldria besar, estimada meva, ara, en aquest moment!» prosseguí amb un trist apassionament. «Però no puc—d'aquesta manera. Suposo que els servents són allitats?»

«Si», digué ella, «Però els puc cridar! Voleu sopar alguna cosa?»

Digué que volia quelcom, però que no calia cridar ningú en aquella hora. Totseguit aproparen la taula, i s'assentaren l'un davant de l'altra.

A despit de l'espantós estat d'ànim, veia que el seu marit tremolava, com si temés la impressió que produïa o havia de produir, tant o més, que no ella. Se li acostà més i prengué novament la seva mà.

«Vàren fer-me aquesta màscara a Venècia», començà, amb un evident enuig. «Estimada Bàrbara—estimadíssima muller meva—penseu—quin efecte vos farà quan me la llevaré? No em rebutjareu, oi que no?»

«Oh, Edmond, naturalment que no em farà cap efecte», féu ella, «El que us ha passat és una desgràcia; però soc preparada per a rebre-la».

«Esteu segura que hi sou preparada?»

«Oh si! Vós sou el meu marit.»

«Us sentiu realment tan fidel que no creieu que res extern pugui afectar-vos?» digué encara, en una veu que feia tremolar la seva excitació.

«Penso que si—molt.», respongué lleugerament.

Ell inclinà el seu cap. «Desitjo, desitjo que ho sigueu» murmurà.

En la pausa que seguí, el tic-tac del rellotge en el rebedor semblava anar creixent; i ell es tombà un xic per a treure's la màscara. Ella contemplava sense respirar aquesta operació, que era lenta, mirant-lo un moment i girant el rostre desseguida; i quan fou acabada clo-

gué els ulls davant de l'espectacle terrible que presenciava. Un breu espasme d'horror la commogué; però per molt que procurava dominar-se per a mirar-lo una altra vegada, ella reprenia el plor que li havia naturalment escapat dels seus llavis pàl·lids. Incapaç de mirar-lo per més temps, Bàrbara es deixà caure a terra fora de la cadira, cobrint-se els ulls.

«No em podeu mirar!» va gemegar d'una manera deplorable. Soc un objecte massa terrible perquè se'm toleri. Ho sé i a vegades no ho vull creure. Oh, és un cop ben amarg. Maleïts aquells cirurgians de Venècia que em salvaren la vida!... Mireu, Bàrbara,—continuava d'una manera suplicant!—mireu-me completament: digueu que m'avorriu, i deixem ben clara la nostra situació, per sempre!».

La seva malaurada muller procurava sortir d'aquella situació desesperada. Era el seu marit; no li havia faltat en res; havia sofert. Una devoció momentània la va ajudar, i alçant els seus ulls com si demanés veure aquell residu humà, aquell home sense pell, per segona vegada. Però la visió era massa forta involuntàriament girà la vista altra vegada i s'estremí.

«Penseu que no us hi podreu acostumar a això?» digué. «Si o no? Podreu suportar una cosa així, que sembla eixida d'un ossari, vora vostre? Penseu-hi bé, Bàrbara. El vostre Adonis, el vostre home incomparable s'ha tornat això!»

La pobra dama restava dreta el seu costat, immòbil, excepte la inquietud dels seus ulls. Tots els seus sentiments naturals d'afecte i de pietat havien eixit d'ella per una mena de pànic i sentia la mateixa impressió de angoixa i terror que hauria sentit davant d'una aparició. No podia de cap manera considerar-lo com l'home que havia escollit—com l'home que havia estimat; era transformat en un home d'una altra espècie. «No us puc avorrir», va dir tremolosa; «Però sento un terror tan gran, tan gran! Deixeu que m'assereni. Voleu sopar ara? I mentre vos sopeu jo me'n aniré a la meva cambra—a recobrar els meus antics sentiments envers vos. Em sembla que ho aconseguiré si us puc deixar una estona. Si, em sembla que ho aconseguiré.»

Sense esperar una resposta, i sense tombar el seu esguard, la esgarrifada dama guanyà la porta i eixí de la sala. Va sentir com ell s'asseia a la taula, com si comencés a sopar, si bé, Déu ho sap, el seu apetit era ben poc després d'una decepció que havia confirmat les seves pitjors suposicions. Quan Bàrbara pujà les escales i arribà a la seva cambra, va deixar-se caure sobre el llit i amagà el rostre en el cobrellit.

Així restà durant algun temps. El dormitori era damunt del menjador, i a poc que era agenollada, Bàrbara oí que Willowes retirava la seva cadira, i s'alçava per anar vers el rebedor. En cinc minuts aquella figura pujaria probablement les escales i es trobaria novament davant d'ella; allò, aquella forma rara i terrible, no era la del seu marit. En la solitud d'aquella nit, en la qual ni serventa ni amor eren al seu costat, perdé tot el domini de si mateixa, i al primer soroll que féu la passa sobre les escales, sense ni posar-se una capa sobre seu, eixí de la cambra, corregué a través de la galeria vers l'escala posterior que descendí i obrint la porta del darrera sortí de la casa. Gairebé sense saber què feia es trobà a l'hivernacle, amagant-se dintre d'una jardinera.

Allí va romandre, amb els seus tímids ulls oberts a través dels vidres, mirant a la part de fora del jardí, faldilles replegades per por de les rates feréstegues que algunes vegades anaven per allà. Cada moment temia oír uns passos que per la llei era obligada a seguir i una veu que havia estat com musica per la seva ànima. Però Edmon Willowes no hi anà. Les nits eren curtes en aquella temporada, i aviat aparegué l'aurora, i els primers raigs del sol. A la llum del dia va sentir menys por que durant la nit. Ella pensava que podia tornar a ell i acostumar-se a veure'l.

D'aquesta manera la fadigada jove dama va obrir la porta de l'hivernacle i s'entornà pel mateix camí que havia fet algunes hores abans. El seu pobre marit era probablement al llit dormint; car el viatge havia estat llarg; i féu en entrar tan poc soroll com li fou possible. La capa era igual exactament com ella l'havia deixada, i cercà al rebedor la seva capa i el seu capell, però no els va veure; ni tampoc percebí el petit maletí que era tot el que ell havia agafat del seu pesat bagatge el qual fou deixat a Southampton per a què vingués per carreta. Va aplegar tot el seu coratge per a pujar les escales; la porta de la cambra era oberta tal com ella l'havia deixat. Va guaitar temerosa a banda i banda; el llit no era tocat. Potser s'havia estès al sofà del menjador. Va baixar i entrà; no era allí.

Damunt de la taula al costat del seu plat intacte, hi havia una nota, escrita ràpidament en la fulla d'un llibre de butxaca. Deia una cosa així:

«Sempre estimada muller: L'efecte que la meva repulsiva apariència ha produït en vos el preveia com a possible. Tenia esperança que no fos així, però era una illusió. Sabia que cap amor humana podia soportar una

catràstrofe semblant. Confesso que tenia la vostra com a divina; però després d'una absència tan llarga, no podia restar en vos prou escalf d'aquella amor per a resistir la natural aversió del moment. Era una prova, i ha fallat. No us blasmo; potser, fins i tot, és millor això. Adeu. Abandono Anglaterra per un any. Em veureu altra vegada quan aquest termini expirarà, si és que visc. Llavors veuré quins són els vostres veritables sentiments; i si són contra mi, adéu per sempre.

E. W.»

Retornada de la seva sorpresa, els remordiments de Bàrbara eren de tal mena que es trobava a ella mateixa com absolutament imperdonable. Ella hauria d'haver-lo mirat com una persona que sofria, i no haver estat esclava de la sola visió, com una criatura. Seguir-lo i convènce'l de tornar fou el seu primer pensament. Però en fer indagacions trobà que ningú no l'havia vist: havia desaparegut misteriosament.

Per més que refeia l'escena de la nit passada era impossible. El seu terror havia estat massa evident, i ell era un home incapaç d'ésser enganyat pels esforços que ella fes per a complir el seu deure. Anà i confessà als seus pares tot el que havia passat; la qual cosa fou, per cert, aviat sabuda per més persones de les que composaven la seva família.

Va passar l'any, i ell no tornà; es dubtava de si vivia. La contrició de Bàrbara per la seva irreprimible repugnància era, ara, de tal manera que se li acudí de construir una ala d'església, o erigir en monument, i dedicar-se a actes de caritat per la resta dels seus dies. A aquest fi va inquirir l'excel·lent sacerdot prop del qual seia els diumenges, a una distancia vertical de vint peus. Però ell no féu sinó ajustar-se la perruca i donar copets a la seva capsa de rapè; perquè aquest era l'estat indiferent de la religió en aquells dies, que en tota la rodalia no es demanava ni una ala, ni un campanar, ni un portal, ni una vidriera, ni una taula dels Manaments, ni un emblema amb el lleó i l'unicorn, ni uns canalobres de bronze, que fossin donats per una ànima perturbada com a ofrena votiva— així contrastava la passada centúria en aquest aspecte amb els temps feliços que vivim, en els quals ens arriben clams urgents per a contribucions d'aquesta mena, amb el correu de cada matí, i gairebé totes les esglésies han estat construïdes de manera que semblen monedes noves. Com que la pobra dama no va poder desenrotllar el seu pensament per aquest camí, determinà al menys ésser caritativa, i aviat tingué

la satisfacció de trobar el porxo de casa seva ple cada matí dels vagabunds més ganduls, més esparracats, més embriacs, més hipòcrites i inútils de la Cristiandat.

Però, els cors humans són tan inclinats al canvi com les eures a les parets i en el decurs del temps, no sentint a parlar del seu marit, Bàrbara era tranquil·la, mentre la seva mare i els seus amics li deien a l'orella:

«Bé, el que ha passat és el millor que podia succeir.»

I ella mateixa començà a pensar-ho, perquè mai no podia evocar aquella figura mutilada i ratada sense una esgarrifança, si bé sempre que recordava els seus primers dies de casada, i l'home qui tenia llavors al costat, un sentiment de tendresa l'embriagava, el qual vivificat per la immediata presència d'ell podia haver esdevingut fort. Era jove i sense experiència, i fou amb dolor que en la darrera estada d'ell, havia renunciat a les capricioses il·lusions de la joventut.

Però ell no tornà, i quan Bàrbara pensava amb la paraula que li havia donat de tornar una altra vegada, si vivia, i com era incapaç de mancar a aquesta paraula, el va donar per mort. Igual càrrec es féren els seus pares; així mateix pensà una altra persona—aquest home silenciós, irresistiblement incissiu, de poca contenció, que era despert com set centinelles fins quan semblava estar tan profundament adormit com les estatués del panteó de la seva família. Lord Uplandtowers, si bé no tenia encara trenta anys, havia somrigut de satisfacció com un càustic vell de seixanta quan sentí a dir el terror i la lluita de Bàrbara en el retorn del seu marit, i la seva immediata partida. No obstant, era ben segur que Willowes, a despit dels seus sentiments ofesos, hauria reaparegut per a exigir la seva preciosa propietat si fos viu al cap dels dotze mesos.

Com que no tenia el marit per a viure amb ella, Bàrbara abandonà la casa que el seu pare preparà per a ells i s'instal·là novament al Casal Chene, com en el dies de la seva infantesa. L'episodi amb Edmond Willowes li anà semblant cada vegada més un pesombre, i a mesura que els mesos esdevingueren anys l'amistat de Lord Uplandtowers amb la gent de Chene—que s'havia refredat un xic després de la fuga de Bàrbara—reviscolà considerablement, i novament esdevingué un freqüent visitant de la casa. No podia fer la més lleugera alteració o millora a Knollingwood Hall, on vivia, sense prendre el cavall i anar a consultar-ho al seu amic Sir John a Chene; i així tenint-lo sovint davant dels seus ulls, Bàrbara s'acostumà a ell, i parlava

amb ell tan francament com amb un germà hauria parlat. Fins i tot tornà a considerar-lo com una persona d'autoritat, judici i prudència; i encara que la seva severitat des dels tribunals contra els caçadors furtius contra-bandistes i lladres de naps era de tothom coneguda, ella creia que molt del que es deia eren calúmnies.

Així visqueren fins que l'absència del seu marit arribà a comptar anys, i ja no podia haver-hi cap dubte de la seva mort. Semblà que Lord Uplandtowers no deixava de renovar les seves galanteries sense posar-hi passió. Bàrbara no l'estimava, però la seva naturalesa era d'aquelles com la dels pèsols d'olor, i altres plantes que necessiten un pallissar de fibra més robusta que elles per a esclatar i florir. Ara, també, ella era més vella i comprenia que un home els antecessors del qual havien competit amb els sarraïns lluitant continuament per la possessió del lloc del Sant Sepulcre, era un marit més desitjable, socialment considerat, que un qui no podia dir amb certesa, sinó que son pare i sa mare eren dos respectables burgesos.

Sir John va trobar ocasió de dir-li que podia considerar-se legalment com vídua; i, Lord Uplandtowers va sortir-se amb la seva, maridant-la, si bé no aconseguí que ella digués que l'estimava tant com havia estimat Willowes. En la meua infantesa, jo havia conegut una vella dama, la mare de la qual presencià el casament, i deia que quan Lord i Lady Uplandtowers sortiren al vespre de la casa del pare d'ella, anaven en un carruatge tirat per quatre cavalls, i que la senyora era vestida de verd i plata, cobrint-la un capell més graciós i més ple de plomes com mai s'hagi vist; per cert que fos perquè el verd no li esqueia, o que la Comtessa era pàl·lida, tenia l'aire tot el contrari del d'una persona feliç. Després de llurs noces el seu marit la va portar a Londres i allí va veure els divertiments de la temporada; llavors varen tornar al Casal Knollingwood, i així un any passà.

Abans de llur casament, el seu marit havia semblat no preocupar-se de la dificultat que ella sentia d'amar-lo apassionadament. «Deixeu-me que us enamori—ell digué—i em resignaré a tot». Però ara la seva manca d'afecte l'irritava, i el duia vers ella amb un ressentiment que acabava amb unes hores interminables de silenci penós. El presumpte hereu al títol era un parent llunyà, al qual Lord Uplandtowers no excluïa del disgust que sentia per certes persones i coses que el voltaven, i el preocupava tenir un successor directe. Ell la reprotxava perquè d'això no n'hi

havia cap prometença i li preguntava quan podria ser.

Un dia de la seva trista vida, Lady Upland-towers rebé una lletra que venia d'un lloc inesperat i li era adreçada a nom de Senyora Willowes. Un escultor de Pisa, no sabent res del seu segon casament, la informava que la tan demorada estàtua del senyor Willowes, de tamany natural, que el seu marit encarregà, en deixar la ciutat, de servir fins que la demanés, era encara al seu taller. Com que l'encàrrec no havia estat pagat en el seu total import, i l'estàtua prenia un lloc del seu taller que necessitava, agrairia que el deute li fos liquidat i rebre una adreça on remetre la seva obra. Havent arribat a uns moments que la Comtessa començava a tenir petits secrets (innocents, és ben cert) per al seu marit, per raó de llur creixent estranyesa, respongué aquesta lletra sense dir-ne res a Lord Upland-towers, remetent la liquidació del que es devia a l'escultor i dient-li que li adreçés l'estàtua sense pèrdua de temps.

Unes setmanes abans que arribés a Knollingwood Hall, per una singular coincidència, ella rebé les primeres noves absolutament contundents de la mort del seu Edmond. Havia esdevingut uns anys abans, en terra estrangera, uns sis mesos després de llur separació, i havia estat provocada pels sofriments que patí, ajuntats amb una tal depressió d'esperit que el féu sucumbir a una lleugera indisposició. Les noves li eren remeses en una lletra breu i formulària per alguns parents que Willowes tenia en un altre lloc d'Anglaterra.

L'aflicció de Bàrbara va prendre la forma d'una pietat apassionada per la malaureja del seu primer marit, i es reprotxava de no haver estat capaç de vèncer la seva aversió al seu últim aspecte en memòria del que la Naturalesa va fer d'ell originàriament. L'amarg espectacle que ja se'n havia anat de la terra mai no havia estat el seu Edmond. Oh, si ella l'hagués trobat com era primerament! Això pensava Bàrbara. Pocs dies després va arribar un carro amb dos cavalls, contenint una immensa caixa d'embalatge, a l'hora d'esmorzar; varen veure'l ensems Bàrbara i el seu marit com el duïen darrera de la casa, i s'informaren que una caixa amb una marca que deia «Escultura» havia arribat per a Sa Senyoria.

«Què pot ser?» féu Lord Upland-towers.

«És l'estàtua del pobre Edmond, que em pertany, però que no m'havien remès fins ara», respongué ella.

«On la posareu?» preguntà ell.

«No ho he decidit,» respongué la Comtessa.

«De totes maneres, allà on no us molesti».

«Oh, no em molestarà pas,» digué.

Quan fou desempaquetat en una sala del darrera de la casa, anaren a examinar-la. L'estàtua era de tamany natural, en el més pur marbre de Carrara, representant Edmond Willowes en la seva bellesa original, com quan la deixà per emprendre els seus viatges; una mostra d'humanitat gairebé perfecta en cada línia i contorn. L'obra havia estat transportada amb absolut acurament.

«Febus-Apol, ben segur,» digué el Comte d'Upland-towers, qui mai no havia vist Willowes, real ni representat, fins llavors.

Bàrbara no el sentí. Va restar en una mena d'èxtasi davant del seu primer marit, com si no tingués consciència que hi havia el seu altre marit al costat. Les faccions mutilades de Willowes havien desaparegut dels ulls del seu pensament, aquesta criatura perfecta era realment l'home que ella havia estimat, i no aquella horrible forma posterior, la qual l'amor i la fidelitat devia veure sempre com aquella imatge, però no havia pas estat així.

A poc, Lord Upland-towers digué asprament: «Restareu aquí tot el matí, adorant-lo?»; això la féu tornar en si.

El seu marit no havia tingut fins llavors la menor sospita que Edmond Willowes fos abans de la desgràcia, d'aquella manera, i pensava quina gelosia més profunda hauria sentit cinc anys abans si hagués conegut Willowes. En retornar al castell, a la tarda, trobà la seva muller a la galeria on l'estàtua havia estat aconduïda.

Era perduda en un somni davant d'ella, igual que el matí.

«Què feu aquí?» preguntà ell.

Va estremir-se i es tombà. «Mirava el meu ma—la meva estàtua, per veure si és ben feta», tartamudejà. «Per què no puc fer-ho?»

«No hi ha perquè», féu ell. «Què fareu amb aquesta cosa enorme? no pot pas estar aquí sempre».

«No ho vull pas», digué ella. «ja trobaré un lloc».

En el seu boudoir hi havia, a la paret, un nínxol profund, i la setmana següent mentre el Comte era absent de la casa per uns quants dies, llogà uns fusters del poble, els quals sota la seva direcció tancaren el nínxol amb una porta. En la llotja que es formà va posar-hi l'estàtua, tancant la porta amb un pany, la clau de la qual guardà a la seva butxaca.

Quan el seu marit retornà havia oblidat l'estàtua de la galeria, i concloent que havia estat tret en deferència als seus sentiments, no digué res. Llavors a vegades, notava alguna cosa en la cara de la seva muller que mai no

havia observat abans. No podia explicar-se què era; semblava una mena d'èxtasi silenciosa, una íntima beatitud. No podia endevinar el què havien pogut fer de l'estàtua, i la seva curiositat anà creixent, començà a mirar aquí i allà fins que, pensant en la cambra privada d'ella, anà vers aquell lloc. Després d'haver tustat, sentí com es tancava una porta, i el grinyol d'una clau; però quan entrà la seva dona era sentada treballant en allò que en aquella època se'n deia nu. L'esguard de Lord Uplandtowers va caure tot seguit en la porta pintada de nou allà on abans hi havia el nínxol.

«Heu fet obres, Bàrbara, durant la meua absència», digué negligentment.

«Si, Uplandtowers».

«Perquè heu posat una tanca tant lletja com aquesta,—fent malbé el bell arc de l'arcovall?»

«Volia una cambra més tancada; i vaig pensar que com era la meua pròpia habitació...»

«Naturalment» tornà a dir ell. Lord Uplandtowers sabia llavors on era l'estàtua de Willows.

Una nit, o millor en les hores petites del matí; va trobar a faltar al seu costat, la comtessa. No essent home de imaginacions nervioses va tornar-se a dormir abans de haver considerat la qüestió, i al matí següent ja havia oblidat l'incident. Però unes quantes nits després, varen repetir-se les mateixes circumstàncies. Aquesta vegada s'aixecà completament; però abans que s'hagués mogut per anar-la a cercar, ella entrava a la cambra vestida amb una bata, duent a la ma un canalobre, que va apagar en apropar-se, pensant que ell dormia. Ell pogué descobrir pel seu respir que era estranyament trasbalsada; però tampoc en aquella ocasió va revelar que l'havia vist. Llavors esperà que ella fos al llit novament, i fingint desvetllar-se, li va preguntar algunes coses trivials: «Si, Edmond», va respondre absent.

Lord Uplandtowers va convèncer-se que Bàrbara tenia per costum d'abandonar la cambra d'aquella estranya manera més freqüentment del que ell havia sorprès i determinà vigilar. La següent mitja nit fingí dormir profundament, i a poca estona de simular percebí com ella s'aixecava furtivament i sortia de la cambra a les fosques. Es posà qualsevol cosa ràpidament i la seguí. Al cap davall del passador, allà on el xoc de l'esca i la pedra foguera, era invisible des de la cambra, va encendre el llum. Va fer-se a una banda, entrant en una sala buida fins que encengué una candela i entrà dintre del seu boudoir. Al cap d'un

minut o dos ell la seguí. Arribat a la porta del boudoir, observà que la porta del nínxol era oberta, i que Bàrbara era dintre, amb els seus braços enrotllant el coll del seu Edmond, i la seva boca damunt de la d'ell. El xal amb el qual havia cobert les seves robes de nit s'era esmunyit de les seves espatlles i el seu llarg vestit blanc i la faç pàl·lida tenien la blanca apariència de una segona estàtua abraçant la primera. Entre petons, ella li parlava en un murmuri d'una tendresa infantil:

«Mon únic amor—com he pogut ser tan cruel per vos, que ereu tan bo—tan bo i tan fidel—us soc sempre fidel a despit que us sembli traïdora! Penso sempre en vos—somnia en vos—mentre duren les llargues hores del dia i les vetlles a la nit! Oh Edmond, soc sempre vostre!» Paraules com aquestes, barrejades amb sanglots, i llàgrimes abundants, i amb els cabells desfets, revelaven una intensitat de sentiment en la seva dona que Lord Uplandtowers era ben lluny de sospirar.

«Ah, ah!» es deia a ell mateix. «Es això el que ens separa—es això que desfà les meves esperances d'un successor del meu títol—Ah, ah! Això realment havia de veure's».

Lord Uplandtowers era un home subtil quan es llençava a l'estratègia; si bé en el cas present mai no va pensar en usar la pueril estratagema de la tendresa constant. Ni va entrar a la cambra i sorprengué la seva muller com hauria fet un eixalabrat, sinó que tornà enrera i entrà a la cambra tan silenciosament com n'havia eixit. Quan la Comtessa tornà cap allà agitada per sanglots i sospirs ell semblava dormir tan profundament com de costum. El dia següent començà les seves diligències fent indagacions respecte d'on era el preceptor que havia viatjat amb el primer marit de la seva dona; aquest cavaller fou trobat ara ocupat en una escola com a mestre a no molta distància de Knollingwood. Al primer moment oportú Lord Uplandtowers hi anà i obtingué una entrevista amb l'esmentat cavaller. El mestre d'escola va considerar-se molt honorat per una visita de un veí tant influent, i estava disposat a comunicar tot el que sa senyoria desitjés saber.

Després d'una conversa general sobre l'escola i el seu progrés, el visitant digué que creia que el mestre havia viatjat molt de temps amb l'infortunat senyor Willows, i havia estat amb ell en ocasió del seu accident. Ell, Lord Uplandtowers, era interessat de conèixer el cert del que passà llavors, i per moltes vegades havia pensat en inquirir-ho. I llavors el comte no solament oí per boca certa tot el que desitjava voler sino que llur conversa esdevingué més íntima, i el mestre

dibuixà en un paper un esquema del cap desfigurats, replicant amb alè cada vegada més feble els diversos detalls de la representació.

«Era molt estrany i terrible!» féu Lord Uplandtowers prenent l'esquema a les seves mans. «No tenia nas ni orelles!».

Un pobre home en la vida més a la vora de Knollingwood Hall, qui combinava l'art de la pintura amb enginyoses ocupacions mecàniques, fou cridat per Lord Uplandtowers un dia de la setmana que la comtessa anà a fer una curta visita als seus pares. Va fer comprendre a l'home aquell que l'objecte pel qual se li demanava la seva assistència, devia ser considerat com privat, i el diner assegurava l'observança d'aquest prec. El pany del nínxol va saltar i l'enginyós pintor i mecànic, davant de l'esquema que féu el mestre, el qual Lord Uplandtowers havia servat a la seva butxaca, es posa a treballar sobre l'apariència de l'estàtua sota la direcció de sa excel·lència. Allò que el foc havia mutilat en l'original el cisell mutilà en la còpia. Fou una desfiguració diabòlica cruelment realitzada, que es convertí en una cosa més real en pintar amb el color de la pell, tal com la vida era abans de la catàstrofe.

Sis hores després, quan l'obrer fou fora, Lord Uplandtowers anà a veure el resultat i somrigué maliciosament i digué:

«Una estàtua ha de representar un home tal com era en vida, i això és el que ell era. Ah! ah! però això és fet amb un bon propòsit i no pas amb frivolitat.»

Tancà la porta del nínxol amb una clau mestra, i anà a cercar a la comtessa a casa seva.

Aquella nit ella dormí, però ell va estar despert. Segons diuen va murmurar algunes paraules febles en el seu somni pels quals va descobrir que les tendres paraules que brollaven de les seves imaginacions eren d'un que ell havia suplantat només de nom. A la fi del seu somni la Comtessa d'Unplandtowers es despertà i es llevà, i repetí el que havia fet les altres nits. El seu marit va restar i escoltà. Dos cops sonaren en el rellotge, quan, deixant la cambra ajustada travessà el passadís vers l'altra banda, on de costum, encenia el llum. Tan profund era el silenci que adhuc li fou possible sentir des del seu llit, com bufava suaument la metxa per avivar-la després d'haver colpejat la pedra foguera. Va anar cap al boudoir, i ell oí o va creure oír com girava la clau de la porta del nínxol. Desseguida va percebre venint d'aquella banda un crit fort i perllongat que ressonà fins els recons més apartats de la casa. L'eco el repetí, i es sentí el soroll d'un cos pesat que queia.

Lord Uplandtowers saltà del llit. Va córrer pel passadís a la porta del boudoir, que era ajustada, i, per la llum de la candela que hi havia a dins veié la pobre jove comtessa a terra, com un manyoc, entre els seus vestits de nit, dintre del nínxol. Quan arribà al seu costat, veié que s'havia desmaiada, la qual cosa el calmà ja que havia temut una cosa pitjor. Ràpidament va tancar amb clau la imatge que havia causat aquella malaureja i aixecà la seva muller en sos braços, en els quals, a poca estona, obria els ulls. Apretant la seva cara contra la d'ell, sense dir un mot, ell la va retornar a la seva cambra, procurant dissipar els temors d'ella per una rialla a cau d'orella, estranyament barrejada de mordacitat, afalagament i brutalitat.

«Oh, oh, oh!» feia ell. «Esborronada, estimada meva, oi? Quina nena que sou! Només ha estat una broma, creieu-ho Bàrbara—una broma insignificant! Però una nena no pot anar als nínxols a la nit per a veure'hi el fantasma de l'absent estimat! Si ho fa, ha d'exposar-se a sentir-se aterrida pel seu aspecte—oh, oh, oh!».

Quan ella estigué en el dormitori, i havia recobrat la serenitat si bé els seus nervis encara rebotien, ell li parlà més severament: «Ara, missenyora, responeu-me: l'estimeu, —eh?»

«No—no!» tartamudejà, tremolant, amb els seus ulls oberts fits en el seu marit. «És massa terrible—no, no!»

«N'esteu segura?»

«Ben segura!» replicà la pobre comtessa amb l'ànima rompuda.

La seva força natural la sostenia. El matí següent ell li va preguntar encara: «L'estimeu, ara?» Ella va acovardir-se sota la mirada d'ell, però no respongué.

«Això vol dir que vos... encara, malviatgel!» continuà el comte.

«Això vol dir que no vull dir una mentida i que no tinc ganes d'exasperar a missenyora.» respongué ella, amb dignitat.

«Llavors voleu que anem a veure'l altra vegada?» A mesura que parlava, sobtadament la va agafar pel monyo i la féu seguir com si la portés vers l'horrible nínxol.

«No—no! oh—no!» plorava ella, i la manera com es retorçava donava a entendre que l'espant de la nit havia deixat més impressió en la seva ànima delicada que la que semblava superficialment.

«Una altra dosi o dos i serà curada!» es digué a ell mateix.

Era tan clar que el comte i la comtessa no s'avenien que ell no es preocupà de disfressar els seus pensaments relacionats amb aquell

assumptes. Durant el dia ordenà que quatre homes amb cordes i rodells l'esperessin al boudoir. Quan arribaren, el nínxol fou obert, i la part superior de l'estàtua embolicada amb roba. La va fer dur al dormitori. El que segueix és, més o menys, resultat de conjectures. La història, tal com me fou explicada, diu que quan Lady Uplandtowers es retirà amb ell aquella nit, va veure al peu del pesat llit amb dosser de roure, un gran guardarroba fosc, el qual no hi era abans, però ella no preguntà què significava allò en aquell lloc.

«He tingut una petita fantasia», va dir ell quan foren a les fosques.

«Ah, sí?», féu ella.

«Erigir una petiteta sepultura, com si diguéssim.»

«Una petita sepultura?»

«Sí; per un al qual tots dos adorem per igual—eh? Vaig a ensenyar el què conté.»

Va estirar una corda que penjava amagada darrera les cortines del llit, i les portes del guardarroba s'obriren pausadament, deixant veure que s'havien tret els prestatges, i que l'interior s'havia arrenjat per a rebre l'horrorosa figura, la qual era allà tal com estava en el boudoir, però amb una candela de cera cremant a cada banda d'ella per a mostrar les seves faccions escapsades i esquinsades, en relleu. Ella s'arrapà a ell, va llençar un crit agudíssim i enfonzà el seu cap dintre la roba del llit. «Oh, treieu-lo—per favor, treieu-lo!», implorava.

«Tot se farà en son temps; sobretot quan m'estimareu un xic més,» va fer calmosament. «No esteu assossegada, encara—oi?»

«No ho sé—penso—Oh, Uplandtowers, teniu pietat—no puc soportar-ho—oh, per favor, treieu-ho d'aquí.»

«Tant-se-val; hom s'habitua a tot. Tranquil·litzeu-vos.»

En fi, ell deixà que les portes restessin obertes al peu del llit, i les candeles enceses; i era tal l'estrany encís d'aquella terrible exposició que una mórbida curiositat va apoderar-se de la Comtessa mentre jeia, i, a la repetida petició d'ell, va mirar fora del cobrellit, s'estremí, amagà els seus ulls i mirà altra vegada, sense deixar de pregar-li que s'emportessin l'estàtua o perdria el seny. Però ell no volgué fer-ho, i el guardarroba no va ser clos fins a l'alba.

L'escena es repetí la nit següent. Ferm en l'execució de la seva ferotge correcció, continuà el tractament fins que els nervis de la pobra dama tremolaven d'angúnia sota les tortures que li infligia el seu senyor, per a portar el seu cor rebel vers la fidelitat.

La tercera nit, quan l'escena començà, com era costum, i ella era agegada esguardant amb els immensos ulls salvatginament oberts l'hòrrida fascinació, de sobte esclatà en una rialla irracional; reia més i més, esguardant la imatge, fins que estigué literalment desfeta de riure; llavors hi hagué silenci, i ell s'adonà que havia esdevingut insensible. De moment pensà que s'havia desmaiàt, però aviat compregué que es tractava d'alguna cosa pitjor: tenia un atac epilèptic. Va aixecar-se precipitadament espantat pel fet que, com molts altres personatges refinats, havia estat massa exigent en la seva pruija. Un amor com el que ell era capaç de sentir, a pesar de ser més aviat un egoista acarniçament en el dolor d'ella que una sollicitud amanyagadora, acabà per rendir-se a la vida. Tancà el guardarroba, la prengué en els seus braços, i la portà suaument a la finestra, i féu tot el que pogué per a què tornés en si.

Passà molt de temps abans que la Comtessa recobrés els seus sentits, i quan això arribà, un canvi considerable s'havia realitzat en les seves emocions. Ella va posar els seus braços entorn d'ell, amb panteigs de por el besà amb abjecció diverses vegades, i per fi, va desfer-se en llàgrimes. Abans no hauria plorat en una escena com aquella.

«Treieu-lo, estimat,—oi que el treureu?, pregava plorosament.

«Si m'estimeu, sí.»

«Us estimo—us estimo!»

«I l'odieu, ell i la seva memòria?»

«Sí—sí!»

«Completament?»

«No puc sofrir el seu record!» plorava la pobra Comtessa humilment. «M'ompla d'horror,—de vergonya—com puc ser tan depravada! Mai més no em comportaré malament, Uplandtowers, i mai més vós tampoc no em posareu davant dels ulls aquella odiada estàtua, oi?»

Va comprendre que podia prometre amb perfecta seguretat. «Mai», digué ell.

«Llavors si que us estimaré» va fer ella àvidament, com si tingués por que el càstic tornés a aplicàr-se-li altra vegada. «I mai més, mai més no tindrè ni un sol pensament que signifiqui una manca de fidelitat el meu matrimoni.»

La cosa estranya era que aquella amor fingida que sortia d'ella imposada pel terror, va prendre, a través del mer costum que provocà la imposició, un cert grau de realitat. Una mena d'adhesió servil al Comte, coincidint amb una aversió actual per la memòria del seu primer marit, esdevingué ben visible en ella. L'adhesió continuà i augmentà quan

l'estàtua fou treta del lloc on era. Una revulsió permanent operava en ella, la qual s'intensificava a mesura que el temps passava. Quina mena de terror podia haver provocat aquell canvi d'idiosincràsia només poden dir-ho els metges; però jo crec que aitals casos d'instint reaccionari no són desconeguts.

El resultat final fou que la cura esdevingué tan permanent com si ella mateixa fos una malaltia nova. Anava sempre tan acostada a ell, que de bona gana ni per un moment no s'hauria apartat de l'abast de la seva mirada. No va voler tenir habitació separada de la d'ell, si bé no podia deixar d'espantar-se quan ell entrava sobtadament. Els ulls d'ella eren gairebé sempre fits en ell. Si sortia, ella volia acompanyar-lo; els més petits compliments a les altres dones, la feien tornar frenèticament gelosa, fins a la fi, la seva fidelitat esdevingué per a ell una càrrega, li absorbí el temps, limitava la seva llibertat, el feia renegar i jurar. Si alguna vegada ell li parlava severament, ella no es venjava concentrant-se en el seu món interior; tot l'afecte per un altre que li havia estat, a voltes, un refugi, ara no era sinó fredes cendres negres.

Des d'aquell temps la vida d'aquella dama enervada i espantada—l'existència de la qual podia haver-se desenvolupat en altres propòsits més elevats a no ser la innoble ambició dels seus pares i les convencions de l'època—fou la d'una dona que dedicava una estimació obsequiosa a un home pervers i crudel. Petits aconteixements personals li esdevingueren succeïnt-se ràpidament—mitja dotzena, vint, nou, deu d'aitals aconteixements—això vol dir que va donar el seu marit no pas menys d'onze fills en els vint anys següents, però la meitat d'ells venien al món prematurament o morien de pocs dies; només un, una noia, va arribar a l'edat madura, i després d'alguns anys esdevingué la dona de l'Honorable Senyor Beltonleigu, que va ser nomenat Lord D'Almaine, com pot recordar tothom.

No vivia cap fill ni hereu. Per fi, completament esgotada de cos i d'ànima, el seu

marit va dur Lady Uplandtowers a fora, per a provar l'efecte de un clima més afable sobre la seva naturalesa desfeta. Però, res no assolí reforçar-la, i morí a Florència, uns quants mesos després de la seva arribada a Itàlia.

Contràriament al que s'esperava, Lord Uplandtowers no tornà a prendre estat. L'afecte que havia tingut per ella—tan dur, estrany i brutal com era—semblava intransferible, i el títol, com és sabut, passà a la seva mort, al seu nebot. Potser aquesta història no hauria estat coneguda popularment si durant una ampliació del Casal pel sisè Comte, mentre excavaven la terra per altres nous fonaments, no haguessin estat desenterrats alguns fragments d'una estàtua de marbre. Fou portada a estudi de diversos arqueòlegs qui digueren que en tant com l'estat de les peces permetien de formar una opinió, l'estàtua semblava ésser un sàtir romà mutilat, o potser una figura allegòrica de la mort. Només un o dos vells habitants encertaren a dir a quina estàtua pertanyien aquells fragments.

Podria afegir a tot això que, poc després de la mort de la Comtessa, el Degà de Melchester va fer un excellent sermó, el tema del qual, per bé que els noms no es diguessin, era sens dubte suggerit pels fets que s'acaben de relatar. Va esplaiar-se en la follia que representa un amor sensual només que per una figura bonica; i explicà que només els afectes virtuosos i racionals eren els que tenien una valor intrínseca. En el cas de la dama tendra, si bé un xic trivial, la vida de la qual he explicat, no hi ha dubte que un engegament per la persona del jove Willowes, fou el sentiment principal que va induir-la a casar-s'hi; i la cosa més deplorable és que aquesta bellesa, per tota virtut, era la més petita de les seves recomanacions, ja que tot el que se'n sap fa creure que devia ésser un home de caràcter resolt, de brillant intelligença i de vida plena de promences.

MILLÁS-RAURELL, trad.

JULI VERNE

Els patidors del mal d'estòmac discuteixen l'inexactitud d'aquell gran impulsor d'adolescències que fou Juli Verne.

I retreuen el poc valor científic de les seves faules.

Els savis de veres, però, com els infants, li reconeixen la virtut suscitadora de moviments amunt. Ideal diuen el savis. Jocs d'ales veuen els infants.

IBSEN 1928

En l'espai que separa l'article vehement on Maragall ens revelava Ibsen, de la commemoració de 1928, el poeta de «Brand» ha trobat a Catalunya tornaveus amorosos.

¿Cal recordar, per exemple, —el més alt— la saviesa i l'agudesia dels assaigs de Salvador Albert? En 1928, doncs, Ibsen no ha tornat entre nosaltres, perquè ja hi era. El que voldríem remarcar, però, com a resum de la commemoració catalana del Centenari, és la fortuna de «Peer Gynt» que, cada dia més, emergeix entre l'obra vasta i dogmàtica del gran dramaturg amb claror autèntica. I dintre el «Peer Gynt», el triomf de Solveig, figura pastada amb el llevat humà més pur.

Es, justament, el troç final de «Peer Gynt», coronat pel diàleg entre Solveig i el turmentós protagonista, el que «La Revista» dona avui en l'avinentsa del Centenari. El drama, íntegre, traduït per Tomàs Garcés, apareixerà molt aviat en les nostres Publicacions.

PEER GYNT

FRAGMENT DE L'ÚLTIM ACTE

(Un pendís cobert de malesa. El camí serpeja per l'altura.)

PEER GYNT.—«Això sempre pot servir per alguna cosa» deia Esbing arreplegant la seva sabata vella. Qui hauria pogut preveure que vindria un vespre, en què hom seria salvat pels seus pecats? Déu meu, no és pas que això em solucioni res. En veritat, vaig de mal en pitjor. Tant li fa! «mentre hi ha vida hi ha esperança». Em lliuro a aquest pensament consolador. *(Un personatge magre vestit de capellà, cordat fins a la barba, baixa corrents del turó amb una xarxa a l'espatlla).*

P. G.—Qui va per llà? Un capellà amb una xarxa? Vatua. Sóc, decididament, el nen mimat de la sort! Bona nit, senyor pastor! Mal camí, no és cert?

EL PERSONATGE MAGRE.—I tal! Però, què és el que hom no fa per acollir una ànima?

P. G.—Ah, es presenta un candidat al cel?

EL P. M.—No. Espero que prendrà una altra direcció.

P. G.—Em permeteu, senyor pastor, d'acompanyar-vos un trocet?

EL P. M.—Amb molt de gust. La vostra companyia em convé.

P. G.—Tinc una cosa al cor.

EL P. M.—Apa! descarregueu-vos!

P. G.—Veieu al davant vostre un home correcte. He respectat sempre la llei, no he estat mai a la presó. S'esdevé, tanmateix, que el peu falla i hom tropessa.

EL P. M.—Ai las! això passa als més justos.

P. G.—Doncs, bé: aquestes menudències...

EL P. M.—Ah! Només són menudències?

P. G.—Si. Mai no he practicat el pecat en gros.

EL P. M.—En aquest cas, amic meu, deixeu-me tranquil. Es veu que m'heu pres per altre. Esteu mirant les meves mans. Què hi noteu?

P. G.—Una creixença d'ungles desacostumada.

EL P. M.—Ara em mireu els peus. I què?

P. G.—(Amb un gest.) Es un peu natural?

EL P. M.—Jo me'n alabo.

P. G.—(Llevant-se el barret.) Hauria jurat que ereu capellà. I vetaquí que tinc l'honor... Vaja, encara millor! Quan hom pot entrar per la porta gran, no pren pas el camí de la cuina. Val més parlar al rei que als seus ministres.

EL P. M.—Vinga la mà! Em sembleu lliure de prejudicis. A veure, caríssim! En què us puc servir? No em demaneu ni diners ni poder. Que em pengin si us en puc donar. No sabeu pas el malament que van els negocis. Més transaccions, cap ànima a adquirir si no és de tant en tant, algun subjecte isolat.

P. G.—Així, la raça ha esdevingut millor?

EL P. M.—Ca! al contrari, ha baixat vergonyosament. La majoria són per llençar al motllo.

P. G.—Si, ja me n'han parlat d'aquest motllo. Si us he de dir la veritat, a mi m'hi porten.

EL P. M.—Parleu sense temença!

P. G.—Si no és indiscreció, voldria...

EL P. M.—Ésser allotjat a part, eh?

P. G.—Heu endevinat el meu prec.

EL P. M.—Una habitació ben calenta?

P. G.—No massa. Una entrada tan separada com fos possible, i una sortida lliure, una porta del darrera que potser tindria la sort d'utilitzar.

EL P. M.—Car amic, em sap molt de greu, però no us podeu imaginar el nombre de peticions de la mateixa mena que m'arriben. Rebo cada dia bones ànimes disposades a deixar aquest baix món.

P. G.—Tanmateix, si hom considera els meus fets i les meves aventures, tinc un cert dret a una entrada separada.

EL P. M.—Però si només eren menudències!...

P. G.—Fins a cert punt. Així i tot em recordo d'haver fet el negoci de negres.

EL P. M.—Bah! Hi ha qui ha fet el negoci de les ànimes i de les voluntats; però s'hi han posat neciament i no han aconseguit llur entrada.

P. G.—He tramès a la Xina unes quantes ídoles de Budha.

EL P. M.—Encara futeses. Ja ens en preocupem prou d'això. D'altres han escampat pitjors ídoles amb ajuda de la literatura i de la càtedra, sense reeixir a fer-se obrir.

P. G.—Si, però ja sabeu que he jugat al profeta?

EL P. M.—A l'estranger? Bon negoci! Si no teniu títols més seriosos que aquest, amb la millor voluntat del món no us podré pas acollir.

P. G.—Doncs, bé. Escolteu: En un naufragi m'havia refugiat sobre una estella. Hom ha escrit: «un naufrag s'aferra a un bri d'herba» i també «Ningú no t'és tan pròxim com tu mateix». En fi, vaig mig ésser la causa que un cuiner perdés la vida.

EL P. M.—O que una cuinera perdés... altra cosa. Mig ésser? mig ésser? Tot plegat són bajaranades. ¿Creieu, amb el temps que corre, que hom té combustible per perdre amb subjectes tan pobres? Vaja, amic meu, no cal capficar-s'hi. Resigneu-vos tranquil·lament al motllo. De què us serviria que jo us albergués? Penseu-hi. Vós sou un home raonable. Teniu bona memòria, no dic pas el contrari. Però us ofereix al cor i a l'esperit imatges enutjoses, només, un paisatge llis i ennuvolat. Res no us fa riure ni plorar, ni fred ni calor. Tot lo més, un xic de despit.

P. G.—Hom ha escrit: «No pots saber on te fa mal la sabata quan camines descalç».

EL P. M.—Es cert. En matèria de sabates i gràcies a les circumstàncies, me n'aconcento amb un parell desaparellat. A propòsit: això em fa recordar que he d'apretar el pas. Allà tinc un cert cuixot del qual espero un àpat brillant. No perdem, doncs, el temps amb insignificàncies!

P. G.—Seria molt demanar quins pecats ha pogut cometre aquest individu?

EL P. M.—Ha realitzat, si no m'equivoco, la principal condició que nosaltres exigim. Dia i nit, ha estat sempre ell mateix.

P. G.—Ell mateix? Això és el que cal, doncs per entrar a casa vostra?

EL P. M.—Va com va. Recordeu que hi ha dues maneres d'ésser un mateix, el dret i el revés. Deveu conèixer el nou descobriment que ens ha arribat de París: l'art de fer-se retratar pel sol. En resulten dues menes de proves, la positiva i la negativa. Aquesta mostra ombres en lloc de llum i viceversa. L'ull profà la creu fallada i bé, no. La figura hi és, només que cal fer-la ressortir. Amb les ànimes passa igual. N'hi ha que en la vida han produït proves negatives. No és pas motiu de trencar el clixé. Cal fer-me'l a mans i jo continuo l'operació. Conec els reactius, sofre i altres substàncies, dels quals m'he de servir. Mullo, cremo, vaporiso i de seguida s'opera la transfiguració; l'imatge apareix tal com ha de ésser. De negativa esdevé positiva, a menys que no sigui, com en el vostre cas, mig esborrada. Si és així, no hi valen ni sofre ni potassa.

P. G.—I de qui és, doncs, el retrat la prova negativa del qual aneu a manipular?

EL P. M.—El d'un tal Peer Gynt.

P. G.—Peer Gynt? Ah, caram! Es *ell mateix*, doncs, aquest senyor Gynt?

EL P. M.—D'això en responc!

P. G.—I és un home digne de fe, aquest senyor Peer?

EL P. M.—Que potser el coneixeu?

P. G.—Ps... una mica. Hom coneix tanta gent!

EL P. M.—Tinc el temps just. On el vàreu trobar la darrera vegada?

P. G.—Molt lluny, al Cap...

EL P. M.—De Bona Esperança?

P. G.—Sí. Però havia d'embarcar en el primer vapor, si no m'enganyo.

EL P. M.—Hi corro. Mentre no faci tard! Ah, aquest Cap, aquest Cap! Sempre m'ha fet

repugnància. Està infestat de missioners noruegs. (*Se'n va ràpidament cap al sud*).

P. G.—L'imbècil! Vetaquí que es posa les cames al coll. L'haurem ben enredat. Es un veritable plaer atrapar aquesta bèstia. Es dóna importància! En té motius! No s'enriquirà pas, amb el seu ofici. Va cap al fracàs més complet.—Hum! Això poc que vol dir que jo estigui segur. Aquí estic, per dir-ho aproximadament, expulsat de la noble tribu dels *jo*. (*Un estel llisca*). Molts records a Peer Gynt, germà estel! Ah, brillar, apagar-se, desaparèixer així... (*Té un sobressalt d'angoixa i s'enfonça més profundament en la boira. Un instant de silenci. Després exclama*). Lamentable pobresa la de l'ànima que torna al no res i es perd en el gris! Terra verdejant, perdona'm d'haver petjat per no res l'herba de les teves prades! Sol adorable, ¿qui vessà els teus raigs en una cambra buida, on no hi havia ningú per rebre de tu llum, calor i vida? L'amo de la casa sempre era fora. Ah, terra verdejant, sol adorable, que bèsties vàreu ésser de nodrir i il·luminar la meva mare! La natura és pròdiga i l'esperit gasiu. Es dur haver de pagar amb la vida el pecat d'haver nascut.—Vull, per una vegada, encara, enfil·lar-me als cims abruptes, veure sortir el sol, gastar-me els ulls mirant la terra promesa.

I després, que la neu s'amuntegui sobre el meu cos i que escriguin aquests mots a la meva tomba: «Ací jau ningú». I de seguida—de seguida!—vingui el que vulgui.

CANT DELS FIDELS.—(*Pel camí que, a través del bosc, mena a l'església*).

Es el dia gloriós
en què les llengües de flama
amb l'Esperit del Senyor
a la terra davallaren.
Alcem la mirada al cel,
aixequem—hi ulls i ànima.

P. G.—(*Encorbant-se, esgarriat*).

No, no, poc que vull mirar al cel! Es buid i desert! Oh, quina por tinc d'ésser mort abans del meu traspàs. (*Tot provant d'amagar-se entre la malesa, arriba de sobte a la cruïlla*).

- EL FONEDOR.—Bon dia, Peer Gynt, on tens el teu bitllet de confessió?
- P. G.—Em creuràs si et dic que he cercat un confessor tant com he pogut?
- EL F.—I no n'has trobat?
- P. G.—Només he trobat un fotògraf ambulànt.
- EL F.—Pitjor per a tu. El termini ha expirat.
- P. G.—Tot està llest! Això té gust de mort. Que sents cridar l'òliba?
- EL F.—No. Es la campana de l'Angelus.
- P. G.—*(Senyalant amb el dit)*. Què és aquest llum?
- EL F.—Una candela que crema en una cabana.
- P. G.—D'on ve aquesta tonada?
- EL F.—Es una dona que canta.
- P. G.—Vetaquí on me faré lliurar un bitllet de confessió.
- EL F.—*(Agafant-lo pel bras)* Apa! arregla les teves coses! *(Han eixit de la malesa i es troben davant una cabana. El dia comença a pondre's)*.
- P. G.—Aquí és on arreglaré les meves coses. Soc a casa meva. Au, ves-te'n. Encara que el teu món fos cent vegades més gran del que és, no podria encabir-nos a mi i als pecats que veuràs inscrits en el meu bitllet de confessió.
- EL F.—Vaja, Peer, t'esperaré a la tercera cruïlla. Però aleshores!...
- P. G.—*(Acostant-se a la cabana)* De qualsevol cantó que hom se giri, sempre el mateix. *(S'atura)*. No! Es massa misèria, massa desolació tornar a casa per haver de sortir-ne altre cop així. *(Fa unes quantes passes i s'atura novament)*. Fes la volta, deia el Corb. *(Escolta la cançó que és represa a la cabana)*. No, aquesta vegada iré de cara, sigui quin sigui el camí!
- (Es precipita envers la casa. Al mateix moment, Solveig en surt, amb vestit de diumenge. Porta un llibre de càntics embolicat amb un mocadoret. Té un bastó a la mà, es dressa esbelta i dolça)*.
- P. G.—*(Deixant-se caure al dintell de la casa)* Parla i pronuncia la sentència del pecador!
- SOLVEIS.—Es ell! és ell! Beneït sigui Déu! *(Va a les palpentes en la tenebra, per trobar-lo)*.
- P. G.—Plany-te! Retreu-me faltes i pecats!
- S.—Cap falta no et conec, oh, únic amor meu! *(Cerca a les palpentes encara, i a la fi el troba)*.
- EL F.—*(Darrera la casa)* Au, Peer! el teu bitllet!
- P. G.—Ah! crida ben fort les meves malifetes!
- S.—*(Asseient-se a la seva vora)* Oh, tu que has fet de la meva vida un cant d'amor, beneït sigues de tornar vora meu. I beneïda sia la Pasqua Florida que ací et mena!
- P. G.—Ai, estic perdut!
- S.—Ja hi ha qui t'ajudarà.
- P. G.—*(Tornant a la realitat amb una rialleta)* Si, perdut, a menys que no sàpigues endevinar els enigmes.
- S.—Parla.
- P. G.—Sí, parlaré. Escolta. Pots dir-me on ha estat Peer Gynt d'ençà que tu el vares veure?
- S.—On ha estat?
- P. G.—Sí, on era tal com Déu el marcà amb el segell de la predestinació, tal com brollà de la pensa divina? Pots dir-m'ho? Si no em caldrà tornar allà d'on vaig eixir, desapareixer en el país de les boires.
- S.—*(Somrient)* Oh, l'enigma és fàcil de resoldre.
- P. G.—Au, digues el que penses! On era jo mateix, en la meva plenitud i en la meva veritat? On era, tal com vaig ésser marcat pel segell diví?
- S.—En la meva fe, en la meva esperança, en el meu amor.
- P. G.—*(Reculant sobressaltat)* Què dius? Oh, calla! Això són manyagueries. Parles d'un infant que només viu en tu, que existeix per a tu sola, que només té mare.
- S.—I sí: és el meu fill. Però també té pare. Es el que perdona a prec de la mare.
- P. G.—*(Il·luminat per un raig de llum)* Mare meva! Muller meva! Verge sense màcula! Amaga'm, amaga'm en ton si! *(Se li acosta)*

i amaga la cara en el si de Solveig. Un llarg silenci. El sol s'aixeca).

SOLVEIG.—(*Canta dolçament*)

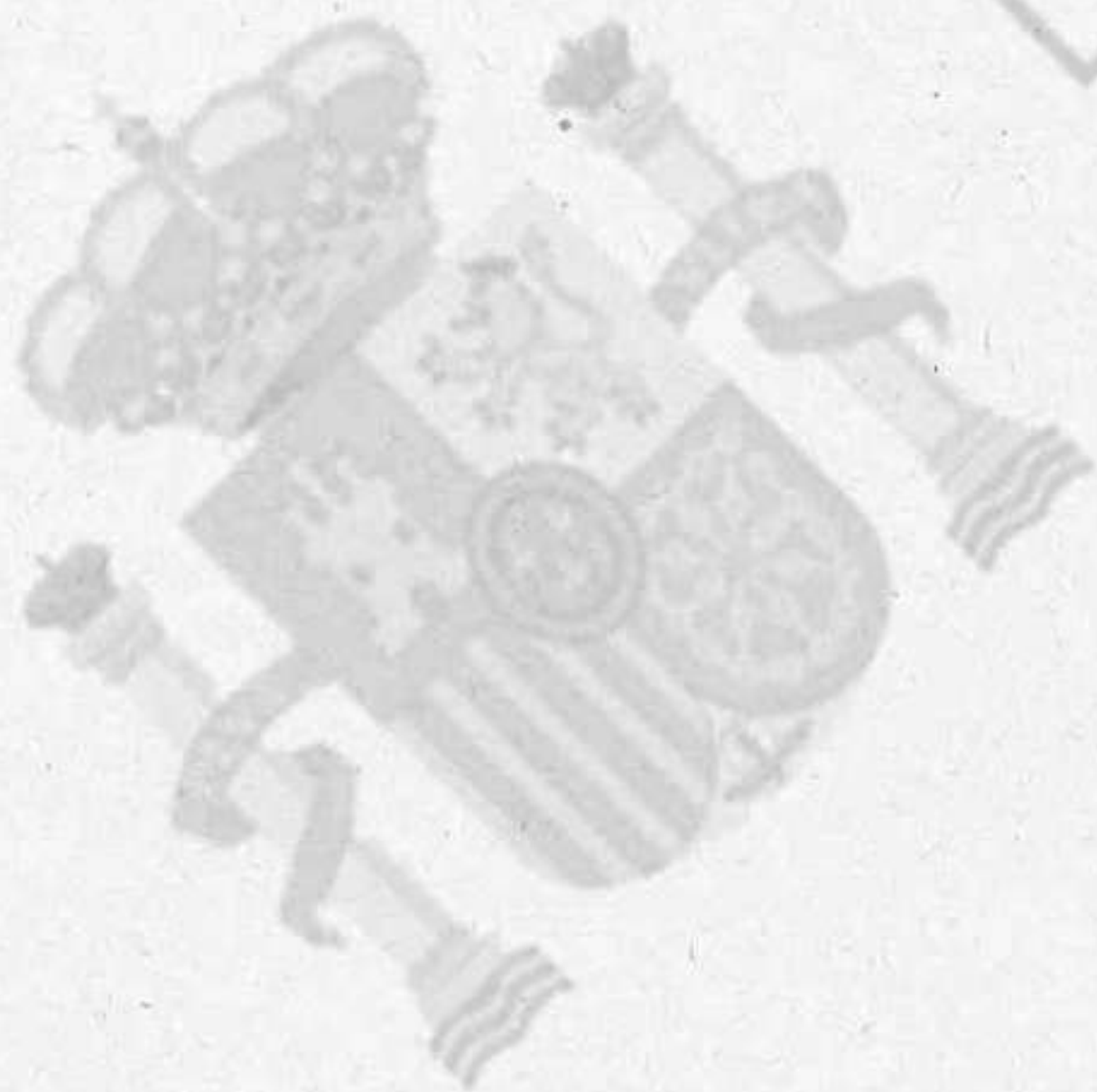
Dorm la non-non, petit infant,
fes en mos braços la dormida.
Juga i somriu, petit infant,
que et bressaré tota la vida.
Contra mon pit s'adorm l'infant,
ai quina vida regalada!

si amb la mareta dorm l'infant
la vida és aviat passada.

VEU DEL FONEDOR.—(*Darrera la cabana*) Ens trobarem a la pròxima cruïlla, Peer. Ja veuràs. Només te dic això.

SOLVEIG.—(*Canta més fort. amarada de sol*)
Dorm la non-non, jo et bressaré,
sobre el meu cor somia.

MINISTERIO
DE CULTURA

MAX SCHELER

La coneixença de Max Scheler l'haviem feta mercès a les aportacions de la Revista de Occidente. El comentari nostrat de la seva obra i de la vasta fecunditat i de la punyent profunditat de la seva influència en els corrents de la fenomenologia escaurà a algun dels nostres estudiosos de les ciències filosòfiques. Avui esmentem la seva mort amb una intenció més cordial de la dels anotadors de Diccionari quan registren: celebrat filòsof alemany contemporani.

DÜRER (1528-1928)

Entre els excel·lents comentaris que la commemoració de Dürer ha suscitat a la nostra premsa, triem i reproduïm el de M. A. Casanyes a *L'Amic de les Arts*:

«Aquest combat entre els oposats conceptes del Món i de la Vida,—que l'Art trasllua,— patent en les obres dels artistes i els esteticistes dels nostres dies, tingué, més que en cap altre lloc, en l'Alemanya del segle xv i de començaments del xvi, extraordinària virulència. Fou llavors que, vençut pel de la Renaixença l'esperit medieval, es presentà contra ell la reacció violenta de la Reforma; i en lloc com en les obres gràfiques i pictòriques del gran esperit de Dürer es pot veure, amb la màxima evidència de la imatge, la plasmació d'aquella pugna que havem trobat anàloga a la dels nostres temps.

En els seus treballs juvenils hom ovira l'esperit medieval o gòtic atènyer el seu més pur floreixement, i això tant si se'l mira des del caire naturalista, o sigui des d'aquell en el qual Dürer es manifestà amb major originalitat (exemple, les meravelloses aquarel·les paisatgístiques on l'anàlisi dels objectes i, sobretot, dels fenòmens atmosfèrics i lluminístics esdevé precursor, de l'impressionisme del segle xix, en el seu aspecte pleairista), com si se'l veu des del caire visionari o expressionista de les incomparables xilografies il·lustratives de l'*Apocalipsi* de Sant Joan, on ell s'esplaià amb més d'evidència, amb major cruesa, puix que totes palpiten o tremolen de l'emoció i de la febre que somogué l'ànima de mestre Albert, en produir aquella part de la seva obra que no fou res d'exterior, ans, per contra, la transposició d'una esborronadora i íntima vivència, de la qual el mateix Dürer deixà prova en aquells dels seus manuscrits on descriu *una visió que vaig tenir en un somni*.

La coneixença de l'art italiana i dels humanistes, emmenà Dürer a fer-se seus, en com-

bat tenaç, tots els avenços que en la reproducció de la natura exterior havia conquerit la Renaixença; la perspectiva, l'anatomia i, sobretot, la proporció humana, problema aquest que preocupà molt al mestre nurembergués, i en el que assolí, però, solucions que els mateixos italians del seu temps tingueren en compte. Fruit d'aquesta segona etapa artística foren, per exemple, els seus admirables *Adam i Eva*, tant els pintats que hom conserva al Museu del Prado, de Madrid, com els mestriolament gravats en coure.

El temperament nòrdic, pregon i concentrat de Dürer, però, no es podia avenir gaire temps amb la concepció renaixentista, ni amb el goig epicuri de la natura exterior i la transcripció dels encisos sensualment superficials de la matèria, ni amb l'exclusiva preocupació dels problemes tècnics, constructius o formals; i així se'l veu tornar (enriquit, és clar, superlativament, d'experiència i d'ampleza de mires) al cristianisme, podríem dir, gòtic, dels reformistes, o sigui a un cristianisme sense la ingenuïtat, i confiat abandonó al sobrenatural i als seus terrenals representants, i farcit, per contra, d'autonomia personal i d'auto-responsabilitat menada a la més extremosa exaltació, anguniosa i aturmentada, testimoni gràfic del qual és aquella desconcertant i enigmàtica *Malenconia*, obra única en els anals de l'art de tots els països i de totes les edats, la qual Peladan no vacillà de posar en el mateix nivell del *Cenacle* leonardesc i de l'*Escola d'Atenes* rafaelesca, es a dir, entre el nombre reduït d'obres modèliques de l'art universal i com *exemple de signification intellectuelle par les lignes seules*.

Si, per aquesta banda es pot dir que Dürer deslligava l'esperit gòtic i la seva art de tot lligam confessional, per a elevar-lo a les altures trascendentals i torbadores de la religió de l'Esperit Pur, en els seus mestriols retrats estudià la natura humana, tant l'exter-

na com la interna, d'una guisa tan amorosa, tan pacient. tan implacable (amb una implacabilitat que podríem qualificar de científica) que ells poden ésser ben considerats com la ruta oberta al realisme posterior, compte tingut, però, que aquest no l'ha depassat ni molt menys en ço que pertoca a *anàlisi*; en la *sintesi* si que Rembrandt i Franz Hals assenyalaren novells camins; no és ara, però el moment de comentar-los.

La fama de Dürer ha estat, en fi, una fama sortosa; tots els grans esperits s'han dit admiradors seus, i només l'han negat o l'han temptat de discutir-lo els fútils, els superfi-

cial, tots aquells a qui solament plau la *gràcia* buida, aquells que se senten vibrar davant ço que es frèvol i gens consistent. Per als tals, l'art de Dürer es massa *medul·lar*, massa intens, massa pregon.

I amb aquesta constatació que creiem l'elogi més sincer que es pot fer d'un artista, cloem aquestes curtes ratlles commemoratives, breu i insuficient tribut d'admiració nostra per la memòria d'aquell qui el món espiritual germànic, europeu i universal remembra aquests dies, amb motiu del IV centenari del seu traspàs esdevingut a Nuremberg, el dia 6 d'abril de 1528.»

IGOR STRAWINSKY

Es plaent de recollir la qualitat dels mots de Farran i Mayoral, amb els quals fou saludada l'obra del gran músic modern amb motiu de l'estrena a Barcelona del Sacre du Printemps:

«Strawinsky és per antonomàsia l'antiextravagant, l'antimodern, el músic més normal, un dels més normals que hi ha hagut, en el sentit d'home de normes i de disciplines eternals; personal, és clar, no servil imitador o continuador; original, en la més veritable i sincera significança de la paraula; i, per tant, res més allunyat d'ell que aquestes manifestacions de capelleta, de proclames i programetes i prospectes cridaners. Strawinsky ha rebutjat sempre amb fàstic aquestes coses. Strawinsky, contra el que pensaven molts, ha estat sempre l'artista d'una austeritat absoluta, donat amb totes les forces a la dignificació del seu art, a la recerca de noves formes, de noves relacions entre les formes de la música, no per afany de xocar ni de distingir-se; pocs han sentit com ell el menyspreu del públic ignar, sinó obeïnt a la lògica rigorosa de la seva personalitat riquíssima i de la seva profunda i vasta ciència musical.

No revolucionari, sinó antirevolucionari; home d'ordre, home d'un ordre. El trist és que pugui resultar verament revolucionari un home com ell: revolucionari, si voleu, respecte als desordres, a les barroeries, a la desorientació, al mal gust de l'època.»

CENTENARI DE TAINÉ

El fragment de la lletra de Taine a Cornelis de Witt (17 de maig de 1864) que traduïm es prou significatiu i abasta alhora amb prou vigoria el dibuix personal del seu autor i l'esquema general de la seva influència en el pensament de la segona meitat del dinovè segle, perquè fem de la seva aportació al català la nostra intencional cordialitat commemorativa, ja que no l'adhesió que avui ens té guanyada una altra Fe.

«...Creus que faria el meu ofici si no cregués la meva idea veritable? No, cent vegades no. Valdria mil vegades més ésser banquer, adroguer, almenys fariem diners, tindriem casa i família, el rostre fresc i el plaer d'una pacífica digestió després de bones postres. No tenim sinó aquesta compensació: l'íntima fe que poseïm alguna idea general prou ampla i molt potent i que d'ací cent anys governarà tota una província dels estudis i dels coneixements humans.

Altrament, fariem un paper d'oca si jutjàvem altra vegada Shakespeare i cercàvem illustres desconeguts com Barrow o Sidney per tal de posar-los a primer rengle. No

valem, no vivim, no treballem, no resistim sinó gracies a la nostra idea filosòfica. La meva, doncs, és que tots els sentiments, totes les idees, tots els estats de l'ànima humana son resultats que tenen llurs causes i llurs lleis i que tot l'esdevenidor de la història consisteix en la recerca d'aquelles causes i d'aquelles lleis. L'assimilació de les investigacions històriques i psicològiques amb les recerques fisiològiques i químiques, aquest és el meu fi i la meva idea mestra; que les dues menes de fets siguin d'ordre i de dignitat diferents, no diré que no; però quan a via de gènesi, m'he passat deu anys a demostrar-ne la retirança i et juro que no he pensat mai, mentre escrivia, a fer aldarull; he buscat sempre la expressió més exacta, la més clara, *la fórmula*: no he buscat mai altra cosa; i crec que el dret i el deure d'un escriptor es, costi el que costi, quan ha ben meditat, d'expressar el seu pensament amb tota la precisió i tota la força possible, sense somniar amb les dilatòries ni amb els compromisos.»

RECORDATORIS

Un clàssic diriem a la memòria de Robert J. Payró, amb intent de fer-ne l'elogi cabal i el de les lletres argentines, les quals, ja tenen els seus clàssics.

De Cesare de Lollis, recordem amb afecte el seu interès per les literatures neo-llatines i la seva labor òptima al davant de la revista italiana La Cultura.

De Francesc de Curel n'ha fet una justa apreciació Carles Capdevila amb aquestes paraules:

«De Curel ha tocat les regions més sensibles de la vida humana, i per això és humaníssim. En una conversa sobre la seva estètica teatral deia: «No en tinc pas cap. Per fer una obra, agafeu un fet divers, poseu-hi unes quantes idees i serviu-ho en calent». Exacte: unes quantes idees i servir-ho en calent. Jo no aconsellaria altra fórmula. Potser algú la discutirà, però el fet és que amb això, aquest home, als setanta anys, artísticament, era molt més jove que molts dels que es tenen per moderns, i la joventut de les seves obres resistirà llargament la prova màxima de la lectura i servirà d'exemple a moltes generacions d'autors dramàtics.»

NOTES DE L'EDITOR

Plau de recordar que LA REVISTA és un assaig de convivència en el treball. No una càtedra ni una Antologia.

De les commemoracions que registren els nostres *Quaderns* volem remarcar-ne, més alta que la glòria o la popularitat, l'exemplar lliçó dels homes que assoliren el premi del treball i l'enyorança dels qui ens han deixat, companys de la feina a mig fer.

Als noms de fora, el record dels quals enaltim—Fra Lluís de León, Ibsen, Taine, Juli Verne, Manzoni, Tomàs Hardy, Durer, Dante, Gabriel Rossetti i Edmund Gosse,—associem els noms de casa incorporats al nostre esperançament immortal: J. Pahissa el venerable dibuixant, Guillem Graell el moralista, Eudalt Canivell padrí de moltes vocacions, Conrad Roure vinculat a la tradició del federalisme i patró del teatre joveníssim, Josep Maria de Garganta, el delicat poeta amic de les humanitats, la mort dels quals no trenca la continuïtat de cap de les obres començades i estimula les noves embranzides.

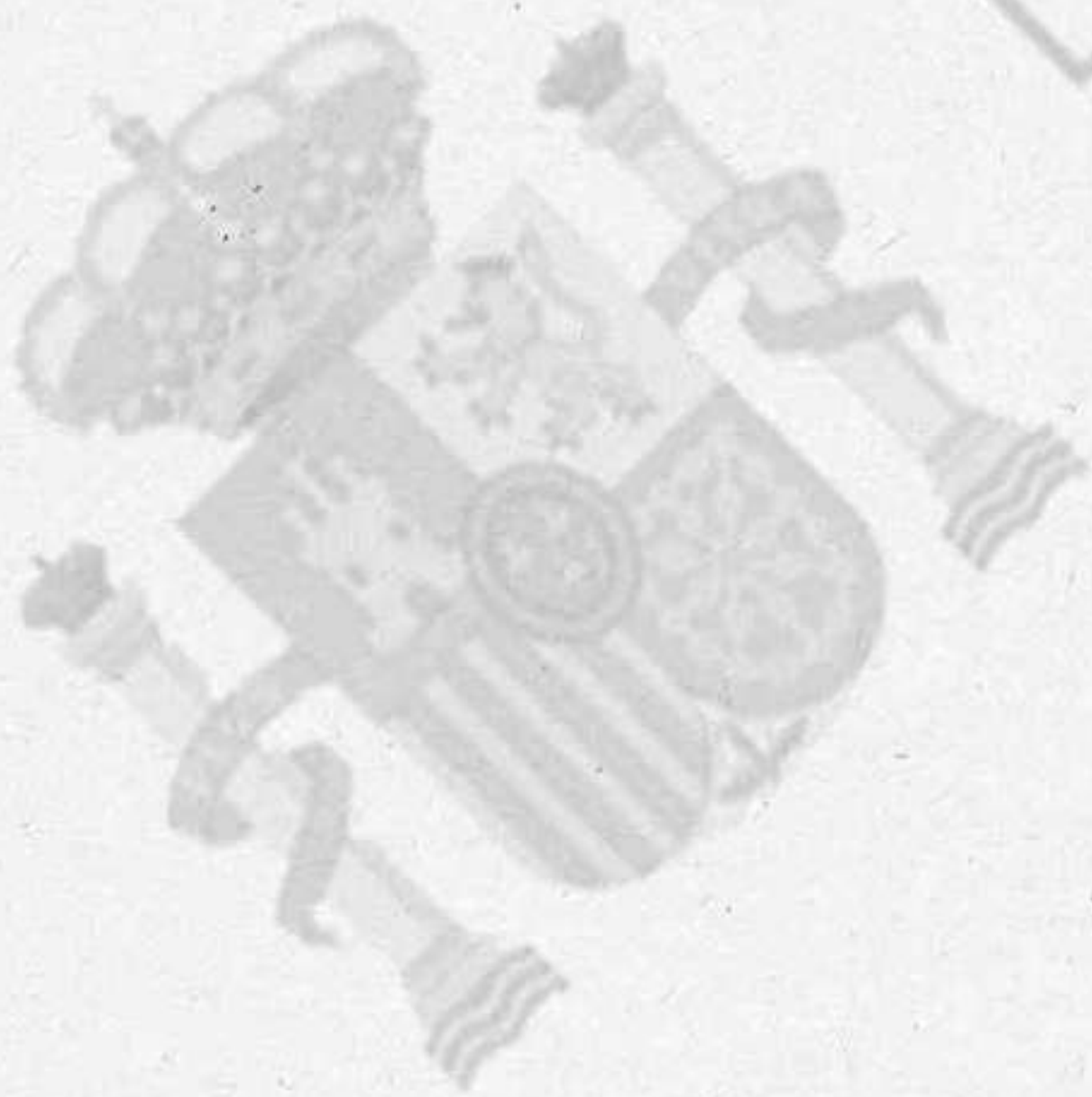
Les noces d'argent de la *Revista musical catalana* assenyalen, dins la mateixa anyada, l'aparició d'altres diaris nostrats i d'altres revistes i l'anivellació, a l'alçada dels esguards més destriadors i més exigents, d'aquelles que mantenen llur crèdit. Anomenarem només el número de *L'amic de les Arts*, de Sitges, dedicat a la cultura occitana.

Remarquem també la superació de la vida corporativa, just quan semblava més apagada, en les tasques cícliques de la *Biblioteca Balmes* i en les de la Secció de Debats i converses de la Federació catalana d'estudiants catòlics, a semblança de les pràctiques de les associacions d'estudiants angleses. Els temes d'esport esplaiats per J. Serrahima i els d'educació del caràcter en primacia damunt el conreu de la intel·ligència esplaiat per Josep M.ª Batista i Roca, han merescut la millor atenció.

Remarquem encara la curiositat millorada per l'estudi i la solemnitat excepcional corretgida per la polidesa de l'intercanvi amb motiu de visites com les dels senyors Marinetti, Lenormand i Le Corbusier, als quals no hem sotmès, gràcies a Déu, com anys enrera hauríem fet, a un interrogatori de manefleria i hem pogut tractar amb aquella igualtat normal d'homes avesats al mateix clima intel·lectual, gràcies segurament a l'esforç de comentaristes vibrants de dignitat com J. Farran i Mayoral i dotats del més fi sentit de les perspectives universals que abasten, com Millàs-Raurell.

I repetim, a manera de remarca final, la divisa tantes vegades dita, la lleial comprensió de la qual estalviaria molts debats efímers: L'Esperit parla a cadascú la seva llengua i totes les llengües són oficials a la ciutat de Déu.

MINISTERIO
DE CULTURA

	<u>Pàgs.</u>		<u>Pàgs.</u>
R. RUCABADO. — CARNET LITERARI	3	Al marge d'un manifest... ..	89
CLEMENTINA ARDERIU. — TARDOR	4	H. R. LENORMAND. — ELS FRACASSATS. (Tra-	
J. Pous i Pagès. — RODAMÓN	5	ducció de J. Pous i Pagès i Carles Soldevila) ...	90
Aportacions literàries	14	TOMÀS GARCÉS. — PRIMAVERA	118
A. ESCLASANS. — RITMES	15	Felip II	118
FREDERIC CAMP. — BIBLIOGRAFIA NAPOLEÒ-		RAFAEL BENET. — L'ART D'AVUI	119
NICA A CATALUNYA	18	Edmond Gosse	123
Commemoracions Manzonianes	23	Dante Gabriel Rossetti... ..	123
MILLÀS-RAURELL. — TEMES TEATRALS	24	TOMÀS HARDY. — BÀRBARA LA DE LA CASA	
Francesc Almarche... ..	30	DE GREBE. (Trad. de Millàs-Raurell)	124
J. M. LÓPEZ-PICÓ. — EXERCICIS DE GEOGRA-		Juli Verne	138
FIA LIRICA... ..	31	IBSEN, 1928	139
Educació civil	63	Max Scheler	143
Reformes del Batxillerat... ..	63	DURER (1528-1928)... ..	144
JOAN SANTAMARIA. — EL LLADRE	64	Igor Strawinsky	145
A. ESCLASANS. — LES POESIES DE FRAY LUIS		CENTENARI DE TAINE	146
DE LEÓN	77	Recordatoris	146
Estudis bíblics	82	NOTES DE L'EDITOR	147
SALVADOR PERARNAU. — LA REL... ..	83		

6496

MINISTERIO
DE CULTURA

